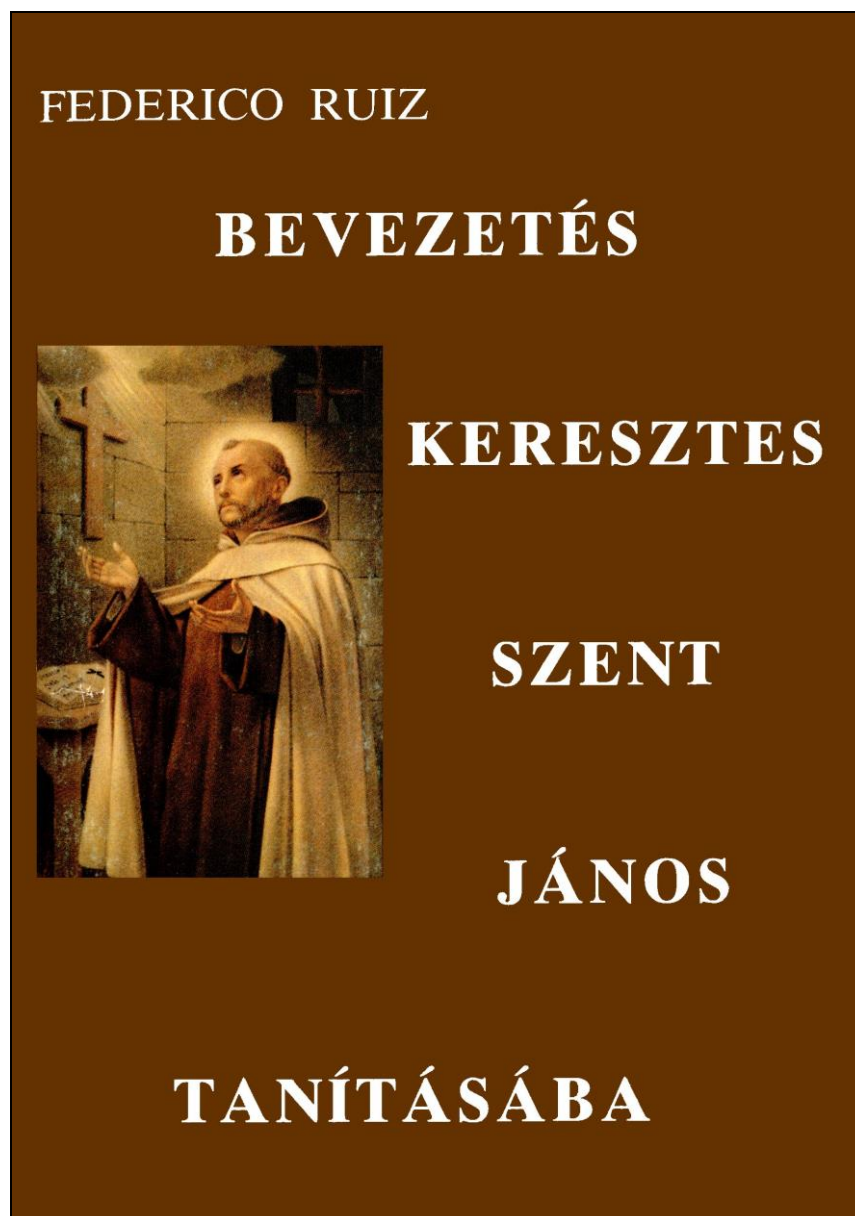

Federico Ruiz

Bevezetés Keresztes Szent János tanításába

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Federico Ruiz
Bevezetés Keresztes Szent János tanításába

Eredeti cím: S. Giovanni della Croce, Esperienza e dottrina,
Pontificio Istituto di Spiritualità del Teresianum, Roma

Fordította: Puskely Mária
Szerkesztette: Puskely Mária és Sági Ilona

Cum permissu superiorum

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1987-ben jelent meg a Prugg Verlag kiadásában. Az elektronikus változat a Jézus Társasága magyarországi tartományfőnökének az engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Jézus Társasága Magyarországi Tartományáé.

A könyvet Munka Margit vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó és a rövidítések jegyzéke	5
Bevezetés.....	6
I. Élet és hivatás	8
1. Élete.....	8
2. Hivatás	10
3. Környezet.....	10
II. Emberi és vallási személyisége	12
1. Külső megjelenése.....	12
2. Jelleme	13
3. Tudományos alkata.....	14
4. Isten embere	15
III. Mester és író.....	19
1. Szóbeli tanítás	19
2. Az író	20
3. Művei.....	21
4. A művek egészének struktúrája	24
5. A stílus	26
IV. Misztikus nyelvezet.....	27
1. Kimondhatatlanság és kifejezés	27
2. Szimbólum és költészet	30
3. Az olvasó	32
V. Egyesülés a szeretetben (Életszentség, tökéletesség).....	33
1. Egyesülés Isten és az ember között	34
2. Teológális élet	37
3. Megtagadás, lemondás.....	39
VI. A lelki kibontakozás folyamata	42
1. Általános dinamizmus	42
2. Az átalakulás folyamata.....	44
3. Misztika és aszkézis	45
4. A kibontakozás válságai	48
5. A lelki kibontakozás szakaszai	51
VII. Az élő Isten misztériumában	55
1. Egyesülés a Szentháromságban.....	55
2. A Krisztussal való eljegyzés és az Egyház	57
3. Az ember tempója	58
4. Milyen ez az ember?.....	63
VIII. Élet az érzék szintjén	67
1. Első lépések	67
2. Jellemzés.....	69
3. Értékelés	71
4. Első gyógy módok.....	75
IX. A hit mélysége (A legfontosabb alap).....	80
1. Isten, aki a hitben közli magát	80
2. Hit Istenben.....	82

3. Jézus Krisztus a közvetítő.....	85
4. Szentségi rend	87
5. A hit élete.....	88
6. Természetfeletti közlések	90
X. Tisztulás a szeretetben (Purificatio)	93
1. Isten szeretete	94
2. Antropológiai megvalósulás	95
3. Természetes javak – természetfeletti javak	98
4. Szeretet és közösség	102
XI. Remény és emlékezet	105
1. Ajándék és ígéret.....	106
2. Az emlékezet felszabadítása	108
3. Szegénység és birtoklás	109
4. A világban és a történelemben	111
5. A remény sóhaja.....	112
XII. Sötét éjszaka	114
1. Keresztes Szent János érdemei	114
2. A folyamat tisztító szakasza.....	116
3. Zavarbaejtő tapasztalat	121
4. Teológális valóság.....	126
XIII. A sötét éjszaka ösvényei	131
1. A lét dinamizmusa.....	131
2. Az érzéki rész passzív éjszakája	134
3. A szellemi rész éjszakája	135
4. Keresztes Szent János tapasztalata.....	136
5. Időszerű példák	140
XIV. Élet a szeretetben.....	143
1. Szimbólum és valóság	143
2. A szeretet szakaszai.....	147
3. Aggódo keresés	149
4. Első találkozás.....	152
5. Teljes egység.....	156
XV. Megdicsőülés.....	161
1. Lángoló szavak.....	162
2. Élet a Szentháromságban	164
3. Az ember új képességei	168
4. Szeretethalál.....	170
Irodalom	175

Előszó és a rövidítések jegyzéke

Ezzel a könyvvel nem „könyvet” vesz kezébe az olvasó, hanem egyszerű egyetemi jegyzetet. A szerző a spanyol karmelita Federico Ruiz, a római Teresianum Pápai Intézet professzora, nemzetközileg elismert Keresztes Szent János szakértő.

A jegyzet anyaga egy szemeszter előadásainak vázlatát öleli fel. Ezek tehát vázlatok, nem kidolgozott előadások. Ez a tény teszi érthetővé stílusának jellegét és magyarázatainak olykor hézagossá. Ruiz professzor olasz nyelvű jegyzetében csak utalásokat találunk; a hallgatónak a jegyzettel párhuzamosan kell forgatniuk a spanyol misztikus összes műveinek kötetét. Mivel Keresztes Szent János műveinek magyar fordítása és kiadása óta már kerek hat évtized telt el – és ki tudja, kik rendelkeznek még ezekkel a kötetekkel –, mi feloldottuk a referenciákat, azaz a szűk jegyzetanyagba beillesztettük az idézett szövegeket. Az eredeti jegyzet így alaposan kibővült. Mindez azonban nem menti fel az olvasót attól, hogy gondolkodjék és alkotó módon tegye magáévá az olvasottakat. Összeállításunk tehát eleve feltételezi az olvasó cselekvő együttműködését, az eredeti művek elmélyült tanulmányozását.

Szeghy Ernő fordításában csak a fejezeteket tartotta meg, a fejezeteken belüli pontokat azonban nem. Sőt, A Kármelhegy útja második és harmadik könyvében a fejezetszámozás is eltér a legújabb kritikai kiadás fejezetszámozásától. A szellemi páros énekben pedig az I. versszak magyarázatából hiányzik a 12. pont (a 181. oldalról). Mi, hogy az eligazodást megkönnyítsük, megadjuk a magyar kiadás megfelelő oldalszámát is.

Ruiz professzornak nem állt szándékában, hogy mindent elmondjon Keresztes Szent Jánosról. Megelégedett azzal, hogy előadásai és jegyzete segítségével bevezesse az érdeklődőt a nagy spanyol misztikus tanításába. Ő maga többször hangsúlyozta előadásai során: Keresztes Szent János lelkiségéből, tanításából csak az sejt meg, ért meg valamit, aki mer kockáztatni, azaz aki mindjárt ki is próbálja az olvasottakat a gyakorlatban. Hogy érdemes-e így tenni, azt rábizzuk az olvasóra.

Szeretnénk megkönnyíteni az idézetekben való eligazodást, ezért mindjárt itt közöljük Keresztes Szent János műveinek magyar címét, illetve az általunk alkalmazott rövidítéseket.

<i>KU</i>	A Kármelhegy útja
<i>Éj</i>	A lélek sötét éjszakája
<i>Én</i>	A szellemi páros ének
<i>ÉSz</i>	Az élő szeretetláng
<i>ESz</i>	Elővigyázati szabályok
<i>NT</i>	A tökéletesség elnyerésére vonatkozó négy tanács

A többi kisebb mű, költemény és levél címét kiírtuk.

1986, Magyarok Nagyasszonya

a Szerkesztők

Bevezetés

A keresztény misztika és spiritualitás területén Keresztes Szent János a legtekintélyesebb szerzők között foglal helyet. Műveit a teljesség és mélység jellemzik. Bemutatja Isten üdvösségtervét, a keresztény megszentelődés folyamatát, Isten tevékenységét, az ember adottságait, az életszentség útját és eszközeit; abszolút vonatkozási pontja a szeretet teljessége. Figyelmének középpontjában az embernek Istennel való közössége áll. Ez a közösség eszményi, ugyanakkor reális valóság, betölti a lelket, áthatja a hívő ember imáját és mindennapi életét.

Keresztes Szent János ma időszerűbb, mint valaha. Most már talán jobban ismerjük őt. 1591-ben halt meg, 1618-ban jelent meg először írásainak *nem teljes kiadása*. 1675-ben avatták boldoggá, 1726-ban szentté. 1926-ban az egyetemes egyház doktora lett.

Írásai és személyisége ilyen lassú fejlődés során lettek ismertté, vádák, félreértések és rágalomkereszttüzeben. Csak egy évszázada ismerik el irodalmi zsenialitását, és ma már a legnagyobb spanyol költők között tartják számon. Épp ezek a támadások, késleltetések biztosítják, hogy mostani megközelítésünk az *igazi* Keresztes Szent Jánost állítja elé.

Írásai vonzóvá teszik:

1. Személyes élményeinek minősége és gazdagsága: az élő és valóságos Isten megtapasztalása, a bűnös és megistenült ember állapota, a szeretet, a hit, a szenvedés és a dicsőség megtapasztalása misztikus síkon és a reális életben.

2. Az elemzés pontossága, a hitbéli kidolgozás elevensége. A leírás mellett megvan biblikus, teológiai, filozófiai és pszichológiai értéke. Nemcsak misztikus, hanem eredeti gondolkodó is.

3. Nyelvének kivételes gazdagsága a legnagyobb spanyol költők sorába emeli.

4. Jó életrajzok, pl. P. Bruno és Crisógono.

Keresztes Szent János meggyőződéses olvasókat és barátokat akar, ezért már *A Kármelhegy útja* bevezetőjében kijelenti:

„... nincsenek ugyanis benne erkölcsi oktatások és érdekesítő dolgok; már pedig az kell az olyan lelki életet élő embereknek, akik a lelki vigasztalások útján akarnak Istenhez közeledni. Ehelyett azonban van benne tartalmas és alapos oktatás, amelynek mindenki hasznát fogja látni, ha el akarja érni az igazi lemondás színvonalát.” (*KU* Bev. 8.)

Keresztes Szent János, *mint nevelő* alakítani akarja az embert, a keresztényt, a szerzetest alapvető magatartásaiban és léte legfontosabb pillanataiban. E célból tanítást, tapasztalatokat stb. közöl vele. Elkerüli a túlzott konkrétságot az imamódban, a szeretetben és a kinyilatkoztatás egyes pontjaiban. Nem akarja átvenni az olvasó szerepét, nem fosztja meg felelősségétől és teremtő készségétől.

Nem nyomja el az olvasót meghatározott módszerekkel. Szabad és teremtő olvasókat akar és készít elő. Ebből származik, hogy rendszere fontos pontjaiban rendkívül erőteljes és dinamikus, de hallgat olyan pontokban, ahol az olvasó többet szeretne hallani.

Nem akar kimerítő információkat adni a lelki életről. Számos témát elhagy, vagy éppen csak érint. Gyakran arra hivatkozik: „erről már annyi könyvet írtak...” A misztérium lényegével akar foglalkozni (azért hagy el sok mindent). Fókuszba állítja a témákat és az olvasó figyelmét. Ezt sokan nem értették meg; akik lelki enciklopédiát várnak tőle, csalódnak.

A témákat és a lelki jelenségeket a maguk sajátos helyére teszi. A lelki élet fejlődését mutatja be a maga dinamikus folyamatában. Nem mindent mond el (tárgyilagosan), hanem az

eleven emberrel akar kapcsolatba kerülni. A témák újra és újra felbukkannak, mert egyetlen dinamikus egységet alkotnak.

I. Élet és hivatás

Keresztes Szent János nagy realizmussal ír életéről és saját magáról. Írásai teljes lényre alkotásai, nem az értelem egyszerű produktuma vagy az érzékenység valamiféle kitörései. Meg kell tehát ismerni élete történetét, azt az életet, amelyet egy pontosan meghatározható hivatás irányított; ez a hivatás határozza meg tapasztalatait, élményeit és egész gondolatvilágát. Életét és hivatását a személyes kegyelem, a történelmi és társadalmi környezet táplálja.

Ebben a fejezetben három szempontot vizsgálunk meg:

1. Élete: tények, helyek, adatok
2. Hivatás: egyetlen és állandóan fejlődő
3. Környezet: vallási, kulturális, szociális

1. Élete

Írásainak lényeges részét élete formálja. Meg kell tehát ismernünk életrajzát. Az életrajz segít abban, hogy tanítását elhelyezzük a történelmi összefüggésben, személyes élményeit pedig reális életében. Bizonyos elméleti axiómáit sokkal árnyaltabban látjuk élete és gyakorlata tükrében. Keresztes Szent János tanítását az elmúlt négy évszázadban oly sokszor félremagyarázták, egyszerűen azért, mert tanítását személye és élete ismerete nélkül próbálták értelmezni.

Nem írt önéletrajzi műveket, amelyekben elmesélné életét, hivatását, lelki fejlődését. Művei azonban mégis elárulnak valamit személyisége titkából, élményeiből, mintha csak életrajzi vonatkozásúak lennének.

Konkrét adatokért forduljunk a megfelelő életrajzokhoz.

(Magyarul: P. Bruno, Keresztes Szent János életrajza, Ford. Szeghy Ernő, Keszthely, 1936.)

Itt most nem követhetjük életpályája minden mozzanatát, belső és külső életútjának alakulását. Mindössze néhány jelzésre szorítkozunk.

49 éves életútján (1542-1591) magától értetődően három nagy szakaszt különböztethetünk meg; ezek életének és hivatásának megfelelő időszakai: világi, karmelita, sarutlan karmelita.

Világi: 21 év (1542-1563)

1542: az avilai tartományban fekvő Fontiveros faluban született. Apja Gonzalo de Yepes, anyja Catalina Alvarez. Szegény takácsmesterek. A három testvér között – Francisco, Luis – Juan az utolsó. Születése után nemsokára meghal az apa és Luis.

1551: megérkezik Medina del Campo városba (Valladolid tart.), itt keresi megélhetését és tanulási lehetőséget. 13 évet él ebben a városban, és ezek az évek meghatározzák egész további emberi és vallási fejlődését. Szembetűnő mozzanatok: mély lelki élet (sokat látogatja a templomokat), szolgálja a kórházban fekvő betegeket, humanista tanulmányokat folytat a jezsuiták kollégiumában.

Karmelita: 5 évig (1563-1568)

1563: Medina del Campo városban belép a karmeliták noviciátusába, keresi kontemplatív és máriás lelkiségének megvalósulását. 1564-ben fogadalmat tesz a Rend és önmaga teljes megelégedésére.

1564: Salamancában megkezdí filozófiai és teológiai tanulmányait. 1567-ben, nyáron, visszatér Medinába, itt mutatja be családjá jelenlétében első miséjét. Találkozik Jézusról nev. Terézzel, és bevallja neki: válságban van, szeretne átlépni a kartauziakhoz. Teréz meggyőzi, várjon még egy évet Salamancában, amíg házat talál, hogy ott megkezdhesse a reformált karmelita életet.

Sarutlan karmelita: 23 évig (1568-1591)

1568: az avilai tartományban fekvő kis Duruelo faluban megkezdí másik két társával a reformált karmelita életet. Elmélyült imaélet, némi apostoli szolgálat a környéken, kemény vezeklés. 1569-ben újoncmester, a karmelita reform első újoncmestere. 1570-ben megszervezi a noviciátust Pastránában (Guadalajara). 1571-ben az első, Alcalában létrehozott kollégium (tanulmányi ház) rektora.

1572: Szent Teréz kérésére az avilai Encarnación (Megtetesülés) kolostor gyóntatója, itt marad öt évig: nagy gyakorlatot szerez a lelki vezetésben.

1577: erőszakkal Toledóba viszik, és a „sarus karmeliták” 1578 augusztusáig itt tartják börtönben kilenc hónapon át. Joghatósági kérdések miatt a sarus karmeliták lázadónak, megátalkodottnak tartják és igen keményen bánnak el vele. Kilenc hónapos fizikai, lelki és erkölcsi szenvedés, ugyanakkor intenzív misztikus élmények ideje. Itt írja: *A szellemi páros ének, Románcok, A forrás ...* Aug. 15. után lefeszítve egy ablak rácsát megszökik. 1578-ban a Calvario kolostor előljárója (Beashoz közel, Jaén). 1579-ben megalapítja a baezai kollégiumot és rektora lesz.

1582: Granada: írói munkásságának ideje. Az andalúziai tartomány tartományi előljárója, ismét perjel. Itt írja meg minden nagy munkáját és fejezi is be. Tevékeny apostoli munkát folytat, a tartomány nagy szervezője.

1588: Segoviában a rendi közösség perjele és első általános tanácsos. Apostoli munka, építkezés, rendi szervezés. Nem ír több könyvet. Ellentétbe kerül Nicolao Doria új rendfőnökkel annak bizonyos, nem Szent Teréz szellemét tükröző rendelkezései miatt.

1591: Általános rendi nagygyűlés Madridban, júniusban. Megfosztják minden hivatalától, rosszul bánnak vele, megrágalmazzák. Először azt a parancsot kapja, hogy induljon Mexikóba, aztán mégis Spanyolországban, Penuelában (Jaén) marad. Beteg. Szeptemberben gyógyulást keresve Ubedába érkezik. Itt hal meg 1591. dec. 14-én.

Egyéb fontos dátumok:

1593: testét átviszik Segoviába

1618: műveinek első kiadása

1675: X. Kelemen boldoggá avatja

1726: XIII. Benedek szentté avatja

1926: XI. Piusz egyházdoktorrá avatja

1952: a spanyol költők patrónusa

Koncentrált élet, de nem remeteségben vagy elvonultságban, amint egyesek gondolják. Soha nem akart előljáró lenni, s mégis 23 éven át valamilyen előljárói tisztséget kellett viselnie a terézi kármelben.

A kármelen belüli és kívüli egész tevékenysége homogén, mindig szerzetesi hivatása értékei felé irányul. Társadalmi kapcsolatai szűkös voltát is ez a cél határozza meg.

Mégis ez a 23 év rendkívül gazdag jelentős eseményekben és tapasztalatokban. Erről bőségesen beszámoltak kortársai, életének tanúi (vö. *Procesos de beatificación y canonización*, P. Silverio, Burgos, 1931).

2. Hivatás

Egyetlen hivatás indítja és irányítja egész életét; ezt fokozatosan fedezi fel és teszi teljessé. Egyetlen és sokoldalú hivatás: mint szemlélődő karmelita szeretet, szenved, utazik, ír...

Hivatásának különböző szakaszai egymás fölé helyezkednek el, nem helyettesítik egymást, mígnem kialakul teljes személyisége. A szerzetesi élet nem rontja le emberi tulajdonságait. Író-mivoltának későbbi felfedezése nem sodorja konfliktusba kontemplatív hivatásával. Mindazonáltal felfedezései gyakran történnek fájdalmas és kockázatos választások során.

– *Emberi hivatás*

Kemény a gyermekkor, ez is meghatározó egész jellemére. Egyénisége világosan Medinában rajzolódik ki 9-21 éves kora között. Az előbb már említett három szempont világosan felismerhető: bensőséges lelki élet, a betegek szolgálata, tanulmányok.

– *Szerzetesi hivatás*

21 éves korában lép be a Kármelbe. Tudatos választás volt. Otthagyja a tudomány világát, elutasít minden más meghívást: nem akar kórházlelkész lenni, nem más rendbe akar belépni. Nagy ínségben hagyja családját. A noviciátus légköre, környezete mindig sajátos, ebben Keresztes Szent János jól érzi magát. A salamancai kollégiumban már más a helyzet: kevésbé szerzetesi, több az előadás és a tanulmány. Válságba kerül.

– *Szemlélődő hivatás*

A válság új felfedezésre vezet: mindennek előtt és mindennek fölött szemlélődő akar lenni. Azonosítja magát a Rend eszményével, de nem azzal, amit a szerzetesek élnek. Tetszik neki a Kármel, de nem tetszenek a karmeliták. Ebben a kritikus pillanatban találkozik Szent Terézszel, aki meghódítja és arra készíti, hogy kezdje meg a reformot a férfiak között is. Itt találja meg végleges hivatását.

– *Irodalmi hivatás*

Tíz évvel a reform megkezdése után, a toledói börtönben írja első verseit. Ebben az időben misztikus tapasztalata már eléggé beérett: megtapasztalta a karmelita életet, hosszú tanulmányokat folytatott és sokat elmélkedett, kiforrott nevelő és lelkivezető. Írói hivatása mintegy megkoronázása a terézi kármelben szerzett tapasztalatainak, élményeinek és tevékenységének. Ez az irodalmi hivatás nem vált ki benne konfliktushelyzetet, nem sodorja ellentétbe környezetével, mivel nem független „profi” tevékenységet folytat, hanem kontemplatív apostolságának és saját élményeinek része lesz.

Ezek az egymást követő szakaszok teljes összhangot alkotnak Keresztes Szent János gazdag egyéniségében. Ez a titokzatos belső egység tükröződik életében és írásaiban.

Műveit olvasva mindig vissza kell térni ezekre az emberi és szerzetesi értékekre.

3. Környezet

Keresztes Szent János szerzetesi és irodalmi hivatása, egész élete, kora kulturális és lelkiismereti áramlataiból merít. Igen érdekes korszaka ez az Egyháznak, Spanyolországnak, a Karmelita rendnek és a lelkiségtörténetnek.

Politikai és kulturális szempontból: Spanyolország lezárta V. Károly hódításainak korszakát és megkezdte a konszolidálást, az adminisztráció, a berendezkedés időszakát. A kultúra világát is a felvirágzás jellemzi. A kasztíliai nyelv ebben az időben nyeri el klasszikus és végleges alakját.

Keresztes Szent János nem az az ember, aki sokat foglalkozik társadalmi kérdésekkel, legalábbis nem írásaiban. Művei mégis nemzeti és nemzetközi levegőt árasztanak. Medinában, Salamancában, Alcalában találkozott egész Európa képviselőivel.

Földrajzilag és ténylegesen Kasztília életének középpontja. Itt élt 39 évet, 10 évet pedig Andalúziában. Nem csinált magának problémát a hollétből, mindenütt jól megvolt, még a börtönben is. Könnyen alkalmazkodott.

A vallási és lelkeségi helyzet közvetlenebbül hatott rá, életére és műveire. A tridenti zsinat megnyitásokor kezdi meg szerzetesi életét, a Cisneros által teremtett légkörben viszi előre a Kármel reformját, és éli a zsinat szellemét.

A lelkeség területén sok alapos és eredeti mű születik. Már Keresztes Szent János előtt sok lelkeségi könyv volt forgalomban, utána még több, de ezek az utóbbiak kevésbé eredetiek.

A kor lelkeségét jellemző vonások valamiképpen Keresztes Szent Jánosnál is megtalálhatók: érdeklődés a lelki élet iránt, az ima fontossága, realista jelleg, teológiai és pszichológiai energiákat feltáró misztika, rangos irodalmi kifejezés.

A Kármelen Keresztes Szent János megtalálja az élményei és tanítása kifejezésére legalkalmasabb elemeket és szellemet. Életében és apostoli tevékenységében mint kontemplatív eszmény áll előtte Illés próféta bibliai hagyománya.

Hivatása végső alakját a terézi reformban találja meg. Nemcsak a megújult életeszményben, hanem mindenek előtt azokban az emberekben, akik vele együtt megvalósítják ezt a szemlélődő eszményt.

A szóbeli közlés, írásai, lelki vezetés és lelki barátság döntő mozzanatot jelentenek: létrehozzák a kommúniót, belső egységet Terézzel és oly sok karmelitával.

Más irányzatok is, mint például az evangélizmus, Erasmus is hagynak benne nyomot. Ezek hatásának tanulmányozása igen nehéz, két ok miatt:

- a) nem utal kifejezetten konkrét tényekre, könyvekre, szerzőkre,
- b) minden ismeretet asszimilál, aztán átalakítja és mint eredeti tanítást adja elő.

II. Emberi és vallási személyisége

Keresztes Szent János igazi megismeréséhez nem elég életének és korának áttekintése. Meg kell közelítenünk és értenünk egyedülálló és rendkívüli személyiségét. Meg kell találnunk benne azt az egységesítő elemet, amely felé tart egész élete, amelyből fakadnak élete eseményei, jellemvonásai, a benne elismert értékek és a neki megadott tudományos címek.

A misztikus doktor oly sok területen rendelkezik rendkívüli adottságokkal: mint ember, szent, író, misztikus, teológus, költő... Másrészt viszont jelleme azonnal egységes összbnyomást kelt; egész személyisége annyira integrált, egyetlen tömböt alkot, egységes egész lényében, életében, írásaiban. Hogyan lehet ilyen egységbe vonni a sokszor ellentétesnek látszó sajátos értékeket?

Ő maga nem siet segítségünkre, hogy felfedjük belső és külső egyéniségének titkát. Nehéz behatolni személyisége belső világába. És mégis ezt fogjuk megkísérelni tartózkodása ellenére, aki ellensége volt mindenféle önvallomásnak és mindenfajta önéletrajzi vonatkozásnak. Azt is tudjuk, hogy a Reform kezdeteinek igen nehéz idejéről soha egy szót sem akartak szólni, ő és társa, Páter Antonio. Megfogadták. Ha ez így áll, még kevésbé akar beszélni személyes dolgairól.

Emiatt azonban nem mondhatunk le a felfedezésről. Keresztes Szent János tetteiben, szavaiban és írásaiban talán hűségesebben, hitelesebben mutatkozik meg, mintha megírta volna önéletrajzát. „Van egy személytelen mód, ahogyan az ember kiszolgáltatathatja magát, és ez sokszor messzebb elmegy, mint a közvetlen bizalmas vallomások; Keresztes Szent János egyike azoknak, akik így, ilyen személytelenül szolgáltatják ki magukat.” (P. Lucien Marié)

Azok az utak, amelyek személyisége középpontjába elvezetnek, reális értékeken és megnyilvánulásokon nyugszanak. Most bemutatunk ezek közül néhányat, utolsóként a döntő fontosságút.

1. Külső megjelenése
2. Jelleme
3. Tudományos alkata
4. Isten embere

1. Külső megjelenése

Legjobb, ha egy egységes képpel kezdjük, hogy ne tévesszük szem elől azt az integrációt és kölcsönös összefüggést, amely emberi, szerzetesi és szent személyiségét jellemzi.

Egy karmelita kortársa, aki éveken keresztül élt együtt vele, így rajzolja meg alakját:

„Középtermetű volt, komoly, tiszteletet ébresztő barnás arccal, tekintete szép; arcvonása és beszéde szeretetreméltó és igen lelki, úgyhogy mindenki épült rajta, aki csak hallotta és hozzá közeledett. E szempontból olyan rendkívüli adottságokkal rendelkezett, hogy mindazok, akik csak a közelébe kerültek, lelkileg gazdagabban, az erényeket megszeretve és magukat annak szentelve távoztak tőle.

Mély tapasztalata volt az imában és az Istennel való társalgásban; azoknak, akik az imával kapcsolatos kétségekkel mentek hozzá és tanácsát kérték, olyan nagy bölcsességgel adott választ, hogy békében és megjavultán távoztak.

Igen összeszedett volt, keveset beszélt; ritkán nevetett és akkor is mértéktartóan. Amikor előljáró volt, és ez gyakran megtörtént, szelíd szigorral járt el, testvéri szeretettel, ugyanakkor szeretetreméltó kiegyensúlyozottsággal és súllyal figyelmeztetett” (A vértanúkról nevezett Elizeus, „*Dictámenes*”).

Ebben az első kézből származó tanúságtételben jól meg lehet különböztetni Keresztes Szent János személyiségének összetevőit: fizikai alkat, jellem, az emberekkel való kapcsolat, összeszedettség, Isten mint élete középpontja, másokra gyakorolt hatása.

2. Jelleme

Sajnos ebben a témakörben teljesen hiányoznak a komoly lélektani tanulmányok. Keresztes Szent János pedig olyan ember, akit igen jól lehet jellemezni, rendelkezésünkre bocsátja az ehhez szükséges minden adatot, csak elemeznünk kell és szintézist alkotnunk.

(Mindazonáltal megemlíjtük P. Silverio, P. Crisógono munkáit, valamint S. Bressard és J. M. Moretti grafológiai elemzését).

E vázlatos jegyzetben nincs szándékunkban szintézist alkotni, inkább csak emlékeztetünk azokra a vonásokra, amelyekről kortársai vallottak a boldoggáavatására megindult eljárás során.

a) önmagában

Egyszerű ember volt, nem tulajdonított magának fontosságot, nem kívánt tiszteletet megbízásai miatt, természetes tekintélynek örvendett, tiszteletet ébresztett. Igénytelen volt, józan és önmegtagadott, megelégedett mindenben a legszükségesebbel. Rendkívül szegényes, de a lehető legtisztább volt, így használta személyes dolgait és a közösségét. Nagy volt fizikai ellenállóképessége, ami nem zárta ki természetesen a súlyos betegséget. Igen következetes volt egész létében, életében, gondolkodásmódjában és cselekvésében.

b) a természettel való kapcsolatában

Igen érzékeny volt a természet szépségei iránt, annak minden megnyilvánulásában, nappal és éjjel; fáradhatatlan szemlélődő: Segoviában az ablakból és a kertből, Granadában a hegyek... Vidéken járva gyakran énekelt. Nem számolta az órákat, nem gondolt alvásra... Rendkívül érdekes egy művész beszámolója, aki elmondta, hogyan követte művészi munkáját, mellette állva (*Procesos* 31.).

c) az emberekkel való kapcsolatában

Tartózkodó és összeszedett volt. Ezt több tanú megismétli: igen tartózkodó volt beszédében, vagy belső dolgainak közlésében (*Procesos* 218., 248., 300., 456.).

Egy nővér ezt vallotta: hallotta egyszer, amint Keresztes Szent János ezt mondta: „Nincs senki, akivel közölni tudnám lelkemet” (*Procesos* 124.).

Egyáltalán nem volt azonban félnék. Pappászentelése utáni néhány megnyilatkozása alakította ki egyesekben a félnétségéről alkotott véleményt. Másoknak a börtönből való szabadulása után volt ez a meglátása. – Mindez nem bizonyít semmit.

Sokkal több az ellenkező megnyilatkozás: erősen állta a bírálatot, rágalmakat, megvetést, vitás kérdésekben sem szerzetesek sem világiak előtt nem hátrált meg.

Az általános rendi tanácsban az egyetlen volt, aki világosan, tisztelettel és bátran beszélt.

Nem volt barátja az udvariassági látogatásoknak; (Tudta, hogy egy karmelitától ezt nem is várják el. Mászt várnak tőle!) de könnyen ereszkedett szóba, nyitott volt és szellemes.

Jobban szerette a kis körben való beszélgetést – családban, kis csoportban, egyesekkel – ilyen alkalmakkor fáradhatatlanul tudott beszélni, szinte megállás nélkül, mondta ugyanaz a tanú. (*Procesos* 378.)

d) *Istennel szemben*

Életét, a természet iránti nagy szeretetét, a szerzetesekkel folytatott beszélgetéseit, a magány iránti vonzalmát mind szemlélődő, bensőséges alaptermészete határozta meg. Keresztes Szent János kontemplatív; természetéből fakadóan és a kegyelem működése nyomán. Amikor Istenről volt szó, egyszerre ékesszóló lett, bőbeszédű, kifejező, meggyőző erejű merész utazó... Isten jelölte meg jellemét, és tette éretté emberi szempontból is. A karácsony misztériumát ünnepeelve énekelt és táncolt, személyesen is részt vett a templom díszítésében. A liturgikus év nagy eseményei tükröződtek egész valóján, arcán. Az állandó ima és kontempláció embere volt.

Jellemének tanulmányozása szükségképpen lelki élményeinek központjáig, Istenhez vezetnek. Isten volt egész lénye, jelleme, emberi pszichéje tengelye, integráló centruma.

3. Tudományos alkata

A kultúra világában Keresztes Szent János elsősorban vagy szinte kizárólag mint író ismert. A róla alkotott kép tehát irodalmi és doktrinális értékeken alapszik, túlságosan leegyszerűsített, nincs kapcsolatban más természetes és természetfeletti értékeivel.

Keresztes Szent János még ennyire lefokozottan is hihetetlen gazdag írónak mutatkozik, aki tudományos szinten számos problémát vet fel. Lássuk azokat a területeket, amelyeken zseniális szerzőnek ismerik el; mindezekben eredetileg alkotott és saját kutatásait közölte.

– *Misztikus*

A misztika alkotja művei központi tartalmát, minden más e köré csoportosul. Ha a misztikát az élmény, a kidolgozás, a kifejezés együttesének tekintjük, akkor Keresztes Szent Jánosról azt állíthatjuk, hogy a legnagyobb keresztény misztikus.

– *Teológus*

Skolasztikus kategóriák és saját elgondolásai alapján rendszeresen feldolgozza a kinyilatkoztatás és egyéni élményei adatait. Nagy tekintélye van a teológia területén.

– *Filozófus és teológus*

Misztikus tapasztalatai és intellektuális éleslátása következtében elmélyült gondolkodó lett. Ezt olyan tanulmányok is kimutatják, mint Baruzi...

– *Költő*

Ebben a szektorban a legnagyobbak között foglal helyet. Menendez y Pelayo felfedezését megerősítette minden későbbi elemzés. Keresztes Szent János a költői teljesség csodájának tekinthető.

A legtöbben meg sem kísérlik, hogy a személy és művei mindezen értékeit összhangba hozzák. Kiemelik az őket érdeklő szempontot, nem törődve a többivel. Ez a módszer csak arra jó, hogy megvilágítsa Keresztes Szent János egy oldalát, de nem ad teljes képet sem emberi, sem tudományos szempontból.

Minden lefokozó módszer kellemetlen meglepetésekhez vezet és megnehezíti szül. Íme néhány példa. Jean Baruzi tisztán filozófiai és metafizikai alapon elemez: különösnek tartja és következetlennek, hogy Keresztes Szent János önmaga kiüresítésének folyamatában elérkezik a kinyilatkoztatás háromszemélyű Istenéhez és a hit valamennyi dogmájához. Baruzi következtetése: az orthodoxia (igazi hit) miatti aggályok következtében tett így.

Dámaso Alonso tisztán költői kritériumai alapján nem érti, hogyan „tehetne tönkre” Keresztes Szent János *A szellemi páros ének* „A” változatát, hogy a „B” változatnak doktrinális tartalmat adjon.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezek a pusztán technikai jellegű tanulmányok sokat segítettek a misztikus doktor személyiségének és műveinek megértésében. Ugyanakkor megmutatják korlátaikat, amikor meg akarnak maradni a tisztán tudományos szinten: filozófiai, pszichológiai vagy költői kritériumokat alkalmaznak, holott ezek mind alá vannak rendelve Keresztes Szent János lelkiségének.

Aki viszont ismeri Keresztes Szent Jánost emberi egyéniségében és vallási értékeiben, annak számára jellemének tudományos tanulmányozása is gazdagodást jelenthet.

4. Isten embere

Hogy megközelítsük élete titkát, megragadhassuk integráló központját és egységes életprogramját, a vallási elemet kell első helyre tennünk. Ezt a vallási szempontot pontosabban és személyesebbé téve így fejezhetjük ki: a személyes Isten, akivel a hit és a szeretet közösségében találkozott.

Sokan szereznek hasonló tapasztalatot. Amikor először találkoznak személyével, életével vagy tanításával, az a benyomásuk, hogy Isten embere, egy misztikus előtt állnak. Aztán következnek az elemzések. Nagy szerzőket olvasnak, akik zseniális teológusként, éles elméjű filozófusként elsőrangú költőként és íróként mutatják be. Aztán e meggyőző olvasmányok után visszatérnek Jánoshoz, és úgy találják: elsősorban Isten embere, nem pedig professzor, filozófus vagy teológus...

Sokféle leegyszerűsítő címmel tüntették már ki: az isteni szeretet tanítója, a hit tanítója, a semmi tanítója, a minden tanítója...

Hagyjuk ezeket a leegyszerűsítéseket, és próbáljuk megragadni személye központi magvát. Vegyük ezt a legteljesebb és legreálisabb formát: az ember egyesülése Istennel a hitben és a szeretetben. Dinamikus dimenziójában ez három szakaszban bontakozik ki: a szeretet első élménye és további keresés, sötét éjszaka, az egyesülés találkozása. Mindhárom elem lényeges, mégpedig ebben a sorrendben.

Az értelmezés és megértés sok tévedése abból a tényből fakad, hogy az összetevő elemek közül valamelyiket nem veszik figyelembe, vagy az első helyre teszik, ami a második, a sötét éjszakát.

a) kezdeti tapasztalat és keresés

Keresztes Szent János életének első lépését és élményét a szeretet tapasztalata jelentette, valamint Isten keresése: még minden lemondás előtt! Isten szeretetéből indul ki, keresi a Vele való bensőségesebb egyesülést.

Így indul el útján és ez adja meg egész élete lendületét. Lelki dinamizmusa első lépését hivatása felé ez teszi magától értetődővé.

– A Kármel kontemplatív hivatását választja minden más neki felkínált lehetőséggel szemben, mert ez teszi lehetővé, hogy legközvetlenebbül találkozzék Istennel, akinek vonzását oly erősen érzi.

– Így születik meg reformátor hivatása: amikor tudatossá válik benne, hogy ez az életforma nem adja meg azt, amit ígért; nem akar csupán egy kontemplatív rendhez tartozni, hanem valóban és személyesen találkozni akar Istennel. Salamancai teológiai tanulmányai is ezt bizonyítják számára.

– A reformált Kármelben is az ima hosszú óráiban keresi Istent, a hit-remény-szeretet elkötelezettségét megkívánó különféle helyzetekben. Semmiféle intézmény, még a legszentebb sem közli Istent!

Ha írásaira fordítjuk figyelmünket, ugyanez tűnik fel: minden nagy műve a szeretet lendületében egy versben kezdődik. A lemondás előtt Krisztus szeretetétől kell a szívnek lángolnia, a személynek a személy iránti szeretet tüzében égnie.

„... akármilyen élvezet kínálkozzék is érzékei számára, hacsak nem kizárólag Isten dicsőségére szolgál, vesse el magától és mondjon le róla Jézus Krisztus iránti szeretetből, aki földi életében nem keresett és nem talált más élvezetet, mint azt, hogy cselekedte Atyjának akaratát, s ezt nevezte eledelének...” (1KU 13,4. 110.o.)

„„A szeretet tüzében égve” kilépett az ércek eme sötét éjjelébe, hogy egyesülhessen Kedvesével. Ahhoz ugyanis, hogy megtagadja összes vágyait s lemondjon az összes dolgokhoz való ragaszkodásról, amelyek irányában eddig a szeretet és a vonzalom tartotta melegen akaratát, szüksége volt arra, hogy egy másik, nemesebb szeretet gyulladjon ki lelkében, tudniillik a szeretet az ő mennyei Jegyese iránt; mert csak ez adhatott neki erőt arra, hogy elvesse magától összes többi vonzalmait és könnyedén tudjon róluk lemondani. Az érzéki vágyak erejének elnyomásához pedig nem volt elég, hogy szeresse Jegyesét, hanem arra volt szüksége, hogy szeretettől lángoljon érette s vágyakozzék utána...” (1KU 14,2. 113-114.o.)

„... a lélek csak akkor léphet be ezen a kapun – vagyis Krisztuson, ... – ha ... kizárólag Istent szereti mindenek felett.” (2KU 7,2. 139.o.)

„... ha az ember egyszer elhatározta, hogy aláveti magát és magára veszi ezt a keresztet, vagyis, hogy Isten kedvéért az összes dolgokban keresi a szenvedést és elviseli azt: ez nagy könnyebbségre fog szolgálni ezen út megjárásában s meg fogja édesíteni annak fáradalmait.” (2KU 7,7. 143.o.)

b) *sötét éjszaka*

Az éjszaka vagy a lemondás a már jelenlévő szeretet következménye; ez a szeretet központosulni akar és ki akar bontakozni. Tudatos választással lemond sok más lehetőségről, még előző, már elrendezett életmódjáról is.

A lemondás képessége a hiteles szeretet megkülönböztető jele. A gyűjtögető szeretet könnyű műfajú, de nem jut messze, sem nem jellemez egy életet. A választott szeretet viszont, amely nem ragaszkodik sem egy személyhez, sem dolgokhoz, lemondva más szétszóró javakról, személyiséget teremt és azt megerősíti.

Ebben az esetben a lemondás nem önmegtagadás, nem is azért hagyja el a dolgokat, hogy megtagadja önmagát, hanem azért, mert már megtelt más, fontosabb javakkal: ezek kötik le teljesen szeretetét. Az önmegtagadásból való lemondás – pusztasázkézis –; a szeretetből való lemondás – misztikus aszkézis.

Keresztes Szent János az utóbbinak tipikus képviselője. A templomban marad, vagy hosszú éjszakai órákat tölt az ablaknál; nem azért, hogy megtagadja magától a szükséges alvást, hanem azért, mert az eucharisztikus Jézussal akar maradni, vagy mert örömet találja abban, hogy a sötét éjben a csillagos eget szemlélje. A pusztasázkézis keménnyé, gyűlölködővé tesz – a szeretet lemondása viszont szabaddá.

Keresztes Szent János valóban sok ilyenféle önmegtagadást végzett: szerény és mértékletes volt, nem volt szüksége sok mindenre, és még ezek körét is a legszűkebbre vonta. Mégsem született ebből elnyomó tendencia: szigorú volt önmagával, de nem másokkal szemben. – A passzív és kemény éjszaka mégis gyakori volt életében. Toledó és az utolsó hónapok rágalmai lehetnek példa erre. Derűs nyugalmát soha nem veszítette el, soha nem hagyta, hogy valakit is bíráljanak az őt ért bántalmak miatt. Azt gondolták, hogy ez a kötelességük – szokta mondani.

Az „éjszaka” ezért írásaiban mindig mint a szeretet gyümölcse, nem pedig mint önmegtágadási terve jelenik meg. Lásd *A lélek dala* című költeményt. *A szellemi páros ének* két versszaka magyarázza ezt hosszabban: a 3. és a 29.

„Aki igazán szeret, azonnal elszakad mindentől, hogy még jobban gazdagodjék abban, akit szeret” (*Én* 29,10. 363.o.).

c) *találkozni Istennel és mindennel*

Az út végén annak a szeretetnek a teljességét találja meg, amely indulásra készítette, amely segítette, támogatta az éjszakában, és amely értelmet ad az útnak. Istennel találkozik és Benne mindazzal, amit az éjben elhagyott.

„Ó, Uram Istenem, vajon ki kereshetne téged tiszta és őszinte szeretettel anélkül, hogy nagy öröme és kívánságának megfelelően megtalálna, mert hiszen mindig Te mutatod meg magadat először, és eléjük sietsz azoknak, akik utánad vágyakoznak” (*Tanácsok és a lelki életre vonatkozó elvek*, 2. 33.o.).

Rendszerének maga Keresztes Szent János a legjobb próbája. A hit teljes fényében találkozott Istennel, misztikus élményben, misztikus, teológiai és szimbolikus megértés világozottságában. Istent látja egész életében és őt nyilvánítja ki egész lényével.

Medinában otthagyta az irodalmi tanulmányokat, hogy kövesse hivatását, és százszor annyi esztétikai és irodalmi érzékenységet kap. Salamancában otthagyta a teológiát, hogy Duruelóba menjen, és megkezdje a reformált karmelita életet, itt új fényben mélyíti el gondolati rendszerét. Istenben megsokszorozva visszakapja mindazt, amiről emberileg azt mondanánk, hogy „feláldozta”.

Igen szép hasonlattal él:

„Isten rendezi el szenvedéseinket annak szeretetében, akit leginkább kívánunk, hogy minél nagyobb áldozatokat hozhassunk és minél többre fusson erőnkből. Mindez azonban rövid ideig tart, mert alighogy felemeltük a kést, Izsákot azonnal életben hagyja és ígér számos ivadékot” (*Dona Janka de Pedrozának*, 1989. jan. 28.).

Még emberi jelleme is javára változott és módosult az isteni megtapasztalása által. Összeszedettsége nyitottabb lesz, nemcsak erénygyakorlat eredménye, hanem spontán dinamizmus hatja át.

Megnemértés

Keresztes Szent János megnemértésének hosszú a története, amely korában kezdődik és napjainkig tart. Két formában jelentkezik: ki nem elégtő megértés és hamis félremagyarázás. Az elégtelen megértés vonalába mindnyájan beletartozunk Szent Teréztől saját magunkig. Túlságosan gazdag emberi és vallási-szerzetesi személyiségét nehéz megérteni minden dimenziójában.

A félremagyarázások és lefokozó értelmezések okai a leggyakrabban:

- nem ismerik a Szent életrajzát
- szétdarabolt szintézisek, hogy már feloldott elemekhez jussanak
- aszkézis, misztika nélkül, első helyen az éjszaka a szeretet nélkül
- misztika, következetes aszkézis és aszketikus elkötelezettség nélkül.

Keresztes Szent János részéről:

- befejezetlen művek
- nehéz szimbolizmus és nyelvezet
- ma már kevésbé előforduló alkalmazások és példák
- radikalizmus, a megfogalmazás szükséges árnyalatai nélkül...

Összefoglalva ezt mondhatnánk: a megnemértés fő oka abban áll, hogy Keresztes Szent János olvasásában olyan módszereket, kritériumokat, sablonokat alkalmaznak, amelyek hasznosak más szerzők esetében, akik misztikusok vagy teológusok, költők vagy pszichológusok, de nem egyszerre valamennyi, mint Keresztes Szent János.

Keresztes Szent János mély és eredeti szerző, teljes és egységes valóságának összetettségében kell őt olvasni és értelmezni.

III. Mester és író

Lépünk most be Keresztes Szent János írásainak területére, hiszen a továbbiakban ezek az írások szolgálnak majd reflexióink alapjául. Másrészt viszont az írások csak végeredmény. A művek eredeténél ott áll az író, az író mögött pedig a mester és a misztikus.

Egy cím alá vontam a „mestert” és az „írót”, mivel írásai szóbeli tanításaiból születtek, azok tartalmát és módszerét alkalmazzák. Továbbá írásai alapján véve tanítómesteri célját szolgálták, Keresztes Szent János is ilyen értelemben használta őket.

Ebben a fejezetben megpróbálunk megismerkedni a misztikus doktor irodalmi tevékenységével, mégpedig élete és tanítói tevékenysége összefüggésében. Sok fontos témáról kellene beszélnünk, de ezeket csak érinteni tudjuk egy bizonyos szintézisben.

1. A mester
2. Az író
3. Művei
4. A struktúra
5. A stílus

1. Szóbeli tanítás

A Szent szóbeli tanítása történelmi-kronológiai valóságában alkotja azt az állandó környezetet, amelyben megszületik az író. Szóbeli tanítása megelőzi, kíséri és követi írásait. Azt mondhatjuk, hogy Keresztes Szent János természete szerint inkább tanítómester, mint író.

Ha ma, művei ismeretében, Keresztes Szent Jánosban elsősorban a nagy szerzőt és író-t látjuk, nem szabad elfelejtenünk, hogy életében és szándékaiban az írás csak másodlagos és peremjelenség. Intenzív szóbeli tanításának 23 évéből mindössze 6 évet írt meglehetősen rendszerességgel.

Életében szigorú alárendelés érvényesül. Keresztes Szent János a következő értékrend szerint szervezte meg idejét és osztotta be erejét:

1. a szemlélődő szerzetes személyes kötelességei: ima, közösség, munka
2. kormányzási és nevelési feladatok
3. lelki vezetés a Rendben és a Renden kívül
4. írás mint szemlélődő életének tápláléka és segítség nevelési feladataiban.

Tanító tevékenysége átöleli egész sarutlan karmelita életét:

- újoncmester Duruelóban, Mancerában és Pastránában
- a tanuló szerzetesek rektora Alcalában és Baezában
- előljáró El Calvario, Granada és Segovia kolostoraiban
- lelkivezető és nevelő a sarutlan karmelita nővérek számos házában.

Ez a nagyméretű tevékenység karizmára utal, nem csupán szokásos foglalkozás. Adottságaival és rendkívüli kegyelmekkel nevelt, tanított.

A közvetlen kapcsolatok, a szellem párbeszédyszerű közlése mélyen és szemmel láthatóan befolyásolták művét eredetében, céljában, tartalmában és módszerében. Keresztes Szent János szóban igazi misztagógaként tanít: bevezet az isteni misztérium megtapasztalásába. És ez a tulajdonsága megmutatkozik írásaiban is.

Szóbeli nevelő tevékenysége révén számos pozitív és negatív tapasztalatra tett szert; ezek egy részére hivatkozik írásaiban is.

Az oktató tevékenység e két formája kölcsönösen megvilágítja egymást. Minél pontosabban felelevenítjük szóbeli oktatását, annál világosabban megértjük írásait: a kifejezések súlyát, a hasonlatokat, bizonyos csoportokra való hivatkozást stb. Másrészt viszont az írások megmagyarázzák mindazt, amit a tanúk azokról a témákról vallanak, amelyekre szóbeli tanítása során mindig visszatért.

2. Az író

Szóbeli tanítása területén azonnal lelkes elismerésben részesült, első helyen Jézusról nevezett Teréztől: „Miután ő elment, egész Kasztíliában nem találtam olyat, mint ő.”

Írói tevékenysége, mint már mondtuk, szóbeli tanításának volt alárendelve. Amikor az avilai Encarnación (Megtstesülés) kolostorban gyóntató volt, szokásában állt egyeseknek kis papíron egy-egy velős mondatot adni, hogy emlékeztesse, meghosszabbítsa és kiegészítse szóbeli tanítását. E szentenciák közül néhány bekerült nagy műveibe. Másokról sok tanúságtétel maradt fenn.

Hogy megmagyarázzuk a tanítóból az íróba való átmenetet, új elemeket kell meghatározunk, mégpedig két szinten: intellektuális és lelki felkészülése, valamint motivációja szintjén, tudniillik, hogy milyen indíték készíteti őt a tevékenységnek vagy tanításnak erre az új formájára.

Felkészülés

Az a tény, hogy szinte csak véletlenül ír, nem jelenti semmiképp, hogy írásai rögtönzések. Ellenkezőleg: tanulmányok, olvasmányok, kontempláció, tanítás, élmény, tapasztalat érlelték meg őket.

Medinában és Salamancában rendszeresen tanul irodalmat, filozófiát és teológiát. Mint rektor Alcalában és Baezában állandó kapcsolatban van az egyetem professzoraival, és ő maga irányítja a karmelita egyetemi hallgatók egész akadémiai tevékenységét.

Műveinek kimondott utalásai és főképp rejtett visszhangjai arról tanúskodnak, hogy széleskörű és átható ismeretekkel rendelkezett: ismerte a régi és a kortárs lelkes írókat, különösen lelkes írókat. Tájékozott volt. Jelöljük meg néhány fő forrását.

a) *Szentírás és tapasztalat*

Az alapoknál ezt a két forrást találjuk; szorosan összefüggnek. János a maga személyes tapasztalatát olvasta a Szentírás nagy misztériumaiban és személyiségeinek történetében; ezek fényében értelmezte saját élményeit. Aztán saját tapasztalatait a bibliai történet és kinyilatkoztatás megvalósulásaként értelmezte, vagyis saját élménye által olvassa a Szentírást.

Erre a tényre kell elsősorban felfigyelnünk; ez magyarázza a bibliai idézetek rendkívül magas számát: összesen 1.653 bibliai idézet szerepel írásaiban.

Bibliai személyekbe öltözve fejezi ki személyes élményeit vagy pedig meghatározatlan szereplők képében, akik uralják műveit. Nagyon észrevehető azonban a szerző személyes jelenléte, aki tudatosan kerül minden önletrajzi utalást.

b) *Teológiai és lelkes könyvek*

Ezen a ponton a tanúvallomások igen szegényesek, nem elégségesek arra, hogy megmagyarázzák művei tanbeli és történelmi tartalmát. Utalások és visszhangok egyházatyáktól: Ágoston, Dioniziusz... Teológusok általában és meghatározottabban, főképp skolasztikusok... Az északi misztikusok visszhangja: Tauler, Ruysbroeck...

c) *A karmelita élet tapasztalata*

Szemlélődés, önmaga kiüresítése, Mária-tisztelet, Szentírás olvasása, a liturgia-ünneplése, a Kármel hatása a Reform előtt és után.

d) *Közvetlen megfigyelés*

Volt alkalma arra, hogy közvetlenül igen sok embert megismerjen, felmérjen különféle lelki helyzeteket. Bizonyos elemzésekben észre lehet venni, hogy konkrét embert, esetet tart szem előtt, közvetlenül megfigyelt helyzeteket.

Mindezek a források keresztezik egymást, nehezen lehet őket szétválasztani. A legtöbb erőfeszítés az irányban történt, hogy pontosan megjelöljék a műveiben kimutatható szerzők, könyvek hatását. Általában jók az eredmények, de számos bizonytalanság marad a részletekre vonatkozóan.

Motívumai

Miért kezdett el Keresztes Szent János írni? Különböző indítékai vannak, amelyek a misztikus spontaneitásától a mester lelkipásztori felelősségtudatáig terjednek. Műveiben és a tanúvallomásokban négy indíték válik világossá:

- a tapasztalat, élmény spontán kifejezése, amely a szóban az élet megtestesülését találja meg és keresi a kifejezés módját. Így írja költeményeit a börtönben: ezeket ismételtette, hogy lelkének enyhülést találjon.
- egyesek és csoportok kérésére, amint erről maga is beszámol *A szellemi páros ének és Az élő szeretetláng* előszavában. Mivel nem tudtak neki parancsolni, azért barátian sürgették.
- szükségesnek találta, hogy összefoglalja a belső élet oly sok szempontját; ezeket maga figyelte meg. Találkozott emberekkel, akiknek világosságra volt szükségük, akik elfecsérelték erejüket, idejüket; lelkivezetőkkel, akik nem tudták, mit kell tenniük, s akik miatt annyian tönkre mentek... (vö. *KU Bevezető*).
- tisztában volt azzal, hogy olyan karizmát kapott, amelyet tovább kell adnia másoknak, amelyet – jóllehet méltatlan rá – az Egyház szolgálatára kell bocsátania, hogy mások is átültsék a gyakorlatba azt, amit mint megvilágosítást ő maga kapott az Úrtól, de nem él... (vö. *Tanácsok és a lelki életre vonatkozó elvek*, Előszó).

Egész sereg motívumot és embert tart tehát szeme előtt. Az előrelátható olvasók közül meg is jelöl néhányat: karmeliták, lelkivezetők, elkötelezett emberek, rossz irányban haladók... Ezek az utalások azonban nem befolyásolják vagy korlátozzák eredeti célkitűzését.

3. Művei

Lássuk most konkrétan, miket is írt. Először alkossunk magunknak általános fogalmat írásairól, hogy a későbbiekben rendszeresen tárgyaljuk őket.

Összességében életműve nem nagy. Prózai írásai összesen mintegy 1000 oldalt tesznek ki. A versek nem érik el az ezer verssort. Az öt leghosszabb költemény, amely a spanyol költők első sorába helyezi őt, alig 320 verssor. Minőségi műről van tehát inkább szó, semmint nagy mennyiségről.

Az elveszett művek száma nem nagy. Legsúlyosabb a veszteség a levelek területén. A művek rövidege szándékos, a szerző egyszerűen nem akarta folytatni. Öt évvel halála előtt letette a tollat, pedig mennyi tapasztalatban, élményben volt még része, s mindezt kifejtette szóban!

A most következő leírásban doktrinális és tematikai sorrendet állítunk fel, nem pedig időrendit. A cél az, hogy egységes elképzelésünk, fogalmunk legyen.

Irodalom az egyes művekhez:

Eulogio Pacho: *San Juan de la Cruz y sus escritos*, Ed. Cristianidad, Madrid, 1969. 475 l. (genezis, variánsok, történelmi dokumentáció)

Federico Ruiz: *Introducción* cap. 5-9.

Obras (strukturális, doktrinális és irodalmi bemutatás)

1. *Költemények*

Rövid írásainak legkiterjedtebb és legértékesebb része.

Tartalmukat tekintve és tapasztalatának kifejezését illetően minden műve között ezek a legértékesebbek.

Verseinek száma 20, a verssorok száma: 956. Így szokták felosztani őket:

- 10 románc: 9 a Szentháromságról és a megtestesülésről, 1 a 137. zsoltárról
- 5 glossza: egy témát kommentál refrénnel
- 5 költemény: ezek a leghíresebb költői alkotásai
 - A szellemi páros ének* (40 versszak, 220 verssor)
 - Sötét nagy éjszakán (8 versszak, 40 verssor)
 - Ó szeretetnek élő lángheve... (4 versszak, 24 verssor)
 - Jól tudom, hol a forrás... (13 versszak, 39 verssor)
 - Pásztorlegényke (5 versszak, 20 verssor)

2. *Tanácsok és a lelki életre vonatkozó elvek* (A fény és a szeretet szavai)

A cím magától a szerzőtől származik. Lelki, mély értelmű, élettapasztalatot tükröző, tömény mondások és tanácsok gyűjteménye. Keresztes Szent János mestere a rövid és tömör szentenciáknak. Ebben a legjobbat nyújtja.

Fennmaradt egy, a Szent kézírásával készült eredeti gyűjtemény; ez az úgynevezett Andújari kézirat. Ez a legértékesebb rész, nemcsak hitelessége, hanem tartalma miatt is: axiómák, imák, tanácsok... Sokat ezek közül szinte szállóigeként ismerünk.

Ismerjük más tanácsainak egyéb gyűjteményét is; ez is kb. 200 szentenciát tartalmaz.

3. *Elővigyázatossági szabályok*

Maga a cím elárulja a szerző szándékát: normákat és elővigyázatossági szabályokat ad a szerzetesi életben leggyakrabban előforduló helyzetek és veszélyek megelőzésére és kivédésére. „*Elővigyázatossági szabályok*”-at ad, tehát csak a „veszélyekre” gondol. Vagyis nem teológiai traktátust ír, sem nem a szerzetesi élet teológiáját fejtegeti.

A lelki ember három klasszikus ellenségének leküzdésével foglalkozik: a világ, a gonoszlélek és a test, vagyis az érzékiség. Mindegyik ellen három elővigyázatossági szabályt ad. Ezek közül néhányat – mint például a rokonságtól való elszakadás, a magány a kolostorban, az engedelmesség témáját – olyan radikálisan fogalmaz meg, hogy megértési nehézségek támadtak. Ezeket Keresztes Szent János egész életművének összefüggésében lehet megoldani.

Ugyanez a tartalma és stílusa a *Négy tanácsnak*, amelyet egy karmelita tanuló számára készített. Az *Elővigyázatossági szabályok* gondolatát fejti ki bővebben.

4. *Levelek*

Értékes, de igen csekély számú része műveinek. Összesen 33 levele maradt fenn, kb. ugyanennyi töredék. Aránytalanul kevés, ha arra gondolunk, hogy alapító, előljáró, lelkivezető ... volt. A címzettek közömbössége miatt sok levél elveszett. A legértékesebb rész akkor semmisült meg, amikor a sarutlan karmelita nővérek az utolsó nagy üldözést szenvedték el. Megsemmisítették őket, hogy ne kerüljenek az üldözők kezébe...

A kevés megmaradt levél felfedi személyisége dimenzióit: ember, lelkivezető, barát, együtt örül és szenved másokkal...

5. A Kármelhegy útja

Egyike Keresztes Szent János jellemző műveinek.

Céljában egy művet alkot *A lélek sötét éjszakájával*. Sajnos, sokan csupán e mű alapján alkotnak maguknak képet Keresztes Szent Jánosról, még többen helytelenül magyarázták és magyarázzák még ma is.

Két alapelem inspirálja: a „hegy” képe és a *Sötét nagy éjszakán* költemény. Ez az utóbbi inkább általában ihleti, nem határozza meg a mű szerkezetét és kifejtését. A „hegy” a mű elején jelenik meg, később kommentálja.

A szisztematikus mű három könyvre oszlik; ezek a hit-remény-szeretet teológiai erények alapján jellemzik a lelki életet. Két egymást átható vonalat követ: egy teológiai, vagyis a hit-remény-szeretet életének fejlődését, valamint egy filozófiai: ebben az értelem, az emlékezet és az akarat szellemi képességeiről tárgyal. Az eredmény mély és eredeti szintézis mind teológiai, mind filozófiai, mind pszichológiai szinten.

A könyvet a szerző osztotta három részre:

- I. könyv, 15 fejezet: Általános bevezetés az érzékek éjszakájába, az érzékies ember helyzete és nevelésének első szakasza.
- II. könyv, 32 fejezet: a szellem éjszakájának bemutatása, a hit-remény-szeretet élete általában; majd az éjszaka, valamint a hit élete sajátos kibontakozása a különféle helyzetekben.
- III. könyv, 45 fejezet: az emlékezet nevelése a reményben (15), az akarat nevelése a szeretetben.

A Kármelhegy útja új távlatokat nyitott meg a teológiában és a spiritualításban. Rendkívül időszerű. Megmutatja a misztikus doktor eredeti rendszerét.

6. A lélek sötét éjszakája

A szerző szándéka szerint része és kiegészítése *A Kármelhegy útjának*. Stílusa azonban rendkívül eltérő. *A sötét éjszaka* költeményt kommentálja, követi a verssorok rendjét. Csak két versszakot kommentál, hatot magyarázat nélkül hagy. Az olvasás megkönnyítése végett az első kiadók az összefüggő kommentárt két könyvre osztották: 14 fejezet az elsőben és 25 a másodikban.

Központi témája a passzív éjszaka, vagyis olyan belső és külső helyzetek, amelyeket nem az ember készít, tervez el. Isten tevékenysége van túlsúlyban, aki olyan kegyelemmel lép közbe, amelyet Keresztes Szent János „belénk öntött szemlélődés”-nek (*contemplatio infusa*) nevez. Hit-remény-szeretet-élet, amelynek sajátos teológiai és pszichológiai jelentése van.

A két könyv a két éjszakát magyarázza, az érzékek és a szellem éjszakáját, és többé-kevésbé a következő sémát követi:

- a) azok hibái, akiknek el kell szenvedniük ezt az éjszakát,
- b) az éjszaka tapasztalata és modalitásai,
- c) a hit-remény-szeretben megélt éjszaka pozitív gyümölcsei és eredményei.

Rövid, rendkívül tömör mű, a lelkiség történelmében a maga nemében egyedülálló, egyetlen. Ebben a témában négy évszázad után is az övé az utolsó, a klasszikus szó.

7. A szellemi páros ének

Keresztes Szent János kedvenc műve, ezen dolgozott a legtöbbet és a legnagyobb gonddal. A toledói börtönben kezdi a költeményt, lassan fejezi be, a 39. versszakig, és valamennyit magyarázza. Aztán újragondolja és hozzáteszi a 40. versszakot, újrendezi a költeményt, újraírja a magyarázatot, bővebben és nagyobb doktrinális tartalommal. Két fogalmazványunk van tehát, mindkettő igen érdekes:

1584. 1. fogalmazvány, „A” kézirat, 39 versszak, rövidebb és lírai magyarázat.

1586. 2. fogalmazvány, „B” kézirat, 40 versszak, hosszabb, teológiai szempontból bővebb magyarázat.

Századunkban valaki kétségbe vonta a „B” kézirat hitelességét. A feltevésnek tudományos szempontból nincs alapja.

A szerző ezt a címet adta művének: „Las canciones de la esposa”, „A Jegyes énekei”, a magyarázatnak pedig: „Declaración de las canciones”, „Az énekek magyarázata”. Aztán az első spanyol kiadó ezt a címet adta a műnek: „Cántico espiritual”, „Lelki ének”, s aztán így maradt. Amikor külön nem jelöljük, mindig a „B” kéziraatra hivatkozunk.

N.B. A magyar fordítás alapja is a „B” változat. A teljes, kritikai kiadásokban azonban mindkét változat szerepel.

Ebben a műben a belső élet tengelye a szeretet. – A szeretet azonban nemcsak a lelki életnek, hanem az egész emberi létnek, az egész keresztény életnek belső gazdagságot ad. Dolgok és személyek, tettek és lemondások értékét az azokat inspiráló szeretet határozza meg. A szeretet természetesen több, mint érzés.

Az emberi szeretet szimbólumát alkalmazza, annak formáit, kifejezéseit. A mű dinamikája a fejlődés négy momentumában bontakozik ki:

- 1–12: a mátká aggódva keresi a távollevő Jegyest
- 13–21: első találkozás, öröm és elégedettség
- 22–35: átalakító egyesülés, ennek gyümölcsei
- 36–40: teljesség, vágyódás a dicsőség után

Meg kell jegyeznünk, hogy a mű nem „szeretetről”, hanem a „szeretet gyakorlásáról” (alcím) beszél. Krisztus tölti be a mű egész lelki és pszichológiai horizontját.

Ha csak egyetlen művet akarnánk választani, hogy megértsük Keresztes Szent János üzenetét és személyiségét, kétségtelenül ezt kellene választanunk.

8. *Az élő szeretetláng*

A mű címét a magyarázat alapjául szolgáló költemény első sora adja.

A cím jól tükrözi a mű tartalmát és tónusát: Keresztes Szent János valamiképpen a lelki élet csúcsáról fest képet. A teljes szeretetben minden tűzzé változik.

4 versszak, 24 verssor. Valamennyit magyarázza (kivéve az utolsó három sort a misztikus élmény kimondhatatlansága miatt), mégpedig részletesebben, mint *A szellemi páros énekben*. *Az élő szeretetlángnak* is van „A” és „B” kézírata. A második teljesebb, de nem tér el annyira az „A”-tól, mint *A szellemi páros ének*.

A központi téma: a szeretet gyakorlása a teljes átalakulásban, amely már hasonlít a megdicsőülés állapotához. Központban a Szentháromság misztériuma és a Szentlélek működése. Az egész mű szentháromságos jellegű.

Stílusa lángoló, lírai; a próza gyakran inkább a vers meghosszabbításának tűnik, mintsem magyarázatnak. Az Előszóban megjegyzi, sokáig kellett várnia a Szentlélek melegére és világosságára, hogy megírhatta a magyarázatot.

4. A művek egészének struktúrája

Már az eddig röviden elmondottakból is világos, hogy Keresztes Szent János tematikája egységes, összefüggő. Egymással összefüggő témákat tárgyal, ugyanazoknak az olvasóknak. A mai olvasó mindent egy kötetben kap meg.

Hogyan kell Keresztes Szent János műveit olvasni? Tanulmányozni? Az időrendi sorrend nem ad biztos támpontot. A megfogalmazás sokszor nehézkes. Két tényezőt kell komolyan figyelembe vennünk:

– Keresztes Szent János viszonylag későn kezdett el írni (36 éves korában), amikor már gondolatai, tapasztalatai, élményei virágkorában volt. Prózaí műveit 40 éves korában kezdi el írni.

– Egyidejűleg több művet ír, különböző időkben fejezve be ezeket.

A lelki élet klasszikus szakaszait szem előtt tartva hagyományosan ezt a sorrendet követik: *A Kármelhegy útja (KU)*, *A sötét éjszaka (Éj)*, *A szellemi páros ének (Én)* és *Az élő szeretetláng (ÉSz)*.

Az olvasó számára kétségtelenül ez a legkényelmesebb út, de nem nélkülözi a hátrányos összetevőket. Az egyes művek témái és szakaszai ugyanis nem követik pontosan egymást, hanem mindegyik a maga ritmusában halad előre.

Ha az olvasó megérzi ezeket a nehézségeket, közelebb jut a szerző szándékához.

Keresztes Szent János nem azért írta meg nagy prózaí műveit, hogy egy egységes terv szerint mutassa be mondanivalóját – mint például Aqunói Szent Tamás a Summában –; minden mű önmagáért készült, valamilyen szükségre, kérésre adott spontán válaszként. Mindig egy alapvető intuícióból, élményből, tapasztalatból, szimbólumból indul ki.

Minden műnek megvan tehát a maga távlata, s ez valamilyen módon beleilleszkedik a lelki élet egészébe. Többször tárgyalja ugyanazt a témát különféle szempontból. Így például a *KU* a lelki életet úgy tekinti mint az egyesülésre szóló isteni hívást, amelyre az ember feltétel nélküli elkötelezettséggel válaszol. Az *Éj* a halál-feltámadás misztériuma; az *Én* az egész életet a szeretetben foglalja össze; az *ÉSz* a szeretet teljességét és a megdicsőülés kezdetét mutatja be.

Mégis kiegészítik egymást ezek a művek, amennyiben a lelki fejlődés teljes és szerves leírását adják. Ez pedig nem véletlen. A szerző tudja, és így akarja. A *KU*-ban az *Éj*-re utal és fordítva; az *Én*-ben idézi az *ÉSz*-t és fordítva. Egyes témákat nem fejt ki egészen az egyik műben, arra gondol, hogy majd a másikban bővebben szól róla.

Az olvasás sorrendje

Az olvasás pedagógiájában azonnal tükröződik a probléma. Akármelyiket olvassuk, nem szabad elfelejtenünk, hogy minden műnek megvan a maga sajátos távlata és dinamikája az egész folyamatban. Nem szabad önkényesen a tárgyakat, élményeket, tapasztalatokat egymás fölé helyoznünk.

Minden hipotézisben szem előtt kell tartanunk a tapasztalat és a tan rendjét, amely végeredményben a hit-remény-szeretet rendje. Erről már volt szó a 2. fejezetben: a szeretet megtapasztalása és keresés a lemondásban és az éjszakában a teljes találkozásig. Bármilyen témát tárgyaljon is, ez a séma az alap.

Jobb a rövidebb írásokkal kezdeni: költemények, különösen a *Románcok*, a *Forrás* és a *Pásztorfiú*, aztán *Tanácsok* és *A lelki életre vonatkozó elvek*, *Levelek*. Ezek együtt áttekinthető képet adnak Keresztes Szent Jánosról, tanításáról, jobban, mint egy tanulmány.

Mivel a témákat nem szoros egymásutánban tárgyalja, minden művet végig el kell olvasni. Például *Az élő szeretetláng* is sok olyan magyarázatot tartalmaz amelyek a megelőző szakaszokra vonatkoznak: szerelmes figyelem, passzív éjszaka...

A teljes olvasás célja nem az, hogy praktikus töredékeket találjunk; az egésznek inkább misztikus értéke van. *A szellemi páros ének* legnagyobb része, *Az élő szeretetláng* szinte teljes egészében csodálatos mélységgel ezekről a témákról ír: Szentháromság, Krisztus, megistenítő kegyelem, szeretet, a Szentháromság bennünkklakása, a megdicsőülés, az ember nagysága. És ezek a valóságok, a lelki élet bármely szakaszában legyen is az ember, elsődlegesen fontosak. Súlyos hiba, ha valaki csak azért olvassa a misztikusokat, vagy azokat a részeket olvassa csupán, amelyek „gyakorolhatók” az olvasó adott állapotában.

Keresztes Szent János rendszeres szerző, akkor is, amikor mesél vagy leír. Az olvasónak ismernie kell valamennyi műve belső szerkezetét, valamint a négy mű egymáshoz való viszonyát.

5. A stílus

A misztikus doktor nem követi a teológiai és lelkeségi könyvek szokásos stílusát; megvan saját stílusa, egészen sajátos írásmódja, amely tükrözi a bemutatott igazságot és követi a Szentlélek irányítását.

Választott stílusa Isten misztériuma és annak megnyilvánulása iránti magatartását fejezi ki. Erről a következő fejezetben lesz szó.

Költemények és próza

Mind a négy nagyobb műve költeményből és prózából áll. Nem úgy, hogy próza és vers egymást váltogatják, darabokban, hanem úgy, hogy a mű költeményből és prózából áll. Ugyanezt a tartalmat kétféle módon fejezi ki; mind a két elem kifejezi az egészet. A két mód áthatol egymáson, állandóan hivatkozik egyik a másikra, de nem egyszerű párhuzamos viszonyban.

Mindkét kifejezési mód fontos Keresztes Szent János számára, és ugyanezt várja el az olvasótól is. Az olvasónak meg kell tanulnia, hogy a valóságot együtt értse meg, költeményben és prózában, áttérve egyikről a másikra. Nem kötheti le csak a költemény líraisága, és ellen kell állnia a kísértésnek, hogy a prózából pontos fogalmakat ásson ki.

A lelkeségi könyvekben bizony nem általános ez a módszer; aki meg akarja érteni Keresztes Szent János sajátosságát, annak meg kell tanulnia ezt a párhuzamos és egyidejű olvasást és értelmezést.

Magyarázat prózában

Mindig a költeményhez kapcsolódik, mind a négy mű az azt tápláló költeményből bontakozik ki.

Első helyen a prózai művek nem teljes voltát kell megemlítenünk. Míg a költemények teljeseek a maguk fejlődési vonalában, a próza gyakran megmarad félúton, mint *A Kármelhegy útja* és *A lélek sötét éjszakája*. Folytatásként magát a költeményt kell olvasnunk.

A változatosság is meglepheti az olvasót. *A Kármelhegy útja* független tanulmánynak tűnhet. *A lélek sötét éjszakája* jól magyaráz, de olykor hosszadalmas és aránytalan. *A szellemi páros ének* szabályosabb. *Az élő szeretetláng* inkább énekel...

A művek egésze nagy változatosságot és gazdagságot mutat, de a stílus változatossága megzavarhatja az olvasót.

Irodalmi stílus

Aki először közeledik hozzá, gyakran nehézségbe ütközik az elemek bonyolultsága, a kifejezett misztérium és élmény komplikáltsága miatt. Mintha egy másik világba kerülne az olvasó...

Stílusát kezdetben nehézé teszik a szentírási idézetek, az állandóan visszatérő szimbólumok, a lírai rendezetlenség, a cselekvés megszokott normáinak ritka említése.

Mindjárt alkalmunk lesz arra, hogy megértsük szándékát és stílusa értékét, amely – bár korlátnak tűnik – pozitív jelentéssel bír, de nehézséget is jelent a modern olvasó számára.

IV. Misztikus nyelvezet

Ismerjük már valamennyire Keresztes Szent János írásainak természetét, céljait, struktúráját és valamennyire tartalmát. Marad még egy rendkívül fontos szempont: a nyelvezet. Nem csak a stílusról kell beszélnünk, amelyről az előző fejezetben szóltunk. A nyelvezet magában rejt az élményt (mivel a nyelvezetet maga a tapasztalat alakítja), és így a misztikus doktor és a közöttünk folyó „párbeszédnek” alapvető közvetítő eszköze.

A misztikusok állandó és súlyos aggodalma a nyelvezet: lehetőséget ad az élmény valamiféle kifejezésére, ugyanakkor problémát okoz. Aki paradox módon a szimbolikus kifejezésformát választja, tudja, hogy ez nem kielégítő, mégis magasabb rendű, mint a fogalmak nyelvezete.

A nyelvezet az olvasó számára is súlyos és állandó probléma. Ugyanazzal a nehézséggel találkozunk, mint a misztikus, csak ellenkező irányból. Meg kell kísérelnie a misztikus megértését, hogy megértse tapasztalatának üzenetét.

Vö. Federico Ruiz, in „Obras” 35-49. „Introducción” 4. fej.

Eulogio Pacho, *El „prólogo” y hermenéutica del Cánt. esp.*: Monté Carmelo 66 (1958) 1-108.

1. Kimondhatatlanság és kifejezés
2. Szimbólum és költészet
3. Az olvasó

1. Kimondhatatlanság és kifejezés

Keresztes Szent János valamennyi műve előszavában és más helyeken is beszél a misztikus nyelvezet problémájáról. A legteljesebben azonban *A szellemi páros ének* Előszavában fejt ki a problémát. Ezt tekintjük a téma klasszikus tárgyalásának.

Íme gondolatmenetének főbb pontjai:

- Isten ismerete és szeretete megmérhetetlen, tehát kifejezhetetlen
- a Szentlélek által vezetett lélek részesedik ebben a kifejezhetetlenségben
- le kell mondani az ilyen élmény valóságos kifejezéséről
- különleges képekhez kell fordulni, hogy az ember mondjon valamit
- bizonyos bizalom a költői kifejezés értékében
- a prózában való magyarázat súlyos elégtelensége
- a szerző csak néhány nehezebb téma magyarázatára szorítkozik
- arra invitálja az olvasót: olvassa a verset és utána olvassa újra a prózai magyarázatot
- legjobb a hit-remény-szeretet teológális útja, de még inkább a tapasztalat.

A fenti szempontokat részletesen meg kellene magyaráznunk, de erre itt nincs lehetőségünk. Az alapgondolatokra azonban többször hivatkozunk majd.

Kimondhatatlanság

„Amit Isten ad a léleknek ebben a szoros egyesülésben, az kimondhatatlan. Arról semmit sem lehet mondani, aminthogy magáról Istenről sem lehet semmi olyat állítani, ami kifejezné, hogy milyen Ő valójában. Már pedig itt maga Isten adja magát neki oda és csodálatos, dicső módon átalakítja őt.” (*Én* 26,4. a magyar kiadásban II. 339.o.)

„... titkos nemcsak a tisztulásnak sötétje és szorongatása idején, amidőn ez a titokzatos bölcsesség tisztogatja a lelket olyannyira, hogy a lélek semmit sem tud róla beszélni, hanem később, a megvilágosítás folyamán, midőn ez a bölcsesség érthetőbb módon árad rá, még akkor is annyira titkos, s a lélek kevéssé tudja megkülönböztetni és nevéen nevezve róla beszélni, hogy nem talál utat-módot, sem alkalmas hasonlatot, s nem képes megértetni mással ezt a magasztos megértést és ezt az annyira gyöngéd és beléje öntött szellemi érzelmet, eltekintve attól, hogy amúgy is inkább hallgat róla. Azért, ha megannyira szeretné is kimondani, s ha akármennyi kifejezésmóddal próbálkoznék is meg, mindig titokzatos marad. Az a belső bölcsesség ugyanis annyira egyszerű, annyira általános és szellemi, hogy nem hatol az értelemben semmi olyan képzetbe vagy képbe burkoltan és öltözötten, amelyet az érzéki rész képes volna felfogni, bár azért olykor ez is megesik. Innét van az, hogy az érzéki rész és a képzelet (mivel nem rajtuk keresztül hatolt be, s nem látták színét és ruháját) nem tudnak róla számot adni, de el sem tudják úgy képzelni, hogy képesek volnának róla bármit is helyesen mondani; bár ugyanakkor a lélek egészen világosan tudja, hogy érzi és élvezti azt az ízletes, sajátos, rendkívüli bölcsességet. Hasonlóképpen van vele, mint volna az, aki valami eddig soha nem látott dolgot pillantana meg, amihez hasonló nem került még soha a szeme elé: bármennyire értené és élvezné is, nem tudja nevéen nevezni, sem pedig megmondani, hogy mi az, bármennyire törekednék is azt megmagyarázni; már pedig ebben az esetben olyan dologról van szó, amelyet érzékeivel fogott föl. Mennyivel kevésbé lesz tehát képes olyasmiről beszélni, ami nem az érzékek útján hatolt belé? Az a sajátosága ugyanis Isten beszédjének, hogy, ha nagyon benső, sugallt és szellemi, és teljesen fölülmúl minden érzéki dolgot, akkor azonnal megakasztja és elnémítja az összes külső és belső érzékek összhangját és működését.” (2Éj 17,3. 132-133.o.)

„... ezt nem lehet elérni, sem pedig megmagyarázni emberi és közönséges fogalmakkal, joggal nevezi azt titkosnak.” (2Éj 17,6. 135.o.)

„... ezeket az isteni dolgokat és tökéletességeket nem lehet megismerni és megérteni a maguk mivoltában, amíg az ember csak keresi őket, hanem csakis akkor, midőn már megtalálta és gyakorolta...” (2Éj 17,7. 135.o.)

A valóság kifejezésének lehetetlensége elsősorban magának Istennek transzcendens nagyságából fakad; Ő közli magát az emberrel személyesen. Isten misztériuma tükröződik ebben a közlésben, amelyben Önmagát adja, valamint az ember lelki működésében, aki ezt a közlést valamiképpen felfogja.

Annál inkább növekszik az isteni dolgokban a transzcendencia és a kimondhatatlanság jelentése, minél nagyobb a tudás illetve a megismerés: minél többet ismer meg az ember, annál inkább számot vet azzal a végtelenséggel, amelyet még meg kell értenie (Én 7,9-10. idézve a 100. oldalon).

„... Isten néha ... megad egy bizonyos magasztos megismerést, amelyben megértik és érzik Istennek fenségét és magasztosságát. Ebben az érzésben az illetőnek oly magasztos fogalma van Istenről, hogy világosan belátja, mennyire nem ért meg belőle semmit. Már pedig nagyon fenséges megismerés az, amelyben belátjuk és érezzük az Istenség végtelenségét és azt, hogy azt tökéletesen nem lehet megérteni...” (Én 7,9. 220.o.)

A misztikusok olvasásának éppen ez az egyik gyümölcse a keresztény nevelésben. A jámborsági könyvek és a teológiai traktátusok azt a gondolatot ébresztik az olvasóban, hogy mindent megért és tudja, kicsoda Isten, Krisztus, mi a szeretet, a kegyelem, az üdvösség, a bocsánat stb. A misztikussal való kapcsolata felnyitja szemét, nagyobb tisztelettel kezd gondolkodni a hit és az élet misztériumairól.

A kimondhatatlanságot mint az isteni transzcendencia gyümölcset Keresztes Szent János mint teljességet, mint kiválóan pozitív minőséget tapasztalta meg. Örül az isteni transzcendencia valóságának. Még a nagy misztikus tapasztalatok pillanataiban is nem afelé a kevés felé irányítja a hit, amit éppen megtapasztalt, hanem Isten rejtett teljessége felé (*Én* 1,12. idézve a 98. oldalon).

„... sose elégedj meg azzal, amit megértesz Istenből, hanem csak azzal, amit nem tudsz felfogni belőle. Sose állj meg annak szeretetében vagy kedvelésében, amiről azt gondold vagy érzed, hogy Isten, csak azt szeresd, annak örvendj, amelyet nem tudsz sem megérteni, sem érezni:...” (*Én* 1,12.)

Kifejezés

De nem ezért mond le a szóról. A kimondhatatlan előtt önkéntelen lesz a gesztus és az ének. Egyesek csodálkoznak, hogy a misztikusok, miután előre bocsátották a kifejezhetetlenséget, annyit mondanak és írnak. Másrészt viszont maguk is érzik a problémát, amikor beszélni kezdenek vagy íráshoz fognak.

A misztérium kifejezhetetlenségének fokai vannak:

a) a misztérium tartalma helyes kifejezésének abszolút lehetetlensége, ami magával hozhatja minden szó egyszerű megtagadását. Például *Az élő szeretetláng* végén a Szentlélek ihletéséről nem tud és nem akar mondani semmit:

„Erről a leheletről, amely telítve van jóval, dicsőséggel és Istennek a lélek iránti gyöngéd szerelmével, én jobb szeretnék nem beszélni, s nem is teszem, mert belátom, hogy nem tudnám megmagyarázni.” (*ÉSz* 4,17. 552.o.)

b) nehéz bármi általánosat is mondani a misztériumról: nem egyenlő a valósággal, de azért lehetséges.

Keresztes Szent János szeretné, hogy a szóbeli kifejezés hűséges legyen:

- a tapasztalat tartalmához: Isten, az ember, kommúnió
- a tudományos teológiai kifejezés követelményeihez
- a hívők általános tapasztalatához, hogy érthető legyen.

Nehéz olyan nyelvezetet találni, amely megfelel mindeme követelményeknek. A misztikus doktor, aki jól ismeri a nyelvezet különféle formáit és ura ezeknek, ezeket a formákat a körülmények szerint használja. Ismeri a bibliai nyelvezetet, a skolasztikus teológiát, a filozófiai nyelvezetet és a lelkeségi nyelvezetet.

Melyiket válassza? Így választott: alapvető kifejezésmódja a költői, a szimbolikus nyelvezet. A teológiai és lelkeségi nyelvezetet a részletek magyarázatában alkalmazza.

Önéletrajzi vallomás?

Normális lenne az önéletrajzi nyelvezet eszköze. Ez ui. közvetlenebbül tükrözi az élő és önmagát közlő Isten iránti érzéket, az ember és az élmény valóságát, elhárítja azt a veszélyt, hogy a belső életet összezavarjuk az eszméssel. Megélt valóságok, és mint ilyenek egyes szám első személyt fejeznek ki. Megfelel annak, amit Keresztes Szent János keres.

Ő mégsem akarja, magatartásával kifejezetten elutasítja. A költeményeket egyes szám első személyben írja. De ez a mód, jóllehet eleven, valóságos tapasztalatot tartalmaz, nem sugallja, hogy a szerző önmagáról vall. Még kevésbé, amikor a költeményeket magyarázza; a kommentár mindezeket a kifejezéseket a főszereplő *lélek*nek tulajdonítja.

Azt hiszem, egy objektív és egy szubjektív oka van annak, hogy Keresztes Szent János szándékosan kerül minden önéletrajzi megnyilvánulást.

A szubjektív ok Keresztes Szent János tartózkodó természetében keresendő: csendben akarja megélni az isteni ajándékokat. Ezt kortársai is megjegyezték. Mutogatás és elszegényesítés lenne, véleménye szerint, ha mindenki előtt feltárná Isten ajándékait.

Az objektív ok az önéletrajzi nyelvezet relatív értéke: valamiképpen lefokozza a misztériumot egy meghatározott személy gondolkodásmódjára, és a valóságot megtartja az illető megismerése szűk határain belül. Keresztes Szent János ezért az élő és valóságos misztériumról szívesebben beszél olyan módon, amelynek megvannak az önéletrajzi előnyei anélkül, hogy hátrányaival kellene számolni; tisztában van természetesen azzal, hogy a közvetlenül elmesélt személyes élmények különös elevenséget hordoznak.

2. Szimbólum és költészet

Hogy Keresztes Szent János írásaiban milyen fontos szerep jut a jelképeknek, azt első pillantásra észrevevesszük.

- a) minden nagy művének szimbolikus címe van: Út, Éjszaka, Ének, Láng
- b) azonnal következik egy szimbolikus költemény mint a mű egész élményének és legfontosabb elemeinek szintézise
- c) az Előszó kiemeli, hogy a választás teljesen tudatos.

Elutasította mind az önéletrajzi, mind a fogalmi nyelvezetet. Milyen előnyöket ajánl neki a szimbólum misztikus szándéka szempontjából? Mert valójában elsősorban nem irodalmi, hanem lelki választásról van szó. Azon olvasó számára, aki részesedni tud ebben a szimbolikus intuíciónban, nagy világosságot hoz a mű, viszont akadály lesz annak, aki nem otthonos ebben a meghatározott jelkép-világban.

„A szimbólum magának a tapasztalatnak képe, amely közvetlenül a mélyen megélt valóságból keletkezik” (J. L. Aranguren). A szimbólum megfelel a megélt élmény teljes valóságának, intuitív és affektív módon az egész tapasztalatot nyújtja.

A szimbólum magának az élménynek is részét alkotja, szimbolikus élményről van ugyanis szó. Ennek szokásos meghosszabbítása az élmény szimbolikus kifejezése. Nem megengedett tehát, hogy az élményt „kivetkőztessük” a szimbólumból, mintha az csak allegória lenne (vagyis pedagógiai célnak alávetett kifejezésmód). A szimbólum megszüntetése egyet jelent azzal, hogy megszüntetjük magának a valóságnak egy részét. Megmarad a „világos” fogalom, de csupán a fogalom. Ezért nem akarja Keresztes Szent János, hogy a magyarázatok helyettesítsék a költeményt; feladatuk csupán az, hogy ahhoz bizonyos fényt adjanak, és így jobban behatoljunk a költeménybe.

A szimbolikus nyelvezet szuggesztívebb, nagyobb, teljesebb és teremtőbb kommunikációra készíti Isten és a teremtett világ misztériumával. Intellektuális szempontból viszont kevésbé nyújt kielégülést. A teológia intellektuális örömet, kielégülést szerez, de csak kicsit visz előre a kommunikáció útján. Olvassuk el például *Az élő szeretetlángból*, mit ír Keresztes Szent János arról a nyelvezetről, amelyet Isten alkalmaz a szeretetben átalakult lelkekkel:

„Ezen a nyelven beszél és tárgyal Isten a megtisztított és kitakarított lélekkel. Ezek a szavak mind tüzesek... „Vajon nem olyanok-e az én szavaim, mint a tűz?” (Jer. 23,29.) Ezek a szavak – amint az Úr Jézus mondja Szent János evangéliumában (6,64.) – a szellem és az élet szavai, s a tiszta és szerető lelkek, amelyeknek vannak füleik a hallásra, érzik ezeknek a szavaknak az erejét és hatását. Ellenben azok, akiknek ízlése megromlott, s ennek következtében egyéb dolgokban találják örömeiket, nem képesek élvezni a szellemet és az életet ezekben a szavakban, sőt unják őket. Ennek következtében minél magasabb szárnyalású szavakat mondott az Isten Fia, annál kevésbé voltak ínyére egyes hallgatóinak, mégpedig azért, mert nem voltak megtisztulva. Így történt, hogy midőn előadta azt az édes és

szerelettől áradó tant a legméltóságosabb Oltáriszentségről, sokan elfordultak tőle.” (ÉSz 1,5. 438.o.)

(Lásd még ÉSz 1,6. 439.o. idézve a XV, 1. pontban jegyzetünk 190. oldalán.)

Hivatkozik a *költeményre* mint a szimbólum kifejezésének eszközére. Ez természetesen feltételezi, hogy a misztikusnak vannak költői kvalitásai, hogy ezeket az eszközöket a misztikus tapasztalat hatékony módjaként kezelje:

- a költemény a szimbólum sajátos helye
- a költemény szintetikus nyelvezet, amely a megértés és az élmény valamennyi elemét tartalmazza és egybefogja: az alanyt és a tárgyat, a látomást és az affektust és mindezeket az értelmet meghaladó formában,
- a misztika és a költészet „egytermészetűek”, amikor a misztikus költő és a költő misztikus,
- az esztétikai élmény is transzcendens jellegű, Keresztes Szent János a természetben és az életben magasabb rendű szempontokat lát, olyan kapcsolatokat, amelyek a pusztá értelem előtt rejtve maradnak.

Részletesebben a szimbólumokról

A szimbólumok, jelképek eredeténél őstípusokat találunk: víz, tűz, fény, sötétség... Ezeket a jelképeket különféleképpen árnyalja az adott kultúra, így kapják meg igazi jelentésüket és tartalmukat.

Keresztes Szent János két jelképet alkalmaz a legnagyobb erővel: egyiket a természetből, a másikat a szociális életből: az éjszaka és a házasság. A házasság jelképének hosszú története van a keresztény hagyományban és azon túl. Olvasmányaiából ismerte meg, majd egészen egyénivé tette, átalakította. Lassú, összetett folyamat eredményeképp a Biblia és a természet egytermészetűvé (connaturalis) váltak benne, új elemek megértésében és magyarázatában a legszemélyesebb kifejezéseivé váltak.

Legmélyebben a sötét éjszaka képébe hatol bele: számtalan részre bontja a jelképet anélkül, hogy megtörnén egységét. Ehhez a szimbólumhoz kapcsolódik a tűz jelképe; ez az alapja *A szellemi páros éneknek* és *Az élő szeretetlángnak*.

Ma Keresztes Szent János nevéhez általában a „sötét éjszaka” jelképe társul. Mivel természeti jelenségről van szó, a jelkép állandó és közérthető, így tehát ma is ékesszó és hatékony.

Más a helyzet a „házasság” jelképpel; mivel szociális és kulturális elem, több történelmi és kulturális változáson esett át. Ezen kívül nincs mindenkinek közvetlen tapasztalata a házasságról. A jegyesi szimbólum jelentése ma spontán átalakulás veszélyének van kitéve: ma nagyobb az értéke a gyönyörnek, mint a teljes odaadásnak; a jegyesi és házastársi kapcsolat szilárdsága megrendült, ideiglenes jellegű lett; Keresztes Szent János tanításában pedig ez a kapcsolat visszavonhatatlan és állandó; ma – az egyenjogúság nevében – kiemelik a nő, a jegyes, a hitves méltóságát és egyenlő kezdeményező szerepét: ez pedig nem felel meg az ember és Isten viszonyának.

„A modern misztikus teológiában az eljegyzés és a lelki házasság szimbóluma szinte technikai jelentést kap, hogy a lelki fejlődés sajátos szakaszait jelölje... Az eljegyzést egyszerűen eksztatikus egyesülésnek, a lelki házasságot pedig tökéletes, vagy átalakító egyesülésnek nevezzük. Ez a pontos meghatározás kétségtelenül haladást jelent, kizár minden félreértést. Mindez azonban a szimbólum szuggesztív ereje kárára történik. Egyesek ebből a szempontból sajnálják annak a tágjelentésű, hajlékony és többértékű kifejezésnek elvesztését, amelyet a múltban a „lelki házasság” szó tartalmazott.” (P. Adnés, „Mariage spirituel”, in *Dict. Spir.* 10.408)

3. Az olvasó

Keresztes Szent János írásai tartalmukban és módszerükben megőrzik szóbeli tanításának párbeszédese jellegét. Ez azt jelenti, hogy az olvasótól most is ugyanezt az erőfeszítést várja. Az olvasás vagy újraolvasás azt jelenti, hogy a szerző tapasztalatai és gondolatai birtokában találkozunk az olvasóval, annak konkrét élethelyzetében és körülményeiben.

Ki az olvasó?

Írásai által az emberek három csoportjával kerül kapcsolatba:

- az ajánlás karmelitáknak szól, Ana de Penalosa ugyanebben a légkörben él;
- címzettek: sok más olvasót tart szem előtt: lelkivezetők, nehézséggel küzdők, sötétségben botorkálók, misztikus kegyelmeket élők de rosszul irányítottak, aszkétikus programoknak élők...
- tényleges olvasók: sokkal többen, mint Keresztes Szent János azt valaha képzelte, és egyre többen.

Magatartásformák

Keresztes Szent János számára az olvasó szereplője lesz az általa bemutatott drámának; arra invitálja, hogy cselekvően vegyen benne részt, mert csak így fogja őt megérteni. E magatartás lényeges elemeit az előszavakban mutatja be. Három klasszikus hely:

- *A szellemi páros ének* bevezetője: a misztikus tapasztalat e szavai megkívánják az olvasótól, hogy hasonló tapasztalatokkal és teremtő készséggel rendelkezzen; csak így léphet be a szerző világába;
- *A Kármelhegy útja* bevezetője: tartalmas és biztos tanítás azok számára, akik az evangélium útján akarnak járni; bátorságot és világosságot kíván meg, hogy aztán az olvasó feltételek nélkül elkötelezze magát;
- A beasi karmelitákhoz intézett levél (1587. nov. 22.): túl sok a nagy eszme és az információ: az eleven és valóságos gyakorlat hiányzik („obrar y callar”).

Az olvasás normái

Az olvasás konkrét normái sokfélék lehetnek. Íme néhány lényeges szempont:

- lelki rokonság és teremtő készség, amint ezt a magatartásformáknál említettük;
- valamennyi mű és minden egyes mű teljes olvasása; Keresztes Szent János rendkívül rendszeres író, állításai művei egészében, ezek dinamizmusában és más elemekkel való szintézisben kapják meg teljes jelentésüket. Egyes szavainak, mondatainak szövegösszefüggés nélküli hangoztatása félremagyarázásokat eredményezhet;
- ismerni kell valamennyire szimbolikus nyelvezetét és kifejezésmódját. A nagy műveket kezdjük egy kis bevezetéssel, aztán olvassuk a költeményt, aztán a prózai kommentárt, majd ismét a költeményt.
- ismerkedjünk meg Keresztes Szent János életrajzával, személyiségével, kora történelmével... Mindezek eredményeképp sok minden világosabb lesz;
- úgy olvassuk mint egy saját korában élő, konkrét és normális ember egzisztenciális élményét, nem feledve el az adott történelmi, társadalmi, spirituális stb. körülményeket. Maga Keresztes Szent János is teljes lényével megélte az adott, reális helyzeteket, még a leghétköznapibbat, legkisebbet is...

V. Egyesülés a szeretetben (Életszentség, tökéletesség)

Az egyesülés – mint valóság, mint téma, mint kifejezés – Keresztes Szent János minden írásában hangsúlyt kap. Kifejezetten említi nagy művei alcímeiben, mert meg akarja határozni célját, az ehhez vezető utat, megjelölni az alkalmas eszközöket a kezdeti lépésektől a beteljesedésig.

A mai lelkiségi irodalomban az „egyesülés” szót meglehetősen ritkán használják. Keresztes Szent János idejében sem volt túl gyakori. Kifejezetten ezt a szót akarta, tudatosan ezt választotta, mivel ez felelt meg tapasztalatának, így értette meg és fejezte ki az ember kommúnióját Istennel, helyesebben Isten kommúnióját az emberrel.

Igen hasznos egybevetni Keresztes Szent János kifejezését az Újszövetség néhány helyével. Két szöveget emelnénk ki:

– Jn. 17, 20-24.

„... ez hogyan van, arról mást nem tudhatunk és nem mondhatunk, mint azt, hogy Isten Fia, mint Szent János elmondja, maga szerezte meg nekünk ezt a magas állást és érdemelte ki számunkra azt a méltóságot, hogy Isten fiai lehessünk. Ugyanis Ő maga kérte azt számunkra az Atyától, mondván: „Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit te adtál nekem, hiszen te szerettél engem a világ teremtése előtt.” (17,24), vagyis más szóval, hogy részesülésszerűleg cselekedjék mibennünk ugyanazt, amit Én természetemnél fogva cselekszem, tudniillik áraszák, leheljék a Szentlelket. Sőt, többet is mond: „De nemcsak értük könyörgök, hanem azokért is, akik szavukra hinni fognak bennem. Legyenek mindnyájan egyek. Amint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek egyek ok is mibennünk, és így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem. Én átadtam nekik a dicsőséget, amit nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi egyek vagyunk: én öbennük, te énbennem, hogy így tökéletesen egyek legyenek ők is. Ismerje meg ebből a világ, hogy te küldtél engem, és hogy szereted őket, amint engem szerettél” (17,20-23.), és pedig azáltal, hogy közli velük ugyanazt a szeretetet, amelyet a Fiúval közöl, habár nem természet szerint, mint teszi a Fiúval, hanem, mint mondtuk, a szeretetben való egyesülés és hozzá hasonulás révén. Magától értetődik, nem azt mondja itt a Fiú az Atyának, hogy a szentek lényegileg és természetileg legyenek olyanok, mint az Atya és a Fiú, hanem hogy legyenek azok a szeretetben való egyesülés által, amint a szeretetben vannak egyesülve az Atya és a Fiú.” (Én 39,5. 417-418.o.)

– Jn. 14,23.

„Ne csodálkozzunk azon, hogy Isten ily magasztos és ily rendkívüli kegyelmeket áraszt arra a lélekre, amelyet ki akar tüntetni. Gondoljuk meg, hogy Ő Isten, még pedig mint végtelenül jó és végtelenül szerető Isten működik. Ha ezt jól megfontoljuk, akkor a legcsodálatosabb kegyelmet sem fogjuk túlzottnak tekinteni. Hiszen Ő maga mondtotta, hogy aki Őt szereti, ahhoz eljön az Atya, a Fiú és a Szentlélek és nála fognak lakni (Jn. 14.23.). Ez pedig azáltal valósul meg, hogy Isten azt a lelket behelyezi az Atyába, Fiúba és Szentlélekbe, úgyhogy állandóan bennök él és tartózkodik, isteni életet élve.” (ÉSz Előszó 2. 432.o.)

A „szeretetlenben való egyesülés” kifejezésben sűrítve benne van a lét egész valósága. Kifejezettebben azt mondhatjuk; az ember a szeretetben egyesül Istennel, vagy Isten az emberrel. Így valamennyi elemre rámutattunk: a személyek, a köztük létrejövő egyesülés, a hit-remény-szeretet mint eszköz.

1. Egyesülés Isten és az ember között
2. A hit, a szeretet és a remény teológiai élete (Eszközök és közvetítők)
3. Megtagadás, lemondás

1. Egyesülés Isten és az ember között

A misztikus doktor tanításának lényegét több mű tárgyalja: könyvek, cikkek, tanulmányok... Ajánljuk a következőket:

Louis Guillet, *Nuit de lumière*, Tours. 1969 (jó a terminológiája)

Federico Ruiz, *Introducción* (14. fejezet) (a tartalom miatt)

Szóhasználat, szókincs

Az egyesülés a Szent kedvelt kifejezése, olykor egymagában, máskor összetételekben: egyesülés, egyesülés a szeretetben, a lélek egyesülése Istennel. Jelen van minden művében.

L. Guillet computerszámítása szerint (i.m. 35.o.) a kifejezések előfordulási száma:

- egyesülés343
- egyesít, egyesülni 130
- átalakulás 137

Véleményem szerint a számokat növelni kellene; azonban nem a mennyiség a fontos és döntő, hanem az a határozottság, amellyel Keresztes Szent János ezt a szót használja, hogy kifejezze azt, amit mások szentségnek vagy tökéletességnek neveznek.

A *Kármelhegy útja* alcímében ezt írja: „Mindazok az eszmék, amelyeket ebben, a Kármelhegyre való feljutást tárgyaló könyvben ki akarok fejteni, bennfoglaltatnak az alábbi költeményben. Ez ugyanis elmondja, miképpen kell elmenni a hegynek egészen a csúcsáig, vagyis a keresztény tökéletességnek azon legmagasabb fokára, amelyet a lélek és Isten közötti egyesülésnek nevezünk.”

Az „éjszaka”, „éj” szót is ilyen előszeretettel használja. Előszeretetének elsőrendűen fontos tapasztalati és doktrinális alapjai vannak.

A „tökéletesség” szó teljességet sugall, valami önmagában való zárt, önmagának elég, emberközpontú, sztatikus jellegű teljességet. Az egyesülés egészen istenközpontú, teológiai, a Másik felé irányuló, mégpedig szegénységben, ugyanakkor telve van a kapcsolat gazdagságával, a szeretet ajándékával és feszültségével. Keresztes Szent János hangsúlyozza: az ember nem érheti el a teljességet és kiegyensúlyozottságot az Istenre való kifejezett és állandó hivatkozás nélkül.

„Amit a lélek kíván, az nem egyéb, mint az, hogy szeretete egyenlő legyen Isten szeretetével. Ez az, amit mind természetes, mind természetfeletti módon mindig óhajt” (*Én* 38,3. 409.o).

Személyes egyesülés

Az egyesülés szó gyakori, szándékos használata jelzi, hogy ez jellemzi Keresztes Szent János egész lelki világát.

Személyes és személyek közötti kapcsolaton nyugvó világ ez.

Keresztes Szent János világa erősen személyes jellegű. A folyamatban vagy az egyesülés aktusában személyek állnak az első helyen: Isten, Krisztus, az ember. Minden cselekvésnek ők a központja. Mind az ellentét, mind a harmónia állapotában Isten és az ember találkozik szemtől szembe. Minden más ennek a személyek közötti találkozásnak van alárendelve.

A *Kármelhegy útja* és *A lélek sötét éjszakája* különösen tükrözik ezt a beállítást. Olyan ez a két könyv, mint valami röntgenfelvétel. Keresztes Szent János be akarja mutatni a személyeket, meg akarja világítani kapcsolatukat, ezért mellőz más tényeket és ezt világítja meg a legmélyéig. Minden arra irányul, hogy az ember a leggyorsabban és a legegyszerűsebb úton eljusson az Istennel való egyesülésre.

Teológális világ

Kimondottan és világosan vallási, misztikus világ ez, és csak másodlagosan pszichológiai. Elejétől végéig Isten jelenléte és tevékenysége foglalja el az első helyet. Előrerendelés, teremtés, megváltás, személyes hívás, átalakulás, egyesülés, megdicsőülés: isteni művek. Isten a főszereplő, ő adja meg a normákat, a módszereket és az erőt.

„... ha a lélek keresi Istent, Isten még sokkal inkább keresi őt; s ha a lélek Istenhez küldözgeti szerelmes vágyait, amelyek oly illatosak előtte, mint a mirha, tömjén és illatszerek füstoszlopa (Én. Én. 3,6.), viszont Isten keneteinek illatát árasztja feléje, s ezzel vonzza magához és készíti arra, hogy futva közeledjék hozzá. Ezek azok az Ő isteni sugallatai és érintései, amelyek, valahányszor tényleg az Övéi, mindig magukba foglalják és mint irányító elvet hangsúlyozzák Isten törvénye megtartásának és a hitnek tökéletességét s azt, hogy a léleknek mindig ezen az úton kell haladnia, ha közelebb akar jutni Istenéhez... Isten a főmozgató és vezető, ... Ő vezeti kezénél fogva oda, ahová magától nem tudna eljutni ... engedje magát vezetettetni azon az úton, amelyet Isten az ő számára kijelölt, tudniillik ... az Isten iránti szeretet, az Isten törvénye és a hit tökéletességében.” (ÉSz 3,28-29. 504-505.o.)

„... Isten mindent természetének megfelelő módon mozgat... ha Isten mozgatni akarja a lelket, s fel akarja emelni alacsonyságának végletéből a másik végletbe, vagyis az isteni egyesülés magaslatára, azt rendszeresen, szelíden s az illető lélek természetének megfelelő módon kell megtennie... Ily módon vezeti tehát Isten a lelket fokról-fokra a belső dolgok felé, ... Ő tudja legjobban, hogy mi felel meg az illető léleknek; de meg végre is mindenben az Ő szent tetszése az irányadó...” (2KU 17,2 és 17,4. 194. és 196.o. m. k. XV. fejezet).

Valaki azt gondolhatná, hogy a pszichológiai jellegű leírások, elemek egy pszichológiai megtisztulás, felemelkedés folyamatát szolgálják. A valóság azonban egészen más: a cél, a cselekvés alapelvei és a folyamat kritériumai egészen isteniek. A főszereplő a Szentlélek, Ő mozdítja elő teljes tisztelettel az egész ember újjászületését.

Lelki világ

Nemcsak abban az értelemben, hogy a Szentlélek működik, hanem abban az értelemben is, hogy az ember lényege legszemélyesebb és legmélyebb szintjén cselekszik. Keresztes Szent János, mint Szent Pál is, amikor „lelki”-ről beszél, a személy megvalósulásának antropológiai jellegét érti ezen.

A Keresztes Szent János által megállapított értékek világában való előrehaladáshoz nagy bensőségességre van szükség. Aki személyeket, dolgokat és élményeket csupán biológiai, pszichológiai ízlés, közvetlen hasznosság vagy „kedvemre van” kritériumok alapján ítél meg, nem képes az igazi értékek megértésére, nem fogja fel az isteni valóságot, sem az emberi realitást. Keresztes Szent János ezért sürgeti, hogy az érzékek szintjéről fel kell emelkednünk a lelki szintre.

Szövegelemzések

Miután megvizsgáltuk Keresztes Szent János írásainak terminológiáját és fogalmainak egyetemes jellegét, hozzáfoghatunk e valóság alaposabb elemzéséhez. Több szöveget választhatnánk e célból. A rövidség kedvéért két jellemző szöveggel foglalkozunk:

2KU 5: mi az egyesülés (doktrinális szempont)

Én 22: mit tesz és hoz magával az egyesülés (leíró szempont)

Mindkét szöveg igen gazdag. Fontosabb az első, a fogalmak szempontjából pontosabb. A *szellemi páros ének* viszont bőségesebb, jobban tükrözi Isten nagyságát és kimondhatatlan jóságát.

2KU 5 (129-135.o. a magyar kiadásban IV. fejezet)

A mű kezdetétől szó van az egyesülésről, különösen az 1KU 11, 2-3-ban (99-101.o.). Már itt megfogalmaz egy rövid összefoglalást, leírást. Szükségét érzi azonban egy részletesebb és teljesebb leírásnak, hogy így megértesse a lélek éjszakája ajándékait és követelményeit (2KU 4,8. 129.o. m. k. III. f.).

A fejezet három egysége: a téma körülhatárolása (1-2), az egyesülés természete (3-7) és végkövetkeztetések (8-11).

- téma: nem a képességek egyesüléséről akar beszélni (1), hanem a teljes, maradandó és állandó egyesülésről (2),
 - természet: feltételezi a teremtményekben való természetes egyesülést (3)
- pozitív meghatározás: a két akarat azonosulása
 negatív meghatározás: minden ellentét hiánya (3)
 a fenti elemek további magyarázata (4)
 biblikus magyarázat Szent János két szövege alapján (5)
 példa: a nap sugara (6-7),
- végkövetkeztetések: legjobb felkészülés a tisztaság (8)
- különböző fokok a képesség és a felkészültség szerint (9-10)
 teljes, bár különféle tökéletesség.

A fejezet fontosságát, horderejét Keresztes Szent János szándéka korlátozza. Lényegi leírásról, illetve meghatározásról van szó, mégpedig a „szellemi éjszaka” összefüggésében, amely éjszakára az értelem felkészül.

Már a meghatározást tartalmazó 3. pontban megjelennek a pozitív és negatív elemek mint ugyanannak a valóságnak két arca. Ezt a kettős szempontot megtartja a tárgyalás folyamán végig. A Szentlélek művelte egyesülés kiváltságosan pozitív; a Vele együttműködő ember feladata inkább negatív jellegű: az egyesülést hátráltató akadályok eltávolítása.

A biblikus-teológiai bemutatást két példa szemlélteti:

- a nap sugara (6-8): jelenlét, cselekvés, készség
- festmény (9-11): szépség, fokozatos megértés.

Én 22 (314-319.o.)

A *Kármelhegy útja* leírását ki kell egészítenünk A *szellemi páros ének* leírásával, mivel ez magyarázza meg az egyesülés más dimenzióit: a 2KU 5-ben még gyöngén fejlett a szeretet s hiányzik számos, ezt az állapotot kísérő adomány. A *szellemi páros ének* 22. fejezete a teljes egyesülésről, a „lelki házasságról” szól, vagyis az egyesülés misztikus formájáról.

A teljes misztikus egyesülés összetevő elemei:

- egyesülés Krisztussal misztériumaiban (1. pont; vö. 23,1.)
- átalakulás Istenben (5)
- morális gyümölcsök (3)

- az egész psziché összhangja (4).

Az egyes elemeket a következő fejezetekben részletesebben magyarázza. *A szellemi páros ének* szemléletét realizmus, élelenség, elevenség jellemzi, *A Kármelhegy útja* leírását inkább egzisztenciálisnak mondhatjuk. Itt hozzátessz néhány „misztikus” elemet, olyanokat, amelyek nem mindig találhatók meg a szeretetben való egyesülésben.

Fogalom

E két alapvető szöveg ismeretében már megadhatjuk az egyesülés első fogalmát, mégpedig *A Kármelhegy útja* szavaival: hasonlósági vagy lényegi egyesülésről akkor lehet beszélni, amikor

„... a két akarat – ti. a léleké és Istené – egyugyanazon dologra irányulnak, megegyeznek, s az egyikben nincs semmi, ami ellenére volna a másiknak. Ha tehát a lélek tökéletesen kiveti magából mindazt, ami ellentétes Isten akaratával, s nem egyezik meg azzal, szükségképpen Istenhez hasonul a szeretet révén” (2KU 5,3. m.k. 130.o.).

Mindez a Lélek ajándéka (2KU 5,5.), Krisztus tette (Én 22,1). Maga a készség is ennek a kegyelemnek gyümölcse. Isten a főszereplő, a cselekvő. Ő egyben a cél is, mivel az egyesülés átalakulást (transformatio) is jelent. Vagyis az ember Istenben való teljes átalakulását (Én 22,5.), nem pedig találkozást a félúton.

Jegyezzük meg: jóllehet Keresztes Szent János sok kiválót mond az egységről, ill. egyesülésről, nem abszolutizálja. Az egyesülés igazi gazdagságát az az isteni Személy biztosítja, aki az egyesülésben Önmagát adja, aki egyesíti Önmagával. Az egyesülés tehát ezt jelenti: Isten önmagát adja, és az ember átalakul ettől az ajándéktól.

2. Teológális élet

Keresztes Szent János a „szeretetben” való egyesülésről ír, meghatározza az egyesülés tartalmát és eszközét. A szeretet része magának az egyesülésnek, maga az egyesülés, amely Isten emberszeretetében és az ember istenszeretetében valósul meg. E két összetevő közül a másodikat bővebben megmagyarázzuk.

Ha az egyesítő szeretetet elemezzük, annak három arculatát fedezzük fel: hit, remény és szeretet; helyesebben: szeretet, hit és remény. A három teológális (isteni) erényről van szó. Az egzisztenciális síkról tehát a hit-remény-szeretet síkjára lépünk. Ezek inkább az egyesülés formái, nem annyira az egyesülés eszközei.

A keresztény spiritualításban Keresztes Szent János itt alkotta meg a legeredetibbet és a legteljesebbet. Sajnos, egészen a legutóbbi évekig nem méltányolták kellőképpen.

Federico Ruiz, *Estructuras de la vida teologal*, Monté Carmelo 88 (1980), 367-387.

Introducción, 16. fejezet

Szóbeli tanítása középpontjában is a hit-remény-szeretet áll.

Az egyesülés dimenziói

Mindjárt a 2KU 5 után, amelyet az egyesülésnek szentelt, azonnal rátér a három teológális erényre (2KU 6): ezek az egyesülés és tisztulás eszközei. Vagyis: megvalósítják az egyesülés két formáját, nevezetesen az Istennel való teljes egyesülést (conformitas) és minden ellentét kiküszöbölését.

E fejezet kiegészítője a 2Éj 21 lehetne; de itt is érezhető a sötét éjszaka befolyása.

Az Istennel történő egyesülés a hitben, a reményben és a szeretetben jön létre. A *Kármelhegy útjában* ezek a teológális erények a lelki képességekkel kapcsolódnak össze: értelem, emlékezet és akarat. Lassanként gyökeret eresztve és megerősödve, áthatják az ember egész személyét, életét, tevékenységét. Lelki élete teljes dimenzióivá válnak.

Az „egyesülés” eszközeiről szóló szavait így kell értelmeznünk: olyan eszközök, amelyekben maga az egyesülés létrejön; nem pedig: az egyesülést eredményező eszközök. Ezért beszél a szeretetben való egyesülésről, a reményről, amely már birtoklás:

„... a mi célunk a lélek egyesülése Istennel és pedig az emlékezet oldaláról való s a reményben történő egyesülés ... amit az ember remél, az nincs birtokában s hogy minél kevesebb más dolgot bír az ember, annál erősebben lesz képes remélni azt, amit remél: szóval, annál tökéletesebb lesz benne a remény isteni erénye. Ellenkezőleg, minél több dolog van a birtokában, annál kisebb a képessége és tehetsége a remélésre, tehát annál tökéletlenebb benne a remény. Ezek alapján tehát azt kell mondanunk, hogy minél jobban megfosztja a lélek emlékezetét az alakoktól és emlékektől, amelyeknek egyike sem Isten, annál inkább fog az emlékezet Isten felé fordulni s annál üresebb s következőleg alkalmasabb lesz arra, hogy remélje az Őreá való emlékezés teljességét.” (3KU 15,1. 333.o.),

a hitről, amely már az isteni valóság megértése:

„... az értelem csak akkor alkalmas az isteni egyesülésre, ha teljesen tiszta és üres mindattól, ami az érzékek körébe vág; nemkülönben teljesen mentes mindattól is, amit világosan felfogni képes és teljes nyugalomban, csendben, a hit alapján áll. Ez a hit az egyedüli közvetlen és alkalmas eszköz a léleknek Istennel való egyesüléséhez. Ugyanis akkora a hasonlatosság közte és Isten között, hogy csakis annyiban különbözik Istentől, amint különböznek egymástól Isten látása és Isten hívese. Istent ugyanis úgy állítja elénk, amilyen valóban, tudniillik mint végtelen lényt; mint három személyt egy lényegben.” (2KU 9.1. m.k. VIII. fejezet 151-152.o.).

Közvetlen „eszközök”

Keresztes Szent János erősen hangsúlyozza az egyesülés közvetlen voltát: Istent, Szerelmesét akarja, nem pedig ajándékait vagy hírnökeit. Ugyanakkor igen eleven benne Isten transzcendens voltának, a teremtményeket végtelenül meghaladó nagyságának tudata.

Figyelme ezért kétirányú:

a) meg kell találni azokat az eszközöket, amelyek két ennyire különböző lény, Isten és az ember közösségét megteremtik,

b) ezek az eszközök hagyjanak lehetőséget a közvetlen egyesülésre.

Közvetlen egyesülés közvetítők révén ... nem álom ez?

Nos, Keresztes Szent János nem ijed meg. Minden elképzelésére és vágyára megfelelő választ talál a hit-remény-szeretletben. Igaz, eszközök, de ugyanakkor maguk a valóság ...; az ember önmagát adja a hitben, szeretetben... A személyek találkoznak tehát közvetlenül.

Hogy jobban megértsük Keresztes Szent János szemléletét, idézzük fel a közvetítők struktúráját. Négy szintet különböztetünk meg:

– *a közvetítő Krisztus:*

Isten és ember, megvalósult egyesülésük foglalja el a központi helyet és ad erőt a következőknek;

– *a teológális erények:*

hit, szeretet, remény: szupereszközök, amelyek létrehozzák az egyesülést és értéket adnak más eszközöknek;

– *szubjektív eszközök:*

Érzékenység, értelem stb.: áttetszők és alkalmasak lesznek az egyesülésre, mégpedig a teológális erények révén

– *külső eszközök*:
szent és profán tárgyak, helyek; szentségek... Mindezek Isten ajándékából és a teológális erények révén válnak értékessé.

Nevelés

A teológális erények tehát így más szerepet kapnak azon túl, hogy közvetlenül egyesítenek: értéket adnak minden objektív és szubjektív eszköznek és megtisztítják azokat. *A Kármelhegy útja* 2. és 3. könyve jó példákkal szolgálnak erre a munkára.

Semmit sem szabad azonban abszolutizálni.

„Azt magyarázzuk, hogy az eszköz annyiban jó és hasznos, amennyiben a cél elérésére szolgál; de ha valaki az eszközt többnek tekinti, mint eszköznek, azzal föltétlenül zavart okoz és akadályozza a cél elérését” (3*KU* 15,2. 334.o. m.k. XIV. fejezet).

A teológális nevelés vonatkozik a külső profán dolgokra, mint pl. tájak, képek, különféle tárgyak; vonatkozik azonban a vallási és szentségi eszközökre is, továbbá érvényes a természetes képességek gyakorlására és az Istentől kapott kegyelmekre is. A teológális erények megakadályozzák, hogy mindez birtoklássá, zárt viszonyná váljék.

Az eszközökre és azok használatára vonatkozóan lásd: 2*KU* 6 és 8. (m.k. V. fejezet 135-139.o. és VII. fejezet 146-151.o.).

A hit-remény-szeretet élete

A teológális erények e kisugárzása által észrevétlenül eljutottunk a „teológális élet”-hez, vagyis ahhoz az élethez, amelynek célját, útvonalt és erejét teljes egészében a hit, a szeretet és a remény adja meg. Nem annyira az egyes teológális erények, hanem együttesük.

Folytatja az egyesülés témáját, beleillesztve azt egész rendszerébe. Íme a Keresztes Szent János szerinti teológális élet négy összetevője:

1. személyes, bensőséges, közvetlen kommúnió a szeretetben az ember és Isten között Krisztusban; ez a kommúnió a központja és gyökere mindennek;
2. az egyesülés ill. egység közvetlen eszközei a hit, a szeretet és a remény; minden más eszköznek ettől függ a hatékonysága és érvényessége;
3. konkrétan, a személy sajátos kegyelmével, pszichológiájával, adott korában;
4. az önmegtagadás nagy adagjával: ez a szeretet dinamizmusának növekedésével, a Kereszt misztériumában való részesedéssel növekszik.

A különböző témák tárgyalásakor részletezzük majd a teológális erények természetét, aktív és passzív, misztikus és aszketikus funkcióit. Az eddig elmondottak elég ahhoz, hogy már most megértsük a szeretetben való egyesülés tartalmát és dinamizmusát.

3. Megtagadás, lemondás

Az egyesülésről szóló legfontosabb fejezetben (2*KU* 5), valamint a teológális életről szólóban (2*KU* 6) mint ellentéma állandóan megjelenik a „megtagadás” kifejezés, ezzel a szóval vagy szinonimáival. Ez annyira állandó és evidens, hogy nem mehetünk el mellette szó nélkül. Keresztes Szent János egy percig sem kételkedik abban, hogy a megtagadás hozzátartozik az egyesülés és a teológális élet teljes valóságához.

Itt most csak a megtagadás jelentését adjuk meg, pontosabban azt, hogyan illeszkedik bele a tapasztalat és a rendszer szívébe. A következő fejezetekben magyarázzuk majd konkrét megvalósulását, mivel átkarolja az egész embert, minden tárgyat...

Az embernek az az első benyomása, hogy a megtagadás, kivetkőzés, elszakadás stb. állandó emlegetése szinte akadály, eltereli a figyelmet a lényegről. Amikor azt váránk, hogy minden az Istennel való egyesülésre összpontosul, vagy benne a tereméssel való egyesülésre, figyelmünket a szerző állandóan a szükséges lemondásokra irányítja. Első látásra ez a módszer meggyöngíti az egyesülésről szóló magyarázatát.

A valóságban azonban pontosan a fordítottjáról van szó. A negatív elem hangsúlyozása hatékony módja lesz annak, hogy megmagyarázza a szóban forgó egyesülés természetét és működését.

Vö. „Obras” 170-173. *Introducción*, 16. fejezet

Kifejezések és jelentésük

Keresztes Szent János abszolút formulát akar megfogalmazni, ezért adja meg az antitézist is: aki Istennel akar egyesülni, annak minden mást meg kell tagadnia. Jellemzőek azok a verssorok, amelyek a „hegyről” rajzolt képe alatt találhatók: „minden – semmi”:

„Hogy az ember tökéletesen szerethesse Öt,
Ne keressen sehol másutt szeretetet.
Hogy teljesen megismerje Öt,
Igyekezzen semmiről semmit se tudni.
Hogy teljesen birtokába vehesse Öt,
Ne kívánjon birtokolni semmit sem.
Hogy egészen Öhöz hasonló legyen,
Ne legyen semmi semmiben.
Hogy elérje azt, amit még nem élvez,
Arrafelé menjen, hol semmi öröm nincsen.
Hogy elérje azt, akit még nem ismer,
Járjon arra, hol mit sem ismer.
Hogy eljusson ahhoz, amit még nem bír,
Járjon arra, hol mi sem övé.
Hogy elérje azt, ami ő még nem,
Arra kell mennie, hol ő semmi sem.
Mit kell tenni, hogy meg ne akadályozzuk a célhozjutást?
Ha bármiben meghátrálsz,
Kiteszed magad a végleges bukás veszélyének;
Mert hogy egyáltalában eljuthass a „minden”-hez,
Mindenben teljesen meg kell magadat tagadnod.
S ha eljutsz odáig, hogy Ő egészen a tiéd lesz,
Öleld magadhoz, anélkül, hogy bármit is kívánnál.
Mert ha egyáltalán bármit óhajtanál bírni,
Nem lehetne kizárólag Isten a te kincsed.” (1KU 13,11-12. 112-113.o.)

Előszóval alkalmaz totális kifejezéseket, nem árnyal: megtagadás, meztelenség, űr, megsemmisülés, halál...

A valóság azonban árnyaltabb mind tartalmában, mind pedig létrejöttében. Igen kevés figyelmet fordítottak a megtagadás tartalmára és módzataira.

„Negar” (megtagadni) Keresztes Szent János szókincsében nem jelenti a hamisat, az elutasítást, minden kapcsolat megszakítását. Igazi jelentése: személyek közötti kommúnió egy magasabb szinten, túlhaladva minden közvetítést. Ezt alkalmazza a földi dolgokra, a

személyekre, sőt Isten misztikus kegyelmeire is, hogy az ember közvetlenebb és elevenebb személyes kapcsolatig jusson.

Íme egy jelentős szöveg:

„A természetfeletti befolyásokkal szemben az akarat tehetetlen, s csupán szenvedőleges, alázatos és szeretetteljes megadással viselkedhetik; s azoknak hatásait egyes-egyedül a léleknek tisztátalanságai és tökéletlenségei képesek megakadályozni...” (2KU 16,10. m.k. XIV. fejezet 190.o.).

Nem annyira a megtagadni való tárgyak számítanak, hanem az azokat megtagadó ember magatartása.

Beillesztés

A megtagadás Keresztes Szent János rendszerében lényeges eleme az egyesülésnek; a megtagadásnak pedig lényegi eleme az egyesülés. Ezért a kettőt mindig együtt kell látni. Mindkettőt ugyanazok az alapelemek hozzák létre.

Lássuk röviden egymásbahatolásukat:

– Transzcendens Isten: egy ember, valamint az élő, igaz Isten közötti egyesülés ez, nem pedig két egyforma ember egyesülése. Isten a maga lényében és tevékenységében meghaladja az ember létének, életének, megértésének képességét; elérhetetlen, megérthetetlen lesz. Következésképp az embernek, aki a kapcsolatnak ebben a miliójében mozog, állandóan túl kell lépnie önmagán és a dolgokon...

– Krisztus a kereszten: Ő a legfőbb közvetítő, az egyetlen vonatkozási pont annak megértésére, mit tesz, mit akar Isten. Jézus Krisztus az életnek, a szolgálatnak, az odaadásnak egy olyan módját mutatja be, amelyet megtestesült élete legmagasabb rendű gesztusa, keresztje jellemez. Így Ő határozza meg az Istennel való egyesülés, kommúnió mindenki számára érvényes és egyetemes módozatát.

– A feltételekhez kötött (kondicionált) ember: aki magában hordja az ember egzisztenciális természetét és adottságait. A bűn behatolt egész lénye, élete és tevékenysége szövetébe, kettősséget hozott létre a szellem és az érzéki mivolt között, megfosztotta szabadságától, önmagával való kapcsolatában nehézkessé és önzővé tette; ugyanez az egoizmus jellemzi a teremtményekkel és Istennel való kapcsolatát is. A szabadság, a szeretet, az ajándékozás gyakorlása szükségképpen valami szakítást provokál.

– Hit-szeretet-remény: az isteni misztérium tartalmát adják meg az embernek és arra készítik, hogy olyan kritériumok és magasabb rendű képességek alapján cselekedjék, amelyek meghaladják az emberi képességek tendenciáit és cselekedeteit. A hit új fény, felülmúl minden más fényt és elvakít. A szeretet mély lesz és egyetemes, koncentrált. A remény megnyílik a végtelen felé és űrt teremt.

Ezekből a rövid utalásokból kitűnik, hogy a megtagadás – negatív nyelven kifejezve – felfedi a természetfeletti egyesülés igazi természetét, horderejét. Olyan meg nem érdemelt, isteni ajándék ez, amely szinte erőszakot követ el az emberi természetén.

A megtagadásnak ugyanaz a célja és gyümölcse, mint az egyesülésnek: szabadság, szeretet, integritás, világosság, béke. Lassanként mindezeket megmagyarázzuk fokozatos megvalósulásuk bemutatásával.

VI. A lelki kibontakozás folyamata

Minden életnek kapacitása van, amit ki kell bontakoztatni. A teológiai élet (hit-reményszeretet élete) dinamikus minden összetevőjében – az egyesüléstől az önmehtagadásig. A szeretet állandóan keresi a közösséget, a világszűkeget és a birtoklást.

Keresztes Szent János minden írását áthatja ez az állandó, olykor heves dinamizmus. Minden írása szétáradó életerővel telt. Ez egyszer aggódó keresésben vagy zavarban, máskor lángoló teljességben mutatkozik meg.

Melyek a hiteles dinamizmus összetevői?

„A dinamizmus egy tendenciát és a megvalósítás erejét jelenti. A tendencia egy bizonyos horizonton jelenik meg. Az ember-tudatában van céljainak, végső céljai együttesének, ezek felé tör, és tesz erőfeszítéseket. Ezek a célok egy eszményt alkotnak, vonzanak és dinamikus erővel töltenek el” (L. Gera).

Vö. „*Introducción*” 17. fejezet

1. Általános dinamizmus
2. Az átalakulás folyamata
3. Misztika és aszkézis
4. Kibontakozás és válság
5. Szakaszok

1. Általános dinamizmus

„Ha célhoz akarunk érni, akkor folyton ezen az úton kell előre haladnunk.” (1KU 11,6. 103.o).

Keresztes Szent János világa mindig mozgásban van; mégpedig a már részben létrejött egység ösztönzésére, a mindig nagyobb közösség felé. Nem külső mozgásról van szó (járnival, haladni), hanem az ember mély átalakulásának folyamatáról Istennel, önmagával és a világgal való kapcsolatában.

Elég három pontra utalnunk, hogy lássuk a dinamizmus súlyát és egyetemességét.

a) *A művek struktúrája*

Keresztes Szent János minden nagy műve dinamikus struktúrájú. Életerős mozgással kezdődnek: „kimentem” (KU, *Éj, Én*). „A szeretet tüzében égve” (*ÉSz*). A feszültség vagy a teljesség robbanásából indul ki. Az ember, a főszereplő egészen feszült... A művek alapja egy vers, amely mozgalmassal „történetet”, szerelmi drámát mesél el. Keresztes Szent János így akarta a lelki életről szóló ismertetését előadni, mert ez jobban tükrözi a megélt valóságot. A művek tehát nem a gondolatok logikáját követik, hanem egy Krisztusba szerelmes ember ritmusát és logikáját, aki elindul és mindenfelé keres. *A Kármelhegy útja, A lélek sötét éjszakája, A szellemi páros ének* „futással” kezdődnek, egy drámát nyitnak meg. *Az élő szeretetláng* a szerelemtől izgatott jelent éneklő meg.

b) *A szeretetben való növekedés*

A lelki organizmus növekvő életerejének jelölésére a szeretet a pozitív fogalom. Keresztes Szent János dinamizmusát a szeretetre alapozza. Annak végtelen lehetőségeire.

Jobban szereti ezt a fogalmat, mint a „kegyelem” fogalmát, amelyet a teológiában és a spiritualításban inkább használnak. S valóban, ritkán beszél kegyelemről, művei középpontjában minden lapon a szeretet áll.

Ennek oka a dinamikus távlatok iránti előszeretete. A lelki életet mozgásnak, cselekvésnek látja. *A szellemi páros ének* nem szeretetről beszél, hanem a „szeretet gyakorlásáról” (*A szellemi páros ének* címe). A lelki írók a kegyelemről gyakran mint egyszerű állapotról beszélnek, a szeretet viszont a szeretés teremtő cselekedetét jelenti.

„A szeretet ugyanis egy pillanatra sem marad nyugodtan, hanem állandó mozgásban van, s folyton majd ebben, majd abban az irányban lobog; földadata pedig az, hogy megsebezze, szeretetre gyullassza és elbájolja a lelket.” (*ÉSz* 1,8. 440.o.)

„A lélek azzal akarja kifejezni azt a mély érzelmet és nyomatékot, amellyel e négy versszakban beszél, hogy többszörösen használja bennök e két szócskát; „ó” és „mily”, amelyek gyöngéd, szeretetteljes hangsúlyt foglalnak magukban. Ezek mindannyiszor azt akarják mondani, hogy azon a helyen sokkal többet kell a dolog érdeméről értenünk, mint amennyit a nyelv ki tud fejezni. Különösen pedig az „ó” indulatszó alkalmas a szenvedélyes vágy és az esengő kérés kifejezésére s a lélek tényleg mind a két értelemben használja e költeményben. Mert hiszen főleg az ő mélységes vágyódását hangsúlyozza és fejezi ki benne arra vonatkozólag, hogy az Örök Szeretet hallgassa meg végre esengését és vegye le róla ennek a hitvány életnek bilincseit.

A Szeretetnek ez a lángja nem más, mint az ő Jegyesének szelleme, vagyis a Szentlélek, akit a lélek önmagában érez. Ez most már nemcsak lassan emésztő tűz módjára alakítja át a lelket édes szeretetté, hanem lobog és lángokat vet benne. Ez a láng a lelket az örök dicsőségben fűrészi és a mennyei élet előízével üdíti.

Így működik a Szentlélek abban a lélekben, amely már az Ő szeretetéhez hasonult át. Ilyen állapotban a léleknek bennmaradó cselekvései abban csúcsosodnak ki, hogy ég és lángol benne a szeretet tüze, az akarat pedig a szeretet által egyé lesz ezzel a lánggal s valami rendkívül fenséges módon szeret. Így azután a lélek szeretetének ezen nyilvánulásai nagyon értékesek s egy ilyennel több érdemet szerez, mint sok más akármilyen naggyal, egész élete folyamán, amidőn ez az átalakulás még nem történt meg benne. S amint különbség van a valamire való készség (habitus) és az ebből folyó cselekvés (actus) között, éppúgy különbözik a szeretetté való átalakulás a szeretet lángjától. Éppúgy különböznek egymástól, mint az égő fahasáb, a belőle kicsapó lángtól, mert hiszen a benne izzó tűz az ok, a belőle kicsapó láng pedig az okozat.” (*ÉSz* 1,2-3. 436-437.o.)

c) *A vágyak lealacsonyodása* (egyetlen vágy letaszít)

Ugyanez a dinamizmus mutatkozik meg, amikor a szeretet irányt változtat és lecsúszik. Ilyenkor nem egy egyszerű elesés állapotáról van szó, hanem egy erősödő szétszóródás (szétesés) dinamizmusáról. Negatív mozgás.

A dolgok dinamikus szemlélete megmutatkozik Keresztes Szent János kedvenc terminológiájában is. A vágy, ami nyelvezetében gyakran előfordul és más szerzőknél ritka, a bűn helyét foglalja el. Ennek oka nem a kisebb vagy nagyobb súlyosság tényében van (vannak halálos bűn vágyak is), hanem a kisebb vagy a nagyobb dinamizmus tényében.

„Már egyetlenegy rendetlen vágy is – még ha nem is volna halálos bűn – oly sötétté, mocskossá és rúttá teszi a lelket, hogy képtelen bármi módon Istennel egyesülni, hacsak előbb meg nem tisztul tőle.” (*1KU* 9,3. 93.o.)

Míg az általános gondolkodásmódban a bűn súlyos elesést, egy aktust jelent, a vágy a rendezetlen (affektív) hajlamok egész kötegét jelenti; ezek állandó mozgásban vannak, hogy lerombolják a lelki organizmust.

- vö. – 1KU 6-9 fejezet a vágyakból származó károk
- 1KU 11 fejezet az élet lassú és állandó lecsúszása
- 3KU 19 fejezet teljes lecsúszás négy lépésben (m.k. XVIII. fejezet, 344-351.o.)

2. Az átalakulás folyamata

A dinamizmust a tendencia méri, a tendenciát pedig a cél. Ezért kell meghatároznunk a folyamat célját és funkcióit, mielőtt a fejlődést elemeznénk.

Négy szempontot állapíthatunk meg, amelyek voltaképp ugyanahhoz a valósághoz tartoznak.

a) Egyesülés:

Minden másnak központi eleme és gyökere mind a megértésben, mind a megvalósításban. A kommúnió folyamata ez, mindig személyesebb és mindig bensőségebb, Isten és az ember mindig teljesebb közössége;

„A léleknek és Istennek ugyanis a lélek ezen működéseiben egyedül az a cél lebeg szemei előtt, hogy ezt az állapotot tökéletesen megvalósítsák. Éppen ezért a lélek sohasem pihen mindaddig, amíg el nem éri.” (Én 22,6. 317.o.)

Az egyesülés szeretet, amely bizonyos teljesség és érettség után eleven kommúniót teremt; de ugyanaz a szeretet működik már kezdettől fogva. Ez történik a barátságban.

b) Átalakulás:

Mivel az egyesülés nem egyenlők, hanem Isten és az ember között jön létre, a folyamat az egyik, vagy mindkettő átalakulását hozza magával. Itt természetesen az ember alakul át, hogy akaratában, személyében és életében Isten akaratához, személyéhez és életéhez hasonljon.

Az ember, ahogy van, nem egyesülhet Istennel. Az egyesülés tehát olyan újjáalakulást kíván meg, amely alapján fokozatos, progresszív egyesülés.

Az átalakulás kifejezést Keresztes Szent János magára az egyesülésre alkalmazza; jelenti tehát az egyesülést vagy az egyesülés gyümölcsét.

Nem alkalmazza viszont a szót arra az átalakulásra, amely az éjszakában történik, új embert teremt, hogy az emelkedjék fel az isteni, bensőséges életre.

c) Tisztulás:

A tisztulás fogalma is igen fontos szempontot jelent; a növekvő egység feltétele és gyümölcse. Az átalakulás negatív oldalának tekinthető, a kiküszöbölendő résznek. A valóságban azonban gyakran nemcsak kiküszöböl, hanem el is ér valamit.

Az érzékek és a szellem aktív és passzív tisztulásának minden lépését végigköveti a lelki fejlődés kezdetétől a legmagasabb csúcsokig. Az *ÉS*-ban sokat ír róla.

d) Bensőségessé válás:

Antropológiai jellegű változás történik ebben a folyamatban. Az Istennel való kapcsolatban az ember lényében és cselekedeteiben egyre jobban önmaga lesz.

„Éppúgy, mint a természetes okok sorozatában is az első ok alapja a másodiknak, a második a harmadiknak, és így tovább. Így tökéletesíti Isten is az embert, az ember

természetének megfelelőleg kezdve a legalacsonyabb és külső dolgokon, és végezve a legmagasabbakon és legbensőbbeken.” (2KU 17,4. 195.o.)

Keresztes Szent János esetében nem lehet a bensőségessé válás olyan misztikájáról beszélni, amely ellentéte lenne a felemelés misztikájának, mert a teremtés pontosan a bensőségessé válás révén lesz a felemelés eszközévé.

Normálisan ezek a különböző szempontok együtt járnak és egymást kölcsönösen kiegészítik. Mindegyikben Isten szeretete és a személy szabadsága működik.

Parallelizmus

A kegyelem és a személy kapcsolatában Keresztes Szent János többé-kevésbé teljes párhuzamba állítja a keresztény tökéletesség vagy az egyesülés különféle elemeit. Négy ilyen összetevőről beszél.

a) *Teológális*: az Istennel való közvetlen kapcsolat intenzitása és minősége a teológális erények révén.

Kétségtelenül alapvető szempont.

b) *Misztikus vagy tapasztalati*: olyan misztikus jellegű kegyelmek jelenléte, amelyeket Isten szabadon, különböző módokon közöl.

c) *Morális vagy etikai*: a keresztény erények állandó és nagylelkű gyakorlásában megegyezés az isteni törvénnyel.

d) *Pszichológiai*: jelenti azt a szabadságot és a lélek uralmát a pszichikai tevékenységben, amelyet hosszú erőfeszítés és tisztulás után ért el, továbbá a rendetlen hajlamok nyugalalmát.

Keresztes Szent János ezen összetevők alapján írja le a haladás fokait és hangsúlyozza, hogy mind a négy elem fejlődése párhuzamos. Aki kezdő egyben, az a többiben is. Aki érett egyben, az a többiben is.

Ez a beállítás nagyon hasznos, hogy a keresztény tökéletességet, az új embert a maga teljességében és harmóniájában lássuk, és hogy legyen egy olyan mértékünk, amely eligazít különböző helyzetekben és irányt mutat ebben az összetett harmóniában.

Keresztes Szent János tapasztalata azonban megtöri ezt a parallelizmust. A teológális és az erkölcsi tényezők járnak általában együtt. A misztikus elem nem követi mindig arányosan a teológális érettséget, még kevésbé a pszichológiai, amely gyakran sokkal magasabb- vagy alacsonyabb rendű a teológális elemnél.

3. Misztika és aszkézis

A szeretetben való egyesülés és annak egész folyamata Isten kegyelmének tiszta és egyszerű ajándéka Krisztusban. A szerző ennek alapján gondolkodik. Az isteni kegyelem eléri az embert, megtisztítja, átalakítja, és alkalmassá teszi arra, hogy válaszoljon és ezen a kegyelmi szinten cselekedjék.

A kegyelem tevékenységének tehát két szempontja van.

- 1) Átalakítja az embert
- 2) Cselekvésre készíteti az átalakított embert

A lelki ember Isten műve, ugyanakkor Isten munkatársa.

Keresztes Szent János problémája

Misztikájáról gyakran különféle összefüggésben, eltérő hangsúlyokkal beszéltek. Hasznos lesz, ha eredeti értelmét megvilágítjuk.

Keresztes Szent János misztikus, saját és mások misztikus tapasztalatainak írója, alapjában véve misztikus művet hagyott hátra. A *KU*-ban figyelmeztet, hogy szemlélődők számára ír.

„Megjegyzendő azonban, hogy én most különösen olyanokhoz szólok, akik épp hogy beléptek a szemlélődés állapotába” (*2KU* 6.,8. 138.o.).

Az *Éj* ugyanebben a légkörben íródott. Az *Én* az ima legkülönlegesebb kegyelmeit magyarázza.

„... mellőzni fogom a belső imának közönséges jelenségeit s csupán csak azokra a rendkívüliekre fogok röviden kiterjeszkedni, amelyek az olyan lelkeknél szoktak előfordulni, akik Isten kegyelméből már túl vannak a kezdők fokozatán” (*Én* Bev. 3. 171.o.).

Az *ÉS* önmagában már teljes misztika.

Leírásaival és normáival különböző céljai vannak:

– *Hálaadás*: Meg kell ismerni az isteni kegyelmet, hogy hálát adhassunk és megértsük, vagy legalábbis megsejtsük Isten jóságát, Aki ilyen csodákat művel.

– *Megkülönböztetés*: látni, hogy a különböző, különösen a kevésbé világos pillanatokban miképpen működik Isten, hogy ennek megfelelő magatartást tanúsítson az ember és ne rombolja le ellenállásával vagy manipulációival Isten művét.

– *Együttműködés*: befogadni, passzívan cselekedni stb., ezek a kifejezések azt jelentik, hogy a misztikus kegyelmekkel szemben meghatározott módon kell viselkedni.

Mínt hogy az isteni, misztikus közbelépés formájában és mélységében annyira változatos, minden a megkülönböztetésen és az együttműködésen múlik. Az ember és Isten kapcsolata is! Mindezekben az esetekben a már létrejött egyesülésről beszél; Keresztes Szent János minden gondolatának ez a középpontja.

Az egyesülésnek minden pontja felbukkan itt: isteni és emberi, természetes és természetfeletti, misztikus és aszketikus, passzív és aktív, Isten, illetve az ember tevékenysége. Az ellentétek lassanként egy magasabb rendű egységben integrálódnak.

Modern probléma

A XX. század elején merültek fel problémák a modern szerzőknél. Szerintük Keresztes Szent János csak futólag érinti a misztikus életre való egyetemes meghívás témáját. A magyarázók kevésbé elemzik Keresztes Szent János gondolatát. Fejtegetéseik nem magyarázzák hitelesen a Szent tanítását.

Valóban, csak futólag foglalkozik a misztikus életre való egyetemes meghívással. Meggyőződése, hogy annyi út van, az isteni tevékenységnek annyi formája, ahány lélek.

Tartalom

Keresztes Szent János a misztikus életnek szinte minden szakaszáról ír; tisztulás, ima, erények gyakorlata, Isten sajátos működése a lélekben.

Alapvető összetevők:

– az immanens és transzcendens Isten jelenléte és személyes tevékenysége, amely közvetlenségével felemel és elnyom,

– az ember befogadó magatartása, a hitben és a szeretetben fogant válasza, akit az isteni közbelépés megragadott és képességeiben alkalmassá tett erre a magatartásra,

– a helyzet többé-kevésbé világos tudatosítása: olykor az ember tudatában van Isten jelenlétének, máskor pedig csak passzivitásának, vagy képességei megkötöttségének.

A misztikus kegyelem eszköze és módja a hit-remény-szeretet, vagyis Isten önmagát a fény, a szeretet és a birtoklás formájában adja: az ember Istent az ennek megfelelő magatartásban fogadja be.

A misztikus teológális élet (hit-remény-szeretet élete) sajátossága abban a közvetlenségben áll, ahogyan megmutatkozik az isteni Személy és megnyilvánul a három erény működésének azonos természete. Mindez a Lélek különös kegyelmének gyümölcse, általában hosszantartó készség és az isteni misztériumba való szerető elmélyedés előzi meg.

A tárgy és az alany miatt is sok az eltérő vonás. Isten különböző módon és mértékben adhatja magát. Az alany is különböző készséget mutathat: pl. más a szellem passzív éjszakájában a misztikus tapasztalat, mint az egyesülés állapotában.

A fejlődés folyamatában

Ahhoz, hogy a misztikus kegyelmet elhelyezzük a lelki fejlődésben, nem annyira egyes szövegekre kell hivatkoznunk, hanem az egyesülésről és a teológális életről szóló alapvető tanítására. Ez az egyetlen módja annak, hogy a problémára Keresztes Szent János szerinti választ adjunk.

Íme az alapelvek:

- Egyetlen folyamat ez, amelyben az isteni tevékenység és az emberi együttműködés mindig és mindenütt hatnak. Kölcsönös, személyes egyesülésről van tehát szó.
- Jelentős különbség van mind a kegyelemben, mind pedig a személyes képességben azoknál az embereknél, akiket Isten a Vele való teljes egyesülésre vezet. (*2KU* 5, 8-11. 134-135.o.)
- Nagy különbség van a megértésben is, vagyis az isteni tevékenység megértésének és megtapasztalásának fokában. (*ÉSz* 3,46. 515-516.o.)
- Fejtegetéseiben Keresztes Szent János a legtöbbit mondja el, amit ilyen esetekben el lehet mondani; de nem akarja azt állítani, hogy mindenki, mindent, és ugyanolyan módon kap meg. (*Én* 14,2. 259.o.)
- Az olvasónak azt a feladatot adja, hogy maga találja meg a maga útját és mértékét, figyelve Isten szabadságára és a saját kapacitására. (*Én* Bev. 2. 171.o.)

„Mivel pedig ezek a versek, amelyekről most beszélünk, az istenszeretet hevében és bőséges misztikus megismerés közepette készültek, nem lesz lehetséges őket pontosan megmagyarázni. Ez nem is lesz a szándékom, hanem csak az, hogy – amint Tisztelendőséged kívánta – amúgy általánosságban megvilágítsam őket. Ezt az eljárást tartom különben is a legcélszerűbbnek, mert jobb a szeretet hevében kiejtett szavakat meghagyni a maguk tág értelmében, hogy mindenki a maga módja és áhítatának foka szerint foghassa fel őket, mintsem egyetlenegy értelemre szorítani, amely aztán nem felel meg minden ember ínyjének. Így azután szolgálunk ugyan valamelyes magyarázattal, de senki sem kénytelen magát ahhoz kötni. A misztikus bölcsesség ugyanis nem egyéb, mint az a szeretet, amelyről ezek a versek beszélnek s nincs szükség arra, hogy az ember teljesen átértse: anélkül is megteszi a hatását és fölkelti a vonzalmat és a szeretetet a lélekben. E tekintetben olyan, mint a hit, amelynek révén szintén szeretjük Istent, anélkül, hogy megértenénk.”

Összefoglalás:

- a) Amikor Keresztes Szent János a misztikus állapotokat leírja, olyan teljességről beszél, amely így kevés személyben adatik meg együtt.

b) Bizonyos, kisebb vagy nagyobb erősségű misztikus kegyelmek szerinte bizonyos gyakorisággal előfordulnak.

c) A passzivitásra készítető (nem misztikus) helyzetek szükségesek az igazi tisztuláshoz.

Tehát: egységes és ugyanakkor sokféle út; kevesen élnek meg a teljes misztika minden módját (Soha nem úgy haladunk, ahogyan „meg írva a nagy könyvben”).

4. A kibontakozás válságai

Érdekes, hogy egy ennyire misztikus és passzív jellegű rendszerben oly nagy szerep jut az erőfeszítésnek, a rögtönzésnek és a személyes elkötelezettségnek. Nos, a Keresztes Szent János által leírt útnak fontos szempontja az erős teremtő tevékenység.

Eleve elutasítja, hogy mindenki számára érvényes és pontos normákat adjon.

„És föltéve, hogy teljesen megfelelő volnál egyik-másik lélek számára, azért, mert talán abban nincs akkora rátermettség, hogy előre jusson: az úgyszólván teljes lehetetlenség, hogy megfelelj mindazoknak a lelkeknek, akiket te nem akarsz a kezedből kiengedni, mert hiszen Isten mindegyiket más és más úton vezet. Hiszen alig akad egy, akinek lelki élete csak felerészben egyeznék meg a másikéval. Mert vajon kiből van meg Szent Pál tehetsége ahhoz, hogy mindenkinek mindene legyen, hogy mindenkit megnyerjen.” (ÉSz 3,59. 525.o.)

Következésképp egyetlen lelkivezetőnek sincs joga arra, hogy sémákat kényszerítsen a Szentlélekre, hanem a hit elvei alapján kell vezetnie a lelket, figyelve arra a kegyelemre, amelyet Isten ad mindenkinek.

„Az a lelkivezető, akire ilyen lelkek vannak bízva, jegyezze meg jól, hogy a főműködő ebben a dologban s a lelkek vezetője és mozgatója nem ő maga, hanem a Szentlélek, aki állandóan gondozza őket; s hogy ő csak eszköz arra, hogy irányítsa azokat a tökéletességben, a hitnek és Isten törvényének útján, abban a szellemben, amelyet Isten minden egyesnek megad. Ne arra törekedjék, hogy az ő egyéni felfogásához és elveihez alkalmazkodjanak, hanem azt vizsgálja, vajon ismerős-e előtte az az út, amelyen Isten őket vezet s ha azt nem érti meg, hagyja őket békében és ne zavarja őket. S annak az útnak és szellemnek megfelelőleg, amelyen Isten őket vezet, igyekezzék őket minél nagyobb szellemi magány, béke és szabadság felé irányítani; engedjen nekik mozgási szabadságot s ne kösse meg őket a szellemi és testi érzékeknek valami akár belső, akár külső részletes dolgokra való irányításával, mikor Isten őket ebben a magányban vezet. Ne aggódjék és ne töprengjen azon, hogy az illető semmit sem tesz, mert ha a lélek ilyenkor tényleg nem is tesz semmit, annál többet tesz benne Isten. Inkább arra igyekezzék, hogy a lelket fölszabadítsa, magányba és tétlenségbe helyezze, úgyhogy ne kösse magát semmi, akár égi, akár földi részletes ismerethez és ne vágyódjék lelki élvezet, öröm, vagy valami felfogás után. Úgyhogy legyen teljesen elfordulva minden teremtménytől és a szellemi szegénység állapotába helyezve. Ez az, amit a léleknek a maga részéről meg kell tennie, mégpedig az Isten Fia egyenes tanácsára, aki így szól: „Aki nem mond le mindenről, amije van, nem lehet az én tanítványom”. Ezt pedig nemcsak az akaratnak a testi és anyagi javokról való lemondására kell érteni, hanem a szellemi javokról való lemondásra is, mert akik ezt is gyakorolják, azokra vonatkozólag mondta az Isten Fia, hogy boldogok a lelki szegények (Mt. 5,3). Ha tehát a lélek ily módon mentesítette magát mindentől; ha elérte azt, hogy teljesen üres és nem birtokol semmit, mint mondtuk, az egyedüli dolog, amit a lélek a maga részéről megtehet: akkor, ha így a lélek megtette a magáét, lehetetlenség, hogy Isten meg ne tegye azt, ami Neki áll hatalmában, vagyis, hogy közli magát vele, legalábbis hallgatag, titkos csendben. Lehetetlenség az, hogy a napsugár be ne hatoljon egy világos, nyitott helyre. Amint a nap fölkel reggel, hogy besüssön

házadba, ha kinyitod előtte ablakodat: az Úristen is, aki alvás és pihenés nélkül örködik Izrael fölött (Zs. 120,4.), be fog hatolni az üres lélekbe és meg fogja azt tölteni kincseivel.” (ÉSz 3,46. 515-516.o.)

Isten és a személy nagy szabadsága ellenére Keresztes Szent János leszögez néhány, mindenki számára érvényes pontot. Szép példa a két összetevő közötti harmóniára (Én 25,4. 331.o.):

„Ifjú lányok futva járnak útjukat”. „Vagyis a buzgó lelkek, amelyek visszanyerve ifjúkori erejüket, a te nyomdokod édességén futva haladnak. Azt akarja ezzel mondani, hogy sokféle és sokféleképpen futnak, vagyis mindegyik aszerint, hogy kinek-kinek mennyi és milyen szellemet és milyen társadalmi állást adott az úr. Egyesek ilyen, mások viszont amolyan áhítatgyakorlatokat végeznek a legnagyobb különféleségben haladnak az örök életnek, illetve az evangéliumi tökéletességnek útján, amelyen, ha egyszer szellemileg elszakadtak minden földi dologtól, elérik a Kedvesükkel való szerető egyesülést. Ez az édesség és nyom, amelyet Isten Önmagára vonatkozóan hagy a lélekben, rendkívül megkönnyíti őt s arra képesíti, hogy futva menjen utána. Ilyenkor ugyanis a léleknek igen kevés, vagy éppen semmi fáradságába sem kerül az, hogy ezen az úton előbbre jusson, sőt inkább Istennek ez az isteni nyoma indítja és vonzza őt, úgyhogy annak hatása alatt nemcsak lépésben jár ezen az úton, hanem, mint mondtuk, szalad és pedig sokféleképpen. Azért kérte az Énekek Énekének arája Istentől ezt a vonzóerőt mondván: „Trahe me, post te curremus in odorem unguentorum tuorum”. „Vonz engem, utánad futunk keneteid illatára ..., azért szeretnek Téged a lányok.” Dávid pedig azt mondja: „Parancsaid útján futok, ha kitágítod szívemet.” (Zs. 118,32.)”

Minden lelki ember a maga módján halad Isten felé, a saját lelke és saját állapota szerint, de mindenkinek az evangéliumi tökéletesség útján kell haladnia a lelki mezítelenségen keresztül. Akkor is hangsúlyozza ezeket a lényeges pontokat, amikor a szabadságról ír.

A válság

A Keresztes Szent János által leírt úton a válság normális jelenség, sőt szükséges és meghatározó. Törvénye a szabálytalanság.

„Ugyancsak, mint további sajátosságot azt is belátja a lélek, ha ezt a szemlélődést mint lépcsőt tekinti és jól megvizsgálja, hogy – eltekintve a dolognak szellemi részétől, amelyet nem érez – mennyi föl- és aláhullámlás van ezen az úton s hogy miképpen jön reá azonnal vihar és szenvedés, mihelyt egy kis jólétet élvezett! Szinte úgy látszik, mintha azt az örömet csak azért kapta volna, hogy elkészüljön és erőt merítsen ehhez a bajhoz. Viszont a szenvedés és gyötrődés után megint csak jólét és boldogság következik, mintha csak azért böjtöltették volna meg a lelket, hogy annál jobban tudja élvezni a rákövetkező ünnepet. S ez a rendes menete és folyamata e szemlélődés állapotának, amely, amíg csak el nem éri a nyugalmi állapotot, sohasem marad egyenletes, hanem folytonosan hol emelkedik, hol süllyed.” (2Éj 18,3.138.o.)

A kritikus szakaszok és pillanatok meghatározó fontossága a lelki röppályán betöltött szerepükből következik. Keresztes Szent János a legnagyobb figyelmet ezeknek a zavaros időszakoknak és válságoknak szenteli. Nemcsak azért, mert ezek az időszakok sötétebbek és bővebb magyarázatra szorulnak, amely magyarázatot más szerzők nem tudnak megadni, hanem elsősorban döntő hatásuk miatt, amelyet az egyesülés és az átalakulás folyamatában kifejtenek.

De még valami többet is jelent ez. Keresztes Szent János a lelki haladás klasszikus felosztásában eltolta a hangsúlyokat: a kezdők állapota helyett az érzékek éjszakájáról beszél. A haladók állapota helyett inkább a szellem éjszakájáról. A klasszikus felosztásban az állapotok következnek egymás után, Keresztes Szent Jánoséban viszont a válságok.

Miért ez a szokatlan értékelés?

1. Mivel különleges isteni közbelépést jelentenek: Isten veszi kezébe az ember megszentelését és összezavarja az ember terveit,
2. mivel ez a válság az embert nagyobb teremtő készsége, dinamizmusra és elszakadásra ösztönzi és ebben a szegénységben új távlatok felé löki,
3. mivel teológális életre készíti: biztonság és saját tervei hiányában egyedül a hitremény-szeretetből kell élnie.

Magatartások

A gyakori válságok által kísért állandó dinamizmus bizonyos magatartási formákat fejleszt ki, amelyek révén az ember hűségesen alkalmazkodik a helyzetekhez.

Íme néhány olyan magatartás, amelyet a misztikus doktor nagyon ajánl és magyaráz:

1. A szeretet aktualitása

A legfontosabb mindig a szeretet, mivel minden pillanat és az út minden szakasza már a megvalósuló egyesülés; márpedig az egyesülésben a szeretet a döntő.

Téves lenne inkább haladásra gondolni, mintsem szeretetre.

Haladni annyit jelent, mint kezdettől fogva teljes erővel szeretni. Ne halasszuk el az Istennel való közvetlen kapcsolatot a teljes egyesülés állapotára.

2. Ne értékeljük a dolgokat izlésünk és a viszonylagos vagy látszólagos békés állapot szerint

A kritikus pillanatok gyakorisága és szabálytalansága révén gyakoriak a fájdalmas tapasztalatok még az élet és a haladás legkonstruktívabb szakaszaiban is.

3. Határozottság és következetesség

A dinamizmus időt és a lelki erők összeszedését követeli.

Ki kell aknázni minden pillanatot, minden rendelkezésre állóeszközzel; A jeleit kell élni, még ha az kemény és fájdalmas is; „ne tegyük magunkat zárójelbe” jobb időkre várva.

4. Hajlékonyság

Mivel fejlődésről és változásról van szó, normális, hogy bizonyos dolgok egy adott pillanatban érvényesek, egy másikban viszont nem.

„Ezek után világos, hogy midőn ez az időpont elérkezik, a lelket az előbbivel teljesen ellenkező módon kell vezetni. Előbb elmélkedési anyagot adtak neki, s elmélkedést végzett; most ellenben inkább vegyék el tőle és ne végeztessenek vele elmélkedést, mert, mint mondom, amúgy sem képes rá, még ha akarná sem, s ahelyett, hogy áhítatba merülne, elszórakoznék. Azelőtt érezhető áhítatot, szeretetet és buzgóságot keresett és talált is az imában: most ne törekedjék ilyesmire és ne keresse, mert fáradságát nemcsak hogy nem fogja siker koronázni, hanem az eredmény lelki szárazság lesz, mert azoktól a nyugodt és békés lelki kincsektől, amelyeket Isten titkos úton áraszt szellemébe, éppen ez a munka fordítja el figyelmét, amelyet ő érzékei útján akar végezni. Így tehát mialatt az egyiket elveszti, nem szerzi meg a másikat, mert most már a lelki javakat Isten nem adja neki az érzékek útján,

mint tette azelőtt. Ezért ebben az állapotban semmi esetre sem szabad őt arra kötelezni, hogy elmélkedjék, vagy érezhető áhítatra és buzgalomra törekedjék, mert ezzel csak akadályoznák azt, aki benne működik, ti. Istent, aki titokzatos módon és szép csendesen beleárasztja a lélekbe a bölcsességet és a szerető ismeretet, minden különös buzdulatok nélkül, habár néha, nem egyszer hosszasan is, ilyeneket is kelt a lélekben. Ilyenkor a lélek is elégedjék meg azzal, hogy állandóan szeretettel figyel Istenre és ne törekedjék külön buzdulatokra. Maradjon, mint mondtuk, passzív állapotban, minden erőlködés nélkül a maga részéről, a szerető Istenre figyelésben, egyszerűen, gyermekdeden, mint akinek szeme szeretettel csüng valakin.” (ÉSz 3,33. 507-508.o.)

Az embernek tudnia kell elszakadni dolgoktól és gesztusoktól, amelyek előzőleg nagyon hatékonyak voltak.

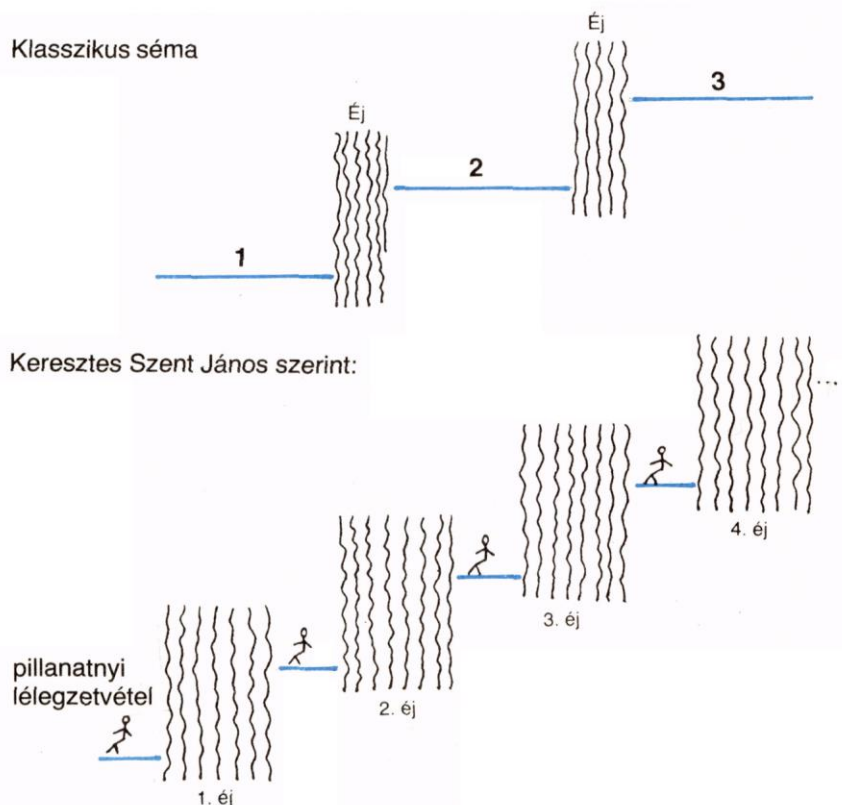
5. A lelki kibontakozás szakaszai

Keresztes Szent János, aki misztikus és teológus is egyben, ezzel a hosszú és viharokkal teli lelki folyamattal kapcsolatban felosztásokat és meghatározott pontokat is ad. Egyrészt figyel az állandóan fejlődő élet, tapasztalat és szeretet szabad kibontakozására, másrészt az olvasó által ismert, meghatározott sémákat új dinamizmussal akarja megtölteni.

E sémák funkciója kettős: irányítani a tapasztalatot és a dinamizmust, valamint doktrinális szintézist adni. A következő fejezetekben mi is egy szisztematikus, rendszeres, ugyanakkor pedagógiai sémát magyarázunk.

Klasszikus felosztás

A szerzők a lelki élet kibontakozását Keresztes Szent János írásaiban általában a klasszikus hármas felosztás alapján elemzik (tisztulás, megvilágosodás, egyesülés, ill. kezdők, haladók, tökéletesek). Igazolható ez a felosztás, mivel Keresztes Szent János is gyakran hivatkozik rá, és arra törekszik, hogy ezekben a sémákba elhelyezze tapasztalatait és tanítását.

1. A válságból vagy megújultan vagy tönkremennevén kerül ki az ember.
2. Többet ér egy válság, mint évek munkája.

Módosítja azonban a sémák tartalmát, a szerepeket és a feladatokat áthelyezi egyikből a másikba és erőlteti a terminológiát: *ÉSz* 3.18.

„Ez megvilágosodás és a tisztulás vége felé történik.” (499.o.)

„Az extázis azoknál következik be, akik kezdenek belépni a megvilágosodás és a tökéletesség állapotába.” (*Én* 14-15,21. 271 .o.)

A klasszikus meghatározás szerint ilyenfajta egymás mellé helyezés nem lehetséges, de nagyon is lehetséges Keresztes Szent János rendszerében.

Ami legkevésbé elégít ki minket a klasszikus sémák alkalmazásánál, az az, hogy rendszeresen eltolja a figyelem középpontját és hagyja, hogy veszendőbe menjenek a misztikus doktor legmélyebb meglátásai. Az éjszakákat, mintegy két állapot közötti zárójelnek tekinti, Keresztes Szent János viszont pontosan az ellenkezőjét mondja. Az egész út sztatikussá és nehézkesé válik és elveszti a Keresztes Szent János által megadott eleven ritmust.

Jean Baruzi sémája

Ez a szerző, jóllehet nem hívó, írta meg Keresztes Szent Jánosról az egyik legértékesebb könyvet. *Saint Jean de la Croix et le problème de l'expérience mystique*, Paris, 1928.

A könyv utolsó részében doktrinális összefoglalást ad; ennek négy fejezete:

- A kezdeti megtagadás
- Keresztes Szent János tételeinek bírálata (*KU*)
- Mélységi tapasztalat (passzív éjszaka)

- A teopatikus állapot (Isten megtapasztalása)

Művének két alapvető hiányossága van. Olyan szempontok szerint elemez, amelyek nem mindig felelnek meg a központi tartalomnak. Ennek oka, hogy filozófiát és pszichológiát keres, nem pedig teológiát. Másik korlátja: nem foglalkozik az egyesülés folyamatának első szakaszával. De ez nemcsak az ő hibája, hanem számos más szerzőé is.

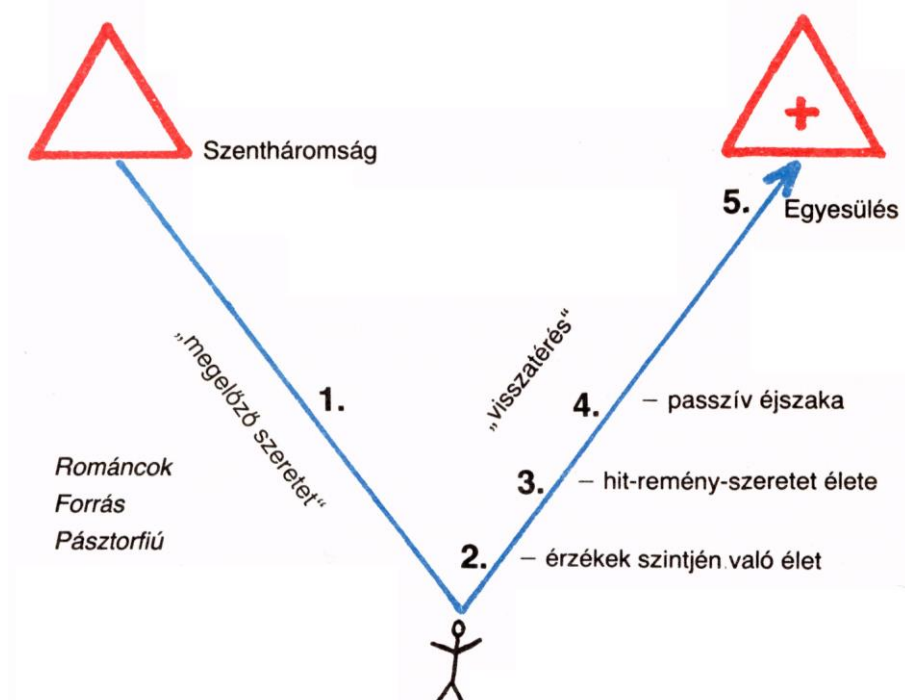
Az élet ritmusa

Maradjunk hűségesek annak a tapasztalatnak ritmusához, amely alapját alkotja a misztikus doktor lelki és teológiai tanításának. Keresztes Szent János sémája hasonlít valamiben a klasszikushoz és sokkal több, mint amit Baruzi lát. Egészében azonban különbözik és új:

1. A Szentháromság az élet és a szeretet forrása
2. Az érzékek szintjén való élet
3. Teológális nevelés (Hit-remény-szeretet élete)
4. Az egész lény megújulása
5. Egyesülés, a szeretet teljessége

Ezt a sémát követjük a következő fejezetekben. Ez a séma bemutatja Keresztes Szent János tapasztalatának egész rendszerét, és lehetővé teszi, hogy megismerkedjünk művei sajátosságaival.

1. A románcok és a költemények eredeti vízióját foglalja össze; ezekben Keresztes Szent János bemutatja az üdvösség egész misztériumát. Minden más művének ez az alapja, de erről nem szoktak beszélni.
2. A lelki tapasztalat felé közeledő ember útjának első szakaszát magyarázza meg: az érzékek szintjén való életet és az érzékek nevelését.
3. A *KU* 2. és 3. könyve tartalmát magyarázza azzal az alapvető szándékkal, amely irányítja az abban kifejtett problémák leírását.
4. A passzív éjjelt mutatja be, különösen a szellem passzív éjjelét, annak célját és gyümölcsét. Ez Baruzinál a mélységi tapasztalat.
5. Az egyesülést magyarázza, mint az egész létezés szeretetközpontú formáját.

Az ember élete a Szentháromságból fakad és a Szentháromságba tart. Lelki története tehát nem megtérésével kezdődik, de még csak nem is megszületésével. Amikor az ember belép ebbe a világba, már egész „történelem” van mögötte, a szeretet történelme.

A szentháromságos Isten öröktől fogva szereti és öröktől fogva vágyakozva vár szeretetben adott válaszára. Ő szeretetből teremtett minden embert, hogy Fiának jegyesül adja. A Fiú pedig a viszonszeretetre vágyakozva halálra adta magát a kereszten, hogy visszahódítsa hűtlen mátkáját.

Amikor az ember rádöbben erre az öröktől fogva tartó, megelőző szeretetre, felébred benne a viszonzás vágya. Ráébred azonban arra is, hogy „eltávolodott” Istentől, és a Szeretet vonzásában elindul vissza, Hozzá. Meg kell azonban mindattól tisztulnia, ami út közben ráakódott, hogy visszatérhessen az „Atyai Házba” és egyesülhessen „Eredetével”.

Ezt a teljes utat írja le életművében Keresztes Szent János. Az első, a megelőző szeretet szakaszát „csak” verseiben, ezekhez nem írt magyarázatot. (A „visszatérés” költeményeihez is csak azért, mert megkérték rá.) Talán ez az oka annak, hogy ezek a költemények viszonylag ismeretlenek. Ahhoz azonban, hogy „nagy művei” teljes perspektíváját érezzük, elengedhetetlenül szükséges egész életművének integrált látása.

VII. Az élő Isten misztériumában

A lelki dinamizmus igazi forrása és elve Istenben rejlik, háromságos élete misztériumában. Keresztes Szent János az egyesülés folyamatának eredetét és kezdetét ide helyezi. Az isteni személyek élet- és szeretet közössége kiárad, teremt, megvált, megdicsőít, beletestesi az embert a Szentháromság életébe.

Az önmagát közlő Istent teszi első helyre időben és fontosságban. Az egyesülés Isten részéről az örökkévalóságban kezdődik. Amikor a lélek válaszával elindul az úton, azért teszi, mert

„...ezernyi más jótéteményben részesült létének első pillanata óta...” (*Én* 1,1.181.o.)

Isten szereti őt elsőként kronológiailag is. A lelki haladás további szakaszait is ez a megelőzés jellemzi. Az első szakasz tehát nem a megtérés, nem a buzgóság, nem az aszkézis, hanem *a szentháromságos Isten teremtő szeretete*.

Érdekes, hogy az egyesülés első szakaszáról írott művei keletkeztek először. Azt mondhatnánk, hogy legelső tapasztalataira válaszolt és ez az alapja többi írásának. Ezek a művek: a *Románcok*, *Forrás*, *Pásztorfiú*. Mindháromat a toledói börtönben írta. A kronológiai tényező itt sokat jelent, mert ez az előidejűség arra utal, hogy mindannak alapja, amit a *KU*-ban és *Én*-ben kifejt, ennek az isteni megelőzésnek a megtapasztalása. *Mindaz, amit ezután ír, ennek folytatása és kibontása*, és ez a tapasztalat adja meg műveinek passzív és misztikus alapvonását.

Sajnos, ezt az első szektort általában csak dogmatikus szempontból szokták figyelembe venni: Szentháromság, Krisztus, Egyház ... mint a lelki élet alapját, de nem szokott megjelenni az egész folyamatban mint az első és legfontosabb szakasz. Következésképp az utat önmegtagadással, megtéréssel, a kezdők erőfeszítésével szokták kezdeni. Így az egésznek aszketikus jellege lesz, amely üres, egyáltalán nem felel meg annak a dinamizmusnak, amellyel a misztikus doktor szemléletében rendelkeznek. Elvész tapasztalatának és tanításának lényege.

Keresztes Szent János személyekkel ismertet meg minket, akik egy szerelmi egyesülés drámájának szereplői. Kikről van szó? és mi a szerepük?

1. Egyesülés a Szentháromságban
2. Krisztussal való eljegyzés és az Egyház
3. Az ember tempója
4. Milyen ez az ember?

1. Egyesülés a Szentháromságban

Keresztes Szent János élettapasztalatában és írásaiban az alap és a csúcspont a Szentháromság misztériuma. Keresztes Szent János a szó legszorosabb értelmében szemlélődő, mert állandóan az élő Isten misztériumában elmerülve él.

Mindennapi lelki életének forrása Isten misztériuma Krisztusban. „Úgy tűnik nekem, hogy a misztériumok közül legjobban a Szentháromság misztériumát szerette, valamint a megtestestült Isten Fia misztériumát. Annyiszor láttam ugyanis, hogy a Szentháromság misztériumát mondja, és amikor megkérdeztem, miért mondja olyan gyakran a Szentháromság misztériumát, szellemesen azt válaszolta: mert úgy vélem, hogy a Szentháromság az ég legnagyobb szentje.” (*MC* 14)

Élet a Szentháromságban

A románcok elmondják az Isten és az emberek közötti egyesülés eredetét és azt a Szentháromság életébe vezetik vissza. Következtetéseket vonnak le, amelyek az üdvösségtörténetben nyilvánulnak meg.

Első románc: az Atya a Fiú és a Szentlélek közötti kapcsolatot a szerelmi egyesülés szakkifejezéseivel mutatja be: egy a szeretett és a szerető, lényege a szeretet, amely egységet hoz létre. Az egyesülés mindazon elemét megtaláljuk itt, amelyeket később az emberekkel is közöl.

Második románc: az isteni Személyek szeretetük közlésére gondolnak és ezt a szeretet, valamint az Igével való hasonlóság kifejezéseivel teszik. A háromságos élet meghosszabbítása a szeretetegyesülés és az asszimiláció formáiban történik.

Harmadik románc: ezt az egyesülést az emberi szeretet legtartalmasabb szimbólumával fejezi ki: eljegyzés, házastársi egyesülés. Ugyanebben a perspektívában: az Atya szeretetből jegyest ad Fiának és a jegyesnek szeretetből Fiát adja. Egyesíti őket. Az embert tehát már mint jegyest teremtette, akinek az a rendeltetése, hogy egyesüljön Krisztussal és Krisztusban a Szentháromsággal.

Negyedik románc: hogy megfelelő helyet adjon a Fiú és az emberiség együttlétére, Isten megteremt a többi dolgot: az eget és a földet, az elemeket és az állatokat: a jegyes számára palotát teremt, ahol lakást vehet a megtestesült Ige.

A kiáradó forrás

Az egyesülés háromságos misztériumának ugyanez a dinamizmusa található a *Forrás* című versben. A patakozó forrás az isteni misztérium, amelyet a hit éjszakájában lehet megérteni.

Ismét Isten jelenik meg az első helyen, háromságos viszonyulásaiban, majd az egész teremtést elárasztó megnyilvánulásaiban. Közli magát és átalakít, életet, szépséget ébreszt, párbeszédre készlet.

Az isteni misztériumnak ilyen dinamikus beállítása alapvetően fontos, hogy megértsük a Keresztes Szent János által bemutatott lelki fejlődés értelmét. Valójában az igazi fejlődés a Szentháromság életéből ered. A Szentháromság adja meg a kezdetet, a tónust és az erőt. Nem szabad a megtéréssel kezdeni, legyen az első vagy második. A megtérés egy késői reakció Istennek már az örökkévalóságban megelőző anyyi szeretetére és kegyelmére.

Visszatérés

Ilyen összefüggésben úgy tűnik, hogy az egyesülés útja a teljes szentháromságos élethez való visszatérés, ahonnan az ember a teremtéskor kilépett. Az a tény tehát, hogy az egyesülés maga csúcán ilyen kiemelkedően szentháromságos, nem újdonság, hanem inkább legmélyebb gyökereinek és eredetének újrafelfedezése. Ezt írja le az *Én* végén és az *ÉS*-ban.

„A Jegyes tehát aráját a Noé bárkájából kibocsátott galambhoz hasonlítja. Amint ugyanis az kirepült a bárkából és visszatért abba, hasonló dolog történt ebben az esetben a lélekkel is. Amint ugyanis a galamb kiröpült a bárkából és visszatért oda, mert nem talált a vízözön hullámai között helyet, ahová leszállhasson, míg végre olajágot hozott a csőrében, jelül

annak, hogy az irgalmas Isten parancsára a földet borító vizek kezdenek eltakarodni: hasonlóképpen ez a lélek is, midőn Isten teremtette és kibocsátotta mindenhatóságának bárkájából, eleinte járt-kelt a bűnök és gyarlóságok vízözöne fölött és nem talált helyet, ahol vágyait kielégíthesse. A szeretet epedésének levegőjében röpködött Teremtője keblének bárkája körül, anélkül, hogy véglegesen megmaradhatott volna abban, míg végre Isten parancsára azoknak a gyarlóságoknak vizei elhagyták lelkének földjét s ő visszatért az olajjával, vagyis a győzelem jelvényével, amelyet Isten kegyelméből és irgalmából aratott az összes földi dolgokon. Visszatért kedvese keblének boldogító teljes magányába, miután nemcsak legyőzte összes elleneit, hanem jutalmat is érdemelt viselkedésével. Az olajág mindkettőt jelenti. Így tehát ez a kis galamb-lélek nemcsak tisztán és fehéren tér vissza Isten bárkájába, hanem magával hozza azonfelül a békének és jutalomnak olajágát, amelyet az önmaga fölött kivívott győzelemmel érdemelt.” (Én 34,4. 388-389.o.)

Olvassuk el figyelmesen ezt a jelentős szöveget. A galamb hasonlatában, amely olajjával visszatér a bárkába, összefoglalja az ember hosszú lelki fejlődését, aki a Teremtő kezéből jött ki, a vízözön világában forog és nem talál pihenőt, amíg vissza nem talál Teremtője, Szerelmese keblének bárkájába.

A szeretet teljessége – amelyre elérkezik a misztikus egyesülésben – fedi fel legbensőbb lényét, amelyet az ember mint a teremtés és a megváltás ajándékát hordoz magában. Keresztes Szent János az üdvösségtörténet szintézisében rendkívül következetes: ugyanazok a valóságok, ugyanazok a személyek, ugyanazok a képek, ugyanazok a szavak.

Ha valami hiányzik, az nem az ő áttekintő tapasztalata, hanem inkább az a tény, hogy nem írta meg a *Románcok* és a *Forrás* kommentárját..., amint azt megtette a „visszatérés” költeményeivel.

2. A Krisztussal való eljegyzés és az Egyház

Isten szeretetét, amelyet a Fiú testesít meg, hogy felajánlja az embernek azt a lehetőséget, hogy eljusson az Istennel való szeretet egyenlőségére az „egyenlők” közötti szeretetre, az „eljegyzés” szakkifejezéssel jelöli. Ugyanazzal a jegyesi szimbólummal él tehát, amelyet a visszatérés hosszú folyamatának, az egyesülés felé vezető útnak leírására alkalmaz.

A 3.-4. *Románc* bemutatja a megtestesülés-teremtés misztériumát, az Atya és az emberek közötti szeretet jelképét; az Atya jegyest ad Fiának, az embereknek pedig önmagát. (4. *Románc*)

Az egész teremtésre úgy tekint, mint a mátká és a Jegyes számára alkotott palotára. A világ a megtestesült Fiú rezidenciája és az ember létezésének helye.

A pásztorfiú

Ugyanebben a perspektívában kell olvasnunk a *Pásztorfiú* című költeményt: Isten, aki teremt, és szeretetet ajándékozik, a legelképzelhetlenebb utakon is szeretetet vár és kér, mint például amikor egy „idegen” földre jön lakni az emberek közé, hogy a szeretet feleletét kapja teremtményétől.

Az egyesülés itt is kiindulópont és nem csak megérkezés. Itt is Krisztus keresi elsőként az egyesülést és gondoskodik arról, amíg a lélek ellenáll és közömbös.

Végeredményben Keresztes Szent János helyesbíti az ember értelmezését, aki azt gondolja, hogy elsőként ő keresi Szerelmét; holott a valóság pontosan az ellenkezője: Krisztus keres, az ember pedig rejtőzködik.

„A Jegyes hön óhajtotta, hogy végre-valahára teljesen kiszabadíthassa és kimenthesse aráját az érzékiség és az ördög hatalmából, s midőn az végre, miként a jelen esetben, sikerült neki, mint a jó pásztor, nagy örömmel veszi váltaira soká keresett és végre megtalált, elveszett bárányát. (Lk. 15,5.) S miként az evangéliumi asszony, aki gyertyát gyújtott és fölforgatta egész házát, míg végre megtalálta elveszett drachmáját, s azután összehívta barátait és szomszédait, hogy megoszthassa velük örömét, mondván: „Örüljetelem velem” (u.o. 9.), hasonlóképpen tesz a léleknek ez a szerető Pásztor és Jegyese. Igazán csodálatos dolog látni, hogy mekkora az öröme, mikor az ilyen lelket sikerül megnyernie, tökéletesítenie, vállalra vennie és sajátkezűleg behelyeznie ebbe a forrón óhajtott frigybe és egyesülésbe. És nemcsak magában örül, hanem megosztja örömét az angyalokkal és üdvözütekkel, mondván, mint az Énekek-Énekében: „Menjetelem és lássátok Sión leányai Salamon királyt a koronával, mellyel megkoronázta őt anyja eljegyzése napján, és szívöröme napján” (3,11.). Ebben az idézetben a lelket nevezi koronájának, Arájának és szíve örömének; karjaiba veszi és úgy megy vele, mint a jegyes a menyegzői terméből.” (Én 22,1. 313.o.)

A versben igen szépen írja le a keresés folyamatát. A pásztorfiú megjelenik, cselekszik, kiált, meghal a fán, hogy a pásztorlány szerelmét elnyerje. Krisztus misztériuma ez, a szerelem képében bemutatva.

A már létrejött és még megvalósítandó egyesülés

Krisztus a maga részéről mindent megtett, amit csak tehetett és bizonyos szinten megvalósította az egyesülést. Két döntő és megváltoztathatatlan tény: az ember teremtése Krisztusban, minden ember egysége, amelyet Krisztus a kereszten egyszer s mindenkorra létrehozott.

Jegyezzük meg, hogy amikor Keresztes Szent János a kollektív eljegyzésről beszél, a románcokban „az emberi természetet” jelöli meg mátkaként, és nem az „Egyházat”. Amikor a 9. Románcban a mátkáról beszél, akit ő a karjában hord, nem Máriára vagy az Egyházra hivatkozik, hanem az emberi természetre, amellyel a megtestesülés misztériumában hyposztatikusan egyesül. Máskor viszont, különösen az Én-ben, az Egyházat nevezi meg.

Lássunk egy különleges fontosságú szöveget:

„Az a lelki eljegyzés, amely a Keresztfán alatt történt, nem azonos ezzel, amelyről itt beszélünk, mert az csak egyszer történt, amennyiben általa Isten megadta a léleknek az első kegyelmet. Ezt minden egyes lélek a keresztség szentségében kapja meg. Ez utóbbi azonban a tökéletesség útján valósul meg, tehát csak lassan-lassan és fokozatosan. A kettő tulajdonképpen egy, a különbség csak az, hogy az egyik a lélek tempójában megy, tehát lassan-lassan, a másik pedig Isten tempójában, tehát egyszerre történik.” (Én 23,6. 321.o.)

Rendkívül értékes és tömör szöveg, amely szintézisben mutatja meg az üdvösségtörténet, valamint az Isten és az ember közötti egyesülés: isteni és emberi, passzív és aktív, örök és ideiglenes elemeit.

Isten totális módon adja magát, egyszerre, mérték nélkül, mindenkinek. Az ember szabadon asszimilál, lassanként, fokozatosan, de mindig ugyanarról az ajándékról van szó, ugyanarról az egyesülésről.

3. Az ember tempója

A második fázisban vagyunk, a visszatérésben, amelyet az Én 23,6-ban olyan szépen körvonalazott, ellentétben azzal az első fázissal, amelyben Isten működik mindenható jósága

ritmusában. „Az ember tempója” kifejezés nemcsak képletes, valójában Isten egyik cselekvésmódja ez, aki betű szerint követi az ember ritmusát, haladását és állapotát.

Isten a teremtés és a megváltás után nem hagyja magára az embert érdektelenül, hogy az „a saját költségére tegye meg a további utat” egyszerűen felhasználva a kapott kegyelmet. Az isteni tevékenység mindig az első helyen marad; de miután az embert már szabadságban megteremtette, Isten minden normális közbelépése számot vet ezzel a szabadsággal.

Isten tevékenysége még intenzívebb és szükségesebb, amikor az emberi asszimiláció szintjén kell újra megalkotnia az egyesülést.

„Következik a mondottakból az is, hogy bizonyos tekintetben Isten többet tesz a lélek érdekében, midőn megtisztogatja ezen ellentétektől, mint mikor semmiből teremtette. Mert ezek az ellentétes vágyak és érzelmek inkább útjában vannak Isten működésének, mint a semmiség. A semmi ugyanis egyáltalában nem áll ellent Istennek, míg az érzéki vágyak megakadályozzák működését.” (1KU 6,4. 81.o.)

Isten pedagógiája

Az a tény, hogy a haladás részben az ember ritmusa szerint történik, nem jelenti azt, hogy az ember lesz saját megszentelődésének mestere. Ez inkább azt jelenti, hogy Isten tisztelni akarta azt a természetet és ritmust, amelyet ő adott teremtményeinek. A szabad ember természete igen bonyolult, és Isten részéről nagyobb tapintatot és „pszichológiát” kíván.

Négy szöveg elég arra, hogy valami fogalmat alkossunk magunknak Isten pedagógiájáról, arról, hogyan akarja megvalósítani az emberben az átalakító egyesülést:

2KU 17,1-3. Fokozatosság

„... sok volna a mondanivaló arról, hogy micsoda célból és milyen módon szokta Isten a lelket ilyen látomásokban részesíteni s hogyan szokta azt ezek révén alacsonyságából kiemelni és az isteni egyesülésre vezetni. Minderről azonban eleget beszélnek a lelki életet tárgyaló művek, s ebben a mi értekezésünkben nekünk is az a célunk, hogy ezt megértessük; éppen azért a jelen fejezetben csak annyit mondunk róluk, ami szükséges a fent megpendített kétség eloszlatására. Ez a kétség a következő volt: tekintve, hogy ezekben a természetfölötti látomásokban annyi a veszedelem és annyira akadályozzák a lelket az előbbrejutásban, miért adja meg őket Isten, aki annyira bölcs, s annyira igyekszik egyébként minden akadályt és veszedelmet elhárítani az utunkból?

Hogy erre a kétségre megfelelhessünk, három elvet kell emlékezetben tartanunk: az egyiket Szent Pál mondja ki: „Quae autem sunt, a Deo ordinata sunt”. „Amelyek pedig vannak, az Istentől rendeltettek.” (Róm. 13,1.) Vagyis a tényleg meglévő dolgokat Isten rendezte úgy, amint vannak. A másik elvet a Szentlélek fejezi ki a Bölcsesség könyvében, mikor azt mondja: „Disponit omnia suaviter”. „Mindent kellemesen elrendez”; (8,1.) Mintha csak azt mondaná, hogy az isteni bölcsesség, bár végletek között mozog, az összes dolgokat szelíden rendezi el. A harmadikat pedig a hittudósok ama mondása foglalja magában: „Deus omnia movet secundum modum eorum”. Vagyis: hogy Isten mindent természetének megfelelő módon mozgat. Már most ezen elvek alapján világos, hogy ha Isten mozgatni akarja a lelket, s fel akarja emelni alacsonyságának végletéből a másik végletbe, vagyis az isteni egyesülés magaslatára, ezt rendesen szelíden, s az illető lélek természetének megfelelő módon kell megtennie.

Mivel pedig a természet rendje szerint a lélek a teremtett dolgok fogalmai és képei útján jut ismeretekhez, s megismerésének módja az érzékeken alapszik: éppen azért, mikor Isten a lelket a magasabb megismerésre akarja felemelni, hogy ez szelíden történjék, a legalsó

végleten, ezen lélek érzékein kell kezdenie; ily módon a lelket természetének megfelelő eljárással lassan vezet el a másik véglethez, az Ő szellemi bölcsességéhez, amely nem tartozik az érzékek körébe. Éppen azért azon kezdi, hogy alkalmazkodva a lélek gondolkodási módjához, képek és érzéki benyomások útján oktatja, és pedig hol természetes, hol természetfölötti módon, nemkülönben következtetések útján, amelyek Isten szelleme felé irányítják.” (193-195.o.)

Az isteni pedagógia bemutatásának kétségtelenül ez a legteljesebb szövege. Három alapelvet szögez le:

- a. A létező dolgokat Isten rendezte el. (Szent Pál)
- b. Isten bölcsessége szelíden rendelkezik minden dologgal (Bölcsesség)
- c. Isten mindent természetének megfelelő módon mozgat (teológusok)

ÉS 3,29. **A Szentlélek vezet**

„A léleknek tehát be kell látnia, hogy ebben a dologban Isten a főmozgató és vezető, s hogy Ő vezeti kezénél fogva oda, ahová magától nem tudna eljutni (vagyis a természetfölötti dolgokra, amelyekről értelme, akarata és emlékezete tudják, hogy milyenek), s így főtörekvése az legyen, hogy ne gördítsen elébe akadályt, hanem engedje magát vezetettetni azon az úton, amelyet Isten az ő számára kijelölt, tudniillik, mint mondtunk, az Isten iránti szeretet, az Isten törvénye és a hit tökéletességében. Ilyen akadály pedig könnyen származhatik abból, ha más vaktól engedi magát vezetettetni. Ilyen vak pedig, aki eltéríthetné őt a helyes útról, három van, tudniillik: a lelkivezető, az ördög és ő maga.” (504-505.o.)

Ha mindig a Szentlélek működik és vezet, akkor ez még inkább evidens azokban az esetekben és fokokban, amelyekben még bensőségebb és lelkibb a tevékenység. A misztikus doktor az *ÉS* lapjain ezt gyakran nagy erővel hangsúlyozza: Isten a fő cselekvő (ágens), (ld. *ÉS* 3,29. és *ÉS* 3,44.) – a Szentlélek pedig a kimunkáló (artifex). Íme egy példa:

„Mivelhogy mit sem tudnak az imának e fokozatairól és a szellemnek útjairól, nem látják be, hogy azok a cselekmények, amelyekre ők a lelket kötelezik, s amelyeket ő igyekszik megtenni, kedvükért az elmélkedés útján törtetve előre: önála már meghaladott álláspontok, mert hiszen ő már elérte az érzéki résznek s ezzel az elmélkedésnek hallgatását és megtagadását, egyszóval elérte a szellemi élet színvonalát. Ez pedig nem egyéb, mint a szemlélődés, amelyben megszűnik az érzéki rész közreműködése és a léleknek saját erejéből való elmélkedése. Itt már egyedül Isten működik, aki ilyenkor titokzatosan beszél a magányos lélekhez, mialatt az hallgat. Ha tehát az ilyen lelket, amely, mint mondom, már elérte a szellemiséget, újra az érzékek útjára terelik, akkor ezzel visszafordulásra kényszerítik, aminek következménye az lesz, hogy szórakozottságba fog esni. Mert ha valaki egyszer célhoz ért s mégis újra a cél felé akar haladni, eltekintve attól, hogy nevetségessé teszi magát, szükségképpen el fog távolodni a céltől. Ha tehát tehetségeinek működése révén eljutott ahhoz a nyugodt összeszedettséghez, amelyre minden lelki ember törekszik, s amelyben ezeknek a tehetségeknél működése megszűnik: fölösleges dolog visszafordulnia és újra kezdenie a tehetségeivel való működést, hogy elérje az említett összeszedettséget, sőt mi több, ez egyenesen káros volna reá nézve, amennyiben elszórakoztatná és lerontaná benne azt az összeszedettséget, amelyet már megszerzett.” (*ÉS* 3,44. 514.o.)

Az ember ezekben az esetekben részt vesz az asszimiláló akcióban, de ezt saját lelkének azzal a mély kapacitásával teszi, amelyet az Isteni Lélek indít. Gyakran nem érti meg és nincs

is tudatában a Szentlélek e működésének. Az ember tehát tévesen megkísérli azt, hogy ezt az akciót olyan alacsony szinten magyarázza, amely szinten ellenőrizni tudja a helyzetet.

1Éj 1. Kezdetek

„Sötét, nagy éjszakán.”

„Ennek a sötét éjszakának küszöbét akkor lépi át a lélek, amidőn Isten már feléje nyúl, hogy kiemelje a kezdők állapotából – vagyis azokéból, akik ezen a szellemi úton haladtukban még elmélkednek – s lassanként a haladók, vagyis a szemlélődő lelkek útjára vezeti át, hogy azután, ha ezt is megjárta, eljusson a tökéletesek, vagyis azok közé, akik már isteni egyesülésben vannak az Úrral. Hogy azonban jobban megértsük és megmagyarázzuk, mi a lényege annak az éjszakának, amelyen a léleknek, át kell mennie s hogy miért helyezi őt Isten abba: jónak látjuk itt felemlíteni ezeknek a kezdőknek néhány sajátosságát. Bár röviden végzünk vele, mégis javukra lesz, mert fejtegetésünkből megérthetik, mennyire gyarló az ő állapotuk. Ennek belátása öntsön beléjük bátorságot és keltse fel bennük azt az őszinte vágyat, hogy Isten helyezze őket bele ebbe az éjszakába. Mert a lélek csak ebben izmosodik és erősödik meg erények tekintetében és lesz részesévé az isteni szeretet végtelen értékű élvezeteinek.

Tudnunk kell tehát, hogy ha a lélek végre-valahára teljesen megtér és az Úr szolgálatára szenteli magát, Isten rendesen gyöngéden és dédelgetve kezdi meg lelki nevelését. Úgy tesz vele, mint az anya szokott kisdéd gyermekével: keblén melengeti, édes anyatejjel, könnyű és ízletes étellel táplálja, karjain hordozza és minden képzelhető módon becézi. Minél jobban növekszik azonban a gyermek, annál inkább szűnik ez a kényeztetés. Az anya megvonja tőle keblét, illetve keserű aloéval keni azt be, hogy a gyermek ne kívánja többé. Azután leteszi a földre, hadd járjon a saját lábán. Egyszóval leszoktatja a gyerekeségről és komolyabb, tartalmasabb életre vezeti át. Ilyen gyöngéd anya az isteni kegyelem is. Miután melegséget és buzgalmat öntött az emberbe Isten szolgálatára s ezzel újrászülte a lelkét, úgy tesz vele, mint az anya kisdédével. Megengedi, hogy az összes isteni dolgokban, még pedig minden erőfeszítés nélkül, megtalálhassa az édes, ízletes szellemi anyatejet s hogy a lelki gyakorlatokban nagy öröme teljék. Isten ugyanis ekkor még az Ő szeretetének gyöngéd keblét nyújtja neki s úgy bánik vele, mint csecsemővel szokás. Nem csoda azután, hogy az ilyen lélek nem tud betelni az imádsággal s hosszú ideig, talán egész éjjeleken át is elmerül benne. Az önsanyargatás a legnagyobb öröme. A böjtölés élvezet neki. A legédesebb lelki vigasztalást pedig abban találja, ha a szentségekhez járulhat és részt vehet az Isten-tiszteleten.

Mindezeket a kezdő lelkiemberek nagy kitartással és odaadással teszik, végzik és használják, és a beszédjükben nagyon óvatosak, de azért, ha magasabb szempontból nézzük a dolgot, azt látjuk, hogy rendesen sok gyarlóság és tökéletlenség tapad eljárásukhoz. Ők ugyanis ezekben az imákban és egyéb lelkigyakorlatokban lelki vigasztalást és élvezetet keresnek. Mivel pedig még nem voltak erős küzdelmeik s következésképp még nem gyakorolták magukat bele az erényekbe: ezekbe az ő műveleteikbe sok hiba és gyöngeség csúszik be. Mert hiszen az magától érthető, hogy ki-ki csak a saját tökéletességi fokának megfelelően képes cselekedni. Még nem volt alkalmuk arra, hogy megszerezzék az említett erős jellemvonásokat s így cselekvésmódjuk gyerekes színvonalú és gyöngé.

Hogy mindezt belássuk és megértsük, hogy ezek a kezdők, bár az említett lelki örömök hatása alatt oly könnyedén teszik a jót, mégis mennyire gyöngén állnak erények dolgában: megvizsgáljuk eljárásukat a hét főbűn szempontjából. Elemzünk a sok eset közül legalább

néhányat s kimutatjuk, miképpen bukkannak fel abban a főbűnök apró tökéletlenségek alakjában. Ezek alapján meggyőződünk majd arról, hogy milyen jótékony hatású a lélekre a sötét éjszaka, mert egyedül csak ez képes belőle ezeket a gyarlóságokat kiküszöbölni és kitisztogatni.” (1Éj 1,1-3. 11-13.o.)

Isten nemcsak a magasan levőkről gondoskodik különösen, hanem a kezdőkről is. A lelki élet kezdete kegyelem. Tehát Isten gondoskodik róla. Keresztes Szent János ezt szép példával, mint a passzivitás pillanatait írja le.

Isten úgy tesz a lélekkel, mint egy szerető anya kisgyermekével, akit szívében melenget, ízes tejjel, finom és édes ételekkel táplál, karján hordoz és gyöngédséggel halmoz el. Lassanként azonban, ahogy a gyermek növekszik, az anya megtagadja tőle a gyöngédséget, elrejtí gyöngéd szeretetét és a saját lábára állítja...

2KU 21.2-3: Fájdalmas engedékenység (nem Isten akarata!)

„De ha ez így van – fogják erre mondani –, ha Istennek visszatetszik ez az eljárás, akkor miért válaszol mégis olykor? Erre én azt felelem, hogy gyakran az ördög az, aki válaszol. Ha pedig mégis maga Isten szól, akkor azért teszi, mert tekintettel van az illető lélek gyengeségére. Ha már egyszer az a lélek köti magát ehhez az úthoz, Isten nem akarja megszorítani, nehogy megtántorodjék, vagy pedig azt higgye, hogy nincs Isten kegyelmében, s emiatt bűnnek eressze a fejét. Vagy pedig teszi más valami okból, amelyet csupán csak Ő maga tud, de amely mindig az illető lélek gyarlóságán alapszik. Erre való tekintettel Isten jónak látja megadni neki a feleletet és ily módon leereszkedni hozzá. Hiszen azt is megteszi sok lanya és gyöngé lélekkel, hogy imádságukban bőven adja nekik a lelki gyönyörűséget és vigasztalást. Pedig hát az sincs kedvére, hogy ilyen módon érintkezzünk Vele! De hát Ő – amint mondtuk – mindenkivel egyéni jellemének megfelelően szokott bánni. Isten olyan, mint valami forrás, amelyből ki-ki aszerint merít, amilyen eszközzel van felszerelve, s így azt is megengedi, hogy olykor ezeken a rendkívüli csöveken át jusson valaki a vízhez. Ebből azonban távolról sem következik, hogy illő dolog azokat a csöveket használni; mert hiszen az Istennek dolga, hogy kinek miképpen és mennyit adjon, s e tekintetben nem szabad követelődnünk. Ha olykor megteszi, hogy kedvében jár egyes jó és egyszerű lelkeknek és teljesíti kívánságukat, ezt csakis azért teszi, hogy meg ne szomorítsa őket, nem pedig azért, mintha eljárásuk Neki tetszenék.

Ezt jobban meg fogjuk érteni a következő hasonlatból. Tegyük fel, hogy egy családtyának asztala meg van rakva különböző, jobbnál jobb étellel; s íme a kis fia kér egyikből, és pedig nem a legjobbából, hanem abból, amelyik legközelebb esik hozzá, mert éppen arra támadt étvágya. Már most az atya belátja, hogy ha a jobbikból ad a kicsinek, az nem fog neki kelleni, s nem fog neki ízleni, mert arra az előbbire fáj a foga. Hogy tehát ne maradjon éhesen, s ne kezdjen sírni, ad neki abból, amelyikből kért; de nem jószívvel teszi. Hasonlóképpen tett Isten Izrael fiaival, midőn királyt kértek Tőle: megadta nekik, de nem szívesen, mert tudta, hogy nem lesz javukra. Azért így szólt Sámuelhez: „Audi vocem populi ... non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos”; „Hallgasd meg szavát a népnek ... mert nem téged vetettek meg, hanem engem, hogy ne uralkodjam rajtok.” (1. Kir. 8,7.) Vagyis add meg nekik azt a királyt, aki után annyira sóvárognak, mert hiszen nem tetőled pártoltak el, hanem éntőlem, s nem akarják, hogy én uralkodjam fölöttük. Így enged Isten néha egyik-másik léleknek is, s megadja nekik azt, ami nincs javukra; megadja pedig azért, mert nem akarnak, vagy nem tudnak nélküle meglenni. S ha olykor áhítatot vagy lelki-testi gyönyörűséget kívánnak, azt is megadja nekik, mert nem képesek meglenni az erősebb és

egészségesebb táplálékkal, vagyis az Ő Szent Fia keresztjével: pedig hát Ő mindennél jobban szeretné, ha azzal tudnák beérni.” (2KU 21,2-3. 223-225.o.)

Itt egy határhoz érkeztünk el. Isten az ember vágyai szerint tesz vagy enged meg valamit, jóllehet nem ért vele egyet, és nem tetszik Neki. Akarata ellenére enged, mivel az ember nem akar tudni értékesebb és alkalmasabb ajándékokról.

Lásd még az atya magatartását, aki, hogy elkerülje a rosszabbat, enged szeszélyes fiának (lásd fentebb az idézetben) valamint az apa, amikor kiadja tékozló fiának az örökséget. (Lk. 15,11-32.)

4. Milyen ez az ember?

Különösnek tűnhet, hogy egy ilyen kimondottan misztikus műben az ember tevékenysége és helyzete olyan kiemelkedő helyet foglal el a lelki fejlődés kezdetétől egészen a végéig. Még sincs itt semmi ellentmondás. Kölcsönös, személyes egyesülésről van szó, következésképp mindkét fél felelős és aktív. Mindkettő tevékenysége függ a másiktól.

Keresztes Szent János, mint szerző, az isteni pedagógiát tekinti modelljének, az egyes személyeket ő is szelíden, ugyanakkor határozottan kezeli, mindenkit a maga módján. Sőt specialista ebben a művészetben.

Egy francia tudóstól idézek: „Az Istenhez vezető utakról szóló tanítás nem csak spekulatív tudományt kíván meg, még ha ez konkrét valóságra vonatkozik is. Ha nem akarja bűnös módon feladni saját szerepét, számot kell vetnie azzal az emberi anyaggal, amelyben az elvek konkretizálódnak, nem feledve, hogy ez az „anyag” állandó fejlődésben van. A lelkek kibontakozása olyan valóság, amelyben a doktrinális elvek életté válnak.”

„Az eddig elmondottakra vonatkozóan azonban meg kell még jegyeznünk, hogy bár a léleknek ezeket a dolgokat el kell vetnie, s a gyóntatónak gyónóját ebben az irányban kell befolyásolnia: ezért nem volna jó, ha a lelkivezető ilyenek miatt haragudnék, vagy pedig megvetést mutatna az ilyen természetfölötti közlések iránt. Mert hiszen ezzel csak elijesztené gyónóját úgy, hogy az nem merne vele többé ilyesmiről beszélni aminek nagyon sok rossz következménye lehetne. Mert, amint mondtuk, ezeket a dolgokat eszközöknek kell tekinteni; mivel pedig eszközök, amelyek segítségével Isten vezet egyes lelkeket, nincs ok rájuk haragudni, sem pedig rájuk elcsodálkozni, vagy megbotráncolni. Sőt ellenkezőleg nagy jóindulattal és nyugalommal kell fogadni a dolgot, s bátorítani és biztatni a gyónót, hogy mondja el; sőt, olykor jó lesz egyenesen ráparancsolni, hogy ezt tegye meg, mert némely lelkek annyira idegenkednek az ilyen közlésektől, hogy velők szemben ehhez az eszközhöz is hozzá kell nyúlni. Azután pedig biztassák gyónóikat, hogy helyezkedjenek teljesen a hit alapjára és fordítsák el szemüket azoktól a dolgoktól. Tanítsák őket arra, miképpen kell szellemüket az ilyenektől mentesíteniük, hogy előbbre haladhassanak, s hogy mennyivel értékesebb Isten előtt egy jó cselekedet, amelyet szeretetből teszünk, mint az összes látomások és kinyilatkoztatások, amelyeket az ég adhat, s amelyeket Isten sem érdemül sem bűnül nem tud be nekünk; s hogy egyes lelkek, akiknek ilyenben sohasem volt részük, mennyivel előbbre vannak, mint mások, akiknél az ilyesmi gyakran előfordul.” (2KU 22,19. 247.o.)

A fenti szövegben jól látható ennek a két, látszólag ellentmondó irányzatnak az egyensúlya. Egyrészt a kérlelhetetlen intellektuális fegyverzet, amelyet a salamancai

doktorok logikája épített fel; másrészt ugyanez a logikus és kérlelhetetlen szerző éber megfigyelő, aki számot vet mindazok szubjektív reakcióival, legyenek azok jók vagy rosszak, akikben életté akarja váltani a megváltoztathatatlan elveket.

„Meghatározásai, pszichológiai finomságokkal telt aprólékos leírásai, gyakorlati normái: egy sajátos, alany iránti érzékből fakadnak.” (Lucien Marié, *L'expérience de Dieu*. Paris 1968, p. 144.)

Az ember iránti igazi érdeklődését Keresztes Szent János számos módon megmutatja. A szövegben, amelyre Lucien Marié is hivatkozik (2KU 22,19.), arról van szó, hogy az embert úgy kell vezetni, ahogyan Isten vezeti, jóllehet az egész fejezet a látomásokról és a kinyilatkoztatásokról mond kemény szavakat. De ha Isten ad ilyeneket, a konkrét valósággal kell számot vetni.

Hogy eligazodjunk Keresztes Szent János antropológiájában, szögezzünk le néhány alapvető pontot.

a) Isten képmása

Az ember Isten képmása, mivel Isten teremtette őt, és azért teremtette, hogy az ember egyesüljön Vele.

„Azon átalakulásban, amelyre a lélek ezen földi élet folyamán eljuthat, ez az egyugyanazon lehet igen gyakran áramlik Istenből a lélekbe és a lélekből Istenbe és a lélekben kimondhatatlan szerelmi gyönyörűséget okoz, csak hogy nem abban a kinyilatkoztatott és világos módon, mint a másik életben. Mert, amennyire én értem, ez az, amit Szent Pál akart mondani e szavakkal: „Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Páter”. Vagyis: „Minthogy pedig fiák vagytok, elküldte Isten az Ő Fiának Lelkét szívetekbe, ki azt kiáltja: Abba, Atya!” (Gal. 4,6.) Ez az, ami a másvilágon a boldogokban, ezen a földön pedig a tökéletesekben, az említett módon valósul meg. De nincs is semmi okunk kételkedni abban, hogy a lélek képes ily magasra jutni, vagyis hogy – részesülés folytán és módján – úgy leheljen Isten felé, amint Isten lehel őbeléje. Mert hiszen ha elfogadjuk, hogy Isten kegyelme egyesíti őt a Szentháromsággal, s a lélek abban Istenhez hasonul és részesülésileg Istenné lesz, mi van abban hihetetlen, hogy ő is az ő értelmével, megismerésével és szeretetével úgy működjék, vagyis jobban mondva, a Szentháromságban azzal együttműködjék, mint maga a Szentháromság. Csak hogy természetesen teszi ezt Istentől nyert, részesülő módon, vagyis maga Isten végzi benne ezt a működést, mert hiszen ezt jelenti az, hogy a lélek a három isteni Személyhez hasonult tehetségében, tudásában és szeretetében és ebben hasonló a lélek Istenhez. Hiszen azért teremtette őt Isten a saját képére és hasonlatosságára, hogy ezt elérhesse.” (Én 39,4. 416-417.o.)

Ugyanez cseng ki a *Románocokból*, a mátká az Atyára és a Fiúra hasonlít. Ez a kép dinamikus: azért teremtett, hogy szeressen.

„Éppen azért, ha valamely lélekben van egy kevés a tiszta szeretetnek ezen fokából, nagy kárára szolgálna neki és az Egyháznak, ha csak rövid időre is külső dolgokkal vagy működéssel foglalkoztatnák, bármennyire fontosak volnának is ez utóbbiak. Mert hiszen maga Isten kéri (...), hogy ne ébresszék fel ebből a szeretetből. Ki volna tehát olyan vakmerő megtenni ezt? Vajon nem vonná-e magára Isten feddését? Végre is, hiszen *mi erre a*

szeretetre vagyunk teremtve. Éppen azért jegyezzék meg azok a nagyon is munkás emberek, akik szinte az egész világot el akarják árasztani prédikációkkal és külső működésekkel, hogy sokkal több hasznára volnának az Egyháznak s Istennek is tetszőbb dolgot tennének (eltekintve a jó példától, amelyet másoknak adnának), ha idejüknek csak a felét is arra fordítanák, hogy együtt legyenek Istennel az imában. Még ha talán nem is jutnának föl arra a magaslatra, amelyen ez a lélek áll, azért mégis többet érnének el és pedig kevesebb fáradsággal. Egyetlen tettük fölérne mostani ezernyi tettükkel, amennyiben párosulna imájuknak érdemeivel és az abból merített szellemi erővel. Így ellenben az egész nem egyéb, mint csupa nagy hűhó, az eredmény pedig édeskevés vagy éppen semmi, sőt, olykor több kárral jár, mint haszonnal. Isten mentsen meg benneteket attól, hogy a só megromoljék (Mt. 5,13.), mert akkor, ha külsőleg úgy is látszik, mintha történnék valami, alapjában véve munkátok semmit sem fog érni. Hiszen az az egy bizonyos, hogy jó tetteket csakis Isten erejében lehet művelni.” (Én 29,3. 359-360.o.)

A személy és képességei mindig a szeretet, a kommúnió (közösség), és az átalakulás irányában indulnak. (Az első, amit tenni kell, a szeretet. Szeretetre vagyunk teremtve!)

b) **Összetett egység**

Az ember úgy áll előttünk mint lényegi és dinamikus egység, de ez gyakran ellentétes erők és szintek rendkívül bonyolult voltát jelenti. A tisztulásról és az egységről szólva Keresztes Szent János három szintet különböztet meg:

- az érzékek: a külső felfogás képessége és az ezektől függő belső képességek;
- szellem: a három lelki (szellemi) képesség: az értelem, akarat és az emlékezet és az ezen értékek által vezetett egész ember.
- a lélek központja: különböző elnevezéseket alkalmaz: állag, központ, mélység stb.; de végeredményben a személy radikális egységének központját jelenti, ahol minden más forma születik és konvergál. Ez a legemberibb rész és ugyanakkor a legistenibb, mivel az ember itt érinti transzcendenciája határát.

c) **Körülmények, állapot**

Isten képmását és az összetett egységet mélységesen megrázták bizonyos kollektív és személyes tapasztalatok: az eredeti bűn és az ebből következő személyes bűnök és eltévelyedések.

Nem vezett el a kép, csak súlyosan beszennyeződött;

„A negyedik káros hatás, amit a vágyak a lélekben előidéznek, az, hogy bemocskolják és foltokat ejtenek rajta, amint a Sirák fiának könyve tanítja: „Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea”. „Aki szurokhoz nyúl, beszennyezi magát vele”, (13,1); már pedig szurokhoz ér az, aki valami teremtményen kielégíti akaratának vágyait. Megszívlelésre méltó, hogy ebben az idézetben a bölcs a teremtményeket szurokhoz hasonlítja és méltán, mert nagyobb az ellentét a teremtmények és a lélek kiválósága között, mint a ragyogó gyémánt vagy arany és a szurok között. S amint az arany és a gyémánt, ha megmelegítenénk s úgy helyeznénk szurokba, bepiszkolódnék és undokká válnék, és pedig annál inkább, minél melegebb volt, úgy a lélek is, amelyet valamely teremtmény iránt érzéki vágy hevít, foltot kap tőle és bepiszkolja magát vele.

Nagyobb a különbség a lélek és a többi anyagi teremtmény között, mint valami kristálytisza folyadék és a legpiszkosabb sár között. S amint az a folyadék piszkos lesz, ha sárral keverjük, éppúgy mocskos lesz a lélek is, ha érzéki vágya hozzátapad valami

teremtéséhez, mert hiszen azáltal hasonlónak lesz hozzá. S amennyire elégtelenítenék a legszebb emberi arcot is, ha kormos ujjunkat húzogathatnánk végig rajta, éppolyan csúffá és mocskossá teszik a lelket is a rendetlen érzéki vágyak, annak ellenére, hogy magában véve a legtökéletesebb és legszebb képmása Istennek.” (1KU 9,1. 92.o.)

...

„Tényleg, ha meg akarjuk érteni, hogy mily csúffá és utálatossá tudják tenni a lelket az érzéki vágyak, nem találunk rá megfelelő hasonlatot. Mert bármennyire el legyen is rúttva valamely tárgy; legyen az akár telisedtele pókhálóval és nyüzsögjön a férgektől; legyen az akár rothadó tetem, vagy más piszkos és undorító dolog, amilyen csak ebben az életben létezhetik, vagy amilyet képzelni tudunk, az mind hozzá sem fogható. Mert igaz ugyan, hogy az ilyen felforgatott lélek, lényegét tekintve, most is éppoly tökéletes, mint amilyen volt, mikor Isten teremtő kezéből kikerült: azért az értelmi létét tekintve mégis csúnya, piszkos, homályos, és megvan benne mindaz a rútság, amelyről beszéltünk, sőt annál is több. Ez annyira igaz, hogy már egyetlen egy rendetlen vágy is – még ha nem is volna halálos bűn – oly sötétté, mocskossá és rúttá teszi a lelket, hogy képtelen bármi módon Istennel egyesülni, hacsak előbb meg nem tisztul tőle. Hát még mekkora lehet a rútsága az olyannak, amely teljesen el van merülve rendetlen vágyaiban és szenvedélyeiben! Mily messzire állhat az Isten tisztaságától!” (1KU 9,3. 93.o.)

Nem vész el az arra való szabadság sem, hogy fenntartsuk az érzékek és a szellem szintjének hierarchiáját. De minden elnehezedett, az ember isteniből érzékiessé, szinte „állatiassá” vált.

d) Megistenülés

A nagy feladat tehát az, hogy az embert visszavezessük eredete és rendeltetése teljességéhez. Hosszú és zaklatott ez az út. Talán még egyetlenegy szerző sem mutatta be ilyen erővel az ember dinamikus képét, annak három fejlődési fázisában:

- 1) az érzéki állati embert, akit egészen újjá kell alkotni,
- 2) az alapjaiban megrendült embert, aki már valakivé válik,
- 3) az isteni, kiteljesedett embert, aki már közel van a beteljesedéshez.

VIII. Élet az érzék szintjén

Ezzel a kifejezéssel jelöli az elkötelezett lelki élet első szakaszát. Szegényes cím, inkább pszichológiai, mint teológiai jellegű, de majd meglátjuk, hogy jól kifejezi a valóságot, amikor kifejtjük Keresztes Szent János nyelvezetében a szavak jelentését.

A lelki élet különböző szakaszai közül ezt elemezte a legkevésbé. Ennek gyakorlati oka van: nagyon egyszerű, és olyan sok könyv beszél erről. De elméleti oka is van; a misztikus doktor fő szándéka a hit-remény-szeretet-élet kifejtése – ebben pedig ez még nincs jelen igazán. Keresztes Szent János inkább azokról a döntő és alapvető pontokról akar írni, amelyekről keveset írtak.

Mindazonáltal foglalkozik a témával, és a lelki élet e szakaszának következetes és érvényes leírását adja. Ez a kezdet, ugyanakkor a lelki útvonal következő szakaszai számára ez a cselekvés és a megértés alapja.

1. Első lépések
2. Jellemzés: érezhető áhítat, elmélkedő ima
3. Értékelés: pozitív és negatív
4. Első gyógymódok és gyógyszerek

1. Első lépések

Az érzék szintjén folyó élet elemzése jól kifejezi azt a módot, hogyan értékeli Keresztes Szent János a már elkötelezettséggel élt lelki élet tartalmát és módozatait, amely életet ugyanakkor még bizonyos felületesség jellemez, ami pedig az ember tapasztalatlanságának és általános állapotának tudható be. Az „érzék szintjén való élet”-nek nevezi, mert az ember egész élete az érzékek és az annak megfelelő értékek környezetében folyik.

Az érzék szintjén való életnek mindenekelőtt antropológiai jelentése van. Az egész ember életét jelenti, amikor az kritériumaiban, élvezeteiben, fogalmaiban, értékelésében az érzékelhető dolgoktól hagyja magát vezetni: az az anyagi hasznosság, érzélem, élvezet, indulat, kíváncsiság, kényelem a fontos, amelyet neki a dolgok, az emberek és az események kínálnak fel. A dolgokból és emberekből szinte csak azokat ragadja meg, amelyek kielégítik érzékies voltát.

Az érzék szintjén folyó életben is működnek a lelki tehetségek, de ezeket is az érzékiesség értékei és ismérvei uralják és indítják. Az érzék tehát Keresztes Szent János nyelvezetében magában foglalja: a külső érzékeket és ezek működését; a belső érzékeket, mint képzelőtehetség, affektív fogékonyság, szenvedélyek; lelki erőket: a fontolgató értelem, az érzelmektől indított akarat... Az „érzék szintjén való élet” tehát sokkal többet jelent, mint az „érzékek”.

Az antropológiai jelentésén túl teológális jelentése is van. Azt a módot jelenti, ahogyan az ember befogadja az isteni ajándékokat, azt a módot, ahogyan Isten közli magát az emberrel, és ahogyan az ember válaszol.

Mint az előző fejezetben már mondtuk, Isten alkalmazkodik az ember állapotához és pedagógiájában az érzékből indul ki. (2KU 17. 193-201.o.)

Amit az ember befogad, az benne a befogadás módja szerint található meg. Ez teológiai alapelv, amelyet gyakran mint a lelki élet fejlődésének normáját ismétel. Ezek szerint az érzék adja meg azt a mértéket és módot, ahogyan az alany befogadja az isteni ajándékokat, azokat értelmezi és használja.

A fejlődés egy szakasza?

Az a tény, hogy Keresztes Szent János keveset és gyakran rosszul beszél a kezdőkről, egyesekben ezt a problémát vetette fel: az érzék szintjén való élet valóban a lelki fejlődés első fázisa, mint azt a Szent állítja, vagy inkább csak egy megelőző tapasztalat, amely őt nem érdekli?

Ennek a második hipotézisnek leghatározottabb védelmezője Baruzi volt: „Keresztes Szent János semmit nem mond nekünk arról, hogyan szervezzük meg lelki életünket, mielőtt eljutnánk arra a pontra, amely a misztikus élet küszöbét jelenti, amely küszöböt átlépve belépünk az éjszakába.” (i.m. 377.)

Ez az állítás, még ha túlzottnak tűnik is, megfelel Keresztes Szent János azon elgondolásának, amelyről már szóltunk a 6. fejezetben: többet foglalkozik az éjszakákkal, mint a lelki élet első két fázisával. És az is igaz, hogy ha beszél is a kezdőkről, azokat negatív fényben mutatja be.

Hogy megértsük Keresztes Szent János állításait, a kezdők három típusát kell megkülönböztetnünk:

- Normális és átmeneti szakasz azok számára, akik elkezdik a lelki életet. Szükségesnek látja, helyesli mint indulást mélyebb tapasztalatok felé.

„Hogy pedig jobban megértsük ezeknek a kezdőknek állapotát, meg kell jegyeznünk, hogy a lelki élet elején levőknél a megfelelő ájtatossági gyakorlat a bölcselkedő elmélkedés, amely képzeletüket foglalkoztatja. Ebben az állapotban a léleknek anyagot kell adni, hogy arról elmélkedjék s belőle következtetéseket vonjon le. Szükséges az is, hogy a maga részéről belső buzdulatokat keltsen és hasznára fordítsa a szellemi dolgoknak érzékelhető ízét és zamatját. Ilymódon ugyanis kielégítve étvágyát a szellemi dolgok ízével, kiküszöböli abból az érzéki és világi dolgok iránti hajlandóságot.” (ÉSz 3,32. 506.o.)

- Azoknak az embereknek tehetetlensége és kényelemszeretete, akik már régen elindultak a lelki életben, és akiket Isten egy érettebb közlésre hívott meg, mégis tartósan ebben az első szakaszban időznek és a kezdők eszközeihez ragaszkodnak. Ezeket a Szent kemény iróniával kezeli.

„Nem is a saját magam tehetségére számítok én, midőn ilyen fenséges és nehéz feladat megoldására vállalkozom, hanem az Úristenbe vetem bizalmamat; s tekintve, hogy annyi ember szorul ebben a pontban oktatásra, remélem, hogy Ő segíteni fog, s így majd sikerül egy-két hasznos dolgot mondanom. Hányan vannak ugyanis, akik elindulnak az erények útján, s midőn azután az Úr megszereti őket s bele akarja őket helyezni ebbe a sötét éjszakába, hogy azon keresztül elvezesse őket az Ővele való egyesüléshez, megakadnak s nem tudnak előbbre haladni. Fennakadásuk oka olykor az, hogy semmi kedvük sincs kilépni az éj sötétjébe, és nem engedik, hogy az Úr belevezesse őket; olykor pedig az, hogy nem értik a dolgot és nincs megfelelő vezetőjük, aki alkalmas módon és ügyesen tudná őket tovább kalauzolni a csúcs felé. Így azután nem egyszer tárul elénk az a szomorú látvány, hogy olyan lelkek, akiknek Isten megadta a képességet és a különös kegyelmet a magasabb tökéletességre; akik, ha összeszednék magukat, eljuthatnának az egyesülés fokáig: az Istennel való érintkezésük tekintetében egészen alacsony színvonalon maradnak csupán azért, mert vagy nincs a magasabbhoz kedvük, vagy nem értik, hogy miről van szó, vagy pedig nincs, aki bátorítsa és rávegye őket arra, hogy szakítsanak eddigi kezdetleges módszerükkel. Ha pedig az Úr tényleg annyira dédelgetné is őket, hogy mindezek ellenére végesvégtül mégiscsak sikerül célhoz jutniuk, akkoris nagy idővesztéssel, sokkal több szenvedés árán és kevesebb

érdemmel érnek el a célhoz. Mindez pedig azért történik, mert nem engedték át magukat önként és teljesen Istennek, mikor rá akarta őket vezetni az egyesülésnek tiszta és biztos útjára. Mert bár kétségtelen, hogy isteni vezetőjük ezen segítő eszközök nélkül is célhoz tudja őket juttatni, mindazonáltal, mivel nem bízzák magukat ellenállás nélkül Őrá, s mivel akarataik nem egyezik meg teljesen az Ővével, lassabban jutnak előre, kevesebb érdemet szereznek és többet szenvednek. Vannak ugyanis lelkek, akik ahelyett, hogy egészen Istennek engednék át magukat és vele egy irányba törekednének előre, csak akadályozzák Őt önfejű okatlan erőlködésükkel. Az ilyenek hasonlóak ama kis gyermekekhez, akik, midőn anyjuk karjára akarja őket venni, mérgelődnek és sírnak, mert a maguk lábán szeretnének járni. Így azután vagy egyáltalán nem jutnak előbbre, vagy ha igen, akkor is gyermeklépésben tipegnek.” (KU Előszó 3. 53-54.o.)

– Néhány gyenge ember érzékeny temperamentuma, akik mindig ezen a szinten élnek és nem tudnak továbbjutni. Ezeket Isten gyengességüknek megfelelően vezeti, Keresztes Szent János is türelemmel és megértéssel ír róluk.

„... Akiben van elegendő életrevalóság és erő ahhoz, hogy nagyobb fokú kint tudjon elviselni, azt gyorsabban tisztítja meg. Míg ellenben a gyöngéket nagyon enyhén, gyöngé kísértések közepette, hosszú idő alatt vezeti át ezen az éjszakán s rendes üdüléseket enged érzéki részüknek, hogy meg ne hátráljanak. Az ilyenek azután jó későn érik el a tökéletes tisztaságot ebben az életben, némelyek pedig soha. Mert igazában nincsenek sem egészen benn ebben az éjszakában, sem egészen kívüle. Mert bár nem is mennek belé mélyebbre, azért Isten olykor, néhány napra mégis próbára teszi őket, hogy e szárazságok és kísértések révén megőrizték alázatosságukat és önismeretüket. Viszont máskor, időről-időre segíti őket vigasztalásaival, nehogy elcsüggedve visszaforduljanak, s a világban keressenek vigasztalást. Más, még gyöngébb lelkekkel úgy bánik Isten, hogy időnként eltűnik és elrejtőzik szemük elől, mert kerülő utak nélkül nem volnának képesek Őhöz eljutni.” (1Éj 14,5. 64.o.)

Most a „normális” szakasról beszélünk. Még ha szegénynek és felületesnek látszik is, összehasonlítva azzal, ami azután következik, a hiteles lelki élet fontos mozzanata és egy teljes jövő alapja lehet. Sőt, ezt a szakaszt nehezen lehet helyettesíteni, és azok, akik azonnal egy magasabbrendű ima és lelki stílus formáit akarják követni, gyakran megszenvedik a megfelelő táplálék hiányát.

Az a tény, hogy bizonyos elemek, mint például az elmélkedő ima és az érezhető áhítat később eltűnnek, vagy szinte eltűnnek, nem jelenti azt, hogy most nem értékesek.

2. Jellemzés

Hogy a kezdők belépjenek a rendszerbe, nem elég, hogy a Szent beszéljen róluk; arra is szükség van, hogy kijelölje az egyesülés és a megszentelés folyamatában nekik jutó pozitív funkciókat. És ez történik leírásaiban.

Ennek a fázisnak jellemzését kielégítő pontossággal adja. Bizonyos vonatkozási pontokat gyakran ismételi, ugyanazokra visszatér, akár a funkciókról, akár hibáikról beszéljen. Az ember a különböző szektorokban ugyanazokat a lelki vonásokat mutatja: gondolat, szeretet, cselekedet.

A kiinduló pont a *lelki megtérés*, vagyis egy tudatos, dinamikus keresztény életre való áttérés. Ezt az első lépést komolyan kell venni és komolyan kell megvalósítani, mivel ettől függ részben ennek az egész első szakasznak a lendülete.

Akkor lépnek be ebbe az első szakaszba, amikor:

„határozottan megtérnek, hogy Istennek szolgáljanak” (1Éj 1,2.)

Első elem: a megtérés, vagyis irányváltoztatás (tengelyváltoztatás); az élet többé nem önmaga, hanem Isten körül forog.

Második elem: határozottság, amely az új tapasztalat ritmusát jelöli meg.

Harmadik elem: a szándék, hogy Istennek szolgál; ez minden keresztes élet tartalma, de amit most radikálisan és kizárólagosan akar megvalósítani, ez lesz élete középpontja.

Életüknek és pszichológiájuknak jellemző módozatai: fontolgtató ima, érezhető áhítat, birtoklásra irányuló cselekvés. Ezek a módozatok hatják át egész hit- és imaéletüket, aszkétikus gyakorlataikat.

Az ÉSz egy szövege összefoglalja a három elemet.

„Hogy pedig jobban megértsük ezeknek a kezdőknek állapotát, meg kell jegyeznünk hogy a lelki élet elején levőknél a megfelelő ájtatossági gyakorlat a bölcsekedő elmélkedés, amely képzeletüket foglalkoztatja. Ebben az állapotban a léleknek anyagot kell adni, hogy arról elmélkedjék s belőle következtetéseket vonjon le. Szükséges az is, hogy a maga részéről belső buzdulatokat keltsen és hasznára fordítsa a szellemi dolgoknak érzékelhető ízét és zamátját. Ilymódon ugyanis kielégítve étvágyát a szellemi dolgok ízével, kiküszöböli abból az érzéki és világi dolgok iránti hajlandóságot.” (ÉSz 3,32. 506.o.)

Érezhető áhítat

Még ha pszichológiai szempontból a megismerés működik is először, Keresztes Szent János számára az érzék életének döntő eleme az érezhető szeretet jelenléte és tevékenysége. A *KU* első könyvében, amelyet egészen a kezdőknek szentelt, Keresztes Szent Jánost egyetlen dolog érdekli, az affektív helyzet, a szeretet minősége. Ennek az első szakasznak az egész súlyát akár jó, akár rossz értelemben, ez a szeretet határozza meg. Az eltévelyedések a „vágyak” eltorzulásából fakadnak, az orvosság pedig az „élvezet” megfélézése lesz.

Az érezhető áhítat a kezdő legértékesebb lelki ereje. Ezért ezt Isten is helyben hagyja és felhasználja (1Éj 1,2-3. 12-13.o.): úgy viselkedik a kezdőkkel, mint „a szerető anya fiacskájával.” Ez az érezhető ösztönzés alkalmas arra, hogy a kezdőt a megtérés felé lökje és arra készíteti, hogy hátat fordítson más érzelmeknek, amelyek erősen vonzzák az embert. (1*KU* 14. 113-114.o.) (Csak a szeretet érdekel, mondd meg nekem, hogy állsz a szeretettel. Mérd magad a szeretettel, a többi meg magától.)

Ez a buzgóság kísér minden cselekvést és minden olyan tettet, amelyek kiemelkedően fontosak ebben a szakaszban: ima, szentségek, penitencia, szeretet-gyakorlatok.

Elméledő ima

Az „elmélkedés” (meditáció) mint imaforma annyira jellemző a kezdőkre, hogy a misztikus doktor ezeket ennek alapján határozza meg: kezdők azok, akik fontolgtatva elmélkednek. Ennek az azonosításnak az az oka, hogy abban az időben az egész lelki életet az imamód alapján ítélték meg. A fontolgtató elmélkedést alacsonyabb rendűnek tartották az elmélkedő imánál (oratio mentalis).

Általában a kezdők ugyanazt az intellektuális tevékenységi stílust követik az imában és az imán kívül, mindenben ez a cselekvési módjuk. Szükségük van érvekre, információkra, részletekre, hogy dönteni tudjanak: mivel még nem gyökereztek meg a lelki értékekben és ismérvekben, állandóan a gondolatra és a képzelőerőre támaszkodnak. (Az érett ember már intuícióval rendelkezik. Egy keresztes előtt például nem fontolgtat, hanem tudja, mit kell tennie, és azt azonnal meg is teszi, elfogad, cselekszik.)

„Nem szabad ugyanis azt (t.i. a képzeleti képek segítségével történő okoskodó elmélkedést) sem előbb, sem később abbahagyni, mint éppen akkor, amikor a lélek érdekei úgy kívánják. Mert amennyire szükséges annak idején abbahagyni őket, nehogy akadályozzák az embert az Istennel való közlekedésben: éppoly hátrányos volna és visszaesést okozna, ha valaki túl korán akarna szakítani az említett képzeleti elmélkedési móddal. Mert bár az említett tehetségek felfogásai az előbbre haladottak számára nem szolgálhatnak közvetlen eszközül az egyesüléshez: mindamellet, a kezdőknél távolabbi eszköz szerepét játsszák, amennyiben előkészítik és hozzászoktatják a lelket a szellemi dolgokhoz; de meg aztán el is nyomják a lélekben a többi, alacsony, múlandó, világi és anyagi eszméket és gondolatokat s azokat eltisztítják az útból.” (2KU 13,1. 169.o. m.k.-ban 12. fejezet közepe)

A meditáció témájáról szinte mindig akkor ír, amikor a válságról beszél, vagyis a szemlélődés első formáihoz való átmenetnél: 2KU 12-15 (m.k. 11-13 fejezet); 1Éj 9; ÉSz 3,32 és következők.

Gyakorlatok és vezeklések

A jellemzés harmadik és utolsó eleménél vagyunk. Ebben a részben Keresztes Szent János összefoglalja a lelki és aszketikus gyakorlatok mindazon fajtáját, amelyekhez buzgóságában és kíváncsiságában a kezdő folyamodik. Főként azokról beszél, amelyek az áhítat- és bűnbánati gyakorlatokra vonatkoznak. A kezdő így akarja önmagát egészen Istennek adni.

„Nem csoda azután, hogy az ilyen lélek nem tud betelni az imádsággal s hosszú ideig, talán egész éjjeleken át is elmerül benne. Az önsanyargatás a legnagyobb öröme. A böjtölés élvezet neki. A legédesebb lelki vigasztalást pedig abban találja, ha a szentségekhez járulhat és részt vehet az Isten-tiszteleten.” (1Éj 1,2. 12.o.) „... szentmisét vagy szentbeszédet hallgasson; szentképeket nézzen...” (2KU 17,4. 195.o.)

A testi vezeklések a lelki élet e szakaszának jellemző affektív kitörései. Kezdetben ezek az elszakadás és a koncentrált szeretet eszközei; gyakran azonban ezek a személyek magáért az érdemért gyakorolják.

3. Értékelés

Keresztes Szent János a kezdők helyzetét a maguk, még éretlen megnyilvánulásaiban mutatja be. Hogy helyzetüket tárgyilagosan értékelni tudjuk, meg kell állapítanunk egy előfeltételt mint a megértés alapját. Máskülönben azt kockáztatjuk, hogy a szerző szándékával teljesen ellentétes végkövetkeztetést vonunk le.

Az éretlenségnek ezeket a tüneteit ma megtaláljuk a népi vallásosságban és a kultúrátlan hívők vallásosságában. Ebben az esetben azonban nem a lelki élet egy fokáról van szó, hanem egyszerűen a vallási kultúra egy módjáról, amelyben a személy eljuthat az igazi életszentségig. A tünetek logikája azonban ma megváltozott a kulturális szempontból kiképzett lelki ember viszonylatában. A mai kezdőnél nincs meg az a veszély, hogy túlzásba viszi a jámborságot, az imát, a testi vezeklést, a hosszú elmélkedést, az érezhető áhítatot és más áhítatgyakorlatokat. Pontosan az ellenkezője történik. Arról lehet megismerni, hogy elszakadt a jámborsági gyakorlatoktól, gyér a buzgósága, irtózik a szenvedéstől... A

veszélyek tehát egészen mások, nem a túlzások. Keresztes Szent János tanácsait tehát úgy kell fogadnunk, hogy szemünk előtt tartjuk ezeket a kulturális és lelki előfeltételeket.

Pozitívum

Nem feledve az előbbi megkülönböztetést, tudniillik az átmeneti szakaszt és azoknak a kezdőknek a leállását, akik nem akarnak előre menni, meg kell állapítanunk, hogy az elsőt Keresztes Szent János pozitívan értékeli, fontos funkciója van.

A kezdő fázis értékét az új lelki tartalom adja meg, amely a személyben betölti azt az űrt, amelyet a tisztán evilági szórakozásoktól és képektől való elszakadás hozott létre. Azt is mondhatnánk, hogy egy teológiai élet jön létre csírájában: a személy képességeihez mért szeretet, az értelmi érvekkel alátámasztott hit gyakorlata és a bűnbánat segítségével elnyert kis szabadság.

Hiányok

Ezek a hibák különösképpen azokra vonatkoznak, akik a szükséges idő után is inkább kezdők maradnak. Minden csak súlyosbítja a helyzetet: az új kegyelem iránti hűtlenségük, önzés, amely az erőfeszítés elutasításával együtt adódik, maguknak az adottságoknak a korlátai stb.

A hiányok azonban megtalálhatók a jószándékú és nagylelkű személyekben is. Ezek a kezdő szakasszal összefüggő hiányok:

„Mindezeket a kezdő lelkiemberek nagy odaadással és kitartással teszik, végzik és használják és a beszédjükben nagyon óvatosak, de azért, ha magasabb szempontból nézzük a dolgot, azt látjuk, hogy rendszeren sok gyarlóság és tökéletlenség tapad eljárásukhoz. Ők ugyanis ezekben az imákban és egyéb lelki gyakorlatokban lelki vigasztalást és élvezetet keresnek. Mivel pedig még nem voltak erős küzdelmeik s következőleg még nem gyakorolták magukat bele az erényekbe: ezekben az ő lelki műveleteikbe sok hiba és gyöngeség csúszik be. Mert hiszen az magától érthető, hogy ki-ki csak a saját tökéletességi fokának megfelelő módon képes cselekedni. Még nem volt alkalmuk arra, hogy megszerezzék az említett erős jellemvonásokat s így cselekvésmódjuk gyerekes színvonalú és gyöngé.” (1Éj 1,3. 12-13.o.)

A súlyosabb hibák nem ezekben az alkalmi gesztusokban, hanem inkább az elferdült magatartásban, létmódokban nyilvánulnak meg és jelentkeznek a cselekvésben. Hármat idézünk:

a) egoizmus

Az összes hiba között a legsúlyosabb és alapvető:

„... ezek a kezdők az Istenhez vezető úton nagyonis alacsony szárnyalású elveket követnek, amelyek, mint fentebb magyaráztuk, inkább csak önszeretetüknek és egyéni ízlésüknek állnak szolgálatában” (1Éj 8,3. 34.o.)

Amikor ők maguk elégedettek, azt gondolják, hogy Isten is elégedett; és igekeznek magukat arról is meggyőzni, hogy ami nekik nem tetszik, az nem Isten akarata:

„Sokan közülök azt óhajtják, hogy Isten mindig azt akarja, amit ők akarnak s nehezükre esik azt szeretni, amit Isten szeret, olyannyira, hogy akaratuk csak nagy ellenkezéssel tud alkalmazkodni Isten akaratához. Innét van az is, hogy ha valamiben nem találják kedvüket és örömeiket, mindjárt azt hiszik, hogy az nem is lehet Isten akarata.” (1Éj 7,3. 32.o.)

Ez a hit-remény-szeretet élete szempontjából súlyos tévedés.

b) felületesség

Az egoizmus következménye. Nem kedvelik a tartalmasabb dolgokat.

„... a lelelkibb dolgok untatják őket s éppen azoktól fáznak, mert ellenkeznek az érzéki ízléssel.” (1Éj 7,3. 32.o.); „kerülik, mint a halálveszedelmet” (1Éj 2,3. 14.o.)

azokat a lelkivezetőket, akik dolgaikat nem csodálják, sőt semmibe veszik, hogy biztosabb útra vezessék őket; a kezdő a dolgokban és az emberekben csak a külsőségeket érti meg és értékeli.” (3KU 20,2-3. a m.k. számozása szerint XIX. fejezet 353-354.o.)

c) állhatatlanság

Mivelhogy ezeket a személyeket nem a hit és az értelem, hanem az ízlés mozgatja, gyorsan abbahagyják a gyakorlatokat és feladataikat; ui. amikor a dolgok megszokottá válnak, elvesztik az újdonság ízét. Más, új dolgokat keresnek, hogy azután azokat is abbahagyják.

„Elbizzák magukat; nagyra vannak erejükkel; sokra vállalkoznak, de keveset tesznek.” (1Éj 2,3. 14.o.) Vö. 1 Éj 3. (18.-20.o.), 1Éj 6. (26-31.o.), 3KU 41. (416-417.o. m.k. XL f.).

Keresztes Szent János plasztikusan ábrázolja a kezdők lelki éretlenségét. Részletesen leírja azokat a károkat, amelyeket vágyaik miatt szenvednek el. A vágyak, azonkívül, hogy megfosztják őt Isten lelkétől, másik öt súlyos kárt okoznak: fárasztják, kínozzák, elhomályosítják, bemocskolják és elgyöngítik. Külön fejezetben mutatja be mindegyik kárt (1KU 6-10. 79-98.o.). A kép meglehetősen sötét. A vágyak bármelyike fölébreszti a többit, de bizonyos károk speciálisan egyiktől vagy másiktól származnak.

„Mind a szabadakarati és halálosan bűnös vágyak; mind a szabadakarati de bocsánatosan bűnös vágyak; nemkülönben azok, amelyek csupán tökéletlenség számba mennek: együtt és külön-külön is elegendők arra, hogy a lélekben ezeket a tételes károkat, mind az egyeseket, mind valamennyit egyszerre létrehozzák. Bár ezek az utóbbi károk bizonyos tekintetben szintén fosztó jellegűek, itt tételeseknek mondjuk őket és pedig azért, mert a teremtményekhez való hozzáfordulással járnak, míg a fosztó károk közvetlenül az Istentől való elfordulást jelentik. A különbség csak az, hogy a halálosan bűnös vágyak tökéletes vakságot, kint, mocskot és bágyadságot stb. okoznak, míg ellenben a bocsánatosak és a tökéletlenségek nem hozzák létre ezeket a bajokat abban a legnagyobb fokban, mert hiszen nem fosztják meg a lelket a kegyelemtől.” (1KU 12,3. 106.o.)

„... bár a rendetlen vágyak mindegyike létrehozza azon összes károkat, amelyeket itt tételeseknek nevezünk, mindazonáltal egyesek főleg és elsősorban ezt a kárt okozzák, mások viszont amazt, megint mások egy harmadikat és így tovább.” (1KU 12,4. 106-107.o.)

„Mert aminthogy valamely erényes cselekedet a lélekben egyszerre édességet, békét, vigasztalást, világosságot és erőt teremt: éppúgy okoz a rendetlen vágy gyötrelmet,

bágyadtságot, fáradtságot, vakságot és lanyhaságot. Minden egyes erényes cselekedet növeli az összes erényeket és hasonlóképpen minden egyes bűnös szokásból való cselekedet révén növekednek a többi bűnös hajlamok is s velük együtt fokozódik a lélekre gyakorolt romlasztó hatásuk.” (1KU 12,5. 107.o.)

„Mindezek közvetlenül származnak az örömből, illetve annak elfojtásából, tartozzék bár akár ebbe, akár abba azon osztályok közül, amelyeket fejtegetek. Azok a károk és hasznok, amelyekről szólok, természetesen más osztályban is föltalálhatók, mert valamennyien a belőle származó örömmel kifolyásai. Az én céлом azonban az, hogy részletesen fejtegessem azt a sajátos kárt vagy hasznot, amely az egyes dolgok fölötti örömből, vagy pedig annak elnyomásából hármlik a lélekre. Sajátosnak pedig azért nevezem ezt a kárt vagy hasznot, mert ebből a bizonyos fajta örömből közvetlenül és elsősorban, másfajta örömből pedig csak közvetve, vagy másodsorban származik. Például a lélek ellanyhulása minden nemű örömből közvetlenül származik, s így általános kára az örömök mind a hat osztályának; ellenben az érzékiesség már sajátos kár, amennyiben közvetlenül ezen természeti javakon érzett örömeiből folyik.” (3KU 22,1. 357-358.o. XXI. f.)

A károk nyilvánvalóan megmutatják, hogy valami nem működik a lelki organizmusban.

Még plasztikusabban írja le a kezdők nyomorát az 1Éj 1-7. fejezetekben, a hét főbűn skémáját követve (1Éj 2-7. 13-33.o.).

Annak, hogy ilyen plasztikusan mutatja be a kezdők hibáit, különös súlya van; arról akarja meggyőzni őket, hogy a látható és tapintható dolgokra érzékenyebbek, mint a lelki értékekre.

Az új és régi szeretők kontrasztja az Én 25,9-11-ben (334-337.o.) a kezdő szeretet minőségét mutatja be, amelyet sok külsőségesség és kevés szilárdság jellemez; de mégis pozitív benyomást kelt, mivel az érett szeretettel állítja szembe, amely az eredmény, és amely felé az első tart.

„Azok, akikben még új a szeretet, hasonlóak az újbórhoz. Ezek azok, akik csak az imént kezdtek el Istennek szolgálni. A szeretet borának ereje náluk még nagyon kívül, tudniillik az érzéki részben jelentkezik. Még nem vált ki és nem üledett le náluk a gyöngye és tökéletlen érzékiségnek élesztője és a szeretetnek ereje náluk még annak ízében van. Megadja nekik az erőt, hogy az érzéki íz jegyében dolgozzanak s ez utóbbi náluk az indító ok, úgyhogy az ilyen szeretetben nem lehet bízni mindaddig, amíg az érzéki résznek azok a nyers örömei és buzdulatai meg nem szűnnek. Mert ezek a buzdulatok és ez az érzéki melegség irányíthatja ugyan őket a jó és tökéletes szeretet felé s jó eszközül szolgálhatnak annak elérésére, azonban éppoly könnyen megeshetik, hogy ezen kezdetleges és az újdonság ingerével ható lelki örömök közepette egyszercsak elfogy a szeretet bora s elromlik az íze. Ezek az új szeretők mindig tele vannak az érzéki szeretet epedéseivel és kínjaival s azért jól teszik, ha mértéket tartanak az ivásban, mert ha sokat dolgoznak ezen újbóro erejében, el kell hogy romolják az egészségük, a szeretet ezen epedéseitől és kínjaitól, akarom mondani az újbortól. Mert az még, mint mondtuk, nyers és fanyar s még nem édesedett meg a tökéletes megértéstől, amely által, mint mindjárt ki fogjuk fejteni, ezek a szerelmi epedések véget érnek.” (Én 25,10, 335.o.)

„... a régi szeretők, akik már gyakorlattal bírnak és megállták a próbát a Jegyes szolgálatában, olyanok, mint az óbor, amely már lerakta az élesztőjét s nincsenek meg benne azok az érzékelhető buzdulatok, azok a heveskedések és azok a külső fellángolások. Ezek már élvezik a megért bor édességét annak lényegében, amennyiben náluk ez az íz már nem az érzékekben érezhető, mint az újoncok szeretete, hanem mélyebben bent van megállapodva a lélek belsejében, a szellem lényegében és édességében, a tettek igazságában.” (Én 25,11. 335-336.o.)

„... habár ezek a régi szeretők nélkülözik azokat a lelki örömöket, amelyek az érzéki részben gyökereznek, viszont sem érzéki részükben, sem szellemükben nem szenvednek a szeretet epedéseitől és kínjaitól, úgyhogy ritka eset, ha valamelyikük elfordul Istentől. Fölötte állanak már annak, aminek a hiánya elkedvetlenülé őket, tudniillik az érzéki örömeknek náluk a szeretet bora nemcsak, hogy megérett és megtisztult az élesztőtől, hanem, ... fűszerezve is van a tökéletes erények zamatjával; ezek pedig nem engedik, hogy elromolják, mint ahogyan az újbor szokott. Magától értetődik tehát, hogy a régi barát Isten szemében sokat ér...” (Én 25,11. 336.o.)

4. Első gyógymódok

A *KU* első könyvének végén Keresztes Szent János néhány azonnal alkalmazandó gyógymódot javasol:

„... hiányos volna ez a rész és nem lenne elég gyakorlati haszna, ha már itt is nem adnék néhány utasítást és tanácsot arra nézve, hogy miképpen kell a vágyaknak ezt az éjjelét megvalósítani. Azért röviden összegzek itt néhány gyakorlati oktatást.” (1*KU* 13,1. 109.o.)

Kétféle értelemben nevezhetjük első gyógymódoknak:

- a) mivel sürgősek és halaszthatatlanok,
- b) mivel elemi, ideiglenes gyógyszerek, más, gyökeresebb és hatékonyabb eszközökre várva.

A *KU* 13. fejezete elégséges arra, hogy megszervezzük az érzékek első nevelését. Így gondolta ezt a szerző, aki összesűríti néhány gyakorlatba és magatartásba mindazt, amely elég arra, hogy megkezdődjék a tisztulás folyamata és a hit-remény-szeretet élete. Meg van győződve a hatékonyságról:

„Ezek a tanácsok, amelyeket itt arra vonatkozóan adok, hogy miképpen kell a vágyakat leküzdeni, bár rövidek és csekély számúak, nézetem szerint éppoly hasznosak és gyakorlatiak, mint amilyen tömörek; olyannyira, hogy aki igazán meg akarja őket fogadni, annak nem lesz másra szüksége, sőt azt fogja találni, hogy mindent magukba foglalnak.” (1*KU* 13,2. 109.o.)

Hogy még jobban meggyőzőn gyógymódjainak hatékonyságáról, tagadja azokat a rendszereket és módszereket, amelyekhez a kezdők és a lelki írók általában folyamodnak.

„Az embernek olykor sírni volna kedve egyesek oktalanságán, akik mindenféle rendszertelen vezeklést és áhítatgyakorlatot vállalnak s ezekbe helyezik minden bizalmukat, azon hiszemből, hogy így eljutnak az isteni bölcsességgel való egyesüléshez; arra azonban nem is gondolnak, hogy a teremtményekre irányuló érzéki vágyaikat megfékezzék, pedig hát mindez hiábavaló, amíg csak teljes erővel nem fognak hozzá vágyaik elfojtásához. Ha annak a sok önként vállalt fáradságnak csak a felét fordítanák erre a munkára, többet haladnának egy hónap, mint így sok esztendő alatt.” (1*KU* 8,4. 89.o.)

Lelkület

Az érzékies ember teljes lelki neveléséről van szó. Nem annyira a gyakorlatok számítanak tehát önmagukban, hanem az a lelkület, amellyel teszik. Keresztes Szent János nagyon figyel

azokra az alapokra, amelyek meghatározzák a javasolt gyakorlatok megértését és helyes megvalósítását. S ezek az alapok érvényesek mind a négy gyakorlatra.

- Krisztushoz való megtérés eleven életközösségben:

„Az első az, hogy az ember mindig a legnagyobb gonddal igyekezzék Krisztust mindenben utánozni és életét az Ővé szerint rendezni. Hogy ezt megtehesse s hogy minden körülmények között úgy viselkedhessek, amint Ő viselkedett volna, elmélkedjék állandóan az Ő életéről.” (1KU 13,3. 109.o.)

Az első és legalapvetőbb lépés, hogy a szeretet egy új központja szülessék meg, amelyben a vágy helyes mederbe terelheti minden energiáját.

- Buzgó és vágyakozó szeretet:

A lemondásban való előrejutáshoz szükséges, hogy előzőleg már létezzék a Jegyes iránti lángoló szeretet, amely igazolja és betölti a megtagadás által okozott űrt;

„... az érzékiség olyan mohó vággyal törekszik az érzéki dolgok után, hogy a szellemi rész képtelen ezt a természetes igát lerázni és belépni az érzékek éjjelébe, hacsak ő maga nem vágyakozik még lángolóbb szeretettel a lelkiek után.” (1KU 4,2. 114.o.)

- Okosság és fokozatosság:

Az első gyakorlatban Keresztes Szent János a lemondást javasolja:

„... akármilyen élvezet kínálkozzék is érzékei számára, hacsak nem kizárólag Isten dicsőségére szolgál, vesse el magától és mondjon le róla Jézus Krisztus iránti szeretetből, ...” (1KU 13,4. 110.o.)

Minden gyakorlatban az okosság, a reális érzék és a bölcsesség számít...

Keresztes Szent János mint provinciális a sevillai noviciátus ügyében közbelépett – az újoncok idegesek, betegek voltak. Kevesebb szellemi koncentrációt rendelt el, több fizikai gyakorlatot, kerti munkát stb. Valamennyit meggyógyította.

Gyakorlatok

Négy egymást követő gyakorlatról van szó, amelyek kívülről befelé haladnak, emelkedik minőségük, az erőfeszítés és a hatékonyság. Mindegyikről részletesen kellene beszélnünk. Most azonban egyszerű bemutatásra szorítkozunk.

1. Külső érzékek

„... akármilyen élvezet kínálkozzék is érzékei számára, hacsak nem kizárólag Isten dicsőségére szolgál, vesse el magától és mondjon le róla Jézus Krisztus iránti szeretetből, aki földi életében nem keresett és nem talált más élvezetet, mint azt, hogy cselekedte Atyjának akaratát, s ezt nevezte eledelének. Egy példát akarok felhozni. Tegyük fel, hogy alkalma volna hallani valami érdekes dolgot, amelynek azonban semmi köze sincs Isten szolgálatához: ne hallgassa meg és ne érdeklődjék iránta. S ha kedve volna megnézni valamit, ami nem viszi őt közelebb Istenhez: ne keresse azt az élvezetet és ne nézze meg. Ha beszélgetés közben vagy valami más dologban kínálkoznák ilyen alkalom, tegyen ugyanígy. S ha csak udvariasság nem kötelezi másra, ne tegyen kivételt e tekintetben egyik érzékével

sem; mert ha a körülmények miatt nem gyakorolhatná ezt a lemondást, elég, hogy a dolog kedve ellen van: nem fog neki ártani. Igyekezzen tehát ezen módon mindig megtagadni érzékeit, s annyira éhen tartani őket, mintha sötétben volnának. Ez a gyakorlat rövidesen nagyon előre fogja juttatni.” (1KU 3,4. 110.o.)

A külső érzékek használatában a mértékletességet ajánlja: el kell utasítani a haszontalan dolgokat, a kíváncsiságot és más szenzációkat. Jegyezzük meg: Krisztus szeretetért a lemondás inkább a vágyra vonatkozik, mintsem a dolgok anyagi voltára, és a külső lemondást olyan mértékben kell gyakorolni, amennyiben azt a körülmények megengedik.

(Mikor semleges dolgról van szó, akkor az ember azt válassza, ami az ízlésének kevésbé felel meg, azért, hogy belső szabadságra tegyen szert ahhoz, hogy amikor majd Isten akarata valami nehézséget hoz magával, akkor is készen legyen. „Már többször szabadon megtettem – mondja – most könnyen megy.”)

2. Szenvedélyek

„Hogy pedig megfékezze és csendben tartsa a négy természetes szenvedélyt – amelyek a következők: az öröm, a remény, a félelem és a szomorúság, amelyeknek összhangjától és békességétől függnék ezek és az összes többi javak – arra nézve feltétlenül célhoz vezet a következő eljárás, mely azonfelül érdemeket is szerez, mert nagy erények gyakorlására nyújt alkalmat:

Két dolog közül ne válassza a könnyebbet, hanem a nehezebbet.

Ne az élvezeteket, hanem a kellemetlent.

Ne azt, amiben öröme telik, hanem azt, amiben nem telik öröme.

Ne azt, ami megvigasztalja, hanem azt, amiben nem lel vigasztalást.

Ne azt, amiben megpihessen, hanem azt, amiben fáradnia kell.

Ne a többet, hanem a kevesebbet.

Ne a magasabbat és értékesebbet, hanem az alacsonyabbat és megvetettet.

Ne azt, amiben van mit szeretni, hanem azt, amiben nincs szeretni való.

Ne keresse a dolgokban azt, ami a legjobb bennük, hanem azt, ami a legrosszabb; legyen szíve vágya a tökéletes lemondás, szűkölködés és szegénység Krisztusért, nélkülözése mindannak, amit a világ nyújthat.

Erre az útra lépjen rá teljes szívvel és igyekezzen akaratát is ebbe az irányba hajtani. Mert ha szívét belefekteti ebbe a munkába, rövidesen nagy örömet és vigasztalást fog benne találni, föltéve, hogy rendben és okosan tesz mindent.” (1KU 13,5-7. 110-111.o.)

Kemény és felszabadító gyakorlat. A szenvedélyekre vonatkozik, amelyek az ember energiáinak legnagyobb részét foglalják magukban. (3KU 16. 335-338.o.) Az egész affektust értékesebb lelki funkciók szolgálatába kell állítani.

„... lelkének összes tehetségeit, vágyait, működéseit és érzelmeit irányítsa Istenre, s ami ereje és képessége van lelkének, az mind kizárólag erre szolgáljon.” (3KU 16,1. 335.o.)

E célból a választás egy paradox rendjét határozza meg – lásd 1KU 13,6. (fentebb idézve).

Ez a gyakorlat nem az objektív érték kritériuma alapján rendeli el a választást: önmagában nem ér többet a nehéz, az ízetlen. Ez csak módszer a lelki szabadság elérésére vagy annak visszaszerzésére. De, hogy megvalósuljon ez a szabadság, nem várhatjuk a

kedvező alkalmat. Önmagunktól kell megtenni, szabadon, nagylelkűen, hogy széttörjük azokat a bilincseket, kötöttségeket és félelmeket, amelyeket mindenki magában hordoz.

3. Képességek

„Ha valaki gyakorlatilag megvalósítja a mondottakat, az elég arra, hogy beléphessen az érzéki éjjelbe. Hogy azonban még nagyobb legyen a választék, egy másik módszerre akarunk utalni, amely megtanít bennünket arra, hogy miképpen nyomjuk el a test kívánságát, a szemek vágyakozását és az élet kevélységét, vagyis azt a három dolgot, amelyek Szent János szerint uralkodnak a világ fölött s amelyek forrásai az összes többi érzéki vágyak.

Először is igyekezzék tetteivel saját megvettetését előmozdítani s óhajtja hogy mások ugyanazt tegyék vele szemben. Ez szolgáljon orvosságul a test kívánsága ellen.

Másodszor: igyekezzék saját kárára beszélni s kívánja, hogy mások is így tegyenek, ha róla van szó. Ez a szemek kívánságának ellenszere.

Igyekezzék megvetőleg gondolkodni önmagáról s óhajtja, hogy mások is ugyanezt tegyék vele. Ez öli meg az élet kevélységét.” (1KU 13,8-9. 111 .o.)

Elérjük a rossz legmélyebb gyökerét: a test kívánsága, a szemek kívánsága, az élet kevélysége. Ezt a pontot röviden és csak nagy vonalakban tárgyalja. Nem a kezdők gyakorlata, inkább a szellem éjszakájához tartozik, különösen a passzív éjjelhez.

4. Teológális megtagadás, lemondás

„Ezen tanácsok és szabályok sorának befejezéséül jó lesz idefűzni azon verseket, amelyek a hegy rajzában, e könyv elején olvashatók s amelyek magukban foglalják a hegy csúcsára vagyis az Istennel való egyesülésre vezető útnak magyarázatát. Mert bár tartalmuk elsősorban a szellemi, belső életre vonatkozik, szól egyúttal a külsőről, az érzéki tökéletlenségről is, amint ez látható ama két oldalsó, a tökéletesség ösvényétől jobbra és balra vezető út rajzából is. Itt tehát ezen második értelemben vagyis az érzékekre vonatkozóan vesszük őket; szellemi értelemben majd ezen éj második részének tárgyalásánál fogjuk őket fejtegetni.

A rajzban olvasható versek tehát így hangzanak:

Hogy az ember tökéletesen szerethesse Őt,
Ne keressen seholy másutt szeretetet.
Hogy teljesen megismerje Őt,
Igyekezzék semmiről semmit sem tudni.
Hogy teljesen birtokába vehesse Őt,
Ne kívánjon birtokolni semmit sem.
Hogy egészen Őhöz hasonló hasonulhasson,
Ne legyen semmi semmiben.
Hogy elérje azt, amit még nem élvez,
Arrafelé kell mennie, hol semmi öröm nincsen.
Hogy elérje azt, akit még nem ismer,
Járjon arra, hol mit sem ismer.
Hogy eljusson ahhoz, amit még nem bír,
Járjon arra, hol mi sem övé.
Hogy elérje azt, ami ő még nem,
Arra kell mennie, hol ő semmi sem.
Mit kell tenni hogy ne akadályozzuk a célhoz jutást?
Ha bármiben meghátrálsz,
Kiteszed magad a végleges bukás veszélyének;
Mert hogy egyáltalában eljuthass a „minden”-hez,

Mindenben teljesen meg kell magadat tagadnod.
S ha eljutsz odáig, hogy Ő egészen tied lesz,
Öleld magadhoz, anélkül, hogy bármit is kívánnál.
Mert ha egyáltalán bármit óhajtanál bírni,
Nem lehetne kizárólag Isten a te kincsed.

Ebben a lemondásban találja meg a lélek nyugalját és pihenését. Mivel ugyanis semmi után nem vágyódik: semmi sem vonzza és húzza fölfelé, és semmi sem taszítja és nyomja lefelé, hanem nyugodtan megmarad az ő alázatosságának középpontjában. Mert amíg bármi után vágyódik, ez magában véve is elég ahhoz, hogy nyughatatlan legyen.” (1KU 13,10-13. 111-113.o.)

Ebben a negyedik gyakorlatban már elővételezi a hit-remény-szeretet életére való nevelés következő szakaszát; ezt a nevelést szolgálják közvetlenebbül a következő sorok. Azoknak a verssoroknak egy részét idézi, amelyek a hegy rajzának a lábánál találhatók, és amelyek bemutatják, hogyan lehet elérni a csúcsra.

„Hogy eljusson ahhoz, amit még nem bír,
Járjon arra, hol mi sem övé.”

Mondottuk, hogy itt az első gyógymódokról beszélünk, mivel a rossznak és gyógyításának is a gyökere a szellemben van. Így tehát az igazi megoldásnak később kell jönnie, a szellem tisztulásában:

„... az érzéki résznek összes rendellenességei és gyarlóságai a szellemben gyökereznek és abból merítik erejüket; s éppen azért, amíg ez utóbbinak rossz szokásai, lázongó indulatai és bűnös hajlamai nincsenek kiküszöbölve, az előbbi sem tud igazán megtisztulni.” (2Éj 3,1. 70.o.)

IX. A hit mélysége (A legfontosabb alap)

Kezdjük meg tehát a teológális életre való nevelést, Keresztes Szent János lelki útjának új szakaszát. Ez az első komoly és elkötelező kapcsolat az isteni erényekkel, amelyek ezután az egész lelki horizontot uralják.

Nevelésről beszélünk, a *KU* második és harmadik könyvének tanításáról, amely megfelel a felkészülésnek vagy tisztulásnak. Később, amikor *A szellemi páros énekben* és *Az élő szeretetlángban* az egyesülésről beszélünk, kifejtjük ezeknek az erényeknek további kibontakozását és hatalmas képességeit.

A hit-remény-szeretet Keresztes Szent János szóbeli tanításának is középpontja. Egy nővér vallomásából: „Abban az időben, amikor Keresztes Szent János atyával kapcsolatban voltam, tanúja voltam eleven hitének és az Úr iránti nagy bizalmának. Beszélgetéseiben, velem és más nővérekkel, rendszerint a teológális erényekről volt szó, főképp a hitről” (*BMC* 14).

Felbecsülhetetlen értékű tanúságtétel ez, mivel az illető egyszerűen a tényekről beszél, anélkül, hogy sejtene, milyen elsőrendű fontosságúak ezek Keresztes Szent János írásaiban és egész rendszerében. Egész misztikája és egész aszketikája a hit-remény-szeretetre támaszkodik. Azt mondhatnánk, hogy Keresztes Szent János ezzel adta a legtöbbet a keresztény spiritualitásnak.

Tehát a nevelésről és tisztulásról lesz szó, ahogy a *KU* második és harmadik könyve a hit-remény-szeretetet bemutatja. A *2KU* 5-7. fejezetei (a magyar kiadásban IV–VI. fejezetek, 129-146.o.) adják meg azokat az alapokat, amelyekre e három erény elemzése támaszkodik: egyesülés Istennel, a hit-remény-szeretet szerepe, egyesülés és megtagadás Krisztussal. Mindig vissza kell térnünk ezekre az alapokra, ha követni akarjuk Keresztes Szent János előadásának ritmusát.

Meg kell jegyeznünk, hogy az egész *KU* voltaképp a teológális életet mutatja be, és nem csak egyszerűen a mind mélyebbre ható megtagadást.

Most konkrétan a hitről lesz szó, amelynek Keresztes Szent János tapasztalatában és rendszerében kiemelkedően fontos szerepe van. Keresztény és misztikus mélységgel, teológiai pontossággal fejt ki a hit témáját. Gyakran volt alkalma arra, hogy a Szentírásban és saját életében megélje a hit mélységét.

1. Isten, aki a hitben közli magát
2. Hit Istenben
3. Jézus Krisztus a közvetítő
4. Szentségi rend
5. A hit élete
6. Természetfeletti közlések

1. Isten, aki a hitben közli magát

Mindjárt kezdetben meg kell látnunk Keresztes Szent János hitének döntő jellegét. Személyes misztérium: az élő és önmagát közlő Isten jellemzi és tölti meg ezt a hitet. Az élő és igaz Isten közli magát, lényét és tulajdonságait a hitben.

„... a titoknak ez a lényege nem egyéb, mint maga az Úristen, mert hiszen Isten a tárgya és a foglalata a hitnek.” (*Én* 1,10. 187.o.)

„A hit tehát magát Istent adja és közli velünk...” (*Én* 12,4. 245.o.)

„... megkapja Istennek általános bölcsességét, vagyis Isten Fiát, egy egyszerű és általános ismeret révén, amelyet a lélek a hitből merít.” (2KU 29,6. 278.o. m.k. XXVII.f.)

Ezek a tömény és rövid mondatok csak példái Keresztes Szent János mély hitének. Még jobban megvilágítják ezt a *Románcok* és a *Forrás*.

Románcok: a szentháromságos misztériumban kezdi az életet, aztán ezt rávetíti az ember és a világ teremtésére, hogy azután bemutassa a megváltó megtestesülést.

Forrás: ugyanazt az utat követi, de jobban megmutatja a misztérium egyes lépéseit, amely misztérium az éjszakában sugárik szét. Végeredményben nem az éjszakáról van szó, hanem a forrásról, vagyis az élő Isten misztériumáról, egészen az Eucharisziáig.

Keresztes Szent János számára a misztérium tartalma elsősorban a hit, magának Istennek a jelenléte, aki közli az emberrel isteni életét. Ezért mutat olyan nagy lelkesedést és bizalmat a hit iránt, amely a közvetlen egyesülés eszköze. Értékét és minőségét elsősorban az isteni ajándék határozza meg; az ember magatartása csak következmény: az ember befogadja az isteni közlést.

Keresztes Szent János hitének határozottsága és teljessége érthetetlennek és megvalósíthatatlannak tűnik, ha csak annak a hívőnek a magatartását látjuk benne, aki ragaszkodik a kinyilatkoztatott igazságokhoz. Hitének szubjektív határozottsága előtt ennek eleven és válasza készítő személyes tartalmát kell kiemelnünk.

Ezért beszél olyan gyakran és szívesen az Isten tulajdonságai és szépsége, Krisztus és megváltó műve misztériumáról. Isten pontosan ezekben a misztériumokban jelenik meg, ő az, aki nézi és szereti az embert, és kezdeményezi a szeretetközösség párbeszédét. A hit igazságai az embert belülről éltetik, többé már nem megfontolások tárgyai.

„Váratlan visszatükröződnék

A szempár, mely után epeszt a vágó”.

„A szemeken érti, mint mondtuk, az Istenség sugarait és igazságait, amelyeket, mint ugyancsak említettük, a hit állít elénk cikkelyeiben burkoltan és alaktalanul. Ez tehát annyit tesz, mintha így beszélne: ó bárcsak élém tárnád végre-valahára világosan, részletesen és leplezetlenül, úgy, amint azt a szívem óhajtja, ezeket az igazságokat, mert nagyon érzi kedvese közellétét s úgy tűnik fel előtte, mintha Ő már állandóan nézné őt. Ezért teszi hozzá:

„S amelynek képét itt benn hordozom.”

Azt mondja, hogy vázlatukat bensejében hordozza, tudniillik lelkében és pedig értelmében és akaratában. Mert értelme útján öntötte a hit ezeket az igazságokat a lelkébe. Mivel pedig rájuk vonatkozó fogalma nem tökéletes, azért mondja, hogy vázlatukat hordozza magában. Mert amint a vázlat nem tökéletes kép, hasonlóképpen a hitbeli megismerés nem tökéletes ismeret. Azok az igazságok tehát, amelyeket a hit áraszt a lélekbe, olyanok, mintha még csak vázolatban volnának; mikor pedig majd tiszta látásnak lesznek tárgyai, akkor olyanok lesznek a lélekben, mint a tökéletes, bevégzett kép, amint azt az apostol mondja: „Cum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est”. „Ha pedig eljön, ami tökéletes, elenyészik, ami részleges.” Ami annyit jelent, hogy ha majd elérkezik a tökéletes, tudniillik a színről-színre való látás, akkor vége lesz annak, ami részleges, tudniillik a hit által való megismerésnek. (1. Kor. 13,10.)

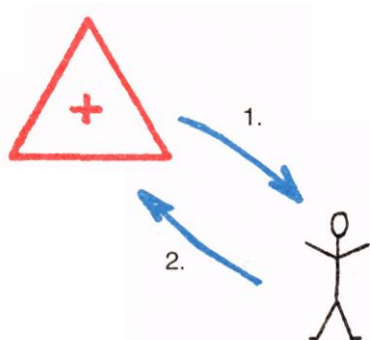
A hitnek ezen vázlatán kívül azonban ott van a szerető lélekben egy másik vázlat is, tudniillik a szeretet, amely az akarat folytán jött létre. Ebben a Kedvesnek alakja oly módon van vázolatban s ha megvan a szeretetben való egyesülés, olyan szemléletesen és elevenen van festve, – amint helyesen mondhatni – a Kedves benne él a szerető lélekben, a szerető lélek pedig Kedvesében. S ez a szeretet olyan hasonlóságot hoz létre kettőjük között s úgy

átalakítja a két szeretőt, hogy az egyiket a másíknak lehet mondani s mindkettőt egynek tekinteni. Oka ennek az, hogy a szeretetben történő egyesülés és átalakulás folytán az egyik birtokába adja magát a másíknak és mindegyik átengedi, odaadja és elcseréli magát a másíkkal; úgy, hogy mindegyik a másíknak él, az egyik azonos a másíkkal és mindketten egyek a szeretetben való átalakulás következtében. Ezt akarta mondani Szent Pál e szavakkal: „Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus.” „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem.” (Gal. 2,20.) Midőn ugyanis azt mondja, hogy élek én, de már nem én, azt akarja kifejezni, hogy bár van benne élet, az már többé nem az ő élete, mivelhogy Krisztushoz lévén hozzá hasonulva, az ő élete már inkább isteni, mint emberi. Úgyhogy ezen átalakulás szülte hasonlatosság alapján azt mondhatjuk, hogy az ő élete és Krisztus élete a szeretetben való egyesülés folytán egészen egy léletté lett.” (Én 12,5-7. 245-247.o.)

A családiasan közeli, de ugyanakkor transzcendens Isten az, aki közli magát a hitben. A lélek mélyén él, de ...

„Csak egy baj van a dologban, s ez az, hogy bár te benned lakozik, azért mégis el van rejtőzve.” (Én 1,8.)

Közeli, bensőséges és rejtett. A *Forrás* kibontakozásának is ez a vonala: Isten közeli és intimmé teszi magát az Eucharishtiában, hagyja, hogy vegyék és megegyék, de még jelképben, a sötét éjszakában.

Isten szól először,
az ember befogadja és kitágul,
hogy a misztériumot befogadhassa.
A misztériumot, a maga valóságában,
nem redukált formájában.

Nem azt kell mondani: hiszek Istenben, *hanem* hiszek a hozzám szóló és önmagát közlő Istenben! A hit alapvetően passzív.

Amikor azt mondom, hogy Isten a hit tárgya – mintha egy nagy fal lenne Isten és közötttem. Keresztes Szent János számára Isten élő Alany, Aki *szeret*, néz engem, amikor „Rá-ébredek” és visszanezék Rá. Amikor a „tárgy” eleven lesz, minden megváltozik! Isten élő misztérium!

A szeretetnek át kell hatnia az egész személyt, egész pszichéjét.

Amikor a szeretet behatol az emberi pszichébe – ez az éjszaka.

2. Hit Istenben

Az ember magatartása, amikor Isten élő és transzcendens misztériumában közli magát, a hit; közelebről a befogadás és a beleegyezés. Tartalmában, módozataiban, megvalósulásában teljes összhangban van a misztériummal.

„Ugyanis akkora a hasonlatosság közte és Isten között, hogy csakis annyiban különbözik Istentől, amint különböznek egymástól Isten látása és Isten hívése. Istent ugyanis úgy állítja elének, amilyen valójában, tudniillik mint végtelen lényt; mint három személyt egy lényegben. S amint Isten sötétség a mi értelmünk számára, úgy a hit is vakká és sötétté teszi értelmünket.” (2 KU 9,1. 152.o. m.k. VIII. fejezet)

A hit tartalma és a hit magatartása egyetlen egységet jelent: hitmisztérium és hit-magatartás. Mindkettő természetfeletti. Az első jelenti az ajándékot, a második annak asszimilációját.

Az előbb idézett 2KU 9,1. nagy erővel és realizmussal hangsúlyozza a teljes hitbeli hűséget ahhoz a tartalomhoz és homályos módozatokhoz, amelyeket az magával hoz. A hit sötéttségét tehát nem az értelem szegénységeként értelmezi, hanem egy olyan misztérium mérhetetlensége és teljességeként, amely meghalad minden emberi befogadóképességet. A sötéttséget tehát mint pozitív jelet értékeli, vagyis mint a végtelen isteni transzcendencia és gazdagság részét.

Keresztes Szent János számára Isten transzcendenciája olyan tulajdonság, amely őt vonzza, mivel azt mutatja meg, hogy Isten több annál, mint amit az emberi értelem el tud gondolni Róla. Még akkor is, amikor azt gondolja, hogy sokat megért, és misztikus megvilágításokat kap, inkább úgy kell hinnie Benne és olyanként kell Őt szeretnie, ahogy nem ismeri.

„Jól teszed, ó lélek, ha őt mindig rejtetten keresed, mivel így megdicsőíted Istent, sokkal közelebb jutsz hozzá, ui. így elismered, hogy Ő mindennél, amit csak elérhetsz, magasabban és mélyebben van. Ne állj meg tehát se hosszabb se rövidebb időre annál, amit képességeid megértenek, sose elégedj meg azzal, amit megértesz Istenből, hanem csak azzal, amit nem tudsz felfogni belőle. Sose állj meg annak szeretetében vagy kedvelésében, amiről azt gondold vagy érzed, hogy Isten, csak azt szeresd, annak örvendj, amit nem tudsz sem megérteni, sem érezni: íme ezt jelenti, hogy a hitben keressük Őt. Mivel – amint már mondtuk – Isten megközelíthetetlen és rejtett, ha úgy tűnik is neked, hogy megtaláltad Őt, megérezted és megértetted, mindig rejtettnek kell Őt tartanod és mint ilyennek kell szolgálnod ugyancsak rejtetten. Ne akarj oktalan lenni, mint azok, akiknek éppen valami fogalmuk van Istenről, és amikor nem értik, nem ízlelik és nem érzik Őt, azt gondolják, hogy Isten nagyon elrejtőzött, távol van, holott éppen az ellenkezője az igaz: minél kevésbé érthetően fogják fel Őt, annál inkább közelednek Hozzá, amint már erről Dávid prófeta is így írt: „Köntöse sötétség, amely körülfogta” (Zsolt. 17,12.). Amikor tehát Hozzá közeledsz, gyöngye szemeidet szükségképpen megvakítja a sötétség.

Jól teszed tehát, ha minden időben, lelki vagy ideigvaló nehézségek vagy sikerek közepette úgy tekintesz Istenre mint aki rejtve van, és így hívogatod:

Hová rejtőztél el, Szerelmem,
miért hagytál itt sóhajommal?” (Én 1,12. a m.k.-ban hiányzik.)

A történelem sötéttségében is bizalommal ráhagyatkozik:

„Ő az eget fölött lakozik és az örökkévalóság nyelvén beszél: hogyan tudnánk mi, vaksi földi férgek belátni az Ő titkaiba; mi, akik csak a testnek és az időnek útjait tudjuk felfogni.” (2KU 20,5. 220.o. m.k.-ban XVIII. fejezet)

A hit homálya

Ebben az összefüggésben kell látnunk, amit a misztikus doktor a hitről, mint az egyesülés homályáról ír a 2KU 3-4. (120-129.o.) és 8-9. (146-154.o.) fejezeteiben. Régebben szinte kizárólag ezt a szempontot tanulmányozták; pl. Karol Wojtyła: *A hit Keresztes Szent János szerint*. Róma, 1979.

Az Isten misztériumában való részesedés a hitben elsősorban eleven, személyes, reális, tömény, biztos. Ebből a realizmusból és teljességből származik a homály, mivel az új és végtelenül magasabbrendű valóságok egy világa felé nyit horizontot. Minél töményebb,

nagyszerűbb és újabb az a világ, amely felé a hit megnyitja az ember szellemét, annál inkább zavarba hozza újságával, a mérték és addigi vonatkozási pontjai hiányával.

„A hit ugyanis vakító fehérségű alsóruha, amely elvakítja minden elmének látását.” (Éj 21,3. 149.o.)

Minthogy a hit az értelem magatartása lesz, következésképp zavarba hozza (elvakítja, mondja Keresztes Szent János) az emberi megismerés mechanizmusát, (v.ö. 2KU 3-4. (120-129.o.) és 8-9. (146-154.o.) fejezetek.)

„A hittudósok szerint a hit a léleknek biztos, de sötét készsége. Sötét pedig azért, mert elfogadtat az emberrel olyan, az Úristen által kinyilatkoztatott igazságokat, amelyek teljesen felülmúlják a természetes felfogási képességet s aránytalanul magasabban állanak mindannál, ami az emberi ész körébe tartozik. Innét van az, hogy a lélek szempontjából az a ragyogó világosság, amely a hit révén sugárzik reá, olyan, mint a sötétség. A nagyobb fény ugyanis elnyomja a kisebbet, amint a nap fénye is elsötétít minden más fényforrást, úgy, hogy ez utóbbi nem is látszik többé fénynek, ha verőfénynek tesszük ki és szemünket a nap kápráztatja. Sőt, teljesen meg is vakítja szemünket, úgy hogy az semmit sem lát és pedig azért, mert a napfény aránytalanul túl erős a mi látószervünk számára. Így van a dolog a hit fényével is, amely nagy erőssége következtében meghaladja és elnyomja a mi értelmünk világosságát; amennyiben ez utóbbi csak a természetes tudás tárgyaira terjed ki, bár van engedelmisségi képessége a természetfölötti tudásra is, ha az Úr arra fel akarja emelni.” (2KU 3,1. 120-121 .o. m.k. II. fejezet)

E világ objektív valóságai, amelyeket az értelem utólag felfogott vagy kidolgozott, nincsenek arányban azzal, ami Isten önmagában és üdvözítő tevékenységében. Aki tehát ilyenféle analógiák révén akarja megismerni Istent, attól igen távol marad.

A tévedés nem az analógiák vagy képek használatában van, hanem abban, hogy azt gondoljuk: ezek hasonlók Istenhez, vagy pedig, hogy Isten hasonló ezekhez a dolgokhoz.

„Akik tehát Istent ilyenféle alakok segítségével igyekeznek elképzelni, például, mint valami nagy tüzet vagy fényt, vagy másvalamit, nagyon messze maradnak tőle.” (2KU 12,5. 166.o. m.k. XI. fejezet)

A tévedés nem annyira az, hogy képeket használnak, hanem az a gondolat, hogy ezek hűségesen ábrázolják Isten létét és életét.

Ez az arány megmarad nemcsak az érzékek és a képzelet területén, hanem az értelem működésében is, sőt még a misztikus tapasztalatban is.

„Mintha azt mondaná: nemcsak azzal sebeznek meg ezek a teremtmények, hogy ezernyi kedves dolgot mondanak Terólad, hanem főleg azzal a „nem tudom mi”-vel, amiről érzem, hogy nem tudják kimondani s amiről belátom, hogy azt még ki kellene találni. Istennek egy bizonyos felséges tükrözése ez, amely feltűnik a lélek előtt, de amelynek kinyomozása még hátra van. Mélységes megértése Istennek, amelyet nem lehet kifejezni s amelyet éppen azért „nem tudom mi”-nek nevezünk. Ha tehát az a másik, amit megérttek, sérti és sebzti szerető szívemet, nem csoda, hogy ez, amit felfogni képtelen vagyok, de amit oly mélyen átérzek, megöl engem. Ez megesis olykor az előrehaladottabb lelkekkel, akiknek Isten, néha abban, amit látnak, hallanak vagy felfognak, néha pedig anélkül is, megad egy bizonyos magasztos megismerést, amelyben megértik és érzik Istennek fenségét és magasztosságát. Ebben az érzésben az illetőnek oly magasztos fogalma van Istenről, hogy világosan belátja, mennyire

nem ért meg belőle semmit. Már pedig nagyon felséges megismerés az, amelyben belátjuk és érezzük az Istenség végtelenségét és azt, hogy azt tökéletesen nem lehet megérteni. Azért is igen nagy kegyelem, ha az Úristen ezen életben legalább futólagosan, de azért világosan megérteti és átéreztetni a lélekkel végtelen magasztosságát és azt, hogy Őt megérteni és átérezni egyáltalán nem lehet. Ez a megértés ugyanis némileg hasonlít Isten boldogító látásához, amelyet az égiek élveznek, amennyiben azok, akik jobban megértik Őt, jobban megértik, hogy milyen végtelen az, amit nem értenek belőle. Mert akik kevésbé világosan látják, azt is kevésbé világosan fogják föl, hogy még oly sokat nem értenek meg belőle.

Attól félek, hogy aki ezt nem tudja tapasztalatból, az nem is fogja jól megérteni. Ellenben a lélek, midőn tapasztalja és látja, hogy mennyi marad érthetetlen abban, amit oly mélyen érez, az egészet egy bizonyos „nem tudom, mi az”-nak nevezi. Ugyanis mindez, amilyen kevésbé érthető, épp oly kevésbé foglalható szavakba, mindössze – amint említettem – érezni lehet. Ezért mondja, hogy a teremtmények dadognak előtte, mert nem tudják magukat kimagyarázni. Ezt fejezi ki ugyanis az a szó, hogy dadogni, vagyis úgy beszélni, mint a kisdetek, akik nem tudják kimondani, sem pedig megértetni azt, amit mondani akarnak.” (*Én* 7,9-10. 220-221.o.)

Az analógiáknak és a képeknek csak csekély eszköz-értékük van a hit területén; a hit útmutatásként, ösztönzőként ragadja meg ezeket, hogy megnyíljék Isten transzcendens valósága felé. A Hit olyan formulákból, analógiákból, megnyilvánulásokból, isteni nyomokból is él, amelyek valóban megtalálhatók a természetes és természetfölötti kinyilatkoztatásban.

És ez a paradoxon: Keresztes Szent János, miután megtisztította az Istenről való képeket, analógiákat és eszméket, valamennyit újból használja, egyszerűen, a maguk közvetítő szintjén. Itt van a különbség Keresztes Szent János és néhány olyan modern, divatos áramlat között, amelyek ki akarnak söpörni minden Isten-képet. Ez utóbbiak számára nem marad semmi, se kép, se Isten, mivel pusztán egy értelmi folyamatot végeznek, Jánosnak viszont megmaradnak Isten és a hit által megtisztított és megújított képek.

3. Jézus Krisztus a közvetítő

Krisztus jelenléte a hit misztériumában és életében mind Isten mind a hívő ember részéről alapvető. A teológiai élet csak akkor létezik, ha Krisztus áll a központban. Az Istenbe vetett hit-remény-szeretet egyenlő a Krisztusba vetett hit-remény-szeretettel.

Maradjunk egyenlőre a hit területén.

A *2KU* könyvében két igen érdekes fejezet szól a hitről és a hit-remény-szeretet magatartásáról: a 7. és a 22. fejezet.

A 22. fejezet (233-247.o. m.k.-ban XXI. fejezet) a központja a hitről szóló tanításának. Nem csak azért, mivel Krisztusról, Isten Igéjéről szól, hanem mert mindaz, amit előzőleg és utána a képekről, eszközökről, természetes és természetfeletti közlésekről ír, ebből források. Ezt a 22. fejezetet a zsinaton a „*Dei Verbum*” kidolgozásakor többször idézték.

Vázlat

Érdemes elemezni ezt a fejezetet. Az egész mű leghosszabb és leg tartalmasabb fejezete ez. Négy fázisban érvel:

a) bevezeti a témát egy biblikus jellegű ellenvetésre adott válasszal. 1–2. (233-234. lapközép)

b) bemutatja Krisztus egyetlen és mindent magába foglaló közvetítését 3–7. (234-238. lapközép, Gal. idézet végéig)

c) közvetlen választ ad biblikus ellenvetésekre, mégpedig magából a Bibliából, bizonyítva a közvetítés üdvrendjét; 8-15. (238-245.o. bek. ig.)

d) konkrét utasításokat ad azoknak, akik rendkívüli kegyelmekben részesülnek: 16-19. (245.o.bek.-247.o.)

Az első két pontban röviden összefoglalja azt, amit az előző három fejezetben az Ó- és Új-szövetségi isteni közlések módjáról és céljáról mondott. Az olvasóban erős ellenvetést válthat ki az a szigor és fenntartás, amellyel Keresztes Szent János a természetfeletti közléseket vizsgálja az Újszövetségben. Az Ószövetségben Isten családián közölte önmagát bárkivel, aki kérte, az Újszövetségben viszont már nem tárgyalhatunk Vele ilyen családián, amikor ő közvetlenül szól hozzánk, hanem mindig igénybe kell vennünk az emberi közvetítést – tehát rosszabb helyzetben vagyunk, és az új rend alsóbb rendű, mint a régi? Mint fiak tehát távolabb vagyunk Istentől, mint régen, amikor rabszolgák voltunk? Nagyjából ez az az ellenvetés, amellyel Keresztes Szent Jánosnak Krisztusról, Isten Igéjéről szóló tanítását bírálják.

Isten Szava

A 3–7. pontok (234-238.o.) Isten és Keresztes Szent János válaszát tartalmazzák azoknak, akik Isten rendkívüli, természetfeletti közléseire várnak.

- 3: Isten Krisztusban mindent megmondott
- 4: elnémult
- 5-6: aki tudni akar valamit, menjen Krisztushoz
- 7: nem kell tehát Istent többé kérdezni.

Nem vagyunk előnytelen helyzetben:

„Most azonban, midőn ez a hit az Úr Jézusban meg van már alapozva s az evangéliumi törvény a kegyelemnek ezen most folyó időszakában ki van hirdetve: nincs arra többé semmi ok, hogy kérdésekkel forduljunk Istenhez, s hogy azokra Ő feleljen, mint tette annak idején. Odaadta nekünk ugyanis az Ő Fiát, az Ő örök Igéjét, Szavát, amilyen csak egy van neki. Megmondott tehát nekünk mindent egyszerre, ebben az egy Szóban s nincs több mondanivalója.” (2KU 22,3. 234-235.o.)

„Ezzel azt akarja megértetni az apostol, hogy ezzel Isten mintegy elnémult, mert mindent kijelentett s nincs több mondanivalója. Amit azelőtt részletenként nyilatkoztatott ki a próféták által, ezt most mind egyszerre kimondta, odaadván nekünk mindenét, vagyis az Ő Fiát.” (2KU 22,4. 235.o.)

Ezeket az összefoglaló sorokat később mély teológiával, lírikus ihlettel magyarázza, a szavakat Isten ajkára adva.

„Már kijelentettem előtted mindent az Én Igémben, vagyis Fiamban s nincs már semmi olyas mondani- vagy kinyilatkoztatni valóm, ami több volna nálánál. Őreá tekints; Őbenne nyilatkoztattam ki neked mindent és megmondtam mindent;” ... „odaajándékoztam Őt nektek, hogy legyen testvéretek, barátotok, mesteretek és Örök jutalmatok.” (2KU 22,5. 235-236.o.)

Krisztus az út

A 7. pontban teszi teljessé Krisztus közvetítésének képét. Ha Isten Krisztust választotta ki mint egyetlen közvetítőt az emberek felé, akkor Krisztus az emberek számára is egyetlen közvetítő, hogy eljussanak Istenhez.

Így Krisztus lefelé irányuló közvetítése a kinyilatkoztatás, a hit és a lelki tapasztalat felfelé irányuló közvetítése is lesz.

Krisztus az út mindenben, életében, tevékenységében, tanításában, de legfőképp kereszthalálában mint Istennek adott teljes szeretet-ajándék.

A krisztusközpontúság Isten közlésében nem most kezdődik, hanem már megkezdődött a teremtéssel, amint azt a *Románocokból* láttuk.

4. Szentségi rend

Krisztus fontossága az Istenbe vetett hit közlésében nem korlátozódik csak az ő személyére. A *2KU* 19-22. fejezetekben (m.k. XVII-XXI. 206-247.o.) azt akarja megmutatni, hogy Krisztus megtestesülése és az emberek közötti jelenléte olyan új rendet hozott létre, amely módosítja és jelképezi Istennel való kapcsolataink és a Hozzá vezető eszközök teljességét.

„... abban az órában, amidőn Krisztus Urunk kimondta a kereszten azt a szót, hogy: „Consummatum est”, „Beteljesedett” (Jn. 19,30.) és azzal meghalt: befejeződtek mindezek a dolgok, valamint az ószövetségi törvény összes többi szertartásai. Most tehát minden tekintetben embertársunknak, az Úr Jézusnak, az Ő egyházának és az Ő papjainak, emberi és látható módon adott tanítása szerint kell igazodnunk.” (*2KU* 22,7. m.k. XX. f. 238.o.)

Keresztes Szent János a közvetlen egyesülés misztikusa, így a legnagyobb védelmezője lesz a megtestesülés rendjének, az emberi közvetítéseknek és a hitnek, amely fényt ad és fényt kér a „természetes ész” számára. Isten Krisztus megtestesülésével a misztérium egy olyan humanizált rendszerét, az emberi dolgoknak pedig egy olyan megistenített rendszerét adta, amely attól kezdve egyetemessé vált.

Kétségtelenül az Egyház a felelős ezért a közvetítésért. Nagy művei előszavában Keresztes Szent János megvallja hitét ebben a közvetítésben. A tanító Egyházzal beszél, a tanító hivatalról. Belső meggyőződésből tesz így, és nem azért, hogy orthodox legyen, vagy mert fél az Inquizíciótól.

Az Egyház és szolgálóinak közvetítése magában foglalja a testvér közvetítését is vagy egy csoportét; ezek segíthetnek, megvilágosíthatnak és testvérien figyelmeztethetnek. A három biblikus példában (Gedeon, Mózes, Péter) a fényt nem az egyházi tekintély, hanem a testvérek adják meg.

Keresztes Szent János így fogalmazza meg az alapelvet:

„Isten ugyanis föltétlenül azt akarja, hogy az emberek kormányzása és vezetése rendes körülmények között hozzájuk hasonló emberek kezébe legyen letéve, hogy az ember cselekedeteit a józan emberi okosság irányítsa; következésképp elvárja tőlünk, hogy természetfölötti kinyilatkoztatásait is csak akkor fogadjuk el igaznak, és csak akkor hagyatkozzunk teljes bizalommal rájuk, ha ezen rendes vezetéken, vagyis az illetékes emberek száján keresztül jutottak el hozzánk.” (*2KU* 22,9. m.k. XX.f. 239.o.)

A természetes ész része a szentségi rendnek. Isten minden emberi eszközt fel akart használni, hogy közelebb önmagát és hogy az ember találkozzék Vele. A legemberibb és legértékenyebb eszköz az értelem.

„Hányd-vedd meg a dolgot értelmekkel s kövesd, amit ez ajánl neked az Istenhez vezető utat illetőleg, s több hasznod lesz Isten előtt ebből, mint valamennyi egyéb jócselekedetedből, melyet ezen megfontolás nélkül végzel, és mindazon lelki örömeidből, amelyekre vágyódsz.” (*Tanácsok és a lelki életre vonatkozó elvek* 40. pont, Lobogó Istenszeretet 42.o.)

Az a tény, hogy egy hitről szóló fejezetben ennyire felmagasztalja a józan ész, azt akarja mondani, hogy a természetes ész részét alkotja a hit létrejöttének. A hittől megvilágosított és vezetett értelem sajátos feladatát teljesíti, amikor értékítéletet mond elvekről és tényekről, és irányítja a cselekvést. Nem a hittel áll szemben, hanem inkább az érzésekkel és más bizonytalan forrásból eredő információkkal.

5. A hit élete

Keresztes Szent János, jóllehet ebben a könyvben elsősorban az értelem megtisztításáról beszél, a hitben megélt egész létre gondol. Elsősorban nem a rendkívüli közlések érdeklik, hanem valami sokkal teljesebb és mélyebb: a hit életének struktúrája és dinamikája.

Íme néhány példa:

a) hit és megismerés

A megismerés területén a hit a józanságnak és mértéktartásnak adja az elsőbbséget. Aki a teológiát műveli, annak jó szolgálatot tesznek a rendszerek, az elemzések stb. De ez csak teológia. Egészen más a hit, amely magatartást és elkötelezettséget tartalmaz. A problémák iránti kíváncsiság és a problémák szaporítása nem táplálja az egészséges hitet. Ezért ezt ajánlja:

„... erős akarattal haladjunk Isten felé; tartsuk meg tökéletesen az Ő törvényeit és szent tanácsait, mert az a szenteknek bölcsessége. Elégedjünk meg azokkal a titkokkal és igazságokkal, amelyeket az egyház terjeszt elénk, s valljuk őket gyermeki lélekkel.” (2KU 29,12. 282.o. m.k. XXVII.f.)

b) a hit imája (szerető figyelem)

Kitartóan ajánlja azt az egyszerű imamódot, amely sem gondolatokat, sem érzéseket nem használ, hanem csak egy szerető tekintetből („atención amorosa”) áll.

Ennek az imának az ereje a hit és a szeretet dinamizmusában van; ezek ui. egyenesen Isten felé tartanak a közvetítés szubjektív vagy külső elemeiből csak a minimumot alkalmazva: szemtől-szembe tekint Isten felé a hit sötéttségében, (vö. 2KU 12-15. fejezetek 164-185.o. m.k. XI-XIII. f.)

„... maradjanak veszteg abban a nyugalomban, szeretettel figyelve Istenre; ne törődjenek a képzelettel s ne dolgozzanak vele. Itt ugyanis, – amint mondtuk – a tehetségek nyugalomba vonulnak s nem dolgoznak többé. Ha pedig olykor mégis működnek valamelyest, az nem történik erőltetve és megfontolt okoskodás módjára, hanem enyhén és szeretettel, úgy, hogy inkább Isten mozgatja őket, mint a lélek ereje, ...” (2KU 12,8. 169.o.)

„Ha azonban a lélek megengedi magának ezt a pihenést, fokozatosan mind jobban kifejlődik benne az az Istenre vonatkozó általános, szeretetteljes tudat, amelyet jobban élvez, mint minden más dolgot, mivelhogy békességet, pihenést, kellemes érzést és élvezetet okoz neki, anélkül, hogy fáradságába kerülne.” (2KU 14,7. 172.o.)

„Amit tehát a lélek eladdig nagy munka árán egyes igazságokról elmélkedve, alkalmasszerűleg merített: ez most hosszas gyakorlat folytán szokássá, képességgé vált benne, vagyis egy Istenre vonatkozó általános, szeretetteljes tudattá, amely már nem irányul többé erre, vagy arra az igazságra, mint tette annakelőtte. Így tehát, midőn elmélkedni akar, úgy tesz, mint aki már összehordta a vizet és fáradság nélkül, élvezettel issza azt. Nincs többé arra utalva, hogy azt a vizet, mint tette annakelőtte, érzéki alakok és képek segítségével vödörkint húzza fel a kútból. Amint megjelenik Isten színe előtt, feléled benne ez az

általános, szeretetteljes, békés és nyugalmas ismeret, amelyben issza a bölcsességet, a szeretetet és a boldogságot.” (2KU 14,2. 173-174.o.)

„Ez az általános ismeret, ez a természetfölötti fény oly tisztán sugárzik rá s ő meg annyira mentes minden érzéki fogalomtól, amelyek az értelemnek természetes tárgyai, hogy nem érzi azt és nem veszi észre. Sőt olykor, éppen, mikor ő maga a legtisztább, sötétséget okoz benne, amennyiben elfordítja őt megszokott fényforrásaitól, a képzeleti képektől és alakoktól, úgy, hogy egészen sötétben érzi magát.” (2KU 14,10. 187.o.)

„Amikor azonban már egyszer elérte, akkor nem gondolkozik többet és nem fárasztja tehetségeit. Mert hiszen, helyesebben mondva, ilyenkor inkább Isten végzi benne a munkát és hozza létre az ismeretet és az élvezetet, nemhogy ő maga dolgoznék valamit. Nem is tesz ilyenkor mást a lélek, mint hogy szeretettel odafigyel Istenre; s anélkül, hogy bármit is akarna élvezni vagy látni: engedi, hogy Isten vezesse. Így azután ezen szenvedőleges magatartásban Isten érintkezik vele, olyanképpen, mint ahogy a fény behatol annak szemébe, aki nyitva tartja. Úgy kell érteni a dolgot, hogy ezen természetfölötti módon beléöntött világossággal szemben az ember tétlenül viselkedik.” (2KU 15,2. 183.o. m.k. XIII.f.)

„... mihelyt a lélek teljesen megtisztul és megszabadul az érthető képektől és fogalmaktól, azonnal belejut ebbe a tiszta és egyszerű fénybe s hozzá hasonulva tökéletessé lesz. Ez a fény ugyanis mindig ott van, készen arra, hogy behatoljon a lélekbe; csakhogy azoknak a teremtményekre vonatkozó fogalmaknak pókhálója egészen körülveszi a lelket és nem engedi, hogy az a fény akadálytalanul hatolhasson belé. Ellenben, ha ezeket az akadályokat elhárítja, ha ezt a sok pókhálót letisztogatja magáról s teljes mezítelenségben és lelki szegénységben marad: az ilyen egyszerű és tiszta lélek azonnal hozzá hasonul az egyszerű és tiszta isteni bölcsességhez, vagyis Isten Fiához. Mivel ugyanis az ilyen lélek, Isten iránti szeretetében elvesztette természetes kiegészítő részeit, azonnal, természetes és természetfeletti módon beleárad az istenség, hogy ne maradjon a természetében űr.” (2KU 15,4. 184.o.)

c) kultikus és jámborsági eszközök

Ezekről Keresztes Szent János a 3KU 35-45. (399-429.o. m.k. XXXIV-XLIV f.) fejezeteiben ír. A könyv a szeretet területén mozog, de ugyanúgy beszél a hitről is.

„Kétséget sem szenved, hogy Isten mindezt nem a kép által teszi, amely végre is nem egyéb, mint festmény, hanem az áhítat és bizalom révén, amellyel a hívek a képen ábrázolt szenthez viseltetnek. Ha tehát ugyanazon bizalommal és hittel imádkoznál Miasszonyunknak egyik képe, mint a másik előtt (vagy akár, mint mondtuk, egyik képe sem volna előtted), ugyanannyi kegyelmet kapnál.” (3KU 36,2. 405.o. m.k. XXXV.f.)

„... az a vakbuzgó ragaszkodás és az a teljes hiánya az egyszerűségnek a hit dolgában, amellyel egyesek holmi félművelt emberek által terjesztett ájtatossági gyakorlatok irányában viseltetnek: az már igazán tőrhetetlen.” (3KU 43,1. 420.o. m.k. XLII.f.)

d) egzisztenciális hit

A hit életének legdöntőbb és legkényesebb mozzanata. Azt jelenti, hogy Isten kezét, szeretetét és üzenetét látjuk a személyes és közösségi élet megrázó eseményeiben. Könnyebb hinni a Szentírás és az Egyház dogmái igazságában, mint abban, hogy személyes életünkben Isten működik. Keresztes Szent János nagy szakembere ennek az egzisztenciális hitnek. Tudta olvasni és megfejteni az emberek által okozott súlyos események isteni jelentését. (Pl. 25. levél 1591. VII. 6.) Annak az általános káptalannak a végén, amikor megkezdődött fájdalmas kálváriája: „világosan látja”, hogy ez a legjobb, mert Isten rendelte így... Kevésbé logikus megfontolás, de nagyon a hitből fakad.

6. Természetfeletti közlések

A hitről szóló tanulmányában a legbővebben ezekről a rendkívüli közlésekről ír ellentétben azzal az értékrenddel, amelyet ő maga állapít meg ebben a könyvben és amelyben az első helyet a hitben való homályos szemlélődés és a szentségi eszközökkel segített közönséges hitélet foglalja el. A rendkívüli közléseknek nem tulajdonít fontosságot.

„A sötét és általánosságban tartott szellemi ismereteknek csak egy osztályuk van, s ez a szemlélődés, amelynek színvonalára az embert a hit emeli föl. Ebbe kell belehelyeznünk a lelkeket. A többi között át kell vezetnünk, s kezdve az elsőfajta benyomásokon, valamennyit ki kell belőle üríteni.” (2KU 10,4. 155.o. m.k. IX.f.)

Miért foglalkozik mégis a rendkívüli közlésekkel? Ennek okát elsősorban a történelmi körülmények magyarázzák.

Keresztes Szent János korában nagy volt a misztika iránti érdeklődés. Az ima és a bensőségesség egyoldalú hangsúlyozása miatt igen eleven volt a vágy a misztikus tapasztalatok és jelenségek iránt. Ez az irányzat a keresztény élet központját nem a hitben, hanem a kevésbé fontos érzelmekben találta meg. Keresztes Szent János, hogy átnevelje a személyt és a környezetet, a szellemek megkülönböztetését és a hit alapján való értékelést tanítja.

A rendkívüli vagy természetfeletti közlések témáját az egész keresztény élet összefüggésében tárgyalja és így alapelveket, normákat és elővigyázatossági szabályokat ad. A 2KU 10. fejezetében találjuk az értelemben jelentkező természetfeletti közlések fogalmát és felosztását.

„Természetfeletti ismeret ... mindaz, amiben az értelem saját természetes képességét és tehetségét meghaladó módon, közvetlenül részesül.” (2KU 10,2. 155.o. m.k. IX.f.)

A felosztás pontos és aprólékos:

- a külső érzékek révén kapott természetfeletti ismeretek
- a belső érzékek által kapott magasabbrendű természetfeletti ismeretek.

Értékesebbek a közvetlenül az értelemben kapottak, amelyeket négy csoportra oszt:

„látomások, kinyilatkoztatások, szózatok és lelki érzelmek.” (2KU 23,1. 248.o. m.k. XXII.f.)

Ha ilyen pontos felosztást ad, akkor ez azt jelenti, hogy nem utasít el mindent egyszerűen. A felosztásnak a differenciált ítélet a célja. Nagyon pozitív például a pusztaságok közvetlen megismerésével vagy a szellemi érzelmekkel kapcsolatban. Annál negatívabb azonban a többivel szemben. Keresztes Szent János pedagógiai célja: mindennek a lényegéhez akarja az embert elvezetni, vagyis a hitben való homályos szemlélődéshez.

Az alapszabály a „negatív” magatartás:

„Ezek a látomások, tekintve, hogy teremtmények látomásai, amelyek Isten lényegével nincsenek semmi arányban, vagy hasonlóságban, vagy közösségben, nem szolgálhatnak az értelemnek közvetlen eszközü arra, hogy Istennel egyesüljön. Éppen ezért illik, hogy a lélek tagadólag viselkedjék velük, éppen úgy, mint a többiekkel szemben, mert csak így haladhat előbbre a közvetlen eszköz, a hit útján.” (2KU 24,8. 255.o. m.k. XXII.f.)

Keresztes Szent János nem elítél vagy megvet. Vö. az alábbi fejezettel:

„Hogy tehát a lélek eljusson az Istennel való ezen tökéletes egyesüléshez, nem szabad a képzeleti látomásokhoz, képekhez és képzetekhez és részleges ismeretekhez ragaszkodnia, mert ezek nem szolgálhatnak alkalmas és közvetlen eszközül ezen magas célhoz, sőt ellenkezőleg, akadályozzák annak elérését. Éppen azért inkább le kell róluk mondanias azon lennie, hogy ne részesüljön bennük. Mert ha volna ok arra, hogy elfogadjuk és megbecsüljük őket, akkor ez az volna, hogy jók, hasznosak és jó hatással vannak reánk nézve. Azonban ez az ok nem létezik, mert ez a haszon és jó hatás úgymint megmarad, sőt, nagyobb fokban lesz meg, ha elutasítjuk őket magunktól. A jó hatása ugyanis ezen képzeleti látomásoknak – nemkülönben a külső érzékieknek is – abban merül ki, hogy a lélekbe megértést, szeretetet és édességet öntenek: ennek elnyeréséhez pedig nem szükséges, hogy elfogadjuk őket. Mert amint azt fentebb kifejtettük, mikor megjelennek a képzeletben, ugyanakkor már létre is hozták a lélekben, illetve beleárasztották azt a megértést, szeretetet és édességet, amelyet Isten általuk meg akar adni, s tették ezt nemcsak egyidejűleg, hanem legelsősorban. A lélek tehát ezt a felvillanyozó erőt szenvedőlegesen kapja meg anélkül, hogy hatalmában volna azt, még ha akarná is, elutasítani; aminthogy az sincs hatalmában, hogy megszerezze, habár előzőleg dolgozott is azon, hogy előkészüljön reá.

E tekintetben hasonlít némileg az üveglaphoz, amely szintén nem képes a napfényt abban megakadályozni, hogy rásüssön, s amely szenvedőlegesen viselkedik ez utóbbival szemben, amennyiben minden közreműködés nélkül veszi be a világosságot, miután tisztasága alkalmassá teszi annak befogadására. Így tehát a lélek, még ha akarná, sem képes elzárkózni ama képek befolyása és közlései elől, s minden ellenállása hiábavaló. A természetfölötti befolyásokkal szemben ugyanis az akarat tehetetlen, s csupán szenvedőleges, alázatos és szeretetteljes megadással viselkedik; s azoknak hatását egyes-egyedül a lélek tisztátalanságai és tökéletlenségei képesek megakadályozni, amint abban az üveglapban is lefokozzák a fényt a foltok.” (2KU 16,10. 189-190.o. m.k. XIV.f.)

Ismerteti azokat a veszélyeket, amelyekkel az találkozik, aki keresi ezeket a természetfeletti közléseket: 2KU 11. (155-163.o. m.k. X.f.).

Legrészletesebben a 3KU 8-12. fejezeteiben (314-323.o. m.k. VII-XI. fejezetek) rendszerezi az öt legfontosabb kárt. Ezek a következők:

- önámítás
- önhittség és hiúság
- alkalom a gonoszlélek csalására
- akadályozza az Istennel való egyesülést a reményben és a hitben
- lebecsüli Istent, amikor azt hiszi, hogy Isten ezekhez hasonló.

Keresztes Szent János magatartására jellemző ez az epizód:

„Keresztes János atyában megvolt a tökéletes lelkeknek szuverén függetlensége. A szerzetesi engedelmesség keretein kívül nem parancsolt neki más, mint a Szentlélek.

Lisszabonban az összes káptalani atyák, számszerint huszonheten, elmentek a domonkosrendi nővérek híres stigmatizált perjelnőjéhez, látni a csodát. Csak János atya nem mozdul. Kimegy ugyan a zárdából, de a tengerpartra. Egy alkalommal, midőn a tudós Háromkirályokról nevezett Ágoston atya ott látja őt az arzenál falánál, szentírással a kezében, felszólítja, vegye palástját és menjen vele együtt a stigmatizálthoz. Keresztes János kijelenti, hogy nem teszi; hogy semmi szüksége látni ezeket a sebhelyeket, elég neki, ha a hit szemével szemlélheti az Úr Jézus sebeit. Komoly emberek tesznek neki emiatt szemrehányást. Hiszen a sevillai perjel, a lelkes Marián, még a nővérek perjelnőjének, Szent Józsefről nevezett Máriának is elvitte megmutatni a sebek vérével itatott vászonkendőt. Vazulról nevezett Bertalan atya pedig egy kis üvegcsével hozott a stigmákból áradó folyadékból! János atya

megmaradt amellet, hogy hazugság az egész. S íme egy szép napon, megmozdul II. Fülöp király, s megbízza Gráciánt, nézzen utána a dolognak, vajon nem kell-e a szerzetesnőt az Inquizició kezére bízni. Ugyanis kiderült róla, hogy egy követ fúj az országban lappangó lutheránusokkal. Az inquizitorok azután egy kis szappannal és meleg vízzel hamarosan lemossák a festett stigmákat a csalónak tagjairól.” (P. Bruno a Jésus-Marie OCD: *Keresztes Szent János életrajza* 18. fejezet 324.o.)

X. Tisztulás a szeretetben (Purificatio)

A szeretet az a téma, ahol a misztikus doktor a legjobban kibontakoztatja „misztikus mester” képességét. Ez a lelki élet, különösen az egyesülés életének középpontja, ez jelenti a pszichológiai érettséget is.

„A szeretet betegségére, amint a lélek itt mondja, nincs más orvosság, mint Kedvesének jelenléte és látása. Ennek oka pedig az, hogy a szeretet-okozta gyötrelem, amennyire különbözik a többi betegségetől, annyira a többitől elütő orvosságtól gyógyul. A többi betegségekben ugyanis a józan bölcsélet elvei szerint az ellenkezőket ellenkezőkkel kell gyógyítani, ellenben a szeretet nem gyógyul mástól, mint a szeretettel megegyező dolgoktól. Ennek oka az, hogy a lélek egészsége nem egyéb, mint Isten szeretete, s így, ha szeretete nem teljes, akkor az egészsége sem az, s ennek következtében betegnek érzi magát. Mert hiszen a betegség nem egyéb, mint az egészség hiánya. Ebből következik, hogy ha a lélekben egyetlenegy foknyi szeretet sincs, akkor halott. Ellenben, ha van benne valamelyes, akármilyen csekély fokú szeretet Isten iránt, akkor már él, csak hogy nagyon gyöngye és beteg, mert kevés benne a szeretet. Ellenben minél inkább fokozódik benne a szeretet, annál egészségesebb lesz, s mikor szeretete eléri a tökéletesség fokát, akkor egészsége is tökéletes lesz.” (Én 11,11. 241.o.)

A szeretet fontosságát számos motívum hangsúlyozza.

- a) A szeretet Krisztus főparancsának teljesítése.
- b) Az egyesülés életében a szeretet a legfontosabb szerep.
- c) A személy fejlődésében a szeretet a legdöntőbb erő.
- d) A leghathatósabban gyógyítja az önzést.

Keresztes Szent János műveiben, az egész útvonalon a központi tengely a szeretet. (Műveinek 80%-a a szeretetről szól.) Ez főképp a magasabb fokokon nyilvánul meg, amikor a szeretet eljut a teljességre. *Én és ÉS*.

A 3KU 16-45. fejezete (335-429.o. m.k. XV-XLIV.f.) mélyen és aprólékosan elemzi a szeretet, illetve a vágyak mechanizmusát. Ez a kép csak nagyon részleges. Csak egy igen kis részét mutatja be annak, amit a szeretet megtisztulásáról mondani akar. (3KU 16. 334-338.o., 3KU 33. 397-398.o. és 3KU 35. 399-403.o. fejezetek). Ez a részlegesség szándékos. Az egyesülről szólva majd bővebben tárgyalja. Mi is így teszünk. Ezért adtuk ezt a címet: „Tisztulás a szeretetben”, nem pedig a szeretet élete, a szeretet teljessége vagy a szeretet szakaszai. Keresztes Szent János „tisztulásról” beszél, ez kedvenc szava, amelynek a mai nyelvben nincs meg ugyanaz a hangzása. Részleges, de alapvető és érdekes szempont.

Mindjárt kezdetben kifejezetten emlékeztet arra, hogy a szeretet a teológális organizmus lelke.

„Nem érnék el semmit azzal, ha megtisztítanánk ugyan az értelmet és megerősítenénk a hit erényében és kiüresítenénk az emlékezetet – abban az értelemben, amint a 2. könyv V. fejezetében magyaráztuk (135-139.o.) – a reményben, ha ugyanakkor nem tisztítanánk meg az akaratot is a szeretet befogadása céljából. Mert hiszen ez a harmadik isteni erény adja meg a hitből folyó cselekedeteknek az életet és értéket...” (3KU 16,1. 335.o. m.k. XV.f.)

1. Isten szeretete
2. Antropológiai-pszichológiai megvalósulás
3. Természetes javak
4. Szeretet és közösség

1. Isten szeretete

A vonatkozási pont Keresztes Szent János számára mindig Isten szeretete. Minden szeretetnek, amely megérdemli ezt a nevet, Istenben van kezdete és célja.

„... ezen tehetségnek (t.i. akarat) sötét éjjeléről és cselekvőlegesen kiürítéséről kell beszélnünk, hogy ily módon az Isten iránti szeretet erényében teljesen megerősödhessenek. S e tekintetben nem találok megfelelőbb idézetet, mint a Mózes ötödik könyvének azon helyét, ahol Mózes azt mondja: „Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua”. „Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szívedből, teljes telkedből és teljes erődből.” (6,5.) Ezen szavakban ki van fejezve mindaz, amit a lelkiembernek meg kell tennie s amit én itt meg akarok neki magyarázni, hogy valóban eljuthasson Istenhez és akarata egyesülhessen Ővele a szeretetben. Mózes ugyanis azt parancsolja minden embernek, hogy lelkének összes tehetségeit, vágyait, működéseit és érzelmeit irányítsa Istenre, s ami ereje és képessége van lelkének, az mind kizárólag erre szolgáljon.” (3KU 16,1. 335.o. m.k. XV. f.)

A szeretet főparancsát a maga teljes követelményében tárgyalja. Minden elemet kiemeli: szeresd Istenedet, szeresd egész szíveddel, egész elméddel, minden erőddel. Ezek egymást kiegészítik és kölcsönösen erősítik. Isten szeretete akkor lesz az élet egyetlen értelme és teljessége, amikor nem valami banális tevékenység, hanem hatalmába veszi az ember egész értelmét, szívét és erejét. Az embernek mindezen energiái másfajta értéket kapnak, amikor céljuk Isten szeretete. Amikor Keresztes Szent János azt mondja, „minden erődből”, akkor ennek egyetemesen mély jelentése van: akarat, szenvedélyek, vágyak, érzékek. A szellem passzív tisztulásának végén (!) jegyzi meg, hogy ez az egész folyamat szükséges volt ahhoz, hogy az ember minden erejét felhasználja Istenben és így igazán teljesítse az első parancsot...

„Ezek alapján némi fogalmat alkothatunk magunknak arról, hogy mekkora és milyen erős lehet a szellemben a szeretetnek ez a lángolása, mikor Isten összpontosítja a léleknek minden erejét, tehetségét és vonzalmát – még pedig a szellemieket is, az érzékieket is –, úgyhogy minden képesség és erő teljes összhangban teljesítse az első parancsot, amely az embernek semmijét sem utasítja vissza s egyik részét sem zárja ki ebből az érzelemből, mondván: „Szeressed a te Uradat, Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből és teljes erődből.” (5Móz. 6,5.)” (2Éj 11,4.106.o.)

Isten szeretet elsőként

Már mondtuk, hogy a 3KU 16. és következő fejezetek (m.k. XV.) távlata nagyon részleges, mivel csak a szeretet kezdeti szakaszait magyarázza, a kibontakozásról az *Én*-ben és *ÉSz*-ben ír. De van egy másik korlátozottság is, amelyet azonnal meg kell világítanunk, hogy elkerüljük a tévedéseket.

A hívő Isten iránti szeretete valójában nem az első helyen áll és nem az első parancsból indul ki. Helyezzük a dolgokat teológiai és lelki összefüggésbe.

A *Kármelhegy útja* célja, hogy olyan belső készséget alakítson ki, amellyel az ember méltó választ adhat Istennek. A válasz Isten emberszeretetét feltételezi, amely még nem kapott viszonzást. Erről két mű szól: a *Románcok* és a *Pásztorfiú*. Isten kezdettől fogva szerette az embert és arra rendelte, hogy jegyese és gyermeke legyen.

A *Pásztorfiú* egy új isteni kezdeményezést ír le; a megtestesüléssel Isten újra felveszi a szeretet-párbeszéd fonalát az eltávolodott és közömbös emberrel: Krisztus megtestesül,

közöttünk él és tevékenykedik, kiált, hagyja, hogy megfeszítsék – mindezt azért, hogy provokálja az ember szeretetét.

Már mondtuk, hogy a szeretet nem az első paranccsal kezdődik, még az ember részéről sem. Egy egyszerű parancs nem elég arra, hogy felébressze a kommúnióknak azt a totális szeretetét, amelyről itt szó van. Az *Én*-ben nagyobb pontossággal határozza meg az igazi szeretet kezdetét: a lélek a Szerelmes keresésére indul, mivel megérti, hogy ő maga az isteni szeretet tárgya, mégpedig sokkal előbb, mintsem tudott volna róla, mielőtt létezett volna.

„A lélek tudatára ébred annak, hogy milyen rendkívül sokra van kötelezve; ... Mert hiszen az Úr teremtette őt és pedig saját isteni dicsőségére, amiért tartozik neki szolgálni egész élete folyamán: az Úr saját maga váltotta meg őt, amiért oda kell neki adnia mindenét, főleg pedig akaratát kell Őneki alávetnie; azonfelül pedig ezernyi más jótéteményben részesítette létének első pillanata óta, amelyért hálára van kötelezve Isten iránt...

... nagyon fáj neki, hogy Istent olyan távol érzi magától; mintha elrejtőzött volna előle. Tudja, hogy ennek ő maga az oka: miért feledkezett meg annyira Istenéről a teremtmények közepette? Érzi, hogy ez nem maradhat így. A nagy veszteség és veszedelem láttára szívét félelem és fájdalom szállja meg s azért lemond mindenről; lerázza magáról a földi dolgok bilincseit; egy napig, sőt egy óráig sem késik. Az istenszeretet megsebezte szívét...” (*Én* 1,1. 180–181.o.)

Ebből születik meg az a lendület, hogy szeretetválaszt adjon; inkább a szeretet tettei és a kapott javak, mint egy parancs miatt.

2. Antropológiai megvalósulás

Keresztes Szent János, miután leszögezte az első parancs alapján a szeretet teológiai alapelvét – szeresd Istenedet teljes szívedből, teljes erőddel és teljes lényeddel – meghatározza, melyek és hol találhatóak az ember erőforrásai. Válasza röviden: az ember szeretet-ereje szenvedélyeiben van; a szenvedélyek pedig általában szétszóródnak különböző javak irányában.

„Mert hiszen a lélek ereje az ő képességeiben, szenvedélyeiben és vágyaiban rejlik, ezeket pedig mind az akarat kormányozza. S mikor az akarat ezeket a szenvedélyeket, képességeket és vágyakat Istenre irányítja, elfordítván őket mindattól, ami nem Isten, akkor tartogatja a lélek egész erejét Isten számára s akkor szereti Istent minden erejéből.” (*3KU* 16,2. 335-336.o. m.k. XV.f.)

A megoldás vagy tisztulás tehát abban áll, hogy meg kell szabadítani az akaratot rossz útra tért tendenciáitól, a szétszóró tevékenységtől, a rendezetlen hajlamoktól. Alapjában véve a szenvedélyek átneveléséről van szó.

„Hogy pedig a lélek képes legyen ezt megtenni, tárgyalni fogjuk, miképpen kell az akaratnak megtisztulnia összes rendetlen vágyaitól, amelyek miatt nem képes egész erejét számára megőrizni.

Négy ilyen érzélem, illetve szenvedély van az akaratban és pedig: az öröm, a remény, a szomorúság és a félelem. Ezek a szenvedélyek, ha okosan használjuk és Istenre irányítjuk őket – vagyis, ha lelkünk csak annak örül, ami a mi Urunk, Istenünk dicsőségére szolgál; ha csak erre irányul reménye; ha nem fáj neki más, mint ami ezt kibővíti; ha nem fél mástól, csak Istentől: akkor világos, hogy lelkünk egész erejét Isten számára tartjuk fenn és Őreá irányítjuk. Mert minél jobban tud örülni a lélek más valaminek, annál kevesebb erővel

irányul öröme Istenre; és minél inkább remél egyebeket, annál kevésbé fog Istenben reménykedni; s ez áll a többiről is.” (3KU 16,2. 336.o.)

A 3KU 16. (m.k. XV.f.) logikus és összefüggő módon fejti ki a témát. Alapos elemzést kíván. Az első parancsból indul ki; ez elkötelezi az akaratot és az egész embert minden erejével; de a szeretet erőforrásai konkrétan a szenvedélyekben találhatók; a szenvedélyek pedig különböző értékek és javak felé irányulnak.

Úgy tűnik, hogy itt az érzelmek zónájába száll le, ez pedig nem döntő abban, hogy az akarat természetfeletti és szabadon szeressen, ő azonban a terv és a megvalósulás teljes egységét látja itt. Ha Isten szeretete nem jut el abba a konkrét övezetbe, ahol az emberi szeretőképesség működik, dichotómia (kettősség) keletkezik: egyik részről a keresztény szeretet működik a maga erénygyakorlataival, másrészt a személy autonóm és át nem alakult emberi affektivitása. Keresztes Szent János szerint Istent a kegyelem által megragadott szívünkkel kell szeretnünk.

Nevelés vagy önmehtagadás?

Napjaink érzékenysége miatt a két szó között éles különbséget kell tennünk. Egyébként azt kockáztatjuk, hogy az olvasó saját fogalmait vetíti a Szent írásaiba.

Keresztes Szent János nem használja a nevelni, nevelés szavakat, ellenben gyakran alkalmazza a mehtagadni, önmehtagadás kifejezéseket és azok szinonimáit. Ezeknek a fogalmaknak tág jelentést ad. Ez a skála magában foglalja a nevelés és formálás fogalmát is.

Világos, hogy számára az érzelmes szeretet mehtagadása vagy megsemmisítése nem rombolást jelent, mert aztán gyakran ír arról, hogy Istent egész, aggódóan szerető szívvel kell szeretni. A *szellemi páros énekben* a szeretet kibontakozása jelentősen együtt jár az érzelmek részvételével. A 3KU példakkal magyarázza.

„... ezen tehetségnek (akarat) sötét éjjeléről és cselekvőleges kiürítéséről kell beszélnünk, hogy így az Isten iránti szeretet erényében teljesen megerősödhessék. S e tekintetben nem talállok megfelelőbb idézetet, mint Mózes ötödik könyvének azon helyét, ahol Mózes ezt mondja: „Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.” „Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből.” (6,5.) Ezen szavakban ki van fejezve mindaz, amit a lelkiembernek meg kell tennie s amit én itt meg akarok neki magyarázni, hogy valóban eljusson Istenhez és akarata egyesülhessen Ővele a szeretetben. Mózes ugyanis azt parancsolja minden embernek, hogy lelkének összes tehetségeit, vágyait, működéseit és érzelmeit irányítsa Istenre, s ami ereje és képessége van lelkének, az mind kizárólag erre irányuljon.” (3KU 16,1. 335.o.)

Integrálni akarja a szenvedélyeket az akarat magasabbrendű értékeibe. Gondolatmenete: az akarat erőforrása a szenvedélyekben van; ezeket tehát nem lehet lerombolni az akaratban rejlő szeretet-képesség károsodása nélkül.

Végeredményben az affektus egységesítését keresi. Minden affektív erőt egyesíteni kell azok igazi központjába, ami nem más, mint a szabad akarat; és egyesíteni kell minden értéket azok igazi központjába, ami nem más, mint Isten. Így lehet elérni egyidejűleg a szeretet teológiai, lelki és pszichikai egységét.

A szív több, mint a tárgyak

Keresztes Szent János, hogy a szenvedélyek irányait jobban megvilágítsa, mindegyiket külön-külön elemzi. Első az öröm amely hűségesen és közelről tükrözi az affektív tendenciákat. (3KU 17. m.k. XVI. 338-339.o.)

Lezárja a harmadik könyvet anélkül, hogy kifejtene ennek az első szenvedélynek egész sémáját és anélkül, hogy valamit is mondana a másik háromról. Mindez szándékos, mivel már leírta, amit el akart mondani, és mivel ez a négy szenvedély annyira összefonódik, hogy aki az egyiket uralkodik, uralkodik a többin is.

„... elég rendbe szedni és féken tartani csak egyet is közülük, a többi szükségképpen követni fogja ennek példáját. Mert a léleknek ez a négy szenvedélye oly szoros testvériségben van egymás között, hogy akármilyen irányba terelődjék is az egyik, a többi is nyomon követi. Ha az egyik magábaszáll, a többi is ugyanazon mértékben száll magába. Mert hiszen, ha az akarat örül valami dolognak, szükségképpen ugyanabban a fokban fogja azt remélni is és ezt a két érzelmet kíséri az ugyanazon dolog körül forgó szomorúság és félelem is. S amilyen mértékben csökken az öröme, ugyanúgy fogy arra vonatkozólag a szomorúság és félelem is és szűnik a remény.” (3KU 16,5. 337.o. m.k. XV.f.)

Amikor meghatározza a javak különféle fajtáit, amelyekhez az örömszenvedély tapad, fő célja nem a javak értékelése önmagukban, hanem a szív megtisztítása, a szeretet felülvizsgálása és tökéletesítése.

Nincsenek se eszközeink, se megfelelő szavaink, hogy kellőképpen kifejezzük az affektus árnyalatait, minőségét, lehetséges eltévelyedéseit. Rendkívül gazdag, cseppfolyós szektorról van szó. Hogyan ismerhetjük fel tehát a helyzetet, az affektus egészségét, vagy betegségét? Projekcióhoz kell folyamodnunk: megfigyelve az affektust reakcióiban, vonzó javakkal szemben. Ilyenkor aztán világosan tükröződik a szeretet minősége, nagysága vagy nyomora, rabszolgasága vagy szabadsága, egysége vagy szétszórtsága. Így jobban megismerjük a szeretet állapotát, mint direkt elemzéssel, és képesek vagyunk azt kijavítani, megrendszabályozni.

A szív rávetíti a különféle javakra felfokozott érzelmeit. Erény és hiányok felszínre kerülnek és könnyebben meg lehet őket gyógyítani, mivel jobban felismertük őket.

Az akaratnak a szeretetben való megtisztulásáról szóló harminc fejezet során gyakran értékeli a különféle javakat, természetüket, funkcióikat és korlátaikat. Ezeknek az értékeléseknek csak relatív jelentésük van. A Szent célja nem az, hogy az objektív javakat értékelje, hanem a szív egészségi állapotát.

A legkeményebb és negatív ítéletek nem magukra a javakra vonatkoznak, hanem arra, ahogyan egy rabszolga szív azokat szereti és használja.

Osztályozás

A javak hat fajtáját nevezi meg. Másokat is lehetne említeni, vagy még tovább felosztani. Az akarat a következő javaknak tud örülni: ideiglenes, természetes, érzékelhető; erkölcsi, természetfeletti, lelki/szellemi.

A első három inkább külső és természetes dolgokat jelöl; a másik három belső és természetfeletti, vagy pedig vallási értékeket foglal magában.

Számunkra a szív megrendszabályozása szempontjából az a fontos, hogy a szeretet jó egészsége és szabadsága megköveteli valamennyi szektor megtisztulását. Nem elégséges, ha csak egy működik normálisan.

Például: aki megveti vagy nagy szabadsággal kezeli az ideiglenes javakat, lehet, hogy az erkölcsi vagy szellemi javakhoz ragaszkodik. Amikor a különféle szektorokban az eredmény pozitív, megvan a remény arra, hogy egész szívvel szeressük Istent és az embereket.

3. Természetes javak – természetfeletti javak

A már megadott módszer segítségével elég lenne, ha egyszerűen elolvasnánk a javak hat fajtájáról szóló fejezetet, amely javakat az akarat értékeli és szereti. Keresztes Szent János azonban részletesen meg akarja magyarázni mindegyik fajtáját. Ez nem felesleges munka: miközben meghatározza ezek természetét, használatát és az azokkal való visszaélést, mindegyikről érdekes tanítást ad, helyes irányba tereli az olvasót.

Ugyanazt a sémát követi. Mindegyiket három fejezetben tárgyalja a következő tematika szerint:

- az illető javak természete és funkciója
- azok a károk, amelyeket az szenved el, aki ezeknek örül
- azok az előnyök, amelyek arra a lélekre hármlanak, aki megtagadja az azokban való örömet.

Így halad előre, három-három fejezetet szentel az első öt fajtának (18-32 fejezetek). A lelki javaknak viszont a következőkben sokkal nagyobb terjedelmet biztosít, ezeknek tizenhárom fejezetet szentel és befejezi a könyvet anélkül, hogy még csak fel is vázolta volna azt az anyagot, amelyet ki akart fejteni.

Teológia és antropológia

A javak különböző fajtáiról szóló fejezeteket élénk képek jellemzik, gyakran hivatkozik tapasztalatra és példákra. Könnyű olvasni őket, legalábbis mint a személy morális és pszichológiai állapotának leírását. A szórakozott olvasó azt gondolja, hogy olyan aszketikus oldalakat olvas, amelyek kissé túloznak bizonyos magatartásformák tragikus következményeinek jóslásában.

De az akarat megtisztításáról szóló oldalaknak nem ez a tartalmuk. Mély teológiai és antropológiai valóságról van szó. Az egész könyv alapvető tartalma: magának Istennek misztériuma, a hit tapasztalata, magatartása és élete.

A leírások, károk és előnyök hosszú listája során kirajzolódik a gerinc, az egész mű igazi szándéka:

- a) totális, teológiai, misztikus, Istenben polarizált szeretet
- b) egységesült, a világ bilincseitől megszabadult akarat.

Keresztes Szent János tehát nem egyszerűen csak moralizál. Amikor azokról a bűnökről és bűnös megköötöttségekről beszél, amelyekben bizonyos személyek elbuknak, nem azt akarja mondani a lelki embernek, hogy idáig juthat. Szándéka az, hogy a rendezetlen szeretet rossz következményeit felnagyítva kiemelje: mi az igazi természete és torzulása ennek az irányzatnak; vonatkozik ez azokra is, akik nem jutnak el erre a legszélső pontra.

A különféle javak mindmegannyi bilincset jelentenek az akarat számára. Szorosabb vagy lazább, de mindig megbénító bilincsek ezek. A legszorosabbakkal kezd: az „ideiglenes”, a külső javak, amelyek legkevésbé jelenítik meg az igazi, teológiai és antropológiai értékeket; a lelki javakkal végzi, amelyeknél szintén fennáll az azokhoz való ragaszkodás veszélye.

Keresztes Szent János itt újból megerősíti azt a nézetét, amely szerint a lelki fejlődést a teológiai, morális és pszichológiai parallelizmus jellemzi.

A károk és az előnyök gyakran természetes vagy pszichológiai jellegűek, értékelésének alapja azonban mindig a hit és az evangélium világossága:

„... az akaratnak nem szabad másnak örülnie, mint olyasvalaminek, ami Isten dicsőségére és tiszteletére szolgál s hogy a legnagyobb tisztelet, amivel Őneki adózhatunk az, ha az evangéliumi tökéletesség elvei szerint szolgálunk Neki.” (3KU 17,2. 339.o. m.k. XVI. f.)

a) Ideiglenes javak (3KU 18-20. fejezetek m.k. XVII-XIX. 339-355.o.)

„Az említett javak első osztályába tartoznak az ideiglenesek. Ideiglenes javakon pedig értjük a gazdagságot, a vagyont, az állást, a rangot; a gyermekeket, a szülőket, a házasságkötést, stb. Mindezek olyan dolgok, amelyeknek az akarat örülni tud.” (3KU 18,1.339.o. m.k. XVII. f.)

(Meg kell jegyezni, hogy a gyermekek befoglalása, mivel társadalmi megbecsülést jelentett, dinasztikus értelemben veendő.)

A károkról szóló 19. fejezet (m.k. XVIII. f. 334-351.o.) egyike a legsikerültebbeknek annak leírásában, hogyan süllyed le fokozatosan az, aki hagyja, hogy ezeknek az ideiglenes javaknak az öröme hatalmába kerítse. Kicsivel kezdődik, de aztán a vágy négy egymást követő lépésben mindent hatalmába vesz, végül bálványimádásba és öngyilkosságba torkollik.

E javakat igazán az birtokolja és élvezi, aki szabad tőlük. Akkor válnak jobban hasznunkra, ha elszakadunk tőlük.

b) Természetes javak (3KU 21-23. fejezetek m.k. XX-XXII.f. 355-362.o.)

„Természetes javakon értjük itt a szépséget, kedvességet, csinoságot, jó termetet és a többi testi előnyt, a lélekben pedig az éleseszséget, az okosságot, és az értelemnek egyéb tökéletességeit. Ha az ember annak örül, hogy neki magának, vagy pedig övéinek ilyen tulajdonságai vannak, ahelyett, hogy hálát adna Istennek, akitől kapta, és pedig azért, hogy mások megismerjék és megszeressék vagyis, ha nem kizárólag ezen utóbbi szempontból örül: akkor ez is hiú és alaptalan öröm ...” (3KU 21,1. 355.o. m.k. XX.f.)

A veszély itt nagyobb, mint az ideiglenes javak esetében, mivel a természetes javak vágya egy bensőbb, személyesebb övezetben hat. A természetes javak jobban kapcsolódnak az emberhez, mint az ideiglenesek, ezért az általuk okozott öröm hatékonyabb és mélyebb nyomot hagy, megmarad az érzékekben és nagyobb hevességgel ragad el. Így az értelem és az ítélet nem marad szabad, hanem ennek az örömnek az érzése homályosítja el.

Ennek az irányzatnak a nevelése vagy megtagadása azzal az előnnyel jár, hogy nemcsak általános szabadságot biztosít, hanem arra képesít, hogy az emberekkel értékeik és személyes tulajdonságaik alapján alakítsunk ki igazi kapcsolatokat, nem pedig azért, mivel tiszteljük testi vagy egyéb tulajdonságaikat:

„Nagyon sok haszna van a léleknek abból, ha tartózkodik az ilyen örömtől. Mert eltekintve attól, hogy ezáltal alkalmas lesz az Isten iránti szeretet és a többi erények befogadására, ennek a tartózkodásnak közvetlen következménye az, hogy az illető alázatosan gondolkodik önmagáról, és általános lesz benne a szeretet embertársai iránt. Mivel ugyanis senkit sem szeret meg a szemfényvesztő természeti javak alapján, szabad marad a szíve olyan irányban, hogy mindenkit szeressen okos és szellemi szeretettel; úgy, amint Isten akarja, hogy embertársainkat szeressük. Ebből az is világos, hogy mindenki csupán az erényei alapján érdemel szeretetet. Ha az ember ilyen módon szeret, nagyon megfelel Isten akaratának és teljesen megőrzi függetlenségét; s ha némi egyéb ragaszkodás vegyülne is érzelmeibe, Istenhez való ragaszkodása mégis mindig nagyobb lesz ennél. Mert ilyen alapon állva, minél jobban nő ez a szeretet, annál jobban növekszik az Isten iránti szeretet; és minél nagyobb ez utóbbi, annál nagyobb lesz az előbbi, tudniillik a felebaráti szeretet; ez utóbbinak ugyanis teljesen azonos az indítóoka és értelme az Isten szeretetével.” (3 *KU* 23.1 362-363.o. m.k. XXII.f.)

c) Érzékelhető javak (3*KU* 24-26. fejezetek m.k. XXII-XXIV.f. 250-269.o.)

„Most az érzékelhető javakra irányuló örömről kell beszélnünk, amennyiben ezek a javak a harmadik helyen állnak azok között, amelyekben az akarat örömét lelheti. Megjegyzendő, hogy érzékelhető javakon értjük itt mindazt, ami ebben az életben a látás, hallás, szaglás, ízlés és tapintás érzékének, nemkülönben a képzelőtehetségnek körébe vág, szóval, ami tárgya akár a külső, akár a belső testi érzékeknek.” (3*KU* 24,1.365.o. m.k. XXIII.f.)

Kényes téma Keresztes Szent János lelki rendszerében. Az érzékeknek megvan rendes, az emberi szinten helyettesíthetetlen tevékenységük. Ezekben a fejezetekben kiemeli az érzékek hasznosságát és szolgálatát az ima számára. Józanságra van szükség, különösen kezdetben. De mindenekelőtt őszinteséget ajánl magunkkal szemben: egyesek azt mondják, hogy az ima megjavításáért akarják használni ezeket a dolgokat, az eredmény pedig csak elszórakozás.

Ezzel kapcsolatban az emberek különfélék, ezért a normának is hajlékonynak kell lennie:

„Mert ha nem tudatosan örül nekik, hanem ellenkezőleg, abban a pillanatban amikor az akaratban fölgerjed az öröm valami miatt, amit lát, hall, tapint, stb. azonnal fölemelkedik Istenhez, s az előbbit eszközül és indítóokul használja ahhoz, hogy Istenben találja örömét: akkor nagyon rendben van a dolog. Ha így viselkedünk, akkor nemcsak, hogy nem kell elkerülnünk az ilyen benyomásokat, amelyek csak imádságot és áhítatot gerjesztenek bennünk, hanem föl is lehet, sőt föl is kell használni őket ezen szent célra. Sok olyan lélek van, akit éppen az érzékelhető tárgyak tudnak leginkább áhítatra gerjeszteni. De azért óvatosságra van szükség ebben is, és szemmel kell tartani ezen eljárás következményeit. Mert az is sokszor megesik, hogy a lelki emberek az imádság, és Istenhez való emelkedés ürügye alatt nagyon sok élvezetet engednek meg érzékeiknek, olyannyira, hogy az ilyen eljárást azután inkább lehetne szórakozásnak minősíteni, mint imádságnak. Az ilyesmiben az ember inkább a maga örömét keresi, mint az Úristenét. Mert bár az illetőnek az a szándéka, hogy Istennek szolgáljon: valóságban a dolog neki magának okoz érzéki örömet, amiből kifolyólag lanyha és tökéletlen lesz, ahelyett, hogy az akarata megerősödnék és Istenre irányulna.” (3*KU* 24,4. 366-367.o. m.k. XXIII.f.)

d) Erkölcsi javak (3*KU* 27-29. fejezetek m.k. XXVI-XXVIII.f. 375-385.o.)

„A negyedik osztálya azon javoknak, amelyekben az akarat kedvét lelheti, az erkölcsi javaké. Értjük rajtuk az erkölcsi erényeket és az ezek gyakorlására vonatkozó készséget; továbbá bármely erénynek, például a felebaráti szeretetnek gyakorlatát; az isteni és az állami

törvények megtartását; s egyáltalában minden jóra való hajlamot és tisztességes eljárást.” (3KU 27,1. m.k. XXVI.f. 375.o.)

Keresztes Szent János itt egy új részt érint, hogy annak teológális jelentést adjon. Az természetes volt, hogy meg akarja tisztítani az ideigvaló javak részlegét. De érdekes, hogy ugyanezt a kritériumot és ugyanilyen szigorral alkalmazza az erkölcsi erények területére, a szeretet műveire és az aszketikus gyakorlatokra.

A szeretet teológális nevelésére itt nem kevésbé van szükség, sőt, gyakran nehezebb, mégpedig azért, mert önmagukban jó dolgokról van szó, és nem kell annyira a cselekvő ember szívét vizsgálni. Keresztes Szent János azonban itt nem a műveket nézi, hanem a szív egészségét, a szeretet minőségét. A *Kármelhegy útja* célja a teológális nevelés, nem pedig az erkölcsi, hacsak nem másodlagosan.

e) Természetfeletti javak (3KU 30-32. fejezetek m.k. XXIX-XXXI.f. 385-396.o.)

„... Értjük rajtuk itt Istennek azon ajándékait és kegyelmeit, amelyek meghaladják az ember természeti képességét és erejét, s amelyeket „ingyen adott”-nak nevezünk.” (3 KU 30,1. m.k. XXIX.f. 386.o.)

Misztikus vagy szinte csodálatos típusú kegyelmek ezek, nagyon meghatározott és Isten szándéka által korlátozott funkcióval. Ő adja ugyanis ezeket a karizmákat.

Ezeknek a csodálatos adományoknak két előnyük van: egy ideigvaló, aki pl. a gyógyulást megkapja; egy lelki, mindazok számára, akik ezen művek alapján megismerik és dicsérik az Urat. Ugyanakkor azonban hiúságra, oktalanságra, a transzcendens érzék elvesztésére és más hitellenes bűnökre adnak alkalmat, ha visszaélnak velük. Isten nemigen hajlamos arra, hogy csodákat tegyen és amikor mégis tesz, azt is csak „kényszerből”.

„Mindebből azt látjuk, hogy a csodatevés nem felel meg az Úristen ízlésének, s tulajdonképpen csak akkor teszi őket, amikor már nem tehet másképp. A farizeusokat is megfeddte, hogy csak csodák alapján készek hinni: „Nisi signa et prodigia videritis, non creditis”. Ha csak jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek”; (Jn 4,48.) Ebből látható, hogy mennyit veszítenek hit tekintetében azok, akik szeretik élvezni ezeket a természetfölötti dolgokat.” (3 KU 31,9. m.k. XXX.f. 394.o.)

f) Lelki/szellemi javak (33-45. fejezetek, m.k. XXXII-XLIV.f. 397-429.o.)

„... szellemi javakon értem mindazt, ami indítja és segíti az embert az isteni dolgok felé, továbbá a léleknek Istennel való érintkezését és Istennek a lélekhez intézett közléseit.” (3KU 33,2. m.k. XXXII.f. 397.o.)

Bevezetesképp egy megfigyelést bocsát előre:

„... most, hogy a lelki javaknak hatodik, és pedig a mi szempontunkból legfontosabb osztályát vesszük szemügyre, úgy illik, hogy én is, meg olvasóm is, különös figyelemmel ejtsük meg ezt a vizsgálódást. Mert az az egy bizonyos, hogy sokan, nem értvén a dolgot, a szellemi dolgokat gyakran csakis érzékeik kielégítésére használják, s a szellemüket üresen hagyják. Tényleg, alig akad ember, akinél az érzéki járom ne nyomná el jó részét a szellemnek, úgy, hogy megissza a vizet, mielőtt az a szellemhez érne, s ez utóbbit szárazon és üresen hagyja.” (3 KU 33,1. m.k. XXXII.f. 397.o.)

Mivel „szent dolgokról” van már szó, nem ellenőrzi őket a hit-remény-szeretet szempontjából, amit pedig az ideiglenes javakkal kapcsolatban megtett.

Itt már nemcsak három fejezetben tárgyal erről, hanem sokkal részletesebben. Bemutatja és lelki eszközként értékeli: a szent tárgyakat, (35-37. fejezetek 339-409.o.) a helyeket, (38-42. fejezetek 409-20.o.) a szertartásokat, (43-44. fejezetek 420-426.o.) és a szónokokat (45. fejezet 426-429.o.).

A hit és a szeretet követelményei szerint ítéli meg és tisztítja meg ezeket az eszközöket.

4. Szeretet és közösség

Amikor Keresztes Szent János megfogalmazza az első parancsot és annak a javakkal kapcsolatos következményeit, mindig Isten szeretetéről beszél és nem a testvéri szeretetről, ami pedig lényeges dimenziója a szeretetnek.

Ugyanezt tette *A szellemi páros énekben*: a szeretet kibontakozását az Istennel való kapcsolatban magyarázza, meg van ugyanis győződve arról, hogy a szeretet más szempontjai, ha azok hitelesek, együtt növekszenek Isten és az emberek szeretetével.

„... minél jobban nő ez a szeretet, annál jobban növekszik az Isten iránti szeretet; és minél nagyobb ez utóbbi, annál nagyobb lesz az előbbi, tudniillik a felebaráti szeretet; ez utóbbinak ugyanis teljesen azonos az indítóoka és értelme az Isten szeretetével.” (3KU 23,1. m.k. XXII.f. 363.o.)

Valójában azonban Keresztes Szent János állandóan beszél a javaknak a felebaráti szeretetre gyakorolt pozitív és negatív hatásairól, káraitól és előnyeiről:

- aki megtagadja az ideiglenes javakat, szabadabb lesz:

„... ha elfojtja a földi javakon érzett örömet, nemcsak azoktól a vészes károktól szabadul meg, amelyeket az előbbi fejezetben tárgyaltunk, hanem ezenkívül megszerzi a bőkezűség erényét, amely Istennek egyik legkiválóbb sajátja, s amely a kapzsisággal nem fér össze. Ezenkívül lelki szabadságra tesz szert, értelme megtisztul, nyugodt és higgadt lesz; megnövekszik benne a nyugodt bizalom, a tisztelet, a hódolat és az igazi szeretet Isten iránt.” (3KU 20,2. m.k. XIX.f. 352.o.)

- aki a szépséget tartja nagyra, megveti azt, aki nem szép:

„Az első (főkár) a hivalkodás, elbizakodottság, gőg és az embertársak megvetése. Az ember ugyanis nem képes szeméit a túlbecsülés érzelmével valamire függeszteni, anélkül, hogy más egyebeket le ne becsljön. Ebből tehát a többi dolgoknak valóságos és mintegy tagadó lebecsülése származik. Ugyanis egészen természetes, ha valaki egész becsülését egy dologra irányítja, ezen becsülés révén a szív visszahúzódik a többi dolgoktól. Ebből az önkéntelen megvetésből pedig nagyon könnyen megy át az ember a szándékos és önkéntes megvetésbe az említett többi dolgok közül egyesek, vagy pedig valamennyi irányában, és pedig úgy, hogy nemcsak a szívében érzi, hanem a nyelvén is hordja: hogy például ez meg az a személy nem olyan, mint ez vagy az a másik.” (3KU 22,2. m.k. XXI.f. 358.o.)

- aki túlságosan szereti az illatokat, ellenszenvvel tekint a szegényekre:

„A kellemes illatok élvezete folytán az ember megutálja a szegényeket, ami pedig ellenkezik Krisztus Urunk elveivel; nem szíveli a cselédséget, nem állhatja ki az alacsony dolgokat, és szelleme, ezen szenvedélye arányában, elveszti fogékonyágát.” (3KU 25,4. m.k. XXIV.f. 369.o.)

- egyesek azért gyakorolnak irgalmasságot, hogy lássák őket:

„A kár ... abban nyilvánul, hogy az illető másokat önmagához képest rosszaknak és tökéletleneknek tart. Azt hiszi, hogy nem élnek olyan jól, mint ő, s lekicsinyli őket szívében, sőt néha beszédében is. Ez volt meg a farizeusban is, mert hiszen így imádkozott: „Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri homines: raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Jejuno bis in sabbato etc.” „Isten, hálát adok neked, hogy nem vagyok, mint egyéb emberek, ragadozók, hamisak, házasságtörők, mint ez a vámos is.” (Lk. 18,11.) Ez a farizeus tehát itt egyszerre beleesik mind a két lelki kárba, amennyiben túlbecsüli önmagát, s lebecsüli a többieket, amint mai napság is sokan teszik, mikor azt mondják: „Én nem vagyok olyan, mint N.N. s nem teszek így vagy úgy, mint ez, vagy az”. Sőt sokan ezek közül még ennél a farizeusnál is rosszabbak. Igaz, hogy a farizeus nemcsak lebecsülte a többieket, hanem meg is nevezett egyet, mondván: „Nem vagyok olyan, mint ez a publikánus”. Ők azonban ezzel sem érik be, hanem odáig jutnak, hogy eszi őket a méreg és az irigység, amikor előttük másokat dicsérnek, vagy náluknál többre becsülnek.” (3KU 28,3. m.k. XXVII.f. 379.o.)

„A negyedik kára az ilyen embernek, hogy nem fog Isten részéről jutalomban részesülni, és pedig azért, mert előre kivette azt ezen élet folyamán azon öröm, vigasztalás, közbecsülés és sok más előny révén, amelyhez jótettei juttatták. Az ilyenekről mondja az Üdvözítő, hogy megkapták jutalmukat. (Mt. 6,2.) ... Ebben a pontban akkora a nyomorúság az emberek fiai között, hogy nézetem szerint a legtöbb nyilvános jótéteményük vagy egyenesen bűnös, vagy pedig legalábbis értéktelen, tökéletlen és hiányos Isten szemei előtt, és pedig azért, mert nem mondtak le az ilyen emberi érdekekről és tekintetekről. ... az ilyen jótétemények alapján azt lehetne mondani egyesekről, hogy többre becsülik önmagukat Istennél. Ami tényleg igaz is, ha mindezt csak a maguk nevének megörökítésére tették, s enélkül nem is tették volna. Azonban ha el is tekintünk ezektől, akik a legrosszabbak, hányan vannak, akik sokféle más módon esnek bele ebbe a hibába, amikor jót lesznek? Egyeseknek az kell, hogy dicséretet arassanak; mások hálát várnak; mások megint számon tartják és örülnek annak, hogy megtudja X és Y, sőt az egész világ. Sokszor közvetítő útján juttatják rendeltetési helyére az alamizsnát, csak azért, hogy minél többen tudjanak róla. Egyiknek ez kell, a másiknak az. Ez az a trombitaszó, amelyről az Üdvözítő beszél az evangéliumban. Ezzel kürtölik ki a hiú emberek jótetteiket, s emiatt nem kapnak Istentől jutalmat.” (3KU 28,5. m.k. XXVII.f. 380-381 .o.)

- a természetfeletti javak a többi ember javát szolgálják:

„A szellemet Isten senkinek sem adja más célból, mint azért, hogy a többieknek hasznára legyen.” (3KU 30,2. m.k. XXIX.f. 386.o.)

Van azonban egy szorosabb értelemben vett közösségi szempont, amely állandó, és megköveteli a szeretetre való különleges nevelést, mivel sajátos veszélyeket jelent.

Az *Elővigyázatossági szabályok* adnak a közösségi szeretet teológiai megtisztításához értékes elemeket. Maga a cím is jelzi, hogy a szerző csak a veszélyekre és egy megfelelő magatartás előnyeire akar utalni. Szempontja tehát részleges, de igen érdekes.

„... Ne szeresd az egyik személyt jobban, mint a másikat, mert tévedésbe eshetnél. Ugyanis csak az érdemel több szeretetet, akit Isten jobban szeret, azt pedig te nem tudhatod, hogy melyiket kedveli jobban az Úr. Míg ellenben ha valamennyit egyenlőképpen felejtet, úgy, amint a szent összeszedettség szempontjából szükséges, megszabadulsz attól a tévedéstől, amelyből kifolyólag az egyiket a másiknak elébe tennéd. Ne gondold rólok semmit, se jót, se rosszat és kerüld őket, amennyire illetlenség nélkül lehetséges. Ha ezt nem

tartod meg, nem leszel igazi szerzetes; nem fogsz eljutni a szent összeszedettségére;...”
(*Elővigyázatossági szabályok 7.o.*)

„... a legnagyobb gondossággal őrizkedjél még csak gondolatilag is foglalkozni bármivel, ami a testületben történik, s még inkább attól, hogy szóvá tedd. Legyen az, vagy lett légyen akár valamelyik szerzetesnek magánügye; vonatkozzék akár az ő természetére, akár viselkedésére vagy egyéb ügyeire. Akármilyen súlyos természetű legyen is a dolog, ne avatkozzál bele a buzgóság ürügye alatt, sem azért, hogy segíts a bajon, hanem bízd arra, akinek joga és kötelessége azt a maga idején elintézni. Sohase botránkozzál meg és ne is csodálkozzál semmin, amit látsz vagy hallasz, s igyekezzél lelkedet ezekre vonatkozólag teljes tudatlanságban tartani... Értsd meg ..., hogy bár ördögök közepette élnél is, azt akarja Isten, ne fordítsd értelméd figyelmét az ő dolgaikra, hanem hagyd őket. Élj közöttük úgy, hogy egyedüli gondod legyen tisztán és tökéletesen megőrizni lelkedet Isten számára a szerzetekben és a zárdákban mindig akad valami, amin meg lehet ütközni, mert mindig ott vannak az ördögök és igyekeznek elbuktatni a szenteket. Isten pedig megengedi ezt, hogy alkalmat adjon a szerzeteseknek erénygyakorlatra és próbára tegye őket...”

(*Elővigyázatossági szabályok 8-11.o.*)

„Szíved mélyéből igyekezzél mindig megalázkodni mind gondolataidban, mind szavaidban és cselekedeteidben; hogy úgy tudj örülni mások javának, mintha a tiedről volna szó; hogy egész őszintén kívánd, hogy őket minden tekintetben eléd helyezték... Ezt az elvet pedig igyekezzél éppen azokkal szemben gyakorolni, akik legkevésbé rokonszenvesek előtted ... ha ezeket nem gyakorlod így, sohasem jutsz el az igazi szeretet színvonalára, sőt nem is fogsz feléje haladni. Vedd mindig szívesebben, hogy valamennyien téged oktassanak, mintsem, hogy te oktass valakit, még akár olyant is, aki valamennyinél együgyűbb.” (14-15.o.)

XI. Remény és emlékezet

A remény Isten és az ember viszonyának, Krisztus feltétlen követésének és a világgal való kapcsolatnak egy másik szempontja. Isten felé úgy tekint mint dicsőségre, bírásra és az idő teljességére; a reménynek itt megtisztító, vissza- és előretekintő szerepe van...

Szoros kapcsolatban van a hit és a szeretet tartalmával és funkcióival. A reménynek mind birtoklása, mind pedig üressége Isten színelátására és a Vele való egyesülés teljességére vonatkozik; a másik két erénynek is ez a tárgya.

„Az emlékezetről azt mondja, hogy meghal, mert látván azt, hogy meg van fosztva az értelem kincseitől, vagyis Isten látásától és az akarat gyönyörűségeitől, vagyis az Ő birtoklásától, de meg azután, hogy ezen életnek veszedelmei és alkalmi közepette igen könnyen lehetséges Őt örökre elveszítenie: ezen gondolatok olyan fájdalommal töltik el, mintha csak valóban haldokolna. Érti ugyanis, hogy híjával van Isten tökéletes és biztos bírásának, tehát az életnek, mert hiszen Isten a lélek élete, amint Mózes mondja: „Mert Ő a te életed”. (V.k. 30,20.)” (Én 2,6. 198.o.)

Most már elkészíthetjük a három isteni erény elemeinek összképét.

isteni erények	Hit	Remény	Szeretet
képesség	értelem	emlékezet	akarat
ellenség	gonoszlélek	világ	test
szerzetesi fogadalom	engedelmesség	szegénység	tisztaság
egyesülés	bölcsesség	dicsőség	szerepet

A remény teljes teológiai dimenziót alkot éppúgy, mint a másik kettő, mind a struktúra, mind a funkciók szintjén; amint a fenti vázlat mutatja, befutja az egész pályát a teremtés kezdetétől a teljes egyesülésig.

Keresztes Szent János teológiai és antropológiai szempontból nagyon eredeti ezen a területen. Elemzi a remény struktúráját és lényeges feladatokat bíz rá. Elemzi az emlékezet struktúráját és fontos feladatokat ad neki. A kettőt összekapcsolja és ebből az összekapcsolásból új teológiai és spirituális egység születik meg.

A rendszeres tárgyalásban a hit és a szeretet között helyezi el a reményt. Ugyanezt teszi a szintetikus fejezetekben: 2KU 6; 2Éj 21. Motivuma a következő: a remény – emlékezet inkább a megismerés vonalán helyezkednek el (értelem, képzelőerő), ezért azonnal tárgyalja mint kiegészítést. Egy másik érve lehet: a szeretetet az utolsó helyre akarja tenni, mivel az a döntő: 2Éj 21.

A téma kifejtése nagyon vázlatos. Alig tizennégy fejezet, a felénél is kevesebb, mint, amennyit a másik két teológiai erénynek szentel. A teológiai és antropológiai alapot a magyarázatokat, a tárgyalt témákat ... mindent csak vázlatosan mutat be, nem túl nagy pontossággal. A remény a két nagy gigantikus erény, a hit és a szeretet között foglal helyet. A 3KU 1-15 fejezeteket más művekből vett elemekkel egészítjük ki.

Hogy teljes elemző és szintetikus képet kapjunk arról, mit tanít Keresztes Szent János a reményről és emlékezetről, a következő művet ajánljuk: A. Bord, *Mémoire et espérance chez Jean de la Croix*. Beauchesne, Paris 1971.

1. Ajándék és ígéret
2. Az emlékezet felszabadítása
3. Szegénység és birtoklás csak ezeket fejti ki

4. A világban és a történelemben
5. A remény sóhaja

1. Ajándék és ígéret

A reménynek, akárcsak a másik két teológiai erénynek, megvan a teljes perspektívája az üdvösség kezdetétől egészen a beteljesülésig. Funkciói messze meghaladják az emlékezet megtisztítását.

A *3KU* beállítása, összehasonlítva Keresztes Szent János teljes szemléletmódjával, igen szegényes. A hitet és a szeretetet a lelki élet egy bizonyos szintjén, vagyis a szemlélődésre való átmenetnél magyarázza (*2KU* 6-8. m.k. V-VII. 135-151.o.). De ez különösen igaz a reménnyel kapcsolatban, amint ez kitűnik az alapvető fejezetben: *3KU* 2., amely nem hasonlít pl. a szeretetről írt fejezetre (*3KU* 16.). (m.k. XV; 335-338.o.)

Térjünk vissza a *Románckokhoz*; a hit-remény-szeretet életnek mindig ezek a kiindulópontja. A 4-6. *Románck* kínálkozik elemzésre. Itt már rendszerezve jelennek meg a remény alapvető elemei:

- a) jövő és hivatás: Istennel való egyesülés,
- b) a megtestesülésben Krisztus ajándéka, aki állandóan az emberekkel marad,
- c) Isten ígérete, aki mindig nagyobb teljességet biztosít,
- d) a történelem lassú folyamatában várakozás.

Isten ígérete és az emberek reménye teljesen Krisztusban összpontosul: előrerendelés, ígéret, megtestesülés, születés.

Az Istenbe szerelmes lélek imája leírja a keresztény remény dinamizmusát, de az üdvösségtörténet egy későbbi pillanatában, vagyis Krisztus megtestesülése után. Ha fontos ennek az imának tartalma a szeretet szempontjából, nem kevésbé fontos a remény távlatában.

„Uram Szerelmem, ha azért nem teljesíted, amit kérek, mivel még emlékezel bűneimre, tégy velük akaratom szerint, mert ez az, amit leginkább keresek. Gyakorold jóságodat és irgalmadat, és ezek által ismernek fel téged. És ha jótetteimre vársz, hogy megadd, amit kérek, add meg nekem ezeket, hajtsd végre te őket. Jöjjenek a szenvedések is, amelyeket kívánsz, hogy elfogadjak. Ha azonban nem vársz tőlem jótetteket, mire vársz, én kegyelmes Uram? Miért késlekedsz? Ha végül is kegyelem és irgalom az, amit Fiadban kérek tőled, fogadd el az én kis hozzájárulásomat, mert azt is te akarod, és add meg nekem azt a jót, hiszen ezt is te akarod.

Ki tudna valaha is megszabadulni tökéletlen cselekvésmódjától és állapotától, ha te, ó Istenem, nem emeled magadhoz a tiszta szeretetben?

Hogyan emelkedhet fel hozzád az alacsonyságban született és felnövekedett ember, ha nem emeled fel őt azzal a kézzel, amellyel megteremtetted?

Istenem te nem veszed el tőlem többé azt, amit egyszer nekem ajándékoztál egyetlen Fiadban, Jézus Krisztusban, akiben megadtál mindent, amit csak kívánhatok. Ezért örvendezem, amikor arra gondolok, hogy nem késelek, ha én várakozom.

Miért késlekedsz olyan sokáig, amikor szívedben most azonnal szeretheted Istent?

Enyém az ég és enyém a föld, enyéme az emberek, enyéme az igazak, enyéme a bűnösök. Az angyalok az enyéme, az Istenanya az enyém, minden az enyém. Maga Isten is az enyém, és értem van.

Mit kérsz tehát még és mit keresel, lelkem? Minden a tiéd és minden érted van. Ne állj meg kevésbé fontos dolgoknál, ne elégedj meg az Atyád asztaláról lehulló morzsákkal.

Lépj ki önmagadból, légy büszke dicsőségedre. Rejtőzz el abban, élvezd, és elnyersz mindent, amit csak szíved kér.” (*Az Istenbe szerelmes lélek imája*)

Az ima három eleme:

- emlékezés a bűnökre és ima a szabadulásért
- a Krisztusban kapott ajándék tudatosítása
- Isten és minden dolog teljes birtoklása

A bűnökre való emlékezés, mint eleven tapasztalat figyelmezteti a lelket a megneváltottság előző állapotára. Tényleg, a sötét éjszaka bizonyos tapasztalatai lezárják az üdvösség minden útját és az ember azt újból kéri, mint az üdvösségtörténet kezdetén.

Emlékezetünk szelektív, csak a legközelebbi benyomásokra érzékeny, képtelen arra, hogy az isteni ajándék lényegét mindig szem előtt tartsa. Krisztus csak az ígéret szintjén marad meg.

Krisztus mint már megkapott ajándék. Keresztes Szent János imájában ez nagy fordulatot jelent.

„Istenem, te nem veszed el tőlem többé azt, amit egyszer nekem ajándékoztál egyetlen Fiadban, Jézus Krisztusban, akiben megadtál mindent, amit csak kívánhatok.”

Mire vársz, hogy felemelkedj bűneidből és szeress, mikor már ajándéku kaptad Krisztust?

Teljes birtoklás

„Enyém az ég, és enyém a föld, enyéme az emberek, enyéme az igazak, enyéme a bűnösök. Az angyalok enyéme, az Istenanya enyém, minden az enyém. Maga Isten is az enyém, és értem van, mivel Krisztus az enyém és egészen értem van.”

Ez már a remény szintézise, azé a reményé, amelyet egy ember valóságos tapasztalatban megél, újra átélve az üdvösségtörténet korszakait egészen az Istennel és a teremtéssel való egyesülésig.

ÉSz 1,27. „... fejezd be, kösd meg már velem véglegesen a lelki házasságot a Te boldogító látásoddal, – mert hiszen ezt kéri itt a lélek, minél inkább átalakult szeretetté, annál jobban megnyugszik Isten akaratán és mindennel meg van elégedve s a maga számára nem is tud, nem is képes semmit sem kívánni, hanem csakis Kedvesének érdekeit tartja szem előtt; amint azt Szent Pál is mondja, (1. Kor. 13,5.) nem keresi a magáét, hanem csak Kedvesére gondol; mindazonáltal, mivel a remény élteti, nem tehet róla, hogy űrt érez magában s ennek következtében eped, habár édes és gyönyörűséges epedéssel az után, ami még hiányzik nála ahhoz, hogy teljesen bírja az isteni fogadott fiúságot s hogy ott lehessen, ahol teljes lesz dicsősége és megszűnik epedése. Mert ez utóbbi, bármekkora legyen is Istennel való egyesülése, idelent sohasem nyerhet teljes kielégítést, mindaddig, amíg meg nem jelenik az Ó dicsősége. S ezt az epedést még fokozza benne az, hogy annak a dicsőségnek már érezte előízét s rákapott olyannyira, hogyha Isten itt nem viselné gondját a testnek is és nem védené jobbjaival a gyöngye emberi természetet, mint tette Mózással a szikla üregében, azért, hogy meghalás nélkül láthassa dicsőségét: minden egyes ilyen fellángolásra összetörne a szervezete s szörnyethalna, mert az alsóbb résznek nincs arra képessége, hogy kibírja a dicsőségnek ily hatalmas és magasztos lángját.” (m.k. 453-454.o.)

Újból tárgyalja a remény teljes kifejlődését a dicsőség elővételezett tapasztalatában. Ismét megtaláljuk a három elemet. Újra felhangzik a sóhaj a földi egyesülés be nem teljesült volta miatt. Mégis, az ember biztos az isteni ajándékban: Isten közölni akarja magát, találkozásra vágyik. Ez már Isten gyermekeinek új állapota, amelyben elcsitul minden vágy.

2. Az emlékezet felszabadítása

A remény-emlékezetnek szentelt fejezetek legnagyobb része a természetfeletti úton szerzett tapasztalatokkal és képekkel foglalkozik. Mint a hit-értelem esetében is, a természetfeletti benyomások a legveszedelmesebbek ebben az összefüggésben, és még világosabb példákkal szolgálnak, hogyan kell előre haladnia az emlékezetnek a remény területén. Az anyag nagyon hasonló az előző könyvben tárgyalthoz: károk és előnyök, magatartásmód...

Érdekesebb és gyakorlatibb az, amit az emlékezet természetes gyakorlásáról mint a lelki élet állandó tevékenységéről ír (3KU 3-6. fejezetek 304-312.o. m.k. II-V.f.). Ez pszichikai, gyakran ellenőrizhetetlen tevékenység, amelynek a teológiai élet kibontakozásában elsőrendűen fontos pozitív vagy negatív szerepe van.

A természetes életben az emlékezet kapcsolatban van a képzelőerővel és a fantáziával. Keresztes Szent János antropológiájában nagyjából ezek lennének a funkciók:

- a) az érzékelő képességnek képzelő ereje van, ez kidolgozza és kombinálja az érzékek adatait
- b) a fantázia raktárát alkot, itt őrzik a képeket; olyanféle ez, mint egy archívum
- c) az emlékezetnek az a feladata, hogy mindezeket a képeket rávetítse a múltra és a jövőre.

Ebben az értelemben az emlékezet intenzív „jelen”-t él, tartalmazza a már megvalósult vagy a még megvalósulásra váró egész élettörténetet. Az emlékezet időbe való kivetítő képessége azonban megbízhatatlan és sok esetben igen veszélyes. Mind a múltnak, mind pedig a jövőnek valóságdimenziója van, ez gazdagítja a jelent, értelmet és irányt ad neki. De megtörténhet, hogy a múlt vagy a jövő, vagyis a múlt emléke vagy a jövő előrejelzése a menekülés fantasztikus övezetévé válnak, és megfosztják a valóságos *jelent* erejétől és intenzitásától. Egy édes vagy fájdalmas emlék érzelmi tartalma, egy remény vagy egy félelem érzelme úgy is hathatnak, hogy az ember napokon vagy akár hónapokon keresztül is a valóságon kívül él, megfosztva belső szabadságától.

„Sokért nem adnám, ha a lelki emberek végre-valahára belátnák, mennyi kárt okoz nekik az ördög az emlékezetük útján, ha azt használják; mennyi szomorúságot, levertséget és hiú örömet kelt bennük, mind az Istenre vonatkozó, mind a világi dolgok tekintetében; mennyi gyomot ültet a lelkükbe; mennyire elszórakoztatja őket és zavarja a magasfokú áhítatot! Mert hiszen ez utóbbi akkor fejlődik ki, ha az egész lelket a tehetségei révén kizárólag a megérthetetlen legfőbb jóba merítjük belé, és teljesen elfordítjuk az érezhető dolgoktól, éppen azért, mert ezek nem tartoznak a megérthetetlen kincsek közé. Ha tehát egyébként az emlékezet eme kiürítéséből nem is származnék akkora jó, amilyen az Istennel való egyesülés, már csak ezért is nagy kincs volna, mert az ember megszabadul általa sok mindenféle bajtól, szomorúságtól és keserőségtől, de meg a tökéletlenségektől és a bűnöktől is.” (3KU 4,2. 308-309.o. m.k. III.f.)

És valóban, a dolgok és helyzetek nagyobb erővel és hosszabban működnek az emlékezetben, mint előzőleg magának a valóságnak a tapasztalatában. Az érzelmi emlékezetben örömet vagy szomorúságot okoznak, más szenvedélyeket is felébresztenek és főlegesen elégetik a lélek legjobb energiáit. Sajnos azonban, írja Keresztes Szent János „sokan vannak, akik nem akarnak lemondani arról az élvezetről, hogy emlékezetükben felidézzék ismereteiket, s azért nem jutnak a legfőbb jó birtokába és élvezetébe. Mert aki nem mond le mindenéről, nem lehet Krisztus tanítványa.” (3KU 7,2. 314.o. m.k. VI. f.)

Hogy jobban értékeljük a szerző szándékát, aki más esetekben pozitív értéket tulajdonít a természetes emlékezetnek, illetve az abból fakadó bölcsességnek, meg kell különböztetnünk:

a) a *személyes* emlékezést, amikor az emlékezet szabadon és mindentől elvonatkoztatva idéz fel tényeket, vagy gondolatokat,

b) az *érzelmi* emlékezést, amikor az emlékezet a tényeket vagy előrejelzéseket azok teljes érzelmi töltésével idézi fel.

Ebben a második esetben kárt okozhat.

Gyakorlati megfontolásról van tehát szó, olyan előrehaladásról, amely bizonyos űrt hoz létre. De később látni fogjuk, hogy ez az űr, ha közelebbről megnézzük, voltaképp szabadság, lelki szegénység, bírás és teljesség.

Hogy jobban megértsük ezt az érvelést, be kell lépünk Keresztes Szent János gondolatvilágába. Ezt tesszük most.

3. Szegénység és birtoklás

A remény természetének és funkcióinak leírásában a szerző állandóan ellentéteket mutat be: birtoklás és teljesség, illetve szegénység és kivetkőzöttség.

„Minél inkább lemond tehát az emlékezet minden birtokáról, annál több benne a remény; és minél több benne a remény, annál nagyobb része van ebben az Istennel való egyesülésben.” (3KU 7,2. 314.o. m.k. VI.f.)

„... jó lesz talán, ha a lelki életet élő olvasó számára itt röviden összefoglaljuk, hogy általában mihez kell magát tartania, ha egyesülni akar Istennel az emlékezet szempontjából is. Mert bár ezt az eddig mondottakból eléggé megértheti, azért könnyebben fogja áttekinteni, ha itt összegezzük. Szem előtt kell tehát mindenekelőtt tartania, hogy a mi célunk a lélek egyesülése Istennel, és pedig az emlékezet oldaláról való s a reményben történő egyesülés. Nem szabad továbbá elfelejtenie, hogy amit az ember remél, az nincs birtokában s hogy minél kevesebb más dolgot bír az ember, annál erősebben lesz képes remélni azt, amit remél: szóval, annál tökéletesebb lesz benne a remény isteni erénye. Ellenkezőleg, minél több dolog van birtokában, annál kisebb a képessége és tehetsége a remélésre, tehát annál tökéletlenebb benne a remény. Ezek alapján tehát azt kell mondanunk, hogy minél jobban megfosztja a lélek emlékezetét az alakoktól és emlékektől, amelyeknek egyike sem Isten, annál inkább fog az emlékezet Isten felé fordulni s annál üresebb s következőleg alkalmasabb lesz arra, hogy Tőle remélje az Őrá való emlékezés teljességét.

Ha tehát az ember Istenbe vetett tökéletes és tiszta reményben akar élni, egyedüli tennivalója, hogy valahányszor érthető ismeretek, alakok és képek jutnak eszébe, ne törődjék velük, hanem kivetvén magából minden ilyes emléket, szerető szívvel forduljon azonnal Istenhez. Azoknak a dolgoknak pedig ne tulajdonítson több értéket, mint amennyivel pusztán emlékek bír; mert legfeljebb arra szolgálhatnak, föltéve, hogy ilyen természetűek, hogy megértse és megtegye, amire kötelezve van. De ezt is tegye anélkül, hogy ragaszkodnék hozzájuk, vagy örülne nekik, mert különben zavaró hatással volnának rá. Arra ugyanis, amit az embernek tudnia és tennie kell, bátran gondolhat és emlékezhettek, mert ezek a dolgok nem gerjesztenek birtoklási vágyat s így nem okozhatnak kárt...” (3KU 15,1. 332-333.o. m.k. XIV.f.)

Az űr és a birtoklás közötti kapcsolat dialektikus: minél üresebb, annál többet birtokol és fordítva. Ez a paradoxon azonban érthetővé válik, ha azt úgy értjük, ahogyan Keresztes Szent János. Az „űr” nem egyszerűen tények, tárgyak, dolgok hiányát, tehetetlen üres övezetet, a teljes kiürítés eredményét jelzi. Más szövegösszefüggésben és rendszerekben jelentheti ezeket is.

Keresztes Szent János tapasztalatában és gondolatában az „úr” a várakozás és befogadás kiválóan pozitív magatartását jelenti. És itt új szavakat alkalmaz: a lélek mezítlensége és szegénysége. Ezek határozzák meg, hogyan éljük most a reményt, a hitet és a szeretetet.

Íme néhány szemléltető példa:

„Ezek a barlangok a lélek tehetségei: az emlékezet, az értelem és az akarat; azért mélyek, mert nagy kincsek befogadására képesek, amennyiben a végtelenen kívül semmi sem képes őket betölteni. Abból, hogy ezek mennyit szenvednek, ha üresek, némileg meg fogjuk érteni, hogy mennyire élveznek és gyönyörködnek, midőn telítve vannak Istenükkel. Mert hiszen az egyik ellentét megvilágítja a mákat.

Ami az elsőt illeti, meg kell jegyeznünk, hogy a tehetségeknek ezek a barlangjai, amíg nem ürültek ki és nem tisztultak meg véglegesen a teremtmények iránt való minden vonzalomtól, nem érzik rengeteg befogadó képességüknek nagy ürességét. Mert ennek az életnek folyamán minden csekélyke dolog, mely hozzájuk tapad, elegendő ahhoz, hogy megzavarja és megrészegítse őket, olyannyira, hogy nem érzik kárukat, nem veszik észre a végtelen kincsek hiányát és nem ismerik meg befogadó képességüket. Igazán csodálatos dolog, hogy bár végtelen kincseket képesek befogadni, a legkisebb is fejükbe száll, úgyhogy az előbbieket nem fogadják be, míg csak, amint ezt mindjárt ki fogjuk fejteni, teljesen ki nem ürülnek. Ellenben, ha egyszer üresek és tiszták, kimondhatatlan a szellemi érzékek szomjúsága, éhsége és epedése. Mivel ugyanis ezeknek a barlangoknak mélyek a gyomrai, mélységes fájdalmat okoznak, annál inkább, mert az az étel, melynek hiányát érzik, szintén mélységes, tudniillik Isten maga. S ez az erős érzés rendszeren a lélek megvilágosításának és tisztulásának vége felé szokott bekövetkezni, tudniillik mielőtt az elérné az egyesülést, amely már kielégíti a szellemi étvágyat. Mivel ugyanis ekkor már a szellemi étvágyból ki van küszöbölve és tisztítva minden teremtmény és arra irányuló vonzalom és az elvesztette természetes ízlését, úgyhogy ízlése most már az isteniekre irányul: megvan benne a kellő üresség; mivel pedig másrészt az istenieknek megadása az Istennel való egyesülés révén még mindig késik, ez az úr olyan fájdalmat okoz, hogy az rosszabb a halálnál, főleg olyankor, midőn holmi fátyolon vagy résen át hozzája hatolt valamelyes isteni sugár, ellenben Isten még mindig nem adja magát oda neki. Az ilyenek azután türelmetlen szeretetben emésztik magukat s így nem is maradhatnak soká, mert vagy megkapják az egyesülést, vagy belehalnak a sóvárgásba.” (ÉSz 3, 18. 498-499.o.)

Amikor a tehetségek kiürülnek, alkalmasak lesznek a közvetlen egyesülésre.

„... Úgyhogy legyen üres, teljesen elfordulva minden teremtménytől és a szellemi szegénység állapotába helyezve. ... az Úristen ... be fog hatolni az üres lélekbe és meg fogja azt tölteni kincseivel.” (ÉSz 3,46. 516.o.)

„Csak imádkozzék tovább, s várjon ezen önmegtagadás és lelki üresség állapotában: az ő boldogsága nem fog soká késni.” (3KU 3,6. 307o. m.k. II.f.)

Az elszakadás birtoklást eredményez

„Ha az emlékezet, az emlékek jelenben ható kapacitása meg akar őrizni bizonyos képeket vagy adatokat (2KU 17,7.), rabszolga lesz, az emlékek uralma alá kerül. Amikor az ember elkeseredetten ragaszkodik egy formához, egy határozott elképzeléshez, ez kétségtelenül hiba, néha egész beteges állapot, mivel az emlékezetnek, ha be akarja tölteni szerepét, hajlékonynak, befogadónak és dinamikusnak kell lennie. Ez olyan képesség, amely alkalmas a birtoklásra, de sokkal jobb neki, ha megszabadul a birtoklás szellemétől, ha szabad,

szegény, független marad, készen arra, hogy az élet dinamizmusában és mozgalmasságának jelentésében idézze fel az emlékeket.” (A. Bord, i.m. 79-80.o.)

Egyesek attól félnek, hogy az felejtés életük eseményeinek mindörökre való eltörlését és megsemmisítését vagy tudásuk adatainak végleges megszüntetését jelenti. Az emlékezetnek valójában az a feladata, hogy az emlékeket újraélessze és kivetítse, nem pedig az, hogy megőrizze őket.

Ha az emlékezet teljesen ki tud ürülni anélkül, hogy elveszítené az emlékeket, ez azt jelenti, hogy ezek az emlékek valahol ezen a képességen *kívül* őrződnek meg. Ezt mondja Keresztes Szent János, csak ezt nem fontolják meg komolyan: az a raktár, ahol az emlékeket őrizzük, a fantázia és maga a lélek.

„Ezek az alakok ... elevenen nyomódnak be a lélekbe, illetve az értőemlékezetbe; tehát nem olyanok, mint más képek és alakok, amelyek a képzeletben vannak elraktározva. Azért is a lélek, ha vissza akar rájuk emlékezni, nem kénytelen elmenni értük ez utóbbi tehetséghez, mert benne magában vannak, olyan módon, amint egy kép van a tükörben, amelyben látható.” (3KU 13,7. 329.o.)

Ha az emlékeket máshol őrizzük meg, az emlékezet kiürülhet a személy minden kára, az emlékek tárháza minden csökkenése nélkül.” (A. Bord, 81.o.).

4. A világban és a történelemben

A hit és a szeretet területén ajánlott negatív magatartás még nagyobb hangsúlyt kap, amikor a reményről beszél. Mértékletesség a képek, formák, közvetítő eszközök használatában, hogy eljussunk a hitben való egyesülésre. Mértékletesség a szeretet javainak használatában; üresség és elszakadás a remény területén... Mindezek súlyos kérdést vetnek fel: értékeli-e kielégítően a világot és az emberi történelmet, vagy törli a teológiai egyesülés horizontjáról?

Súlyos kérdés ez, amelyre nem lehet általánosságban válaszolni. Keresztes Szent János más történelmi és kulturális környezetben írt...

A problémát jól megmagyarázza G. Morei, *Le sens de l'existence selon saint Jean de la Croix*. II, Paris 1960, 317-346.o.

Hogy Keresztes Szent János milyen magatartást tanúsít a világgal szemben, annak megértésére négy szintet kell megkülönböztetnünk.

a) Maga az élet

Jóllehet igen visszavonult és tartózkodó (lásd 2. fejezet), intenzív és gyakori kapcsolata van a világgal, emberekkel, sokat utazik, ért a gazdasági ügyekhez, stb. Sokat volt előljáró, ezért sok mindenhez kellett értenie.

b) Hivatás a világért

Mint ember és mint szemlélődő meg van győződve arról, hogy az Egyházban és az emberiségben megvan a helye és fontos küldetést tölt be. Realista módon él az időben, élettapasztalata és művei tükrözik az előző korok hagyományainak, valamint saját kora vallási és kulturális tapasztalatainak lényegét.

c) Természet

Életében és műveiben állandóan megnyilvánul a természet iránti szeretet. Nem az emberi munka, hanem a teremtés szintjén szemléli. Ez a nézőpont különben jellemző korára. Szemlélete rendkívül pozitív.

d) Kora történelme és társadalma

Itt valóban hiányzik valami. Gyakran utal bibliai tényekre, de műveiben nem szerepelnek kora vallási és társadalmi eseményei, amelyekben megtestesül az üdvösség. Élte ezeket, de nem nevezi meg őket.

Ez inkább érzékenységének tudható be vagy még inkább stílusának. Már mondtuk előbb, hogy saját életéről sem beszél írásaiban. Nagyon tudatosan tesz így. Semmit nem akart mondani pl. a Durueloban szerzett első tapasztalatairól, jóllehet ott született meg a reform.

Keresztes Szent János hallgat a maga életéről és hallgat a történelmi eseményekről; de intenzíven éli mindkettőt. Tény, hogy itt egy egész más lelki magatartásról van szó, mint például Szent Teréziáé.

5. A remény sóhaja

Keresztes Szent János reményének az egyesülésre irányuló megfeszülés ad erőt. Ez az erő nem űr vagy hiány, hanem inkább abból a határtalan kapacitásból származik, amely a kiüresedés következtében felszabadult és a felszínre tört. A jelenlét már lelepleződik és már a kommúnió előízét érzi.

Aki nem ismeri a remény igazi természetét, az a sóhajokat esetleg az illető személy rossz sorsának, hanyagságának vagy bűnösségének tulajdonítja. A kielégítetlenség gyökerét azonban nem itt kell keresnünk.

„... nem elégíti ki őt az a béke, nyugalom és megelégedés, amelyet a lélek ezen élet folyamán elérhet, annyira, hogy ne sóhajtozzék tovább – bár nem fájdalmas, hanem békés sóhajokkal – annak reményében, ami még hiányzik a boldogsághoz. Mert hiszen a sóhaj vele jár a reménnyel.” (Én 1,14.190.o.)

Ez a szeretet és nem a türelmetlenség sóhaja.

„Ez a sóhaj pedig itt a lélek bensejéből, annak szerető szívéből fakad, mert hiszen, ahol a szeretet sebet ejt, ott érezhető a sebnak fájdalma is, amely folytonos sóhajokban nyilvánul; sóhajtozik a fájdalmas távollét miatt.” (Én 1,14. 190.o.)

„... a lélek nem szenvedésének végét óhajtja, hanem munkáját. Mert az ő munkája a szeretés s ennek a munkának, tudniillik a szeretésnek óhajtja ő a végét és csúcspontját, ami nem egyéb, mint az Isten iránti szeretetnek tökéletessége és betetőzése.” (Én 9,7. 228.o.)

Még el nem jut erre a teljességre, az ember magányban él, a magasrendű szeretet és remény alapmagatartásában.

Keresztes Szent János *A szellemi páros ének* 15,24-ben jellemzi a magányos madár öt tulajdonságát:

- a legmagasabb helyeken található
- csőrét a szél felé fordítja
- magányos, nem engedi, hogy más madarak a közelében legyenek
- édesen énekel
- nincs meghatározott színe.

Hogy megértsük a remény gazdagságát és dinamizmusát, olvassuk el *A szellemi páros ének* 38. versszakát és kommentárját, valamint *Az élő szeretetláng* 1. versszakának két utolsó sorát és azok magyarázatát.

Most azonban még csak a teológiai nevelésnél tartunk, ne elővételezzünk ilyen magasságokat.

XII. Sötét éjszaka

A „sötét éjszaka” Keresztes Szent János tanításának egyik legjellemzőbb kifejezése. Voltaképp a keresztény élet egy eleméről van szó, mivel a halál és feltámadás misztériumát foglalja magában. Keresztes Szent János nem tesz mást, mint meghatározza ennek struktúráját és dinamizmusát. Ennek eredménye az élet és a tanítás egy olyan egysége, amely jól tükrözi az evangéliumot és az igazi élettapasztalatot.

Egyesek az éjszakát Keresztes Szent János élete és tanítása szinte kizárólagos képének tekintik. Ez túlságos leegyszerűsítés. Igaz, amint már ezt mondtuk, hogy az éjszaka fontossága miatt szinte átlép a kezdők és haladók állapotán. A valóság azonban sokkal összetettebb, az élet sokkal hosszabb és változatosabb.

Hogy azt a témát a maga összetettségében és teljességében tárgyalhassuk, két fejezetre osztjuk az anyagot: az elsőben az éjszaka természetét, elemeit és struktúráját elemezzük, a másodikban a megvalósulás dinamikáját és sokféleségét.

Összefoglaló bemutatás:

F. RUIZ, *Horizontes de la noche oscura*: El Monté Carmelo 88 (1980) 389-409.

„Obras”, 498-512.o.

„Introducción”, 19. és 22. fejezet.

1. Keresztes Szent János érdemei
2. A folyamat tisztító szakasza
3. Zavarbaejtő tapasztalat
4. Teológiai valóság

1. Keresztes Szent János érdemei

A misztikus doktor nevét állandóan összekötötték a sötét éjszakával: az éjszaka doktora, Keresztes Szent János-i éjszakák stb. Valóban, rendkívüli érdemei vannak ezen a területen. Egyetlen a lelki irodalomban, aki az éjszakát alaposan elemezte. Fölülmúlhatatlan. Sajátos érdemei röviden:

- olyan zavaros tapasztalat és zavarbaejtő jelenségek összességének pontos megértése és leírása, amely meghaladja felfogását annak, aki éli,
- az egész valóság teológiai és pszichológiai rendszerezése és kidolgozása: meghatározza az éjszaka okait, tartalmát, funkcióit és eredményeit,
- megalkotja a „sötét éjszaka” tömör és szuggesztív szimbólumát, amelyet aztán magas szinten kommentál,
- ugyanezzel a címmel egy rendkívüli költeményt írt, majd egy klasszikus és mindmáig felülmúlhatatlan művet: a lelki és misztikus irodalom gyöngyszemét.

Mindezek valóságos és igazolható érdemek, és jelzik Keresztes Szent János rendkívüli eredetiségét. Ugyanakkor a „sötét éjszaka” kifejezés és más hasonlók zavart is kelthetnek a kevésbé felkészültek lelkében.

Keresztes Szent János nem szerzője a sötét éjszakának, annak a fájdalmas tapasztalatnak, amelyet előtte és utána minden hívő megél. Ha ma nekünk is meg kell ezt élnünk, ezt nem tulajdoníthatjuk Keresztes Szent János, vagy iskolája befolyásának. A sötét éjszaka a transzcendens Isten, Krisztus keresztjének misztériuma, amely a történelemben és az emberi szívekben hat. Mivel isteni mű, mindenkit elér: csoportokat és egyeseket, különböző áramlatokat, különböző időkben, függetlenül attól, hogy az illetők hogyan vélekednek a lelki életről, elfogadják-e Keresztes Szent János beállítását vagy sem.

A szimbólum

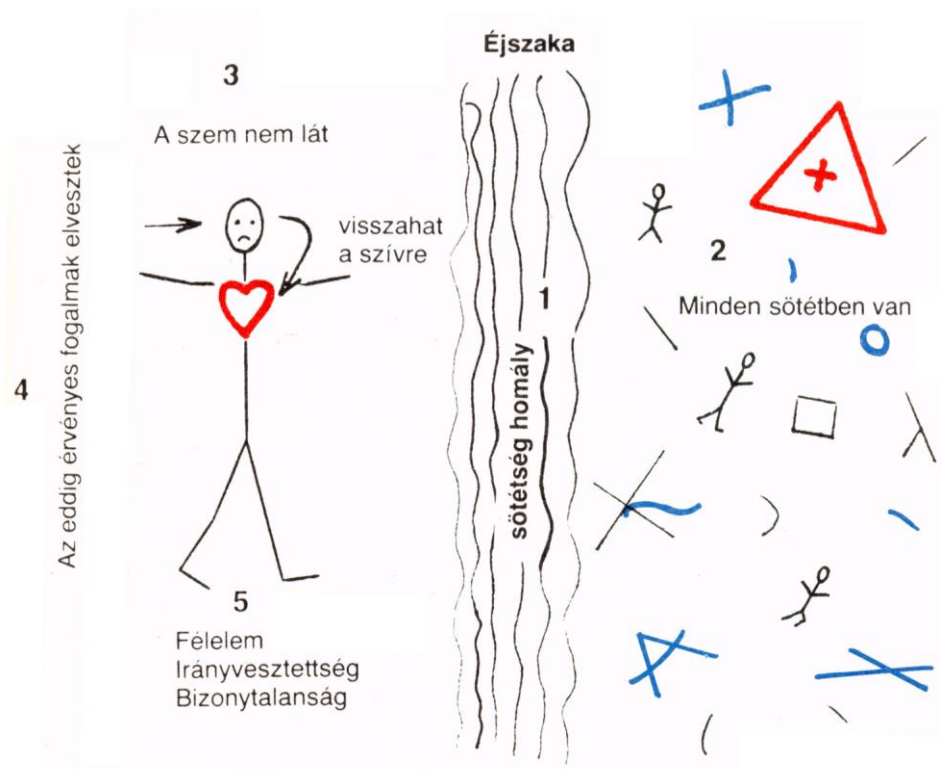
A „sötét éjszaka” elsőrendűen fontos lelki kategória lett, hála annak a pontosságnak, amellyel azt a Szent bemutatja. Jóllehet szimbolikus, költői kifejezésekkel írja le, a lelkeségi teológiába mint terminus technicus (szakkifejezés) vonult be. A Keresztes Szent János által teremtett szimbólumok között a legszebb és legértékesebb. Lássuk most a kifejezés tartalmát.

Egy klasszikus ellentét-pár összefüggésében található: „fény-árnyék.” Keresztes Szent János mindkét pólust alkalmazza: fény, tűz, láng; sötétség, homály, éjszaka. Az éjszaka a fény fájdalmas hiánya, következésképp mindannak az emberi tevékenységnek megszűnése vagy csökkenése, amelyek a világosságtól függenek: fogalmak, kapcsolat a tárgyakkal, a mozgás lehetősége és biztonsága. A fénytől való megfosztottság magával hozza a látás, majd pedig az aktivitás megszűnését. A tehetetlenség és a kudarc érzését kelti az emberben. Ha a fényről és a látásról beszélve nemcsak a világosan látás képességét értjük, hanem minden vele kapcsolatos tevékenységet, akkor az éjszaka erőteljes jelentést kap, és alkalmas egy bizonyos lelki tapasztalat kifejezésére.

Honnan veszi e szimbólum alapanyagát? Számos esztétikai és lelki elemből alkotja meg ezt a szimbólumot:

- sokszor és hosszan szemlélte a fényt és világosságot a természetben,
- a biblikus és patrisztikus hagyomány a földi ember és a transzcendens Isten legnagyobb találkozásait a homály és a sötétség képeivel fejezi ki,
- maga is fájdalmasan megtapasztalta a sötétséget, az elhagyatottságot és a magányt: Toledo börtönében és élete számos helyzetében.

Mindezek együtt bőséges anyagot adtak neki. Hozzájárul még ehhez a misztikus tapasztalat és az irodalmi zsenialitás titka: így alkotja meg az egységes szimbólumot. Itt pedig nincsenek szabályok.

Keresztes Szent János maga is megkísérelte, hogy valamiképpen meghatározza azokat az érintkezési és hasonlósági pontokat, amelyek a szimbolizáló tárgy és a szimbolizált lelki valóság között fennállnak. Három oka van annak, hogy ezt a lelki tapasztalatot éjszakának nevezi (1KU 2.):

- a) *a kiindulási pont miatt*,
amely az érzékelhető és lelki fogalmaktól való megfosztottságot, vagy ezek ízének elvesztését jelenti,
- b) *a hit miatt*:
a hit által kell ugyanis Isten felé haladnia és elhagynia minden más fogalmat; a hit még sötétebb lesz tartalmában és „megfontolásaiban”,
- c) *az út célja miatt*:
ami a transzcendens Isten és aki mindig homályos marad az őt kereső és az ebben az életben őt megtaláló ember számára.

Költemény és magyarázat

A szimbólum jobban felfedi tartalmát, mivel a szerző egy rövid és igen tömör költeményben fogalmazza meg. A költemény sokkal jobban érzékelteti a jelkép dinamikus jelentését, jobban megérthetjük az „éjszaka” jelképének személyes, antropológiai és teológiai tartamát.

Az éjszaka jelensége a költeményben nem marad sztatikus vagy elszigetelt, hanem teljes élet-helyzetté válik: ebben valósul meg a keresés és a szeretet-találkozás. Minden az éjszakában történik, minden az éjszakának köszönhető, de az éjszaka igazi jelentése megsokszorozza annak dimenzióit.

A magyarázat aztán még jelentős elemekkel gazdagítja. Jóllehet a szerző panaszkodik amiatt, hogy a szimbolikus és költői teljességet le kellett fokoznia a fogalmak nyelvére, a magyarázatban igen értékes eszközt ad a kezünkbe, hogy jobban megértsük a jelkép jelentését.

2. A folyamat tisztító szakasza

Keresztes Szent János számára a sötét éjszakának megvan a határozott helye és sajátos szerepe a lelki fejlődésben. Nem úgy tekint rá mint próbatételre vagy elviselendő szenvedések sorozatára. Első feladatának azt tekinti, hogy körvonalazza határait.

„Sötét, nagy éjszakán
A szeretet tüzeiben égve,
Ó boldog pillanat!
Kisurranék csöndben, titokban,
Mikor házam már elpihent.”

Ebben az első versszakban a lélek megénekli azt a boldog pillanatot, amelyben sikerült szakítania mindennel és leszámolnia azokkal a vágyakkal és tökéletlenségekkel, amelyek az ember érzéki részét eltöltik, azóta, hogy ez utóbbi felmondta az észnek az engedelmességet. Ennek megértése céljából szem előtt kell tartanunk azt, hogy mielőtt a lélek a tökéletesség magaslatára emelkedhetnék, előzetesen kétféle éjjelen szokott átesni. Más írók ezeket a folyamatokat a lélek tisztulásainak nevezik: mi azt a nevet választottuk számukra, hogy „éjjelek”, amennyiben a lélek mind az egyikben, mind a másikban úgy van, mintha éj borult volna reá és sötétben kellene tapogatódnia.

Az első éjjel vagy tisztulás, az ember érzéki részét illeti, s erről szól a fenti versszak: ezt fogja tárgyalni ennek a könyvnek első része. A második az ember szellemi részének éjjele, amelyet a második versszak fejez ki. Ennek egyik felét, és pedig a cselekvő tisztulást, a könyv második felében fogjuk kifejteni, mert a szenvedő tisztulásnak majd csak e mű harmadik és negyedik részében ejtjük sorát.” (1KU 1,1-2. 59-60.o.)

Az idézett szövegben sok hasznos, ámbr rövid utalást találunk arra, hogy meghatározzuk az éjszaka szerepét a lelki fejlődésben:

- az egyesülés felé vezető út egy szakasza ez,
- sötétségben, homályban valósul meg,
- fő célja a tisztulás,
- különböző, aktív és passzív formákban fejlődik ki,
- *A Kármelhegy útja* és *A lélek sötét éjszakája* témája közös.

Teljes tisztulás

A tisztulás munkája az egész emberre kiterjed. Amikor Keresztes Szent János „érzékről és szellemről” beszél, ebbe belefoglal mindent.

A Kármelhegy útja az aktív tisztulást írja le az egyes érzékek és képességek szempontjából, *A lélek sötét éjszakájában* pedig a passzív tisztulás valamennyi érzék (az érzék) és valamennyi képesség (a szellem) együttesében jelenik meg. E különbség oka magában a tapasztalatban keresendő. Amikor az ember maga szervezi meg cselekvési programját, ez csak a felületet érinti és csak részenként ragadja meg az embert. Amikor viszont Isten veszi őt kezelésbe, akkor az egész embert teljesen elborítja, és eljut valamennyi érzéke és képessége gyökeréig. A „tisztulás” az ember teljes készségét jelenti, számos pozitív elemmel. Nemcsak arról van szó, hogy valamit ki kell küszöbölni, elvágni, elhagyni... A negatív szempontot pozitív eredmények fémjelzik: új szeretet, új gondolkodás- lét- és értékelésmód stb., ugyanakkor erő, hogy az ember egy magasabbrendű érettség szintjén éljen és cselekedjék.

Nem meglepő tehát, hogy Keresztes Szent János állhatatosan visszatér a tisztulás passzív elemének abszolút szükséges voltára. Lehetetlen ugyanis, hogy az ember saját kezdeményezéséből megszabaduljon bűneitől, amelyek állandóan lépre csalják: először azért, mert nem ismeri fel ezeket a bűnöket, aztán pedig azért, mert nem tud kiszabadulni egy olyan helyzetből, amely egész személyét és szabadságát magával rántja.

Hiányzik továbbá a leglényegesebb, tudniillik a megértés, a szeretet és a cselekvés új képessége, az új ember ismervei. Ez az Úr tiszta és egyszerű ajándéka, aki a teológiai életet egy magasabb szintre emeli.

A passzivitásnak két formája van:

- egyszerű passzivitás: az emberre „rákényszerített” élethelyzetek, amelyeket Isten megfelelő adagolású teológiai kegyelemmel kísér, hogy az ember ezeket a helyzeteket megfelelő spirituális jelentésben értelmezze és élje meg,
- misztikus passzivitás: külső, de főképp belső helyzetek, amelyekben Isten közvetlenül nyúl bele az ember életébe és eltávolítja az ember legbelső struktúráit: ítélőképesség, biztonság, önmagáról, Istenről és a bűnről alkotott kép, stb., és az emberben a megértés és a szeretet új formáit alakítja ki.

A misztikus passzivitás mélyebb és hatékonyabb és sokkal fájdalmasabb. A szellemi tisztulás szükséges passzivitása nem ölt feltétlenül misztikus formákat. A szeretetben való tisztulás, ahogy arról az *Elővigyázatossági szabályban* és a *Négy tanácsban* ír, arányos kegyelmekkel jár, és gyógyítja a rosszat, de nem misztikus jellegű. Keresztes Szent János

szerint szükség van a passzív tisztulásra (nehéz szeretet, betegségek, ezerféle fájdalmas helyzet), de nem a kimondottan misztikus tisztulásra.

Ismerve a passzivitás teológiai és antropológiai fogalmát, nem kell csodálkoznunk azon, hogy éjszakának a passzív éjszakát nevezi. Ezért hívja egyszerűen „sötét éjszaká”-nak azt a könyvet, amelyben a passzív éjszakáról beszél; és ebben a könyvben magyarázza igazán a költeményét, *A Kármelhegy útjában* csak hivatkozik rá.

Az éjszaka olyan jelenség, amely önmagától jön, amelyben az ember egyszer csak benne találja magát anélkül, hogy maga előkészítette volna. A Kármelhegy „kapaszkodójának” képe viszont az ember által akart és tervezett erőfeszítésre mutat.

Transzformáció

A tisztulás szó talán nem fejezi ki egészen azt, amit Keresztes Szent János ezen ért. Az „átmenet” szó pedig valami térbeli képzetet idéz fel. Helyesebben ugyanannak az embernek létmódváltásáról van szó, tehát egy igazi és radikális transzformációról.

Keresztes Szent János terminológiája változásról szól minden szinten: az ember más szinten cselekszik, ért meg, érez, szeret, mások lesznek képességei is. Minden, ami emberi, istenivé válik:

„Ez az új ruha pedig nem egyéb, mint Istennek Istenben való egészen új nemű megértése, amely pótolja az eddigi pusztán emberi megértést. Továbbá Istenben való új, Isten iránti szeretet; amennyiben az akarat most már megszabadult az ő régi, emberi ragaszkodásaitól és vágyaitól. Ezekon kívül egészen új gondolkodásmódot és mérhetetlen élvezetet önt a lélekbe, amely kiszorítja belőle a régi gondolkodást és a régi fogalmakat. Így azután Isten egészen megszünteti a régi embert, vagyis az ő pusztán emberi létét, és összes tehetségeit új, természetfölötti képességekkel ruházza föl, úgy hogy eddigi pusztán emberi cselekvése istenivé válik. Ez az, ami az Istennel való egyesülésben létrejön. A lélek nem szolgál többé másra, mint arra, hogy oltár legyen, amelyről Istenhez az imádás és dicséret áldozata száll föl, s amelyen nem lakozik más, mint Isten ... a lélek csak akkor lehet méltó oltára Istennek, ha egyrészt sohasem alszik ki rajta az Isten iránti szeretet tüze, másrészt azonban idegen tűz, illetve szeretet nem kerül rá. Isten ugyanis nem tűr meg maga mellett semmi mást.” (1KU 5,7. 78.o.)

„Nagyon kiváló a második előny, amelyet abból merít, hogy nem keresi örömét az érzékiekben s ez az, hogy az érzéki ember valósággal szellemivé, az állati ember értelmes lényé alakul át s bár ember marad, angyali létet folytat. Ami tehát ideiglenes volt és emberi, az istenivé és mennyivé válik. Mert aminthogy az olyan emberre, aki az érzékiekben leli kedvét s azokban keresi élvezetét, ráillenek az említett jelzők, tudniillik, hogy érzéki, állati, anyagi, stb.; épp úgy, ha kedvtelését elvonja ezektől, megérdemli az ellenkező jelzőket, tudniillik azt, hogy szellemi, angyali, stb.” (3KU 26,3. 371 .o. m.k. XXV.f.)

„... értelmem kisurrant önmagából; emberiből istenivé lett. Miután ugyanis e tisztulás folytán Istennel egyesült, már nem azon a korlátolt és gyöngyöző módon ért, mint annakelőtte, hanem ért az isteni Bölcsesség révén, amellyel egyesült. Az én akaratom szintén kiment önmagából, s istenivé változott; mert amióta eggyé lett az isteni szeretettel, már nem azzal a korlátolt erővel és elevenséggel szeret, mint azelőtt, hanem szeret az isteni Szellem erejével és tisztaságával. Így tehát az akarat Istenre vonatkozólag már nem működik emberi módon. De átalakult maga az emlékezet is, hogy tárháza legyen minden örök gondolatnak, amely Isten dicsőségét hirdeti. Egy szóval az éjszakának és a régi ember megtisztulásának révén az összes lelki erők és vonzalmak megújulnak, isteni természetűekké és gyönyörűségesekké válnak.” (2Éj 4,2. 73.o.)

„... ezen egyesülés révén már mint felnőttek nagy dolgokat tesznek szellemükkel, amennyiben, amint később majd kifejtjük, akkor már az ő cselekedeteik és tehetségeik inkább isteniek, mint emberiek. Isten ugyanis azt akarja, hogy teljesen levessék a régi embert, s az újba öltözzenek, aki Isten szerint van teremtve az érzéki rész újdonságában, amint az apostol mondja.” (2Éj 3,3. 71.o.)

„Ki kell még fejtenünk azt is ez alkalommal, hogy ez az áldott éjszaka, habár elsötétíti a szellemet, ezt csakis azért teszi, hogy az összes dolgokra vonatkozólag fölvilágosítsa; bár megalázza és megnyomorítja, ezzel csak az a célja, hogy fölemelje és szabaddá tegye; s bár szegénységbe süllyeszti és kiüresít belőle minden természetes birtokot és vonzalmat, ezzel csak azt akarja elérni, hogy tanulja meg az összes égi és földi dolgokat isteni módon, a szellemnek mindennel szemben való általános szabadságával élvezni.” (2Éj 9,1. 93.o.)

„... e tisztulás nélkül semmiképpen sem volna képes érezni és élvezni ezeknek a szellemi ízeknek egész bőségét. Mert ha csak egyetlen egy vonzalom is van benne, vagy csak egyetlenegy részleges dologra irányul is a szellem, – akár csak ténylegesen, akár szokásszerűleg –, az elég ahhoz, hogy képtelen legyen érezni és élvezni a szeretet lelkének gyöngéd és bizalmas ízét, amely magasabb értelemben magában foglalja az összes jó ízeket.” (2Éj 9,1. 94.o.)

„Ahhoz tehát, hogy a lélek eljusson erre a magaslatra, elkerülhetetlenül szükséges, hogy a szemlélődésnek az a sötét éjszakája megsemmisítse és összetörje őt alantas mivoltában s ebből a célból sötétségbe, szárazságba merítse, mindentől elszakítsa és mindenből kiüresítse. Mert az a fény, amely neki van szánva, végtelenül magas isteni fény, amelyet az értelem természetes állapotában nem képes felfogni.

Szükséges tehát, hogy az értelem természetes világosságában előbb megtisztuljon és megsemmisüljön, e sötét szemlélet révén teljes homályba merüljön, mert csak így lesz képes fölemelkedni arra a színvonalra, amelyen egyesülhet vele és istenivé lesz a tökéletesség állapotában.” (2Éj 9,2-3. 94-95.o.)

„... a lélek lassankint eltávolodik és elidegenedik a dolgokra vonatkozó rendes érzéstől és felfogástól, és e tekintetben megsemmisülve az istenit veszi föl magába, amely tulajdonképpen inkább az örök élet kiváltsága, mint ezé.” (2Éj 9,5. 97.o.)

„... ebben a szemlélődésben és isteni hatásban tényleg nincs semmi, ami szükségképpen okozna szenvedést, sőt ellenkezőleg, amennyiben rajta áll, csupa édességet és gyönyörűséget okoz, aminthogy később csakugyan ez a hatása; ellenben okot szolgáltat a szenvedésre az a gyöngeség és tökéletlenség, amely akkor még megvan a lélekben s azok az ellentétes tulajdonságok, amelyek benne gyökereznek s útját állják ez édes élvezetnek. Így azután, midőn rátűz az isteni fény, a léleknek az említett módon sok szenvedést okoz.” (2Éj 9,10. 100.o.)

a) **Kiindulási pont a természetes ember**

Az éjszaka előtti helyzetében az embernek igen kemény jelzőket ad: állati ember, érzékies ember, a régi ember, alacsonyrendű tettek, gyermek, testies ember:

„... ezeknek a haladóknak Istennel való érintkezése és lelkigyakorlataiknak színvonala igen alacsony, mert szellemüknek aránya még nincs megtisztulva és megvilágosítva, aminek következtében Istentől, Szent Pál szerint úgy gondolkoznak, mint a kisdedek; s Istennel szemben úgy éreznek, mint a kisdedek. (1 Kor. 13,11.) Mindez pedig azért van így, mert még nem jutottak el a tökéletességre, vagyis az Istennel való egyesülés fokára.” (2Éj 3,3. 71.o.)

Minderre nincs gyógyír, míg Isten közbe nem lép. Természete szerint az érzék szintjén cselekszik, és itt is marad, még akkor is, amikor természetfeletti, szellemi közléseket kap.

„Ezért az olyanok, akik még nem annyira szellemiek, hogy teljesen megtisztultak volna a vágyaktól és örömeiktől, sőt ezekben még kissé test-szerintiek: a szellemnek legalsóbb és legértékeltenebb dolgait, amelyek legközelebb állnak az ő életükben még mindig érvényesülő érzékiséghez, igen nagyra becsülik. Ellenben azokat, amik a szellemiségnek legértékesebb és legmagasztosabb dolgai, s amik legjobban eltávolodnak az érzékiségtől, kevésbe veszik, nem becsülik, sőt nem egyszer ostobaságnak tartják, amint azt Szent Pál igen jól mondja: „A test szerint való ember nem fogja föl azt, ami Isten lelkéé, mert az bolondság előtte és nem értheti meg.” (1 Kor. 2,14.)

A test szerint való emberen itt azt kell érteni, aki még mindig természetes vágyai és örömei szerint él. Mert bár igaz, hogy egyik-másik érzéki öröm a szellemből fakad, de azért, ha az ember az ő természetes törekvő képességével ragaszkodik hozzá, akkor már ez az egész nem egyéb, mint természetes érzéki vágy. Mert az nem számít, hogy a tárgy, illetve indítóok természetfölötti; ha a törekvőképesség természetes indítóokból fordul feléje, gyökere a természetben van és abból meríti erejét. Ilymódon nem emelkedik a természetes érzéki vágy színvonala fölé, mert hiszen ugyanaz a lényege és természete, mintha valami természetes indítóokból fakadna és természeti tárgyra irányulna.

Azt fogod talán erre mondani; ebből az következik, hogy ha a lélek Isten után áhítozik, nem áhítozik utána természetfölötti módon, s így Isten szemeiben semmi érdeme sincs. Erre azt felelem, hogy a léleknek Isten után áhítozása nem mindig természetfölötti. Csak akkor az, ha Isten önti azt beléje és Ő ad erőt a törekvő képességnek. Ez pedig egészen más, mint a természetes, az érzéki vágy. S addig, amíg Isten ezt beléje nem önti, édes-kevés, vagy éppen semmi az érdem. Ha tehát a magad erejéből akarsz áhítozni Isten után, ez csak természetes vágyódás és az is marad, mindaddig, amíg Isten azt természetfölöttivé nem teszi. Ebből következik, hogy ha te a magad erejéből akarod törekvő képességedet a szellemiekre irányítani és ragaszkodsz azokhoz az élvezetekhez, akkor természetes tehetségeddel működöl, hályogot vetsz lelki szemeidre és test szerinti vagy. Így azután nem is vagy képes helyesen megítélni és megérteni a szellemi dolgokat, mivel azok föltötte állanak minden természetes érzéknek és törekvésnek. Ha pedig még mindig maradnának kételyeid, nem mondhatok neked mást, minthogy olvasd el újra, amit írtam, mert ebben megvan a helyes felfogásnak egész lényege s nem volna helyén itt tovább beszélni róla.” (ÉSz 3,74-75. 536-537.o.)

b) **Transzformáció mint átmenet**

Ezt a kifejezést Keresztes Szent János a már teljessé vált transzformációra, azaz az egyesülésre alkalmazza, ugyanakkor az átmenetet is jól jelzi, vagyis azt a radikális változást, amely az emberben létrejön a kegyelem különleges közreműködésére:

„Hogy eljussunk a természetfölötti átalakulásra, mindennek sötétségbe kell borulnia, ami természetes” (Vö. 2KU 4,2. 124-125.o.)

Még ha azt mondja is, hogy az éjszaka megtisztít és megvilágosít, a gyakorlatban a terminológia inkább kiüresítést, megtagadást, mezítelenséget jelent.

c) **Érkezési pont: a megistenült ember**

Az éjszaka gyümölcse – ahogy azt különböző kifejezésekkel megnevezi –: új ember, új ruhák, isteni képességek, szellemi ember, isteni, természetfölötti képességek, isteni cselekvésmód. *A lélek sötét éjszakájában* röviden beszél erről a harmadik szempontról, bővebben *A szellemi páros énekben* és *Az élő szeretetlángban*.” (2Éj 9)

„Az ara tudatában van annak, hogy akaratának törekvése már elfordult az összes dolgoktól és a legizzóbb szeretettel kapaszkodott bele Istenbe. Érzéki részének összes erői, tehetségei és törekvései megszűntek lázongni, meg vannak zabolázva és egy értelemben haladnak szellemével. Az ördögöt a változatos és hosszas szellemi gyakorlat és harc folyamán legyőzte és messzire űzte. Lelke egyesülve van Istenével, hozzá hasonult és el van árasztva a mennyei ajándékok kincseivel. Tehát ezek alapján már jól fel van készülve, mindennel ellátva és elég erős ahhoz, hogy Jegyesére támaszkodva (Én. Én. 8,5.) áthaladhasson a halál pusztaságán s élvezze Jegyesének gyönyörűségeit, pihenéseit és dicső nyomdokait. Azt óhajtja tehát, hogy Jegyese fejezze be már végre ezt az ügyet s hogy erre indítsa Őt, eléje tárja az utolsó versszakba foglalt összes dolgokat, és pedig szám szerint ötöt. Először azt, hogy az ő lelke már elfordult és elidegenedett mindentől. Másodsor, hogy az ördögöt már legyőzte és messze űzte. Harmadszor, hogy már uralkodik szenvedélyein és megfékezte természeti vágyait. Negyedszer és ötödször, hogy az ő érzéki, alsóbb része már megjavult és megtisztult és teljesen engedelmeskedik a szelleminek, úgyhogy ama szellemi javak befogadását nemcsak, hogy nem fogja akadályozni, hanem ellenkezőleg, teljesen alkalmazkodni fog hozzájuk; mert hiszen már azokból is, amelyek most vannak meg a lélekben, tehetségéhez képest kiveszi részét.” (Én 40,1. 424-425.o.)

„A lélek tehát itt belátja, hogy minden javára fordult, s hogy: „Sicut tenebrae ejus ita et lumen ejus”, a sötétsége olyan, mint a világossága, vagyis, hogy amint egykor kijutott neki a szenvedésekből, úgy most élvez a mennyek országának örömeit (2Kor. 1,7.), mert a belső és külső gyötrelmekért bőven kárpótolta őt az Úr isteni javakkal, lelkileg is, testileg is. Megvallja, hogy nem volt egyetlen szenvedése sem a múltban, amelynek fejében nem kapott volna bőséges jutalmat; hogy minden tekintetben ki van elégítve, s ezt fejezi ki e szavakkal: „S amely lerója minden tartozásod”. Háláját fejezi ki Isten iránt ebben a verssorban, amint tette Dávid zoltárában azért, hogy kimentette őt a szenvedések közül: „Mily sok és gonosz szorongatást mutattál nekem! De megfordulván fölébresztettél engem és a föld mélységeiből ismét visszahoztál engem. Megsokasítottad nagyvotodat és megfordulván megvigasztaltál engem.” (70,20-21.) Így tehát ez a lélek, amely mielőtt ebbe az állapotba jutott volna, kívül tartózkodott (mint egykor Mardocheus, a palota kapujában ülve és Susa terein sírdogálva az életét fenyegető veszedelem miatt, szőrzsákba öltözve, visszautasítva Eszter királynő díszruháját (Esz. 4,1.), anélkül, hogy bármi jutalmat kapott volna a királytól azért, hogy oly hűségesen megvédelmezte életét és becsületét), most éppúgy, mint Mardocheus, egyszerre kapja meg jutalmát. Megfizetik minden szenvedését és szolgálatát, s nemcsak bevezetik a palotába, hogy ott királyi díszruhába öltözve álljon a király előtt, hanem még a koronát is fejére teszik, kezébe adják a jogart, trónra ültetik, ujjára húzzák a király pecsétes gyűrűjét, hogy mindaz, amit akar, megtörténjék, és mindaz, amit nem akar, ne történjék meg az ő Jegyesének országában. Mert hiszen azok, akik ebben az állapotban vannak, mindent elérnek, amit akarnak. Ilymódon nemcsak, hogy meg van jutalmazva, hanem halált szenvednek összes ellenségei, a rossz hajlamok, amelyek meg akarták őt fosztani ettől a szellemi élettől. Most már éli azt tehetségével is, meg érzéki hajlamaival is, s azért mondja a következő sorban: S ölvén léletté változtattad a halált.” (ÉSz 2,31. 481-482.o.)

3. Zavarbaejtő tapasztalat

A sötét éjszakának két nagyon különböző arculata van. Az egyik sötét és hideg: így látja az, aki benne van. A másik – aki kívülről látja, vagy saját maga, miután átment rajta – egészen megvilágosított.

Keresztes Szent János a költeményt és kommentárját akkor írta, amikor már az egész utat megtette a tökéletességig. Szemlélete tehát kettős, hűségesen be akarja ugyanis mutatni az előbb említett elemeket: annak tapasztalatát, aki benne van, és azokat a gyümölcsöket,

amelyeket az lát, aki már kikerült belőle. Ezért szerepel a költeményben a szenvedés és a felszabadulás kifejezés. A magyarázatban szól mindkettőről. A főszereplő lélekről írott lapjain hűségesen tükröződnek az éjszakában élő ember szenvedései és bizonytalansága. Más oldalakon viszont inkább a szerző gondolatai jelennek meg, aki egy tágabb, megvilágosodottabb horizonton szemléli és értékeli a dolgokat.

Beszéljünk először a helyzetről, ahogyan azt a főszereplő megéli és magyarázza.

Veszteség

Az első benyomás, ami az éjszaka beálltát jelzi, a zavar. Az ember nagylelkű, meggyőződéses, lelkes lelki életet él. Elkötelezte magát és már megtervezte jövőjét mint annak tökéletesítésére irányuló erőfeszítést, amelyet most él. Úgy gondolja, hogy folytatódik és egyre nyilvánvalóbbá lesz a tökéletesség útján való haladása.

Ezzel szemben minden fordítva történik. Elveszíti és lerombolva látja mindazt, amit évek hosszú aszketikus gyakorlataiban, testvéri szeretettel, hivatásbeli odaadottsággal, az Istennel való belső egységgel, erényekkel, a bűnök felszámolásával oly fájdalmasan felépített. Minden romokban hever, helyükön ürességet, gyengeséget, elkedvetlenedést tapasztal.

Kiüresedés érezhető az egész vonalon. De a rombolás igazi központja és csirája az érzéki vágyban van.

„Éjjelnek nevezzük itt az érzéki vágyak kielégítése okozta örömmek megszűnését az egész vonalon. Aminthogy ugyanis az éjjeli sötétség nem egyéb, mint hiánya a fénynek, aminek következtében az összes tárgyak mintegy megszűnnek létezni a szemre nézve s az utóbbi sötétben és egyedül marad: éppúgy lehet éjjelnek nevezni a lélekre nézve az érzéki vágyak megtagadását. Midőn ugyanis az összes dolgokra vonatkozólag megfosztja önmagát minden legcsekélyebb érzéki élvezettől; mintegy sötétben marad, minden nélkül, teljesen egyedül. Amint ugyanis a látóképesség a látható tárgyakon, a fény közvetítésével táplálkozik és kielégíti magát, a fény megszűntével pedig megszűnik a működése: éppúgy a lélek is az érzéki vágy révén táplálkozik és elégíti ki magát azon dolgokban, amelyek érzékeink körébe tartoznak. Ha tehát az érzéki vágy el van egyszer nyomva, a lélek nem veszi föl többé magába az érzéki dolgok élvezetének táplálékát és így az érzéki vágy szempontjából sötétben marad s nincs többé semmije.” (1KU 3,1. 64.o.)

„... ha a lélek megvonta és elvetette magától az összes dolgok élvezetét s így elnyomta érzéki vágyait, azt mondhatjuk róla, hogy úgy van, mintha sötétben volna, mintha éj borult volna reá, amennyiben ezek a dolgok többé nem léteznek az ő számára.” (1KU 3,2. 65.o.)

„... A bölcselők mondják, hogy amikor Isten a lelket beleönti a testbe, akkor az olyan, mint egy tiszta papírlap, amelyen nincsen semmi írás, s a lélek csupán csak érzékeinek használata folytán jut ismeretekhez; más úton – legalábbis természetes módon – nem vesz fel magába semmit...”

Ha tehát azt, amit az érzékek útján kap, ő maga zárja el és veti el magától, nagyon helyesen mondhatjuk róla, hogy sötétben marad és üres lesz, mert amint a mondottakból kitűnik, rendes körülmények között más úton a fény nem tud beléje hatolni. Igaz ugyan, hogy kénytelen-kelletlen hall, lát és felfogja a szaglás, ízlés és tapintás körébe eső benyomásokat; mivel azonban ezekre ügyet sem vet, sőt megtagadja és elveti őket magától, ezek oly kevésbé zavarják, mintha egyáltalában nem látna és nem hallana. Hiszen aki behunyja a szemét, éppúgy sötétben marad, mint a vak, akinek nincsen látóképessége...

... éjjelnek a lélek szempontjából a lemondást nevezzük, nem pedig azt, ha a lélek tényleg ínségben van, mert hiszen, ha a lélek vágyódik a dolgok után, akkor ínsége ellenére nem lesz üres. Mi tehát itt az élvezeteknek és vágyaknak megszűnéséről beszélünk, mert ez teszi a lelket szabaddá és üressé, még akkor is, ha földi javakban bővelkednék. Hiszen nem maguk

ennek a világnak a dolgai foglalják le a lelket és vannak ártalmára, – mert végre is ők nem tudnak beléje hatolni, – hanem igenis beléje hatol és benne marad a reájuk irányuló vágy és élvezet.” (1KU 3,3-4 65-66.o.)

Az érzéki vágy okozta öröm megszűnik, nem vonzódik többé a dolgok felé. Ez ürességet, és mindennek az értelmetlenségét hozza magával: értelmetlen az ember tevékenysége és lelki célkitűzései. Mindez gyakran bizonyos depresszióval vagy melankóliával jár együtt.

„E tisztulásnak második tünete, hogy az illető rendesen csak aggódva és fájdalmas érzéssel tud Istenre gondolni, mert azt képzei, hogy nem képes neki szolgálni s hogy visszafelé süllyed; mindezt pedig azért, mert nem talál élvezetet az istenes dolgokban. Ez a jele annak, hogy ez a szárazság és kedvetlenség nem származik hanyagságból és lanyhaságból; mert a lanyhaságnak jellemző vonása, hogy nem sokat törődik az istenes dolgokkal s nem veszi azokat a lelkére. Ebből az következik, hogy a lelki szárazság és lanyhaság között nagy különbség van. Ugyanis a lanyhaságból származó szárazság esetén az akarat és a lélekerő nagyon laza és gyöngye s nincs benne törekvés az Isten szolgálatára. Ellenben a tisztuló szárazságban megmarad a rendes törekvés, s mint mondom, fájó érzéssel párosul amiatt, hogy nem képes igazában Istennek szolgálni. És még ha ez utóbbiba bele is találna vegyülni egy kis melankólia vagy más ilyen nedv – ami olykor megtörténik, – azért nem vesztí el tisztító hatását a törekvő képességre, mert hiszen ez összes élvezeteitől meg van fosztva s minden gondja az Úristenre irányul. Ha ugyanis kizárólag ilyen nedvnek volna folyománya, akkor teljes kedvetlenségben és mindentől való undorodásban merülne ki, de nem jelentkeznék a vágy, hogy Istennek szolgáljon. Ellenben a tisztító szárazságban ez megvan s bár az érzéki rész nagyonis elernyed, lanyha és gyöngye a cselekvésre, mivelhogy nem talál benne élvezetet – a szellemi rész, ellenkezőleg, teljes munkakedvnek örvend és erősnek érzi magát.” (1Éj 9,3. 37-38.o.)

A különböző képességek szempontjából a helyzet negatívnak tűnik:

- *sötétség* az értelemben: Isten, önmaga és a dolgok látásában,
- *szárazság* az akaratban: az imában, az állapotbeli köteleességekben és a személyek iránt,
- *bizonytalanság* az emlékezetben: azt gondolja, hogy nincs segítség
- mindez megpróbáltatás és kínlódás: mindennek ez az eredménye!

Ezeknek a szenvedéseknek sokféle foka van. Keményebb esetekben, ha tovább tartana, az ember néhány nap alatt belehalna.

„E pörölycsapások alatt a lélek úgy megtisztul, mint az arany az olvasztó-tégelyben amint azt a Bölcs kifejezi, mondván: „Tamquam aurum in fornace probavit illos”. „Mint az aranyat a kemencében, megpróbálta őket” (Bölcs. 3,6.) s ennek következtében belsejében nagy nyomorúságot érez s annyira oda van, hogy szinte haldoklik bele. Ezt láthatjuk azokból a szavakból is, amelyeket Dávid király mond erre vonatkozólag, midőn így sóhajt fel Istenhez: „Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundum et non est substantia; veni in altitudinem maris et tempestas demersit me. Laboravi clamans, raucae factae sunt fauces meae; defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum”. „Szabadíts meg engem, Isten, mert behatottak a vizek lelkemig. Besüllyedtem a mélységes sárba és nincs megállapodás, a tenger mélységébe jutottam és a szélvész elmerített engem. Elfáradtam a kiáltásban, torkom elrekedt; szemeim elbágyadnak, míg az én Istenemben bízom.” (Zsolt. 68,1.) Az Úristen tehát itt mélységesen megalázza a lelket, hogy azután annál magasabbra emelje s ha Ő nem úgy intézné a dolgot, hogy ezek az érzelmek, miután egyideig dűlnak a lélekben, csakhamar újra lecsillapodjanak, a test rövid néhány nap

alatt tönkremenne. Így azonban csak időről-időre érik el ezt a legmagasabb fokukat. Ezt azután a lélek olykor annyira elevenen érzi, hogy szinte szemei előtt látja a számára kinyílt poklot és kárhozatot. Mert ezek azok a lelkek, akik a szó szoros értelmében elevenen szállnak alá a pokolba s ott tisztulnak meg, mintegy tisztítótüzkben. Ezt a tisztulást ugyanis, amennyiben bűnökről s ha csak bocsánatosokról van is szó, tulajdonképpen az utóbbiban kellene elvégezniök. Következésképpen az a lélek, amely átesik ezen a sötét éjszakán s abban alaposan megtisztul: vagy egyáltalában nem jut a tisztítótüzbe, vagy pedig csak nagyon rövid ideig marad benne, mert hiszen több haszonnal jár itt egy órai szenvedés, mint ott a hosszan tartó.” (2Éj 6,6. 81-82.o.)

Szubjektív magyarázat

Az ember nemcsak szenved, hanem meg is kísérli, hogy magyarázatát adja mindannak, ami vele történik: minden messze eltér az ő elképzeléseitől. Magyarázata vagy hamis vagy nem teljes, mivel a benyomásai alapján ítél. Íme a szenvedő alany magyarázatának néhány pontja:

1. Isten elhagyta őt örökre és indokoltan:

„... midőn ez az állapot beáll, a lelki ember sokat szenved. Szenved pedig nem annyira a reáboruló szárazság, mint inkább azon félelem miatt, amely elfogja, hogy tudniillik el van veszve ezen az úton. Azt hiszi ugyanis, hogy vége van az ő lelki jólétének; hogy Isten elhagyta őt, mert hiszen nem talál nyugtot és örömet semmiféle jó dologban.” (1Éj 10,1. 42-43.o.)

„... ennek az éjszakának az összes kínjai között mit sem érez és fájjal jobban, mint azt, hogy – nézete szerint – elvesztette Istenét s hogy Isten eltaszította őt. Azért mindig helyesen beszélünk, ha azt mondjuk, hogy a lelket ennek az éjszakának kezdete óta elfogja a szeretet epedése, hol mint nagyrabecsülő érzelem, hol pedig mint lobogó láng. Az is világos hogy összes szenvedései között ez az aggodalom gyötri a leginkább; mert ha akkor el tudná hitetni magával, hogy nincs minden elveszve, nincs mindennek vége, hanem hogy az, ami benne végbemegy, javára szolgál – aminthogy tényleg úgy is van, s hogy Isten nem haragszik rá – semmibe se venné azt az egész szenvedést, sőt örülne neki, tudván azt, hogy Istennek szolgál vele.” (2Éj 13.5.114-115.o.)

2. Mindennek magyarázata saját nyomorúsága és semmi-volta:

„... midőn ez a tiszta világosság belehatol, hogy kiűzze belőle a tisztátalanságot, a lélek annyira piszkosnak és nyomorultnak érzi magát, hogy úgy tűnik föl előtte, mintha Isten ellene fordult volna s ő maga is ellenkezésben volna Istennel. Ez azután nagyon ránehezedik a lélekre és rendkívül nagy fájdalmat okoz neki, mert csakugyan úgy vélekedik, hogy Isten eltaszította őt magától.

Ebben az erős és tiszta fényben ugyanis a lélek (bár sötétségben van) világosan belátja saját tisztátalanságát s teljesen megérti, mennyire értelmetlen akár Istennek, akár bármely teremtménynek jóindulatára. Legjobban pedig az a félelem gyötri, hogy sohasem is lesz erre méltó s hogy az ő kincsei elvesztek. Ez okozza nála azt, hogy értelme oly mélységesen elmerül saját bajainak és nyomorúságainak ismeretébe és fájlalásába. Mert itt ezeket ez az isteni sötét világosság egytől-egyig a szeméi elé állítja és kézzelfoghatóan megérteti vele, hogy a maga erejéből nem is képes más egyébre.” (2Éj 5,5. 76.o.)

3. Soha többé nem tud semmit tenni képességeivel:

„... ez a sötét éjszaka annyira lenyűgözi tehetségeit és vonzalmait, hogy nem képes többé szívét és elméjét Istenhez emelni, mint annakelőtte s nem is tud hozzá imádkozni, mert úgy tűnik föl előtte, mintha Isten – Jeremiás szavai szerint – felhőt terített volna föléje, hogy imádsága ne tudjon rajta keresztülhatolni (Sir. 3,44.)” (2Éj 8,1. 89.o.)

4. Mások segítsége vagy könyvek nem használnak semmit:

„Ugyanazt az elhagyatottságot érzi az összes teremtmények részéről s azt gondolja, hogy mindenki megveti, főleg barátai.” (2Éj 6,3. 79.o.)

5. Nincs se remény, se segítség:

„... a lélek újra arról van meggyőződve, hogy az ő számára nincsenek többé szellemi kincsek. Az a jólét ugyanis, amelyet az első szenvedési időtartam után élvezett s amely azt a meggyőződést keltette benne, hogy nincs többé mit szenvednie: ez a tapasztalat ebben a második szorongatási időtartamban nem tudja vele elhíttetni, hogy nincs minden elveszve s hogy a derű vissza fog térni, mint az előbbi esetben. Ugyanis, mint mondtam, ezt az erős meggyőződést a szellemnek említett tényleges benyomása kelti, amely egyúttal megsemmisít a lélekben mindent, ami örömet tudna neki szerezni.” (2Éj 7,6. 87-88.o.)

A reménytelen helyzet fő okát Istennel való kapcsolatának tulajdonítja, amely szerinte gyökeresen megszakadt: Isten magára hagyta bűnei miatt. Ha ez nem lenne, minden más gyötrelme kevesebb fájdalmat okozna.

„Ők ugyan bizonyosak afelől, hogy szeretik Istent, de ebben a tudatban nincs örömlük, mert úgy tűnik föl előttük, mintha Isten nem szeretné őket s mintha ilyesmire nem is volnának méltók. Sőt tekintve, hogy meg vannak fosztva tőle és el vannak merülve nyomorúságukban, úgy érzik, csak arra méltók, hogy Isten utálja és mindörökké elvesse őket.

E tisztulás folyamán a lélek ugyan hiszi azt, hogy szereti Istent s hogy ha ezer élete volna, azt is odaadná őerte (ez tényleg igaz is, mert ezen szenvedések közepette a lelkek igazán szeretik az ő Istenüket), de azért ez a tudat nem szerez neki megkönnyebbülést, sőt inkább ez is fájdalmat okoz neki. Mert hiszen annyira szereti, hogy nincs is számára semmi más a világon, amivel törődne; azonban annyi nyomorúságot fedez föl magában, midőn megvizsgálja magát, hogy meg van arról győződve, hogy Isten nem szeretheti őt. Ugyanis nem lát magában semmit, ami méltóvá tenné arra, hogy valaki szeresse. Ellenben annál többet, ami őt utálat tárgyává kell, hogy tegye, nemcsak Isten, hanem az összes teremtmények szemében, még pedig egyszersmindenkorra; így tehát annál jobban fáj neki, midőn látja magában az okokat arra, hogy annak részéről, akit ő annyira szeret, aki után annyira eped, megérdemli az eltaszítást.” (2Éj 7,7. 88-89.o.)

Lásd még 2Éj 13,5. (114-115.o.)

Ez a spontán magyarázat annak a sötétségnek a gyümölcse, amelyben él, ugyanakkor a fájdalom forrása. Fájdalmai nem annyira fizikaiak vagy pszichikaiak, hanem inkább erkölcsiek és szellemiek; e fájdalmakat a leggyötrelmesebb szempontból magyarázza.

4. Teológális valóság

A zavarnak és a szenvedésnek ugyanezeket a jelenségeit a szerző más-más eltérő szempontból látja, mint az, aki éli és mint főszereplő magyarázza. Noha az ember magyarázata részleges és téves, a szerző hűségesen bemutatja ezt a tapasztalatot, mivel ebben a szellemi és pszichológiai állapotban kell iránymutatást adnia.

Olyan erős az ember tapasztalata és benyomása, valamint a misztikus doktor értékelése közötti ellentét, hogy úgy tűnik, mintha két különböző valóságról lenne szó.

A passzív éjszaka valóságában Keresztes Szent János két erős teológális szempontot lát: a heves isteni tevékenységet a kontempláció által; az ember részéről pedig, aki azt hiszi, hogy elveszett, nagyszerű teológális életet.

Kontempláció

Jegyezzük meg, hogy míg *A Kármelhegy útjában* az aktív éjszakát a hit, a szeretet és a remény műveként mutatja be, *A lélek sötét éjszakájában* mindent a kontemplációnak tulajdonít. Mi ez a kontempláció, amely a transzformáció döntő pillanatában átveszi a teológális erények helyét?

Keresztes Szent János megadja a meghatározást:

„Ezzel az éjszakával Isten valami sajátos hatást gyakorol a lélekre, úgy, hogy azt ugyancsak megtisztítja az ő szokásos tudatlanságaitól és gyarlóságaitól. Ezt a szemlélődő emberek beöntött szemlélődésnek, vagy pedig misztikus teológiának nevezik. Ebben Isten a lelket titokzatos módon tanítja és oktatja a tökéletes szeretetre, a lélek pedig nem tesz egyebet, mint hogy szeretettel figyel Istenre, hallgatja Őt és magába fogadja az Ő világosságát, anélkül, hogy értené, miféle dolog ez a beöntött szemlélődés. Ez ugyanis Istennek szeretetteljes bölcsessége, amelynek sajátos hatásai vannak a lélekre: megtisztítja és megvilágosítja azt s ily módon készíti elő az Istennel való szerető egyesülésre. Szóval ugyanaz a szeretetteljes bölcsesség, amely az üdvözült lelkeket tisztítja és megvilágosítja, ugyanaz tisztítja és világosítja meg itt a lelket.” (2Éj 5,1. 73-74.o.)

Alapvető elemek:

- Isten különleges beáradása, ő működik és áraszt el
- tudás és szeretet: a beáradás legfőbb tartalma
- általános jellegű: különleges kegyelmek különböztetik meg: látomások ...
- homályos és titokzatos: túl van minden képen és ideán
- megtisztít és megvilágosít: két egymásba ható effektus.

A szemlélődés ugyanaz a hit-szeretet-remény; amikor eléri azt a szintet, amelyben Isten jelenléte dominál, az ember válaszát a Szentlélek hatja át, ez a válasz pedig már szabad a nehézkedéstől és a homálytól, továbbá szabad maguktól a tehetségektől is és azoktól a formuláktól amelyek kifejezik a misztériumot, hogy mindezeket túljutva elérje a személyes kommuniót.

A megkülönböztetés három jele

Minthogy a szemlélődés az ember készségének hiánya és tapasztalatlansága miatt kezdetben nem mutatkozik meg azonnal teljes formájában, a szerző jelenlétének három jelét mutatja be.

A megkülönböztetés rendkívül fontos, mert ettől függ a megfelelő magatartás meghatározása: ha sötét éj, akkor tanulékonyság és türelem jellemzi. Ha langyosság vagy egyszerű rossz kedv, akkor minden lehető eszközzel mozgósítani kell a pszichikai és szellemi dinamizmust.

A három jel 1Éj 9; 2KU 13. (2.k. 36-42.o.; 1.k. 169-172.o. XI.f. vége):

- nem találja örömét sem az isteni, sem az emberi dolgokban, unalmas és terhes minden,
- állandóan Istenre gondol, azt keresve, hogy nagyobb szolgálatokat tegyen Neki, mivel azt hiszi, hogy nem tesz semmit,
- nem tud többé elmélkedni, fontolgatni, mint előbb tette.

Az első két jel a fontosabb. Az első mint negatív szimptóma: az érezhető öröm hiánya mindenben. A második mint pozitív jel: száraz szeretet, amely a szeretet tetteire készítet minden érzés nélkül. A harmadik kevésbé jelentős, mintegy csak kiegészítés.

Ezek a jelek az érzék passzív éjszakáját jellemzik. Semmi jelzés nincs viszont a szellem passzív éjszakájára, amikor a zavar és a bizonytalanság tetőfokára hág. Talán azért, mert – noha a helyzet még sötétebb – az ember jobban fel van készülve, hogy a kétségbeesésben is hűséges maradjon.

Fájdalmas hűség

Miután röviden megmagyaráztuk azt, amit Isten tesz az emberben, akinek megadja a belső tisztulásnak ezt az értékes ajándékát, most azt kell leírunk, mit tesz az ember, mit kell tennie. Kényes kérdés, ami arra készítette Keresztes Szent Jánost, hogy írjon erről a nehéz és homályos témáról.

A főszereplő nem marad és nem is maradhat közömbös ebben az elveszettségi helyzetben (legalábbis azt hiszi, hogy el van veszve), nem várhatja, hogy a dolgok maguktól rendeződnek. A lélek nem folytathat struccpolitikát ezekben a döntő pillanatokban, és nem tékozolhatja el a lelki élet legnagyobb kegyelmeit és lehetőségeit. A kétségbeesett és kritérium nélküli cselekvés eredménye, hogy semmivé válnak ennek az élménynek legjobb gyümölcsei.

„... Vannak ugyanis lelkek, akik ahelyett, hogy egészen Istennek engednék át magukat, és vele egy irányba törekednének előre, csak akadályozzák Őt önfejű és okatlan erőlködésükkel. Az ilyenek hasonlóak ama kis gyermekekhez, kik, midőn anyjuk karjára akarja őket venni, mérgelődnek és sírnak, mert a maguk lábán szeretnének járni...” (KU Bevezetés 3. 54.o.)

Megszenvedett privilégium

A szenvedéseknek nem szabad feledtetniük, hogy a passzív tisztulás a kiváltságos isteni szeretet ajándéka. Akiknek Isten megadja ennek a bensőséges tisztulásnak a kegyelmét, hogy aztán még nagyobb ajándékokkal halmozza el őket, azoknak már sok szolgálatot kellett tenniük, nagy türelmet és állhatatosságot kellett tanúsítaniuk.

„Ó lelkek, akik biztonságban és boldogan szeretnétek haladni a szellemiek terén, ha tudnátok, hogy mennyit kell az embernek szenvednie, mielőtt elérhetné ezt a biztonságot és boldogságot, s hogy enélkül teljes lehetetlenség, hogy a lélek elérje, amit óhajt, sőt, hogy vissza kell hanyatlania: akkor nem keresnétek vigasztalást sem Istennél, sem a teremtményeknél, hanem inkább fölvennétek a keresztet és igyekeznétek tisztán inni az epét és a bort! Sőt ezt nagy szerencsének tartanátok, látván, hogy meghalva a világnak és önmagatoknak, Istennek éltek a szellem örömeiben. Így azután, türelmesen és hűségesen

viselve azt a csekély külső szenvedést, kiérdemelnének azt, hogy Isten rátok vesse szemét, hogy néhány belsőbb, szellemi szenvedés által megtisztítson és kicsiszoljon benneteket, hogy azután bensőbb javakat adhasson nektek. Mert sok szolgálatot kellett ám előbb Istennek tenniük; igen kedvesnek kell lennie előtte azok életének és cselekvésének, akiknek megadja azt a kiváló kegyelmet, hogy bensőbb megpróbáltatást küld rájuk és ezáltal előbbre viszi őket a kegyelmekben és érdemekben, amint tette Szent Tóbiással, kinek Szent Rafael mondotta, hogy mivel kedves volt Isten előtt, az ráküldte azt a szenvedést, hogy jobban megpróbálja és nagyobbá tegye (12,13.), s így azután, amint a Szentírásból olvassuk, e megpróbáltatás után, egész hátralévő életét boldogságban töltötte. Ugyanezt látjuk Szent Jónánál, akinek, miután cselekedeteit Isten a jó és rossz szellemek előtt kedvesnek jelentette ki, azonnal megadta azt a kegyelmet, hogy olyan nagy szenvedéseket bocsátott rá és ezáltal nagygyá tette; utólag pedig sokkal többet adott neki és megsokasította lelki és anyagi javait is.” (ÉSz 2,28. 479.o.)

Hogy megadja ezt az ajándékát, Isten megvárja, míg az ember érett és erős lesz arra, hogy a próbát kiállja visszafordulás nélkül.

„... Ez természetesen csak akkor lehetséges, ha már hosszabb ideig gyakorolták magukat az erényekben s állhatatosak voltak az elmélkedésben és az imában s az ezekben talált öröm és élvezet következtében elvesztették kedvüket a világi dolgok iránt. Nemkülönben már némi lelki erőre is tettek szert Isten szolgálatában, ami megfékezi bennük a teremtményekhez való ragaszkodást. Midőn tehát ilymódon annyira jutottak, hogy képesek Isten kedvéért elviselni egy kis keresztet és lelki szárazságot, anélkül, hogy emiatt, éppen a legüdvösebb pillanatban, meghátrálnának; midőn talán éppen a legnagyobb örömmel és élvezettel végzik lelkigyakorlataikat s az isteni kegyelmek napja – nézetük szerint – a legdúsabban árasztja rájuk sugarait: Isten egyszerre csak kioltja ezt az egész fényt s elzárja előlük a kapuját és forrását annak az édes szellemi víznek, amelyet eddig Istenben élveztek, még pedig akkor és addig, amikor és ameddig csak tetszik neki. Eddig ugyanis gyöngék voltak és kiskorúak s azért nem volt előlük elzárva a kapu, amint azt Szent János apostol mondja a Jelenések könyvében (3,8.). Így azután olyan sötétségben hagyja őket, hogy nem tudják, hogy merre forduljanak képzeletükkel és gondolataikkal. Elmélkedni, amihez pedig azelőtt olyan jól értettek, most egyáltalán nem tudnak. Belső érzékeik teljesen belefulladásba ebbe az éjszakába, annyira kiszáradtak, hogy nem találnak többé örömet és élvezetet a lelki dolgokban. Az ájtatos gyakorlatok, amelyekben azelőtt boldogságukat lelték, most egyszerre szárazaknak és keserűeknek tűnnek föl előttük. Mert, amint mondtam, mikor Isten észreveszi, hogy annyira amennyire fölcseperedtek, akkor, hogy megerősödjenek és kinőjenek a pólyából, elválasztja őket az édesanyjai emlőtől és karjaiból a földre téve, tanítgatja őket, hogy járjanak a maguk lábán. Ez természetesen nagy újdonság nekik, mert ezzel minden megváltozott rájuk nézve.” (1Éj 8,3. 35-36.o.)

Ez a passzív ajándék bizonyos együttműködést kíván meg. Sokszor megtörténik, hogy a már megkezdődött éjszaka nem halad előre, mert hiányzik az ember közreműködése.

„... ez nem azért van így, mintha Isten azt akarná, hogy csekély számmal legyenek a magasszárnyalású lelkek; hiszen ellenkezőleg, Ő inkább azt szeretné, hogy legyen mindenki tökéletes; hanem azon múlik, hogy kevés választott edény akad, amely kibírná ezt az erős és magasztos megmunkálást. A legtöbbje, alighogy a legkisebb megpróbáltatás éri, azonnal letörik; menekül a fáradtság elől; nem képes elviselni a legkisebb vizsgatartalmat vagy megbántást; nem tud kitartó türelemmel dolgozni. Az ilyeneket az Úr nem találja erőseknek és híveknek már abban a kevésben sem, midőn éppen csak hogy elkezdti őket egy kissé meggyalulni és megmunkálni, s így előre látja, hogy még kevésbé lennének azok, ha

behatóbban venné őket munkába. Nem csoda tehát, hogy abbahagyja az egészszet; nem tisztogatja őket tovább és nem igyekszik őket többé kiemelni a föld porából a megpróbáltatások révén, mert azok elviselésére több állhatatosságra és erőre volna szükség, mint amennyiről az ő viselkedésük tesz tanúságot. Ennek következtében sokan vannak, akik szeretnének előbbre jutni, s folyton kéri az Urat, hogy vezesse őket a tökéletességnek erre a fokára, de mihelyt Isten elkezdli őket afelé vezetni, úgy, amint az szükséges, rájuk küldi az első szenvedéseket és megpróbáltatásokat, akkor visszahőkölnek, kitérnek a csapások elől, elkerülik az életnek szűk útját, és saját kényelmüknek széles útjára lépnek, amely a végromlásba vezet. Istennek tehát nincs alkalma megadni nekik azt, amit tőle kérnek, mert hiába nyújtja azt feléjük, s így azután haszontalan edények maradnak. Pedig megvolt bennük a szándék eljutni a tökéletesség állapotára, azonban nem akartak az odavezető szenvedések útján haladni. Még csak rá sem akartak lépni, s elviselni legalább azt a keveset, amit annak kezdetén szokott Isten az emberre rábocsátani. Ezekre ráillik, amit Jeremiás mond e szavakkal: „Ha már a gyalogosokkal futván elfáradtál, hogyan versenyezhetsz majd a lovasokkal? Ha a békesség földön biztonságban vagy, mitévő leszesz a Jordán kevélységében?” (12,5.) Ami annyit jelent: ha már azt a fáradságot is oly nehezen tűröd, amely a közönséges gyaloglással jár, s amelyet minden embernek el kell viselnie; ha olyan lassú a járásod, hogy futásnak látszott előtted, mikor lépést kellett tartanod velük: hogyan tudnál akkor lépést tartani a vágató lóval? Hiszen ez már sokkal fáradságosabb, mint a rendes és közönséges haladás és az átlagos emberi erőnél és könnyedségnél többet tételez fel! S ha nem akartál lemondani e földnek békességéről és örömeiről, vagyis érzékiségedről, s nem volt kedved neki hadat izenni, vagy neki bármiben ellentmondani, nem tudom, hogyan lehetne kedved ahhoz, hogy belépj a szellem szorongatásainak és szenvedéseinek vizeibe, amelyek sokkal bensőbbek.” (ÉSz 2,27. 477-479.o.)

Cselekvő passzivitás

A „passzív”, „passzivitás” szavak állandó használata a kemény és hatékony éjszakával kapcsolatban (*belénk öntött szemlélődés, isteni cselekvés*) egyesekben azt a gondolatot ébresztheti, hogy tehetetlen passzivitásról van szó. A valóság pontosan az ellenkezője. A passzív éjszaka fokozottabb erőfeszítést és elkötelezettséget követel, mint az aktív éjszaka.

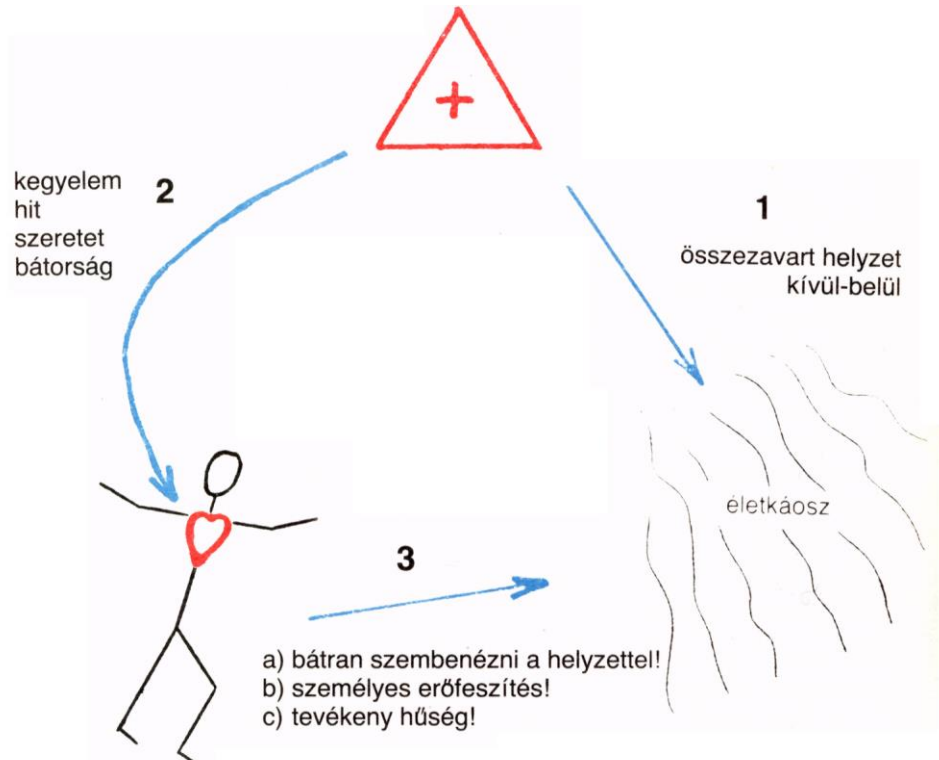
Jóllehet Isten engedi meg és kezdeményezi ezt a tapasztalatot és viszi előre a szemlélődés által, mindez az ember fizikai, pszichikai és szellemi közreműködésével valósul meg. Az aktív vagy passzív éjszaka nem azt jelenti, hogy az ember részt vesz, illetve nem vesz részt benne. Sem az aktív éjszaka nem teljesen aktív, sem a passzív nem teljesen passzív. Az első esetben „passzív”, a kegyelem által vezetett aktivitásról, a második esetben pedig „aktív passzivitásról”, vagyis a tanulékony hűség elkötelezettségéről beszélhetünk.

A passzív éjszakának három összetevője van:

- olyan lelkiállapot, olyan külső, nagyon nehéz és fájdalmas helyzet, amely radikálisan és minden kockázatot vállalva elkötelezi a hívő hitét, reményét és szeretetét, (Helyzet)
- Isten a hit különleges fényével és a szeretet erősségével árasztja el az embert, hogy az ebben a helyzetben teológális értelemben tudjon gondolkozni és cselekedni, (Isten)
- az ember valóban szembenéz a fájdalmas helyzettel és arra hősies hűséggel válaszol. (Ember)

Ennek a hősies hűségnek a költségeit az embernek kell viselnie, akit Isten előrevisz ebben az éjszakában. Noha ez az éjszaka passzív, különleges kegyelem, mások okozzák; aki ezt megéli, elviseli és arra teológális választ ad, az az ember, mint például Keresztes Szent János a toledói börtönben. Ő az, akinek szenvednie kell a börtönben testben, lélekben és szellemében.

Passzívnak hívjuk, mivel nem az ember választja meg a körülményeket és a fájdalmas lelkiállapotot. A hűség választ az embernek olyan mértékben kell megadnia, mintha övé lenne az egész felelősség. Hűségesen ki kell tartania az imában, a szeretetben, hivatásában, a szolgálatokban, stb., még ha mindezeknek nem látja is értelmét. Fájdalmas és aktív hűség ez a szeretetben és a szolgálatban.

Az éjszaka: szenvedés, sajátos kegyelmek + az ember válasza

Hiába a szenvedés, hiába a sajátos kegyelmek, ha az ember nem adja meg a hit választát!

Két általános norma

Keresztes Szent János igen mértékletesen ad tanácsot azoknak, akik ebben a helyzetben vannak. Könyve bizonyos iránymutatást tartalmaz. A különösen erős válság pillanatára két alapvető tanácsot ad.

1) Kitartás:

„Azok, akik ilyen állapotba jutnak, csak vigasztalódjanak szépen; legyenek türelmesek és állhatatosak; ne szomorkodjanak, hanem bízzanak Istenben, aki nem hagyja el azokat, akik őszinte és egyenes szívvel keresik Őt. Tőlük sem fogja megtagadni azt, ami ezen az úton szükséges, amíg csak el nem juttatja őket a szeretetnek világos és tiszta fényébe, a második, vagyis a szellemi sötét éjszaka révén, ha ugyan megérdemlik, hogy őket abba belehelyezze.” (1Éj 10,3.43-44.o.)

Vesd össze még 1Éj 8–9–10. fejezetekkel

2) Gondos figyelem:

„... a később kigyulladó szeretet helyett, a tehetségeknek eme szárazsága és üressége közepette a lélekben ama rendes, Istenre irányuló gyöngédség és figyelem foglal helyet, amely bánkódással és félelemmel van egybekötve, mert úgy érzi, hogy nem tud neki szolgálni. Már pedig igen kellemes áldozat az Úristen szemeiben, ha azt látja, hogy a lélek Ő iránta való szeretetből van lesújtva és aggódik.” (1Éj 11,2. 47.o.)

XIII. A sötét éjszaka ösvényei

Az előző fejezetben megmagyaráztuk az éjszaka természetét és szerkezetét. Előre kellett bocsátanunk az éjszaka különböző összetevőinek elemzését, mivel bonyolult és összetett jelenségről van szó. Amint az történni szokott, az elemzésben az éjszaka nem mutatja meg életerős arculatát. Az egész lelki fejlődés legszabálytalanabb és legzavarosabb szakasza ez.

Az elméleten túl el kell jutnunk a konkrét helyzethez. A jelenség, bár nagyjából megfelel a sémáknak, emberek, karizmák, kultúra, tevékenységi kör, stb. szerint a legkülönbözőbb módon valósul meg.

Már emlékeztettünk Keresztes Szent János értelmezési elvére. Az éjszaka leírásában mintegy összesíti az éj megélésének különféle tapasztalatait. De ezzel nem azt akarja mondani, hogy minden ember minden elemet megél, vagy hogy ugyanazon formában és mértékben. Megoszlanak ezek az összetevők és igen változatos formát mutatnak, ő maga sem ír le mindent és teljesen, hogy így mindenki megtalálja azt, amit ő maga tapasztal meg.

„... nem úgy kell felfogni, mintha mindenegyes lélek ugyanazokban a közlésekben részesülne, ... vagy pedig mintha mindegyiknél az ajándékok között ugyanolyan arányban volna megismerés és érzélem. Egyes lelkek ugyanis többet kapnak, mások kevesebbet, egyesek így, mások másképp, szóval egyik is, másik is lehetséges...” (Én 14,2. 259-260.o.)

A magyarázatok, a különböző régi és modern példák ellenére az éjszaka nagy misztérium marad annak számára, aki azt éli. Ha az egész lelki fejlődésről azt kell mondanunk, hogy homályos és felfedezetlen, ez a megállapítás még inkább érvényes erre a különösen homályos fázisra.

1. A lét dinamizmusa
2. Az érzéki rész passzív éjszakája
3. A szellemi rész éjszakája
4. Keresztes Szent János tapasztalata
5. Időszerű példák

1. A lét dinamizmusa

Miután részletesen tárgyaltuk a sötét éjszaka természetét és terminológiáját, most az emberi és keresztény élet valóságában kell ezt a tapasztalatot megvizsgáljunk. Valami olyan eleven, normális élettapasztalatról van szó, amelynek velejárói a kereszt, a magány, a szenvedés, összeütközések, fáradtság, ellentétek, szárazság stb. *A Kármelhegy útja* és *A sötét éjszaka* könyvein kívül Keresztes Szent János igen ritkán használja az éjszaka kifejezést. Leveleiben vagy más írásaiban, amelyek közelebb állnak a hétköznapi lelki beszélgetésekhez, nem beszél éjszakáról, hanem a mindennapi élettel járó normális tapasztalatról. Amikor a toledói börtönre utal, nem éjszakáról beszél, hanem sötétségről és magányról.

A dinamizmus és a fokozatosság állandó crescendóban jelenik meg mind teológális, mind antropológiai szempontból. Természetesen a teológális a fontosabb: a kegyelem, a hit és a szeretet minősége és elkötelezése, valamint az egyesülés érettsége.

Hogy azonban érthetőbb vonatkozási pontokat állapítson meg ebben a crescendóban, antropológiai ismérvet alkalmaz. Ide tartozik az ismert terminológia: az érzéki rész éjszakája, a szellemi rész éjszakája, aktív és passzív.

Az aktív és passzív éjszaka teljességében négy meglehetősen különböző időszakot lehet megkülönböztetni a következő logikai és időrendi sorrendben:

- az érzéki rész aktív éjszakája (1KU)
- az érzéki rész passzív éjszakája (1Éj)
- az szellem aktív éjszakája (2KU, 3KU)
- az szellemi rész passzív éjszakája (2Éj)

A felosztás kissé szokványos, Keresztes Szent János számára is. Valamennyi passzív éjszakát több szakaszra lehet osztani, mivel megszakításokkal valósul meg.

„Hogy azonban meddig marad a lélek az érzéki résznek erre a böjtjére és penitenciájára fogva, azt biztosan nem lehet megmondani; mert nem mindenki egyenlő lefolyású s nem jár ugyanazokkal a kísértésekkel. Ezt kizárólag Isten akarata szabja meg, aszerint, hogy az illető lélekben több vagy kevesebb-e a gyarlóság, amelyet ki kell belőle tisztogatni. De meg aztán azon szeretet fokához képest is, amelyre Isten föl akarja emelni, jobban vagy kevésbé, hosszabb vagy kevesebb ideig fogja megalázni. Akiben van elegendő életrevalóság és erő ahhoz, hogy nagyobb fokú kínt tudjon elviselni, azt gyorsabban tisztítja meg. Míg ellenben a gyöngéket nagyon enyhén, gyöngye kísértések közepette, hosszú idő alatt vezeti át ezen az éjszakán s rendes üdüléseket enged érzéki részüknek, hogy meg ne hátráljanak. Az ilyenek azután jó későn érik el a tökéletes tisztaságot ebben az életben, némelyek pedig soha. Mert igazában nincsenek sem egészen benn ebben az éjszakában, sem egészen kívüle. Mert bár nem is mennek belé mélyebbre, azért Isten olykor, néhány napra mégis próbára teszi őket, hogy a szárazságok és kísértések révén megőrizték alázatosságukat és önismeretüket. Viszont máskor, időről-időre segíti őket vigasztalásaival, nehogy elcsüggedve visszaforduljanak s a világban keressenek vigasztalást. Más, még gyöngébb lelkekkel úgy bánik Isten, hogy időnként eltűnik és elrejtőzik előlük, mert kerülő utak nélkül nem volnának képesek Őhözjutni.” (1Éj 14,5. 64.o.)

„... hogy valamennyire is igazi egyesülés legyen, ahhoz szükséges, hogy ha még oly erős is, eltartson néhány esztendeig. Mert hiszen meg kell jegyeznünk, hogy vannak közbeeső megszakítások és enyhülések, amelyekben Isten engedélyéből ez a sötét szemlélődés beszünteti a tisztító módon és alakban való sugárzást s megvilágosítva és szeretetet ébresztve süt a lélekre. Ilyenkor természetesen a lélek, mintha csak kiszabadult volna abból a rettenetes tömlőcből, abból az iszonyú fogságból, szabadon járhat, kelhet, üdülhet, édes békességet érez, élvez Istennek szerető barátságát, meg bőséges és nem nyomasztó szellemi közlésekben részesül. Ez a lélek számára előlege a jövő egészségnek, amelyet az említett tisztulás fog benne fokozatosan helyreállítani és záloga annak a bőségnek, amely reá vár. Néha ez olyan magas fokú, hogy a lélek már-már azt hiszi, vége szakadt szenvedéseinek. Ezeknek a szellemi dolgoknak ugyanis megvan az a sajátos hatásuk a lélekre, olyankor, amidőn tisztán szellemiek, hogy midőn visszatérnek a szenvedések, azt hiszi, sohasem szabadul meg tőlük, és egyszersmindenkorra vége az ő jólétének, ... mikor pedig szellemi javakban részesül, a lélek úgy gondolja, hogy már vége a bajoknak s ezeket a kincseket az Úr soha többé nem vonja meg tőle...

Ez pedig azért van így, mert ha a szellem tényleg birtokában van az egyik végletnek, akkor az saját természetéből kifolyólag megszünteti az ellenkező végletnek birtoklását és érzékelését. Ez a jelenség a léleknek érzéki részében nem érvényesül oly határozottsággal, még pedig azért, mert felfogó képessége gyöngye. Mivel azonban a szellem itt még nem tiszta és nem szabadult meg azoktól az ellenkező vonzalmaktól, amelyeket a megszokás folytán az alsóbb rész vett föl magába, – bár egyébként most már szilárdabb és erősebb – mivel még mindig alá van vetve hatásuknak, arra van utalva, hogy tovább gyötrődjék ... a lélek is, ha ezekben a pihentető időközökben tényleg úszik a szellemi javak bőségében, mivel ilyenkor nem veszi észre, hogy a gyarlóságoknak és tisztátalanságoknak gyökerei még mindig nincsenek belőle egészen kigyomlálva, azt hiszi, hogy vége szakadt szenvedéseinek.” (2Éj 7,4-6. 86-87.o.)

Vagy pedig mind a négyet egy, fokozatosan fejlődő éjszakába lehetne összefoglalni. Ez a második módszer is megfelel a misztikus doktor nyelvezetének. És valóban a költemény szimbóluma egyetlenegy teljes éjszakát jelöl.

Az éjszaka *intenzitása* és tartama különböző elemektől függ. Három fő elemet jelölhetünk meg:

- az életszentségnek az a foka, amelyre Isten az illető embert fel akarja emelni
- a megtisztítandó bűnök mélyebb vagy kevésbé mély gyökerei
- az ember szellemi és pszichológiai ellenállása

„... mindaddig, amíg az Úr meg nem tisztította – még pedig azon a módon, amint azt szent tetszése tartja –, semmiféle eszköz, vagy orvosság nem fogja enyhíteni fájdalmát. Ez nem is lehet másképp. Mert a lélek ebben az állapotban éppúgy nem képes semmire, mint akár a fogoly, akit összekötött kezekkel és lábakkal tartanak földalatti tömlőcében, úgyhogy sem mozogni nem képes, sem nem lát semmit, sem pedig nem képes élvezni semmi kegyelmet, jöjjön az akár fölülről, akár alulról, mindaddig, amíg itt meg nem szelídül, meg nem alázódik és meg nem tisztul a szellem s nem lesz olyan fennköltté, egyszerűvé és finommá, hogy egybeolvadhat Isten szellemével, a szerető egyesülés azon fokán, amelyet az Ő irgalma akar neki juttatni. Ennek a foknak megfelelően a tisztulás is erősebb vagy gyöngébb, hosszabb vagy rövidebb ideig tartó.” (2Éj 7,3. 85-86.o.);

„Ez a tisztulás kevés léleknél ilyen erős. Csupán azoknál ilyen, akiket az Úr az egyesülésnek legmagasabb fokára akar emelni. Az egyeseknél ugyanis erősebb vagy gyöngébb tisztítást alkalmaz, aszerint, hogy milyen fokra akarja őket feljuttatni s ugyancsak aszerint is, hogy mekkora bennük a tisztátalanság és tökéletlenség. Ez a szenvedés tehát hasonló a tisztítóhelyéhez. Amint abban tisztulnak a lelkek, hogy világosan láthassák Istent a mennyországban, éppúgy tisztulnak itt a maguk módja szerint egyesek, azért, hogy ebben az egyesülésben a szeretet révén hozzá hasonulhassanak.” (ÉSz 1,24. 452.o.);

„... miért szükséges ennyi szenvedés előkészületül ehhez az állapothoz, annak oka az, hogy amint valami nemes folyadékot csakis erős és gondosan megtisztított üvegben szokás tartani, akként e magasztos egyesülés befogadására is csak az olyan lélek képes, amely megerősödött a szenvedésekben és kísértésekben, sötétségekben és szorongatásokban. Mert az előbbiektől megtisztul és megerősödik az érzéki rész, az utóbbi által pedig megfinomodik, megtisztul és az egyesülésre alkalmassá válik a szellemi. Amiként ugyanis a meg nem tisztult lelkek, hogy Istennel a mennyországban egyesülhessenek, a tisztító tűz lángjain mennek át a másvilágra: akként a tökéletesség útján való egyesüléshez is szükséges, hogy a lélek átmenjen az említett szenvedések tüzein, amely egyeseket jobban, másokat kevésbé éget. Egyesek hosszabb, mások rövidebb ideig vannak benne, aszerint, hogy Isten milyen magas fokra akarja őket emelni, s hogy mennyi bennük kiküszöbölni való.” (ÉSz 2,25. 476-477.o.)

Itt különböző arányokról van szó. Ha nagyobb a lélek ellenállása, erősebb a tisztítás intenzitása és rövidebb ideig tart. (Alig lehet túllépni meghatározott eseteken, szinte minden léleknél más.) Keresztes Szent János egy alkalommal valami konkrétet is mond:

„... hogy valamennyire is igazi egyesülés legyen, ahhoz szükséges, hogy ha mégoly erős is, eltartson néhány esztendeig ... vannak közbeszöve megszakítások és enyhülések...” (2Éj 7,4. 86.o.)

2. Az érzéki rész passzív éjszakája

Ezt az első szakaszt nagy világossággal és szemléletesen *A sötét éjszaka* első könyvében mutatja be. Sémája lineáris és egyszerű. Könyvét három része osztja:

1. a passzív éjszaka *szükséges* volta (1Éj 1-7. fejezetek);
bemutatja annak hibáit és nyomorúságait, aki még nem ment át ezen az éjszakán (a beteg állapota a műtét előtt)
2. a passzív éjszaka *megvalósulása* (1Éj 8-11. fejezetek);
jelenlétének jelei, maga a tapasztalat, különféle magatartásformák (operáció altatás nélkül)
3. a sötét éjszaka *gyümölcsei* és eredményei (1Éj 12-13. fejezetek);
Isten ismerete, önismeret, alapvető erények (műtét utáni állapot).

A könyv központi témája a második pontban (8-11 fejezetek) található. A többi leírás azt célozza, hogy megerősítse a személyt és támogassa ebben a fájdalmas tapasztalatban. Az első pontban (1-7. fejezetek) a hibákról beszél, hogy az ember megértse és számot vessen azzal, hogy Isten passzív közbelépésére van szüksége.

„Hogy mindezt belássuk és megértsük, hogy a kezdők, bár az említett lelki örömök hatása alatt oly könnyedén teszik a jót, mégis mennyire gyöngén állnak az erények dolgában: megvizsgáljuk eljárásukat a hét főbűn szempontjából. Elemezzük a sok eset közül legalább néhányat s kimutatjuk, miképpen bukkannak fel abban a főbűnök apró tökéletlenségek alakjában. Ezek alapján meggyőződünk majd arról, hogy milyen jótékony hatású a lélekre a sötét éjszaka, mert egyedül csak az képes belőlük ezeket a gyarlóságokat kiküszöbölni és kitisztogatni.” (1Éj 1,3. 13.o.)

Aztán a gyümölcsökről beszél:

„... öröme és nagy vigasztalására fog szolgálni annak, aki ezen az úton halad, ha azt látja, hogy miképpen tud az ilyen kemény s a lélekre nézve annyira terhes és a szellemi ízléssel igen is ellenkező dolog oly sok jót tenni az emberrel.” (1Éj 11,4. 48.o.)

Keresztes Szent János szerint az éjszakának ez a formája nagyon is általános.

„Az embernek olykor sírni volna kedve egyesek oktalanságán, akik mindenféle rendszertelen önkéntes vezeklést és áhítatgyakorlatot vállalnak, s ezekbe helyezik minden bizalmukat, azon hiszemből, hogy így juthatnak az isteni bölcsességgel való egyesüléshez; arra azonban nem is gondolnak, hogy a teremtményekre irányuló érzéki vágyaikat megfékezzék. Pedig mindez hiábavaló, amíg csak teljes erővel nem fognak hozzá vágyaik elfojtásához. Ha annak a sok önként vállalt fáradságnak csak a felét fordítanák erre a munkára, többet haladnának egy hónap, mint így sok esztendő alatt. A földet is meg kell munkálni, hogy gabonát teremjen, mert különben csak gaz nő rajta; hasonlóképpen az érzéki vágyakat is el kell nyomni, mert különben a lélek nem haladhat előre. Sőt merem állítani, hogy ezen munka nélkül a lélek a tökéletesség, továbbá Istennek és önmagának megismerése gyümölcseiből nem fog többet teremni, mint az a mag, amely véletlenül hullott valahol a föl nem szántott földre. Nem is fog megszűnni a lélekben a sötétség és tudatlanság mindaddig, amíg csak a vágyak el nem hallgatnak benne. Mert olyanok ezek, mint a szemben a foltok, vagy a hályog, amelyek mindaddig akadályozzák a látást, amíg csak műtét útján el nem távolítják őket.” (1KU 8,4. 89.o.)

Tisztulásról vagy a nem kimondottan misztikus jellegű passzív tisztulás kezdetéről van szó az esetek többségében.

Keresztes Szent János leírását az erő és a konkrétság jellemzi különösen három pontban. Az első szakaszt nagyobb pontossággal elemzi, mint a szellemi éjszakát. A valóság ugyanis kevésbé összetett és mély; továbbá kezdetben világosabb sémákra van szükség.

A könnyebb érthetőség kedvéért három pontot emelünk ki:

– Az éjszaka jelenlétének jeleiről szóló fejezet (1Éj 9.); ezek a jelek bizonyos eligazítást nyújtanak a lelki életben oly gyakori sötétség pillanataiban.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ma ezek a jelek nem mindig ugyanúgy jelentkeznek. Pl. elég általános dolog, hogy az emberek nem tudnak elmélkedni.

Az isteni dolgok iránti érdeklődés elvesztése nem hozza mindig magával a világ dolgai iránti érdeklődés elvesztését, sőt, ez még elevenebbé válhat. (Ezt Keresztes Szent János is megengedi. 1Éj 14,1.)

– A bűnről szóló fejezetek különösen élesek, az ember legmélyét érintik, különösen is az öntetszelgés (1Éj 2. fejezet) és a szellemi torkosság (1Éj 6. fejezet) eseteit elemzi.

– Nagyon hasznos az első éjszaka gyümölcseiről szóló fejezetek olvasása (1Éj 12–13. fejezetek).

Az utóbbi konkrétabb, az első tartalmasabb: az önismeretről és Isten ismeretéről beszél.

3. A szellemi rész éjszakája

A szellemi rész éjszakájának tartalmát és elemzését a 2Éj első tizennégy fejezetében, vagyis a bevezetésben és az első versszakok kommentárjában találjuk meg. A séma ugyanaz, mint az első éjszakánál.

1. a szellemi éjszaka *szükségessége* (1-3. fejezetek):

az ember gyöngesége és bűngyökerei,

2. a szellemi éjszaka *megvalósulása* (4-10. fejezetek):

élmények, erős konfliktusok, magyarázatok,

3. a szellemi éjszaka *gyümölcsei* (11-14. fejezetek):

a szeretet fellángolása és szabadság.

Úgy tűnhet, hogy mindez az előző éjszakának egyszerű ismétlődése, a folyamatnak ugyanazokkal a szakaszaival. Van hasonlóság, mivel ugyanannak a folyamatnak ritmusát követi. Mégis ez egészen más szint, ahol mindent újra fel kell építeni.

„Az érzéki rész alapos megtisztulásáról csak akkor lehet szó, ha ez a folyamat a szellemben veszi kezdetét. Éppen azért az érzéki résznek éjjele, amelyről beszéltünk, nem annyira tisztulás, mint inkább a törekvő képesség bizonyos megjavítása és megfegyelmezése. Ennek oka az, hogy az érzéki résznek összes rendellenességei és gyarlóságai a szellemben gyökereznek és abból merítik erejüket; s éppen azért, amíg ez utóbbinak rossz szokásai, lázongó indulatai és bűnös hajlamai nincsenek kiküszöbölve, az előbbi nem tud igazán megtisztulni. Így tehát ebben az éjszakában, amely most következik, a két résznek együttesen kell megtisztulnia. Ez a célja az egésznek.” (2Éj 3,1-2. 70.o.)

Az elemzés azonnal rámutat a folyamat mélységére, még ha ugyanazokat a címeket és fogalmakat használja is: hibák, tapasztalatok, gyümölcsök.

A hibák, amelyekről beszél (2Éj 2), többé már nem a tapasztalatlanság hibái, hanem gyakran olyan nem tudatos létmódok, amelyek meghatározzák az illető egész pszichikai, erkölcsi és lelki cselekvésmódját. A gyökerek ugyanazok, megnyilvánulásai azonban rafináltabbak.

„Állandóaknak nevezzük azokat a hibákat, vonzalmakat és szokásokat, amelyeknek legalábbis gyökerei maradtak meg a szellemben, azért, mert ezekre az érzéki tisztulás hatása nem terjedt ki. Ezeknek kitisztítása úgy viszonylik az előbbihez, mint egy ág letörése a gyökér kitépéséhez, vagy egy friss folt kitisztítása egy olyanéhoz, amely már régi és beleette magát. Mert, mint mondtuk, az érzéki résznek tisztulása csak egy kapu és kezdetleges szemlélődés, amely átmenetül szolgál a szellemihez s inkább arra való, hogy az érzéki részt összhangzásba hozza a szellemmel, nem pedig arra, hogy a szellemet Istennel egyesítse. A szellemben tehát továbbra is megmaradnak a régi ember foltjai, habár az illető ezt nem is gondolná s nem is képes azokat észrevenni. Ezeket tehát ki kell belőle venni ezen éjszaka tisztító szappánával és erős lúgjával, mert különben a lélek nem éri el soha a tisztaságnak azt a fokát, amelyre szüksége van az isteni egyesüléshez.

Megvan benne továbbá az a természetes korlátoztelméjűség, amely minden emberre ráragadt a bűn következtében, továbbá a szórakozottság és a szellemnek kifelé kalandozása; szükséges tehát, hogy felvilágosuljon, megtisztuljon és összeszedettségre tegyen szert amaz éjszaka bűnhődései és szorongatásai révén.” (2Éj 2,1-2. 67-68.o.)

A tapasztalatról legjobb elolvasni az 5-7. fejezeteket. A szerző, aki általában örvendezik előre látva az egyesülés gyümölcseit, egy bizonyos ponton megindul a szenvedések súlyos volta miatt és ezt írja:

„... illő, hogy az ember nagy részvétet tanúsítson azon lélekkel szemben, akit Isten behelyezett ebbe a félelmetes és rettenetes éjjelbe. Mert bár kiváló szerencsét hoz reá a belőle származó nagy lelki javakkal, midőn majd, amint Jób mondja, Isten a lélekben a sötétségből kincseket hoz ki és a halál árnyékában világot gyújt (12,22.), úgyhogy, Dávid szavai szerint, olyan lesz a világossága, amilyen volt a sötétsége (Zsolt. 138,12.). De azért a lélek egyenlőre végtelen kínokat szenved s nagy bizonytalanságban van aziránt, vajon fog-e javulni az állapota. Mert hiszen azt gondolja, amint a próféta mondja erre vonatkozóan, hogy az ő bajának sohasem lesz vége s úgy tűnik föl előtte, hogy amint ugyancsak Dávid mondja: „Collocavit me in obscuris, sicut mortuos saeculi”. „Sötétségbe helyez engem, mint a rég megholtakat”; (142,4.). Aminek következtében szorongatást szenved benne a szelleme és gyötrődik a szíve, olyannyira, hogy az ember szükségképpen megsajnálja és részvéttel van irányában. Mert hozzájárul mindehhez az a nagy egyedüllét és elhagyatottság, amelyet ez az éjszaka okoz s amelynek következtében nem talál vigasztalásra vagy támogatásra semmiféle könyvben vagy lelkivezetőnél.” (2Éj 7,3. 84-85.o.)

Egyedül Isten tudja csak, mikor érhet el a lélek ezekhez a borzalmakhoz, messze meghaladva az emberi kapacitás határait. Isten általában hosszasan előkészíti a talajt.

A 11-14. fejezetekben bemutatott gyümölcsök a szeretet gyümölcsei: ez az általános irány, hiszen az egyesüléshez közeledünk, amely mindenekelőtt a szeretet műve.

A 15-25. fejezetekben Keresztes Szent János visszatér az éjszaka témáira, de nem annyira eleven a leírása, mint az előző tizenöt fejezetben. Inkább szintézis módjára összefoglalja az éjszakák tulajdonságait. Ezek a fejezetek inkább doktrinális jellegűek, kevésbé elevenek és dinamikusak, de igen tartalmasak.

4. Keresztes Szent János tapasztalata

A sötét éjszakában a szerző csak alapvető sémát akart megadni, amely többé-kevésbé egyetemes ritmusú. Kerüli a konkrét példákat.

Azért hallgat, mert meg van győződve a jelenség le nem fokozható sokféleségéről (1Éj 14,5.), továbbá tiszteletben akarja tartani a különféle eseteket. Ugyanakkor azonban nem akar

elkerülni minden konkrét példát. Az *érzéki rész éjszakája* 14. fejezetében ő maga megjelöl három példát, illetve a megpróbáltatás három fajtáját:

– *elszabadult érzékiség*: ezt Isten megengedi, hogy kiprovokálja az Istenszeretet személyes és radikális döntését: eltávolít mindent a lélekből, mielőtt azt isteni szeretettel átvilágítaná. Ez a megpróbáltatás előfordulhat még a legtisztább lelkek életében is.

„Egyesekre ugyanis rá van eresztve a pokoli sátán, a paráznaság szelleme, aki utálatos és erős kísértékkel ostorozza érzékeiket és rút eszmékkel és képekkel kínozza szellemüket. Ezek a képek nagyon elevenen jelennek meg a képzelőtehetségben s olykor nagyobb kint okoznak a halálnál.” (1Éj 14,1. 62.o.)

– *káromkodás szelleme*: elárasztja a gondolatokat olyannyira, hogy szinte azok kimondására késztet. Ismerünk ilyen eseteket a szentek életéből. Ilyen káromkodó gondolatok például, hogy Isten nem létezik, hogy nem igazságos, hogy elfeledkezett róla...

„Máskor a szellemnek ehhez az éjszakájához ráadásul még a káromkodás szelleme is hozzájárul, ez aztán összes eszméinek és gondolatainak közibe szövi a legrettenetesebb káromkodásokat s olykor akkora erővel sugallja azokat a képzelőtehetségnek, hogy az illető majd hogy ki nem mondja a káromkodást, ami nagyon súlyos szenvedést okoz.” (1Éj 14,2. 62-63.o.)

– *aggályosság*: igen kemény megpróbáltatás és nincs emberi segítség. Feldúlja a lelket, megfosztja minden biztonságától, a lélek a legnagyobb feszültségben és belső szegénységben él.

„Máskor meg egy másik utálatos szellem zúdul rájuk, amelyet Izajás úgy nevez, hogy a szédülés szelleme. Nem viszi őket bukásba, hanem kínozza őket. Teljesen elhomályosítja az érzéki részt s eltölti ezernyi aggodalommal és fennakadással, amelyek az ő nézetük szerint annyira bonyolultak, hogy soha semmiben sem tudják magukat feltalálni, sem pedig valami tanácsban vagy gondolatban megnyugodni. Ez azután egyike a legsúlyosabb megpróbáltatásoknak, amelyek csak érhetik az embert ennek az éjszakának a folyamán s nagyon közel áll ahhoz, ami a szellemi éjszakában történik.” (1Éj 14,3. 63.o.)

Másfajta leírás

is található Keresztes Szent János írásaiban, nevezetesen a Juana de Pedrazához intézett híres második levélben (1589.10.12.); ebben sötétségről, szegénységről, elhagyatottságról beszél, konkrét és egyszerű utasításokat ad arra vonatkozóan, hogyan kell viselkedni ilyen helyzetben.

„Mivelhogy ön most ebben a lelki sötétségben és a lelki szegénységnek ürességében halad, azt hiszi, hogy mindenki és minden elhagyta önt. De nem is csoda, mert hiszen ön most úgy érzi, hogy Isten is elhagyta. Pedig senki sem hagyta el s nincs is arra szüksége, hogy bármi miatt aggódjék; semmi ok rá; nem is tudná megtenni s nem is talál semmit, mert mindez alaptalan gyanú. Aki Istenen kívül semmi mást nem szeret, az nem jár sötétségben, akármennyire homályban és bármilyen szegénynek is érzi magát. S aki nem jár a vakmerőségek és saját élvezeteinek útján, akár Istenre irányuljanak azok, akár a teremtményekre; s aki nem akarja a saját akaratát akár ebben, akár abban érvényesíteni: annak nem lesz alkalma bármibe belebotlani vagy nehézséggel találkozni. Ön rendben van; ne törődjék önmagával, hanem örüljön. Kicsoda ön, hogy gondot akarjon viselni önmagára? Szépen járna, ha megtenné. Sohasem volt jobb lelki állapotban, mint most, mert sohasem volt ilyen aláztos, ilyen engedelmes, sohasem vette ily kevésbe önmagát és a világ dolgait, sohasem tartotta magát még ilyen rossznak, Istent pedig olyan jónak, sem pedig nem szolgált Istennek olyan tiszta szándékkal és olyan önzetlenül, mint most; sem pedig nem követi saját akaratának és érdekeinek tökéletlenségeit, mint amiként azelőtt talán mégis szokta tenni. Mit

akar? Micsoda életet vagy eljárási módot festeget önmaga elé ezen földi élet tartamára? Mit gondol, mi mást jelent Istennek szolgálni, mint nem tenni rosszat, megtartani az Ő parancsait és tőlünk telhetőleg eljárni az Ő dolgaiban? Ha pedig ez megvan, mi szükség volna más felfogásokra, más megvilágításokra és élvezetekre akár innét, akár onnét, mikor azokban rendszeresen mindig török és veszedelmek rejlenek a lélekre nézve, mely ezektől a megértésektől megtéved és elkábul, úgyhogy saját képességei szedik őt rá? Nagy kegyelme tehát Istennek, mikor ezeket homályba borítja és a lelket szegénnyé teszi, úgyhogy többé nem tévedhet általuk. Ha pedig nem téved, vajon mi más a teendője, mint előre haladni Isten és az Egyház törvényeinek sima útján? Mint élni a sötét, igazi hitből, a biztos reményből és a tökéletes szeretetből, éldegélve idelent mint zarándokok, szegények, száműzöttek, árvák, szárazon, út nélkül, minden nélkül, mindent odaátira remélve? Örvendjen tehát és bízzék Istenben; olyan zálogokat kapott Őtőle, hogy ezt nagyon jól megteheti, sőt meg kell tennie, mert ha nem tenné, nem volna csoda, ha az Úr megharagudnék, látván azt, hogy ön olyan együgyű; holott Ő önt az önnek legmegfelelőbb úton vezeti és olyan biztos helyre tette. Ne kívánjon tehát semmi mást, mint ezt a módot, nyugtassa meg lelkét, mert rendben van és járuljon szentáldozáshoz úgy, mint szokta tenni...” (18. levél 168-170.o.)

Az *Elővigyázatossági szabályokban* és a *Négy tanácsban* a passzív tisztulásról szólva azt hangsúlyozza, milyen türelemre van szükség olyan emberek elviselésében, akik szenvedést okoznak, akiktől undorodunk, vagy akik bosszantanak.

„... szíved mélyéből igyekezzél mindig megalázkodni mind gondolataidban és cselekedeteidben; hogy úgy tudj örülni a mások javának, mintha a tiedről volna szó; hogy egész őszintén kívánd, hogy őket minden tekintetben elébe helyezték. Ilymódon fogod legyőzni a rosszat a jóval, messze üződ magadtól az ördögöt és örvendezni fogsz szívedben. Ezt az elvet pedig igyekezzél éppen azokkal szemben gyakorolni, akik legkevésbé rokonszenvesek előtted...” (*Elővigyázatossági szabályok* 14-15.o.)

„Legelsősorban azt kell belátnod, hogy nem másért jöttél a zárdába, mint azért, hogy mindenki reád utazzék és alkalmat adjon neked a türelem gyakorlására. Ha tehát meg akarsz szabadulni a tökéletlenségektől és lelki zavaroktól, amelyeknek forrása az egyes szerzetesek természete és a velük való érintkezés, és ha minden előforduló esetből hasznot akarsz húzni, akkor erőltess magadra azt a felfogást, hogy a zárda lakói valamennyien mesteremberek (aminthogy valóban azok is), akiknek az a feladatuk, hogy belőled faragjanak valamit. Egyeseknek az a kötelességük, hogy ezt a nyelvükkel tegyék, mások cselekedeteikkel, ismét mások pedig ellened irányuló gondolataikkal. Neked tehát úgy kell viselkedned, amint teszi a szobor azzal szemben, aki azt faragja, aki festi és aki aranyozza. Mert ha ezt a szabályt nem tartod meg, nem leszel képes legyőzni érzékiségedet és érzékenységedet; nem fogod magadat feltalálni a zárdában szerzetestársaid körében; nem éred el a szent lelki békét és nem kerülsz el sok bukást és bajt.” (*ESz* 15-16.o.)

„Hogy a második tanácshoz tarthassa magát és az, vagyis az önmegtagadás, hasznára legyen, szükséges szívébe vésnie azt az igazságot, hogy ön nem másért lépett a zárdába, mint csupán azért, hogy önön dolgozzanak, hogy önt az erényekben gyakoroltassák, vagyis, hogy olyan legyen, mint az a kő, melyet ki kell faragni és simítani, mielőtt bele lehetne illeszteni az épületbe. Meg kell tehát értenie, hogy ahányan csak vannak a zárdában, azok valamennyien az Úristennek megbízottai, akiket csupán azért helyezett oda, hogy önnek önmegtagadásra adjanak alkalmat s ezáltal faragjanak és simítsanak rajta. Egyeseknek az a feladat jutott, hogy a nyelvükkel dolgozzák meg, olyanokat mondva önnek, amiket nem szívesen hall. Másoknak viszont az a tisztjük, hogy cselekedeteikkel kellemetlenkedjenek önnek s tegyenek olyanokat, amiket ön nem szívesen tűr el. Mások arra valók, hogy természetükkel szolgálják ugyanezt a célt, amennyiben egész valójukkal és eljárásmódjukkal vannak terhére és okoznak önnek

nehézséget. Ismét másoknál az önre vonatkozó gondolatok és felfogások a simító eszközök, amennyiben úgy érzi, vagy legalábbis úgy gondolja, hogy önt nem becsülik és nem szeretik. Önnek pedig mindezeket az önmegtagadási alkalmat és ezeket a kellemetlenségeket belső türelemmel kell viselnie. Hallgatnia kell Isten iránti szeretetből, s meg kell értenie, hogy nem másért lépett a szerzetbe, mint azért, hogy megdolgozzák, s ily módon méltóvá lehessen a mennyországra. Mert ha ez nem volna így, akkor nem lett volna értelme szerzetbe lépnie. Akkor jobb lett volna kinn maradnia a világban s keresnie a saját kényelmét, becsületét, hitelét, előnyeit.

Erre a második tanácsra föltétlenül szüksége van a szerzetesnek, ha teljesíteni akarja állapotbeli kötelmeit, ha meg akarja szerezni az igazi alázatosságot, a belső nyugalmat és a Szentlélekben való örömet. Ha ezt nem fogadja meg, akkor nem tud igazi szerzetes lenni, sőt azt sem tudja, miért lett szerzetessé. Nem tudja keresni Krisztust, hanem csak önmagát. Nem talál békességet a lelkében, hanem sűrűn vétkezik és gyakran meghasonul önmagával. A szerzetben ugyanis soha sincs hiány nehézségeken, s maga az Úristen sem akarja, hogy hiány legyen bennük, mert hiszen azért vezet oda a lelkeket, hogy próbára legyenek téve és megtisztuljanak: úgy, amint az aranyat is tűzzel és kalapáccsal dolgozzák meg. Úgy illik tehát, hogy legyen a zárda életben bőségesen megpróbáltatás és kísértés emberek és rossz szellemek részéről, s legyen meg benne a szorongatásoknak és levertségeknek tüze. Ezek közepette kell tehát a szerzetesnek gyakorolnia magát, s igyekeznie kell azokat mindig türelmesen és Isten akaratán való megnyugvással viselni. Tehát ne legyen velük szemben úgy, hogy az ítélet napján az Úristen, ahelyett, hogy meg volna elégedve, kénytelen legyen önt elítélni azért, mert nem akarta Krisztus keresztségét türelmesen viselni. Igen sok szerzetes van, aki hasonló környezetben ezt nem érti meg jól s nehezen tudja elviselni a többieket. Az ilyenek a számadás napján majd nagy zavarban lesznek s be fogják látni, hogy mennyire tévedtek.” (NT, A második tanács 20-22.o.)

Keresztes Szent János tapasztalatai

Érdekesebb lenne tudnunk, hogy Keresztes Szent János hogyan, hol, mikor, mennyi ideig élte át a passzív éjszakát. A leghatározottabban hallgat magáról, így konkrétan nem ismerjük ennek lefolyását.

De azért tudunk valamit. A tanúk vallomásaiból életének két olyan pillanatát ismerjük meg, amelyeket a fizikai, erkölcsi és lelki szenvedések jellemeztek. Érdekes módon egyik sincs közvetlen kapcsolatban imatapasztalatával.

Az egyik ilyen helyzet a toledói börtönben töltött kilenc hónap volt, a másik életének utolsó hónapjai, az üldözések és rágalmak. Mindkét esetben eljutott a fizikai szenvedés és az erkölcsi megpróbáltatás legszélső határáig. Ezek a helyzetek ugyanakkor rávilágítanak hitremény-szeretet-életének magas fokára.

Keresztes Szent János személyes élménye új színt ad az éjszaka leírásának. A lelki élet útján ezt az egyesülés felé mutató átmenetnek tekinti, közbeeső, hosszú, de jól elhatárolható szakasznak. Életének utolsó hónapjai voltak a legfájdalmasabbak, amikor már eljutott a teljes egyesülésre. Hogy jön ide a sötét éjszaka?

A magyarázat nem nehéz. A szerzetnek mindig tisztító hatása van, mindig jobban nemesíti az ember kapacitását és tetteit; így mindig képes új, robbanásszerű megnyílásra. Az alap azonban egyszerűen a keresztyén és teológiai életben keresendő: Krisztus keresztségének misztériuma áthatja a lelki élet minden mozzanatát. Jézus maga élete végén élte meg a kereszteset. Keresztes Szent János is azt írta, hogy a lélek, amikor eljutott a tökéletesség magas fokára, ezt kéri:

„Menjünk csak a sűrűbe beljebb” (Én 36.)

„... Isten bölcsességének és tudásának ez a sűrűje pedig olyan mélységes és olyan végtelen, hogy akármennyit tudjon is belőle a lélek, mindig mélyebben hatolhat belé. Mert végtelen és gazdagságai felfoghatatlanok, amint azt kifejezi Szent Pál, amikor így kiált fel: „Ó Isten bölcsességének és tudományának mélységes gazdagsága! Mely megfoghatatlanok az Ő ítéletei és megvizsgálhatatlanok az Ő utai!” (Róm. 11,33.)

A lélek mindazonáltal epedve óhajt belépni az isteni ítéletek ezen sűrűjébe és felfoghatatlanságába, mert az a vágy ösztönzi, hogy mélyen behatoljon azoknak ismeretébe. Ismeretük ugyanis megbecsülhetetlen és minden érzelmet meghaladó gyönyörűséggel jár...

Ezért óhajt a lélek annyira belemerülni ezekbe az ítéletekbe és minél többet megismerni belőlük. Ha pedig annak fejében, ami e tekintetben elősegíti, el kell viselnie a világ részéről a szorongatásokat és szenvedéseket, az csak vigasztalására és örömére szolgál, bármennyire súlyosak és fájdalmasak legyenek is egyébként. Sőt még a halálnak kínjait és fájdalmait is szívesen fogadja, ha azáltal mélyebben juthat az ő Istenébe.

Ezek alapján ezen sűrű, amelybe itt a lélek behatolni óhajt, igen találóan alkalmazható ama szenvedések és szorongatások sűrűségére és sokaságára is, amelyekbe a lélek kész belépni, mert hiszen reá nézve a szenvedés igen élvezetes és rendkívül hasznos. A szenvedés ugyanis eszköz az ő számára, amelynek segítségével beljebb hatolhat Istennek élvezetes tudásába. Minél teljesebb a szenvedés, annál bensőbb és teljesebb a megértés és következően annál tisztább és magasztosabb élvezet jár vele, mert bensőbb tudásból fakad. Mivel tehát nem elégszik meg akármilyen szenvedéssel, azt mondja: „Menjünk csak a sűrűbe beljebb”, tudniillik egészen a haláltusáig, hogy megláthassam Istent...

... nem lehet belejutni Isten gazdagságának sűrűjébe és tudásába, míg csak a lélek nem ebbe helyezi örömét és nem erre irányítja vágyait! Az a lélek, amely igazán óhajtja Isten tudását, hogy arra eljusson, legelső sorban szenvedni óhajt a keresztek sűrűjében. Ezért intette Szent Pál az efezusiakat, hogy ne csüggedjenek el a szorongatások közepette; s hogy legyenek erősek és szilárdak a szeretetben, mert csak így lesznek képesek az összes szentekkel együtt megérteni, hogy mi a szélesség és hosszúság, a magasság és a mélység és felfogni Krisztus tudásának mindent meghaladó szeretetét. Csak úgy fognak eltelni Istennek tökéletes teljességével. Mert, hogy az ember bejusson az Ő tudásának ezen gazdagságába, ahhoz szükséges, hogy átmenjen a kereszt kapuján, amely pedig igen szoros.” (2Én 36,10-13.400-402.o.)

5. Időszerű példák

Hasznos lenne a keresztény életszentség történetét úgy átlapozni, hogy alkalmazzuk a misztikus doktornak a sötét éjszakáról szóló leírását a szentek életében előforduló keresztekre, szenvedésekre, tisztulásra stb. Ez alkalmat adna arra, hogy bemutassuk ennek az élménynek egyetemes voltát, ugyanakkor konkrét megvalósulásának végtelen változatosságát.

Négy ismert alakot idézünk fel, négy évszázadból: Megtestesülésről nevezett Mária, Keresztes Szent Pál, Lisieux-i Szent Teréz, Edith Stein.

Megtestesülésről nevezett Mária (1599-1672)

Vö. Guyart Mária, *Tanúságtétel*, Róma, 1972

A XVII. század egyik rendkívüli misztikusa, akit Bossuet „az új Franciaország Terézé”-nek nevezett. Mély misztikus író, realista, mértéktartó. 1639-től Kanadában élt.

Megélte és leírta a misztikus éjszakát, de ennek két olyan módozatát is bemutatja, amelyek egyes szerzők szerint nem szerepelnek Keresztes Szent János sémájában: megpróbáltatásának apostoli jellege, valamint az a tény, hogy a nagy megpróbáltatások már az egyesülés állapotában érik.

Mi azt mondjuk, hogy érdekes módozatról van szó, amely igazolja Keresztes Szent János sémáját. Már megjegyeztük, hogy a kereszt jelen van minden időszakban és minden állapotban. Másrészt nem mondtuk azt, hogy ez az egyesülés nem előzheti meg a szellem éjszakáját.

Keresztes Szent Pál (1694-1775)

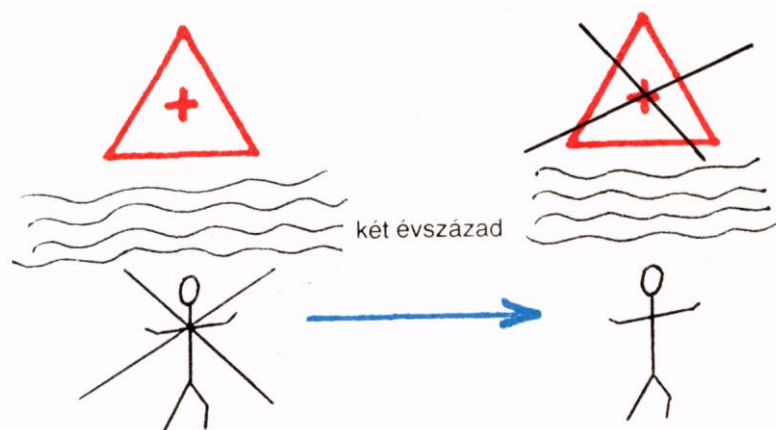
A XVIII. századi misztikus hosszú és rendkívül mély éjszakát élt meg, tapasztalatairól részletesen ír. Karizmája különös érzékenységgel fordította a Megfeszített Jézus felé. A passzionisták rendjének alapítója.

Ő is bemutat néhány olyan módozatot, amelyeket egyesek ellentéteseknek találnak Keresztes Szent János sémájával. Első helyen kell megemlítenünk éjszakájának kivételesen hosszú tartamát. Gyakorlatilag kiterjedt egész életére. Ezért hangsúlyozza annyira az éjszaka jelenlétét még a teljes egyesülés szakaszában, állapotában is. Életének utolsó szakaszában bizonyos „visszaesés” tapasztalható: elragadtatások, misztikus kegyelmek nyilvános jelentkezése. Tanúk bizonyítják, hogy hallottak tőle átkozódó szavakat ... ez talán megfelel Keresztes Szent János „káromkodás” kategóriájának (1Éj 14,2.).

Lisieux-i Szent Teréz (1873-1897)

Ez már a XIX. század vége, súlyos vallási és kulturális válságokkal. A lelki gyermekség útja is magában foglalja a sötét éjszaka tapasztalatát; Keresztes Szent János tanításának szellemében élte meg, hiszen tanítványának vallotta magát.

Élete utolsó évében a hitetlenség kísértése feszítette keresztre. Az ateizmus már egy évszázada „divat”, ezt Teréz is megérzi, a bőrén tapasztalja meg: kételkedik Isten létében, nem annyira a maga méltatlanságára gondol. Keresztes Szent János viszont olyan században él, amelyben a hit nem vita tárgya. Teréz tudatosan vállalja e megpróbáltatás közösségi jellegét: a bűnösök asztalánál foglal helyet. Nemcsak imádkozik értük, hanem éli és érzi velük együtt a sötétséget, a reménytelenséget, a hitetlenséget... Amikor erről ír, attól fél, „káromkodik”...

Keresztes Szent János tapasztalata: az ember semmisül meg bűnös voltában, így kerül a homály Isten és az ember közé, de Isten léte és szentsége abszolút biztos tény marad számára.

Teréz tapasztalata: a hitetlenség. Ma az ateizmus teremti és alkotja az éjszakát. A mai ember számára nem saját bűnös volta a probléma, hanem Isten létezését kérdőjelezi meg.

Edith Stein (1891–1942)

A XX. század első felében élt; Keresztes Szent János hűséges tanítványaként élte meg az éjszakát a maga sajátos körülményei és adottságai szerint. Igen közel áll hozzánk.

Legismertebb könyvében – *A kereszt tudománya* – Keresztes Szent János tanítását elemzi.

Egyéni éjszakáját a legkeményebb körülmények között élte: nehéz megtérés, üldözött élet, koncentrációs tábor, erkölcsi és fizikai halál, végül még testének is teljes megsemmisítése. Zsidó népével teljes sorsközösséget vállal, ezt a népet pedig halálra ítélték. Mint katolikus és mint karmelita nem akar kivétel lenni. A végsőkig megosztja testvérei sorsát.

Edith élménye rávilágít a kollektív éj borzalmára: a történelem értelmetlensége, a gyűlölet mindenhatósága, a kegyetlenség abszurditása, az igazságosság és a szeretet tehetetlensége.

Kollektív éjszaka

Az utóbbi években többen foglalkoztak a lelkeségi irodalomban ezzel a közösségi sötét éjszakával.

Az „éjszaka” kategóriáját alkalmazzák arra a tapasztalatra, amely ma világosan látszik a kultúra, az Egyház, a társadalom, a különböző csoportok életében. Ez az alkalmazás és kiterjesztés megengedett, mivel felfedezhetők a Keresztes Szent János által leírt egyéni éjszaka jelei: sötétség és értelmetlenség – fáradtság és kiábrándulás – bizonytalanság és reménytelenség. Az eredmény pedig mindenütt gyötrelm.

Meg kell jegyeznünk, hogy a kollektív éjszaka, még ha hiteles is, mivel egy nagy csoport éjszakája, nem talál mindenkit arra felkészült állapotban.

Még egy utolsó igen fontos megjegyzés arra vonatkozóan, hogy lelki értelemben vett kollektív éjszakáról beszélhessünk. Hogy ez valóban lelki értelemben vett sötét éjszaka legyen, ahhoz szükség van a kitartó hűségre, a hit, a szeretet és a remény aktív válaszára.

Keresztes Szent János tapasztalata: az ember semmisül meg bűnös voltában, így kerül a homály Isten és az ember közé, de Isten léte és szentsége abszolút biztos tény marad számára.

Teréz tapasztalata: a hitetlenség. Ma az ateizmus teremti és alkotja az éjszakát. A mai ember számára nem saját bűnös volta a probléma, hanem Isten létezését kérdőjelezi meg.

XIV. Élet a szeretetben

Ismét megfontolásaink fókuszába kerül a szeretet mindig központi valósága. Ez a szeretet mindig intenzívebb és teljesebb, ahogyan az egyesülés előre halad. Funkcióiban és megtapasztalásában örök újság.

Így vagy úgy, a lelki fejlődés megelőző szakaszaiban és minden szintjén megjelent: az első lépéseknél érezhető buzgóság formájában, aztán a teológális nevelés követelményeiben, a sötét éjszakában pedig Isten aggódó keresésében.

Ismét beszélnünk kell a szeretetről, de most kifejezettebben és részletesebben, mint előzőleg. A lelki fejlődés szakaszai – ahová tudniillik elérkezünk – most újra a központba helyezik. Mi több, már nem szeretetről van szó, ami teológális erény, a lélek egy képessége, az emberi psziché egy szektora, hanem arról a szeretetről, amely az egész személy, a maga teljes egzisztenciájában.

„A lélek haladását *A szellemi páros ének*ben szinte kizárólag a szeretet dimenziójába állítja. Az elindulás, az egyes szakaszok és a csúcs vonatkozási pontja az isteni szeretet, mégpedig olyan pozitív szempontból, ahogyan azt a lélek fokozatosan megszerezte. A tökéletességet szinte matematikai pontossággal az isteni szeretet fokai szerint lehet mérni; ez a fejlődés együtt jár az azzal ellentétes affektusok csökkenésével. A lelki élet minden más összetevő eleme a szeretet gyakorlása lesz. A lélek tevékenységének minden más megnyilvánulása ennek a szeretetgyakorlásnak van alárendelve.” (Eulogio Pacho, *La antropología sanjuanista*: Monté Carmelo 69,1961, 50.o.)

Az egész lelki folyamat kezdetétől ez az egyetlen távlat. A szeretet növekedése nem a sötét éjszaka végén kezdődik, hanem más szempontok szerint jelen van az előző szakaszokban is. Most tehát az előző szakaszokkal is foglalkoznunk kell, hogy feltérképezzük a növekvő szeretet útvonalát. Nem a lemondás, tisztulás, megpróbáltatások állnak a középpontban, hanem az isteni ajándékok kibontakozása és az ember kapacitásának kiteljesülése.

1. Szimbólum és valóság
2. A szeretet szakaszai
3. Aggódó keresés
4. Első találkozás
5. Teljes egység

1. Szimbólum és valóság

Keresztes Szent János a szeretet-élet legteljesebb, legpontosabb, legrendszeresebb leírását *A szellemi páros ének*ben adja. Ez a kedvenc műve, ezzel foglalkozott a legtöbbet, ezt élte, át-meg átírta. Meg van arról győződve, hogy minden emberi, keresztény, lelki és misztikus élet központja a szeretet. Minden más lelki téma, még olyanok is, mint az ima, a szeretettel összehasonlítva csak származékok.

Megéri tehát a fáradságot, hogy megismerjük ennek a műnek szándékát és struktúráját. E mű témája Isten szeretete. Koncentráltan, hosszan, kitérések nélkül tárgyalja. Páratlan mű a keresztény lelkiség történetében.

Először mondjunk néhány szót a számunkra talán nehéznek tűnő jelképről, aztán vizsgáljuk meg, mit ért szereteten ebben a műben.

Jegyési / hitvesi szimbólum

A szerző tudatosan vállalja ezt a nyelvezetet, jóllehet tökéletesen jártas más kifejezésformákban is. A *szellemi páros ének* előszavában megmagyarázza, miért ezt a konkrét jelképet választotta: ez felel meg leginkább tapasztalatának. Megjegyzi, hogy a jegyesi szimbólum egyesek számára segítség, olyanok számára viszont, akik nem tudnak az isteni bölcsesség szemével olvasni, akadály.

Majd meglátjuk, hogy ez az utóbbi, tudniillik az akadály, nem a mi esetünk-e. Első lépésként be kell hatolnunk ebbe a képbe, amely Keresztes Szent János véleménye szerint a legjobban megközelíti ezt a megmagyarázhatatlan lelki valóságot. Az említett előszó adja a legnagyobb segítséget.

„... ezekben a versekben bizonyos fokú Isten iránt való szeretet nyilvánul; mivel pedig az Ő végtelen bölcsessége és szeretete, a Bölcsesség könyve szerint (8,1.) „elér végtől végig”, az emberi lélek is, ha egyszer ez a szeretet eltölti és lelkesíti, bizonyos értelemben szintén ilyen határtalanságot és erőt tüntet fel kifejezésmódjában. Éppen ezért eszem ágában sincs arra vállalkozni, hogy megmagyarázzam ezen énekek értelmének azt az egész terjedelmét és gazdagságát, amelyet a szeretettől megtermékenyített szellem beléjük helyezett. Hiszen tudatlanságot árulna el, aki azt hinné, hogy az ilyen költemény szeretetből fakadó mondásainak és misztikus értelmének egész eszmetartalmát csak amúgy könnyedén szavakba lehet foglalni. Az Úrnak Lelke, amely gyöngeségünket támogatja, Szent Pál szerint mibennünk lakozik és kimondhatatlan sóhajokkal könnyörög érettünk: már pedig ezt mi nem vagyunk képesek felfogni és még kevésbé annyira átérteni, hogy másoknak is meg tudnók magyarázni.

... az ilyen lélek, ha magáról beszél, nem annyira okszerű fejtegetésekbe bocsátkozik, mint inkább hasonlatokkal és képes beszéddel igyekszik némi vázlatát adni annak, amit érez és amit a benne levő lélek bőségétől áradozva titokzatos szavakkal vet papírra. Ha már most valaki ezeket a hasonlatokat nem olvassa ugyanolyan gyermeki, egyszerű lélekkel és jóindulatú megértéssel, mint amilyennel írva vannak, akkor hajlandó lesz azt hinni, hogy az illető, aki írta őket, nem volt eszénél, hanem félrebeszélte,...

... jobb a szeretet hevében kiejtett szavakat meghagyni a maguk tág értelmében, hogy mindenki a maga módja és áhítatának foka szerint foghassa fel őket, mintsem egyetlenegy értelemre szorítani, amely aztán nem felel meg minden ember ínyjének. Így azután szolgálunk ugyan valamelyes magyarázattal, de senki sem kénytelen magát ahhoz kötni. A misztikus bölcsesség ugyanis nem egyéb, mint az a szeretet, amelyről ezek a versek beszélnek, s nincs szüksége arra, hogy az ember teljesen átértse: anélkül is megteszi a hatását és fölkelti a vonzalmat és a szeretetet a lélekben. E tekintetben olyan, mint a hit, amelynek révén szintén szeretjük Istent, anélkül, hogy megértenénk.” (*Én* Előszó 1-2. 169-171.o.)

A szimbólum megértésének és használatának kiindulópontját a személyes tapasztalatban és a lelkiségi hagyományban találjuk meg.

a) *Tapasztalat*

A házasság tapasztalatával nemcsak az rendelkezik, aki megházasodik, hanem az is, akinek közvetlen és eleven kapcsolata van a létnek és a szeretetnek ezzel a formájával. Keresztes Szent János ezt a családban tapasztalta meg, később kora kultúrájában maga is megfigyelhette a házasság elismert értékeit. Teréz kapitányokról, csatákról, császárokról beszél, jóllehet mindezekről nem volt közvetlen tapasztalata. Az is tény, hogy minden embernek van emberi szeretettapasztalata és így ennek alapján könnyen megérti, mit jelent a férfi és nő teljes odaadása.

Keresztes Szent János az emberi házasság képe minden szakaszát megfesti: aggódó keresés, eljegyzés, házasság. A házassági kép használatában a legfontosabb számára nem a bensőséges szexuális kapcsolat, hanem a teljes odaadás, az egyenlőség és a mindörökre szóló elkötelezettség.

b) *Lelkiségi hagyomány*

A hitvesi szimbólumnak a misztikus életre való alkalmazását a szerző megtalálta már a Szentírásban és más lelkiségi írónál. E képnek gazdag keresztény és nem keresztény hagyománya van.

Változatosan ábrázolja az emberi szeretet kifejeződését az Énekek éneke, hogy megsejtse az Isten és népe közötti szeretetet. Feltűnik a kép az újszövetségben is Jánosnál és Szent Pálnál; ez az utóbbi Krisztus és jegyese, az Egyház felbonthatatlan egységéről beszél.

A kép aztán elterjed a liturgikus és lelkiségi hagyományban az egyházatyáktól napjainkig. Legerősebb ez a hagyomány a középkorban és Keresztes Szent János korában.

Amint már mondtuk, Keresztes Szent János jegyesi szimbolikája rendkívül áttetsző. Mind a szimbólum magyarázatában, mind pedig a misztikus tapasztalatra való alkalmazásában a személyes szempontokat hangsúlyozza: teljes odaadás a szeretetben, örökre, a mátká felemelése.

Más általános jelképet is alkalmaz: apa-fiú kapcsolata...

Vö. Lucien M., „Grâce d'union filiale ou nuptiale”, *L'expérience de Dieu*. Paris 1968, 59-76.o.

L. Beirnaert, „Il significato del simbolismo coniugale nella vita mistica”, *Esperienza cristiana a psicologia*. Torino 1965, 318-329.o.

Keresztes Szent János számára, akárcsak a Szentírásban, a házastársi szeretet jelképének először közösségi jellege van és csak aztán egyéni: Isten és népe, Krisztus és az Egyház, Krisztus és az ember (*Románcok, Én 23.f.*)

„Arát, ki téged szeressen,

Akartam, Fiam, teneked adni,

Ki értéked által megérdemlje,

Hogy társaságunkban résztvehessen” (3. *Románc 1. Lobogó istenszeretet 222.o.*)

„... a Szent Keresztet jelenti, amelyen Isten Fia megváltotta s következőleg eljegyezte magának az emberi természetet és vele együtt természetesen minden egyes lelket. A Keresztfán adta meg ugyanis minden egyes léleknek a kegyelmet és az üdvösség zálogát...” (*Én 23,2. 320.o.*)

A jelkép fokozatos elerőtlenedése

A jegyesi szimbólum ereje csökkent, olyannyira, hogy ma sokak számára már csak egyszerű, sőt közönséges hasonlat. A jelkép elszegényedésének okai különbözők:

- a mai ember kevésbé érzékeny a szimbólumok iránt
- a személyes értékekről a szexuális elemekre került a hangsúly
- válságba került maga a házasság: nem jelenti a teljes, örökre szóló odaadást...

Világosan kell látnunk ezt a helyzetet, hiszen ez jellemzi az átlag-olvasót, sőt, a lelkileg felkészült olvasót is. Az olvasónak fel kell készülnie arra, hogy belépjen Keresztes Szent János szimbolikus kifejezéseinek kincstárába.

„Mindazonáltal el kell ismerni, hogy amikor a lelki eljegyzés és házasság fogalmairól van szó, – mint például a modern misztikus teológiában – ezek a fogalmak mintegy technikai jelentést kapnak, hogy jellemezzék azokat a sajátosan meghatározott állapotokat, amelyek a

leírt lelki fejlődés sémájába illeszkednek; ezek a fogalmak azonban lassanként elvesztik életerejüket, hogy a kihunyt, halott jelképekhez csatlakozzanak.

A jegyességgel kapcsolatban egyszerűen eksztatikus egyesülésről, a házasságban pedig tökéletes, vagy átalakító egyesülésről beszélünk. Ez a pontos meghatározás kétségtelenül haladást jelent, kizár minden félreértést. De ez a jelkép szuggesztív ereje rovására történik. Egyesek bizonyára sajnálják a lelki házasság hajlékony, gazdag kifejezésének elvesztését.” (P. Adnés, „Mariage spirituel”, in *Dict. Spir.* 10, 408)

Teljes szeretet

A *szellemi páros ének* lírai kifejezése megfelelő mélységgel mutat rá a lélek és Krisztus közötti kommúnió intenzitására, pszichológiai és lelki erejére. A versszakok magasszintű párbeszédet és kapcsolatot érzékeltetnek.

A lírai nyelvezet azt sugallhatná, hogy csak érezhető szeretetről, állandó párbeszédéről van szó, vagyis, hogy a Krisztus iránti szeretet csak a különleges figyelem, a felgyulladt gondolatok és szavak pillanataira korlátozódik.

A szeretet itt az egész személy feszültségét és beirányultságát jelenti, aki Istenben vert gyökeret gondolataival, érzelmeivel és szavaival vagy azok nélkül. A szeretet hozza létre az egész jelképet, hogy kifejezze egy hívő lelki életének és létének mély jelentését, aki önmagát egészen Krisztus személyére koncentrált. Három egyszerű utalás elégséges ennek bizonyítására:

a) „Megállj észak halált hozó szele!” (17. vsz.)

Amikor ezt a lélek kérését tartalmazó verssort kommentálja, a szerző megjegyzi:

„A léleknek ezt a mondását úgy kell érteni, hogy ... a lelki szárazságot az ima és a lelki gyakorlatok vannak hivatva megszüntetni” (*Én* 17,3. 286.o.)

b) „Ott ígérek el jegyesének” (27. vsz.)

A kommentárban, ismételve, hogy itt minden szeretet, és hogy nem akar mást, csak szeretetet, a méhecskéről veszi a példáját.

„Mert amiként a méhecske minden virágból kiszívja a benne levő mézet s a virágot kizárólag csakis erre a célra használja: hasonlóképpen ez a lélek is minden dologból, amellyel érintkezésbe jut, a legnagyobb könnyűséggel veszi ki a szeretet édességét, vagyis azt, ami benne Isten szeretetére indít, legyen az a dolog maga akár kellemes, akár kellemetlen.” (*Én* 27,8. 352.o.)

Így a Krisztusba szerelmes lélek is mindent tesz: nemcsak imákat mond vagy lírai szövegeket, hanem dolgozik, végzi kötelességét, szolgálatokat tesz, problémákat old meg. De az emberekben, a dolgokban, az ügyekben csak egyet értékel, csak azt keresi, ami számít: a szeretetet. Minden más csak a külső héj. Csak annyiban használja, amennyiben szükséges Isten és az emberek iránti szeretete szempontjából.

c) „Lelkem és egész valóm szolgálatára szentelte magát.” (28. vsz.)

Ez a verssor kifejezi, milyen a szeretet teljes odaadottsága az egyesülésben. A szeretet itt kézzelfoghatóbb és egyszerűbb lesz, kevesebb benne a lírai elem.

„Azzal, hogy a lelke Jegyesének szentelte magát, ki akarja fejezni azt az átadást, amelyet a szerető egyesülésben tett s amelynek következtében immár a lelke összes tehetségeivel, értelmével, akaratával és emlékezetével együtt az Ő szolgálatára áll.

Értelme kizárólagos feladatának tekinti megérteni, hogy milyen dolgok vannak inkább az Ő kedvére, hogy azokat megtehesse; akaratának létcélja szeretni mindent, ami Isten előtt kedves és mindenben keresni Isten akaratát; emlékezete észben tartja, hogy mi van az Ő szolgálatára és tetszésére.” (Én 28,3. 354.o.)

Mindez azt bizonyítja, hogy *A szellemi páros ének* szeretetét úgy kell érteni, mint az egész személy odaadását és szolgálatát még a legkeményebb, minden lírizmust nélkülöző pillanatokban is.

„... az ő egész valója olymódon van Istennek szentelve és Őreá irányítva, hogy még ha a lélek nem is figyel oda, mindezek a részek már első, önkéntelen indulataikkal is azonnal és mindig készségesen állnak Isten szolgálatába és cselekszik az Ő akaratát. Az értelem, az akarat és az emlékezet azonnal Istenhez állnak; a vonzalmak, az érzések, a vágyak, a hajlamok, a remény, az öröm és a lélek egész valója mind az első pillanattól kezdve Isten felé hajlik, még olyankor is, amidőn a lélek nincs is annak tudatában, hogy Istenért tesz valamit. Így tehát sokszor megesik, hogy az ilyen lélek Istenért dolgozik, Ővele, vagy pedig az Ő ügyeivel foglalkozik, anélkül, hogy arra gondolna, vagy tudatában volna annak, hogy Őérette teszi. Mivel ugyanis a hosszú gyakorlat folytán hozzászokott ehhez az eljáráshoz, öntudatlanul és odafigyelés nélkül teszi, sőt már azok az ájtatos buzdulatok sincsenek meg benne, amelyeket annakelőtte érzett, midőn valami ilyes munkába belefogott.” (Én 28,5. 355.o.)

2. A szeretet szakaszai

A benső élet elutasít minden túlságosan szigorú vagy aprólékos sémát, főképp akkor, amikor a szeretet életéről van szó. Erről a szeretet-életről Keresztes Szent János a legköltőibb műveiben beszél, így nem várhatunk tőle rendszeres értekezést.

Másrészt a szeretet úgy jelenik meg mint a személy, mint egy elkötelezett és következetes lét teljessége. Kibontakozásában az érettség és a radikalizmus jeleit mutatja, ezek bizonyítják a szeretetben való növekedést és elmélyülést.

A sötét éjszakában:

A legpontosabb és legrészletesebb séma *A szellemi rész sötét éjszakája* 19. és 20. fejezetében található. Röviden bemutatja a szeretet tíz lépcsőfokát.

Ez a séma azonban betű szerint egy középkori szerzőtől származik, Keresztes Szent János csak az egyes fokok rövid magyarázatára szorítkozik. Csak ebben a két fejezetben beszél róla; e sémának semmilyen más művében nincs visszhangja.

A sötét éjszakában a szeretetre való utalásokból (formái, fejlődése stb.) a következő, a Szent gondolatainak megfelelő sémát állíthatjuk össze:

–1. Érezhető áhítat (az éjszaka kezdete előtt)

„Miután melegséget és buzgalmat öntött az emberbe Isten szolgálatára s ezzel újraszülte a lelkét, úgy tesz vele, mint az anya kiseddével. Megengedi, hogy az összes isteni dolgokban, mégpedig minden erőfeszítés nélkül, megtalálhassa az édes ízletes szellemi anyatejet s hogy a lelkigyakorlatokban nagy öröme teljék. Isten ugyanis ekkor még az Ő szeretetének gyöngéd keblét nyújtja neki s úgy bánik vele, mint csecsemővel szokás.” (1Éj 1,2.12.o.)

–2. Isten keresése a szárazságban (az első éjszaka alatt)

„... kezdetben ez a szeretet rendesen nem érezhető, hanem csakis a szárazság és üresség, amelyről szó van. Ilyenkor ezen, csakis később kigyulladó szeretet helyett, a tehetetlenségnek eme szárazsága és üressége közepette a lélekben ama rendes, Istenre irányuló gyöngédség és figyelem foglal helyet, amely bánkódással és félelemmel van egybekötve, mert úgy érzi, hogy nem tud neki szolgálni.” (1Éj 11,2. 47.o.)

–3. A szeretet felgyulladására (az első éjszaka után)

„... érezhetővé válik a lélekben valamelyes Istenre irányuló heves vágyódás; s minél tovább fejlődik ez az állapot, annál jobban érzi a lélek, hogy Isten irányában vonzódásra és szeretetre gerjed. Azt sem tudja, miképpen és honnét támadt benne ez a szeretet és vonzódás, csak azt érzi, hogy ez a tűz és ez a lobogó láng olykor annyira megnövekszik, hogy szeretettől lihegve vágyódik Isten után. ... a lélek, anélkül, hogy tudná, hányadán van, megsemmisültnek érzi magát mindazon, akár égi, akár földi dolgokkal szemben, amelyekben azelőtt örömet lelte, s csupán csak azt látja, hogy szeret, anélkül, hogy tudná, hogyan. Olykor azután nagyon megnövekszik a lélekben a szeretetnek ez a lángja, s olykor annyira eped Isten után, hogy szinte úgy látszik, mintha a csontjai is ki akarnának száradni ettől a szomjúságtól;” (1Éj 11,1. 46.o.)

–4. Erős nagyrabecsülő szeretet (a második éjszaka alatt)

„... bár ezen sötét éjnek kezdetén még nem érezhető a szeretet ezen tüzének kigyulladására, mivelhogy a szeretet lángja még nem végezte el munkáját, de azért az első pillanattól kezdve Isten nagyon magas fokú nagyrabecsülő szeretetet önt a lélekbe ... ennek az éjszakának az összes kínjai között mit sem érez és fájlal jobban, mint azt, hogy – nézete szerint – elvesztette Istenét s hogy Isten eltaszította őt... Olyan nagy ugyanis benne Isten irányában a nagyrabecsülő szeretet még e sötétség közepette is (bár nem érez belőle semmit), hogy nemcsak azt viselné el szívesen, hanem kész volna ezer halált is elszenvetni, csakhogy Istennek kedvére tehessen. Midőn pedig a láng lobot vetett a lélekben, s midőn ez szövetkezik a már régebbi, Istenre vonatkozó nagyrabecsülésével, ezek ketten olyan erőt, elevenséget és epedést öntenek beléje Isten iránt, hogy szeretete hevében nincs többé tekintettel semmire és semmivel sem törődve s anélkül, hogy megfontolná mit cselekszik, erőre kapva és megrészegülve szeretetéről, nagy vakmerőséggel tesz rendkívüli és szokatlan dolgokat, olyképpen és akkor, amint erre alkalom kínálkozik, csak azért, hogy találkozhassak azzal, akit az ő lelke szeret.” (2Éj 13,5. 114-115.o.)

–5. A szeretet szenvedélyes felgyulladására a szellemben (a második éjszaka után)

„A szeretet tüzeiben égve.

E verssorban a lélek a szeretetnek előbb említett tüzeréről beszél, amely – miként az anyagi tűz a fát – úgy gyújtja lángra a lelket a szemléletnek ebben a kínos éjszakájában. Ez a lángolás, bár bizonyos tekintetben hasonlít ahhoz, amelyről fentebb beszéltünk s amely a léleknek érzéki részében folyik le, – más tekintetben annyira különbözik tőle, mint amennyire különbözik a lélek a testtől s a szellemi rész az érzékitől. Mert ez a szerető tűz a szellemben lángol föl annak következtében, hogy e sötét szorongatás közepette a lelken erős isteni szeretet ejt súlyos és mély sebet s bizonyos, Istenre irányuló megérezést és megsejtést kelt

benne, anélkül, hogy bármi határozott dolgot értene; mert hiszen, mint mondtuk, az értelem sötétben van.” (2Én 11,1. 105.o.)

A szellemi páros énekben

Ebben lírikus és misztikus műben is – pedagógiai célból – szisztémát akar felállítani, hogy bemutassa, mégpedig a hagyományos sémákban, a szeretet szabad növekedését. Kétszer próbálkozik, mind a kétszer kevésbé pontosan és szabatosan.

Az „Előszó”-ban azt mondja, hogy a versszakok követik a lelki élet három állapotát vagy három útját. Anélkül, hogy meghatározná, mely versszakok tartoznak az egyik vagy másik állapothoz, négyet különböztet meg:

„Az első versszakok a kezdőkről szólnak, akik még a tisztulás útján vannak. A továbbiak a haladókról, akik már elérik a lelki eljegyzés állapotát; ez a megvilágosodás útja. Az erre következő versszakok tárgya az egyesülés útja, vagyis a tökéleteseké, akik már belépnek a lelki házasság állapotába. Ez az egyesülés útja, amelyen a tökéletesek járnak, a megvilágosításnak, vagyis a haladóknak útja után következnek. Végül az utolsó versszakok a mennyei boldogság állapotát szemléltetik, mint amely egyedüli vágya már a tökéletességre eljutott léleknek.” (Én Tart. 2. 180.o.)

A 22,3.-ban ugyanezt a felosztást adja két variánssal:

a) az első versszakot idézve meghatározza, melyik versszakok jelzik a különféle szakaszok vagy állapotok kezdetét: 5, 13, 22.

b) nem ír a negyedik szakasról, amelyről pedig szó volt a Tartalomban.

A három állapot sémája eligazíthatja azt, aki ehhez van szokva, de semmiképp nem meríti ki a költeményben foglalt spontán dinamizmust.

Ha hűségeseink akarunk lenni a Szerzőhöz, azt a ritmust kell követnünk, amely világosan felfedezhető a költeményben. Négy csoportról van szó a költeményben, majd a kommentárban:

1-12: Aggódó keresés

Az első látogatás hatására felébred az erős és személyes szeretet, amely aztán minden eszközzel és belső aggodalommal kutatja a szeretett Krisztust.

13-21: A szeretet találkozása: lelki eljegyzés

A Jegyes kinyilvánítja és közli önmagát megkezdve a közös életet, ezt az életet azonban még hátráltatják külső és belső akadályok: a lélek vágyódik a teljes felszabadulásra.

22-35: Teljes egység: lelki házasság

Teljes, kölcsönös odaadás a léleknek Istenbe való átalakulásával; a lélek előző tapasztalatait ebben az új fényben látja.

36-40: A dicsőség vágya

Éppen csak elcsendesültek az egységre irányuló vágyak, amikor – elérve az egyesülést – a szeretet új vágyai ébrednek a dicsőség reményével.

3. Aggódó keresés

Ez az első szakasz összegzi az elkötelezett és az Isten tapasztalatától megérintett lélek tetteit és reakcióit. Kezdetről van szó, már a lelki érettségnek egy bizonyos szintjén, azonban még nem a második megtérést követő kezdetről.

Az első szakaszban három mozzanatot különböztetünk meg:

Kiindulópont

Állandó adottságok

Keresés a közvetítőkben

A. *Kiindulópont: Én 1,1.*

Pontosan és elevenen leírja az első versszakhoz szóló előszóban. Meg akarja magyarázni ennek az aggódó keresésnek okát, azt a hiányérzetet, amely abban az emberben keletkezik, aki már egy ideje normális lelki életet él.

Az alapvető válasz ez: a lélekben tudatosul, mennyi szeretetet kapott Istentől, és erre nem válaszolt. A 3KU 16. fejezetében már írt a tisztulás kezdetéről. Itt a kapott szeretet a kezdete annak, hogy szeretetből egészen Istennek adja magát.

Az Istentől kapott szeretet tapasztalatához más élmények is járulnak, amelyek még csak növelik a szorongást: tudatosul benne, milyen kevés az idő, rövid az élet, milyen szigorú számadás vár rá; továbbá az a gondolat, hogy eddigi élete üres és hiábavaló volt, mivel hiányzott belőle a szeretet mélysége és már kevés ideje maradt, hogy életét megtöltse szeretettel. Ez a két élmény kiegészíti a központi tapasztalatot: Isten szereti őt öröktől, mennyi mindent kapott Tőle életében, sőt már születése előtt.

Az eredeti spanyol szöveg, kerülve az igéket, jól kifejezi az aggodalom fokozódását, és csak a versszakok végén oldja fel a feszültséget. *A szellemi páros ének* tele van hasonló zseniális kifejezésekkel, amelyek azonban a fordításokban rendszerint elvesznek. (Szemelvényeket az *Én 1,1.*-ből lásd a X. fejezet 1. pontjában 111 .o.)

B. *Állandó adottságok: Én 1-3.*

1. Hová rejtőztél el Szerelmem?
S miért hagytál itt sóhajommal?
Mint szarvas elfutottál,
De megsebezve engemet.
Kimentem, hívtalak, – s már eltűntél.
2. Ó pásztorok, kik ott valátok
Az Otero cserényei körül,
Ha tán látnátok őt,
Kit lelkem mindennél jobban szeret,
Mondjátok neki: vágytól, kintől meghalok.
3. Szerelmesem keresve
Bejárom a hegységet, partokat,
Kezem nem tép virágot,
Nem félek a vadaktól,
Utam nem állják erősek és határok.

Az első három versszakban bemutatja a Jegyes keresésének körülményeit: ezek kiegészítik egymást és biztosítják a folytonosságot:

- a Szentháromság önmagát közlő jelenléte; hit, remény, szeretet mint a keresés és kommúnió eszközei (1. versszak)
- az emberek segítsége, nagy kitartás, mivel hosszú útról van szó (2. versszak)
- teljes és haladéktalan személyes odaadás a Jegyesnek, szembenézés minden akadállyal (3. versszak)

C. *Közvetítők, teremtmények*

Ilyen körülmények között kezdődik a keresés, konkrét és fokozatos lépésekben. Valamennyi közvetítő hozzáad valamit a teljesebb kommúnióhoz, ugyanakkor nagyobb vágyat ébreszt a teljesebb ismeretre és mélyebb szeretetre:

– 4-6. versszak: tudat nélküli teremtmények

4. Bozótok s ligetek,
Miket szerelmesemnek keze plántált,
Zöldellő rét füve,
Melyet virágok szép zománca tarkít,
Mondjátok általment-e rajtatok?

5. Ezernyi áldást hintve széjjel,
Ment át sietve itt e berkeken,
S útjában hogy rájuk veté szemét,
Csupán alakja által
Szépség mezébe öltöztette őket.

A 4. és 5. versszakban lírai kérdést intéz a teremtményekhez és idézi feleletüket. A természet itt Teremtőjének és Megváltójának keze nyoma. A Szerző *A szellemi páros énekben* sokkal pozitívabb, mint a *3KU* 18. fejezetében (m.k. XVII. 339-344.o.), mivel már feltételezi a tisztulás megtörténtét és a 3. versszakban megjelölt adottságokat.

6. Ki tud, jaj, engem meggyógyítani?
Ó, add át nékem végre teljesen magad!
S hozzám ne küldj
A mai naptól fogva hírnököt
Ki úgyse tudna szólni arról, mit szeretnék.

A 6. versszakban nyugtalanságát fejezi ki...

– 7-8. versszak: eszes teremtmények

7. Mindaz, ki erre járt-kelt,
Ezernyi kedves dolgot mond terólad.
Szavuk, mi mélyen sebzi szívemet.
S halálos kínt okoz az
A nem tudom, mi az, amit dadognak.

8. De hát miképp tudsz megmaradni,
Ó élet, hogyha ott nem élsz, hol élsz,
A ha már halálosak
Azon nyilak, mik akkor érnek,
Midőn Szerelmedről gondolkozol.

Ezek a közvetítők egy magasabb fokát jelölik, ezért tárgyalja őket külön is. A 8. versszakban a nyugtalanság még mélyebbé válik.

– 9-11. versszak: magához a Jegyeshez fordul

9. És hogyha megsebezted
E szívet, mért nem lettél orvos?
És hogyha elraboltad,
Mért hagyta mégis így el?
S rablott zsákmányod nem viszed magaddal?
10. Ó csillapítsd gyötrelmeim,
Hisz nem képes rá senki más;
És engeddd, hogy megláthasson szemem,
Hisz fénye csak te vagy,
S csupán számodra tartogattam.
11. Jelenléted nyilatkoztasd ki nékem,
Látásod s szépséged legyen halálom.
Gondold meg, hogy a szív sebére,
Melyet szerelmed ejtett, nincsen ír,
Csak kedves arcod s társaságod.

A Távollévő Jegyeshez beszél, panaszkodik, kérdezi őt. Ez a sötét éjszaka a távollét fogalmaival kifejezve.

– 12. versszak: hit

12. Ó kristálytisza forrás,
Ha szép ezüstsín arcodon
Váratlan visszatükröződnék
A szempár, mely után eseszt a vágy,
S amelynek vázlatképét itt benn hordozom.

A hitre mint legjobb vezetőre mutat.

Így fejeződik be ez az első rész, a közvetett kinyilatkoztatás erősödésével, de ugyanakkor növekszik az affektív feszültség, mivel tudja, mily felmérhetetlen még a Jegyes misztériuma.

4. Első találkozás

13. Fordítsd el tőlem, kedvesem,
Mert fölrepülök.
Térj meg én galambom!
A sebzett szarvas íme
A dombtetőről megjelen
És felfrissül röptöd fuvalmán.

Ettől a versszaktól kezdve új szakasz kezdődik Isten és az ember egységében. Az ember első pillanatban meglepődik. Még ha vágyódott is erre, nem így képzelte el. A reakció azt mutatja, hogy az affektív vágy nagyobb volt, mint a tényleges felkészültség.

A misztikus úton gyakori extázisok, valamint más lelki és pszichoszomatikus reakciók tartoznak ehhez a korszakhoz; erős közlések és ugyanakkor (az ember részéről) ki nem elégtő készség. A jelenségek részletes leírásához Keresztes Szent János Szent Teréz könyveire utal:

„Itt volna helyén beszélni az extázisokról, az egyéb elragadtatásokról és a lélek titokzatos röptéiről, amelyek a lelki embereknél elő szoktak fordulni. Mivel azonban nekem csak az a célom, hogy, mint az előszóban ígértem, röviden megmagyarázzam ezeket a dalokat, ezt a feladatot olyanokra bízom, kik jobban értenek hozzá, mint én. De meg különben is szentemlékű Anyánk, Jézusról nevezett Terézia, csodaszépen írt ezekről a szellemi dolgokról és bízom Istenben, hogy műveit hamarosan ki fogják nyomtatni. Amit egyébként a lélek mond a röpülésről, azt a szellemnek Istenhez való elragadtatására, extázisára kell érteni.” (Én 13,7. 254.o.)

A jegyesi szimbolikában ezt a szakaszt lelki eljegyzésnek szokták nevezni: az akarat őszinte és teljes IGEN-je a teljesebb egység ígéretével. De még nem rendelkezik a következő szakasz teljességével és átalakulásával, amelyet lelki házasságnak nevezünk;

„... nagy különbség van aközött, vajon valaki Istent pusztán a kegyelmi állapot révén bírja-e, vagy pedig az egyesülésben is. Az első ugyanis csupán csak kölcsönös szeretetet tételez föl, a másik ellenben a teljes odaadást. A kettő között akkora a különbség, mint az eljegyzés és a házasság között. Az elsőben ugyanis megvan a kölcsönös „igen”; megvan az, hogy mindketten egyet akarnak; ott vannak az ékszerek és a menyasszonyi ruha, amelyekkel a vőlegény kedveskedik arájának: azonban a házasságban mindezeket felül megvan az együttlakás, a belső egyesülés. ... midőn a lélek akkora tisztaságot ér el önmagában és tehetségeiben, hogy az akaratból teljesen ki van már küszöbölve minden más egyébire irányuló öröm és hajlam és ezektől megtisztítva, mégpedig alsó és felső részében is, és mindezeket teljesen és végérvényesen Istenre irányította. Mivel tehát Istennek és a léleknek akaratára szabadon és készségesen egyetértének, a lélek elérte azt, hogy az akaratát ékesítő kegyelemmel bírja Istent, vagyis mindazt, amit az akarat és a kegyelem révén bírhat. Ez pedig annyit tesz, hogy az ő „igen” szavára Isten is igazán és teljesen igent mondott az Ő kegyelmére vonatkozólag. Ez a magas tökéletességi fok a lelki eljegyzés a lélek és Isten Igéje között, amelyben Jegyese nagy kegyelmeket ad neki, gyakran és szeretettel látogatja meg és ilyenkor számtalan kedvezésben és élvezetben részesíti. Azonban mindez nem fogható a lelki házasság állapotához, mert hiszen ez csak előkészület a házassági egyesüléshez. Igaz ugyan, hogy mindez szintén csak olyan lélekben valósulhat meg, amely a legnagyobb fokban megtisztult a teremtményekhez való vonzódástól –, mert amíg ez nincs meg, a lelki eljegyzés nem jöhet létre – ahhoz azonban, hogy ama magasztos egyesülés fokára följusson, egészen más előkészületre van szüksége. Ahhoz az kell, hogy Isten maga, személyesen készítse elő, látogatásaival és ajándékaival még jobban megtisztítsa, szépítse, finomítsa, míg végre méltóvá lesz az egyesülésre. Ehhez pedig idő kell; az egyiknél több, a másikkal kevesebb, mert az Úr ezt az előkészítést a lélek egyéniségének megfelelő módon végzi. ... Ennek az eljegyzési időnek és a házasságra való várakozásnak folyamán, mialatt a Szentlélek a lelket keneteivel látja el, s midőn már magasabbfokú keneteket alkalmaz előkészületül az Istennel való egyesülésre, a lélek barlangjainak epedései rendkívül erősek és gyöngédek szoktak lenni. Mivel ugyanis azok a kenetek már közvetlenül készítik őt elő az egyesülésre, s mivel szorosabb összeköttetésben vannak magával Istennel, azért Istennek előízét keltik a lélekben és gyöngéd torkosságot keltenek Őreá vonatkozólag; ennek folytán az epedés is mélyebb és gyöngédebb. Mert az Isten után való vágyakozás előkészületül szolgál az Istennel való egyesüléshez.” (ÉSz 3,24-26. 501-503.o.)

Az egész leírásban megtartja ennek az első találkozásnak kettős jellegét: egyrészt a teljesség benyomása, másrészt mély meg nem elégedettség, mivel már megízlelte a teljes kommuniót, megtapasztalta Isten határtalan nagylelkűségének néhány sugarát.

Megígéri, hogy mindent elmond, ami ebben az állapotban előfordulhat:

„... a szellemi repülésben, ... a lelki életnek egyik magas fokozata, a szeretetben való egyesülés érvényesül. Ebbe az Úristen a lelket hosszú ideig tartó szellemi gyakorlat után szokta belehelyezni. Úgy nevezik, hogy lelki eljegyzés az Igével, Isten Fiával. Ennek kezdetén, vagyis az első alkalommal, Isten nagy dolgokat szokott a lélekkel Önmagáról közölni; nagysággal és fenséggel ékesíti őt; elárasztja ajándékokkal és erényekkel; felruhazza Isten ismeretével és tiszteletével, úgy, amint azt az arával szokás tenni eljegyzése napján. Ezen a boldog napon nemcsak véget érnek a léleknek heves epedései és azelőtt szokásos szerelmes panaszkodásai, hanem felékesítve az imént említett kincsekkel a szeretetnek békés, élvezetes, édes állapotába megy át. Ezt akarja kifejezni a jelen versszakokban. Mást se tesz bennük, mint hogy felsorolja és éneklí Kedvesének magasztos tökéletességeit, amelyeket az említett eljegyzési egyesülés révén lát és élvez Őbenne. Éppen azért az ezután következő versszakokban nem beszél többé epedésről és gyötrelmről, mint annakelőtte, hanem csakis Jegyesével való édes és nyugodt, szerető érintkezésről és társalgásról. Ebben az állapotban ugyanis azok az előbbi dolgok mind megszűnnek. Meg kell jegyeznünk, hogy ez a két versszak magában foglalja a nagyobb részét annak, amit Isten ezen a fokon szokott a léleknek adni. Azonban ezt nem úgy kell felfogni, mintha minden egyes lélek ugyanazon közlésekben részesülne, amelyről ebben a két versszakban van szó, vagy pedig mintha mindegyiknél az ajándékok között ugyanolyan arányban volna a megismerés és az érzélem. Egyes lelkek ugyanis többet kapnak, mások kevesebbet, egyesek így, mások másképp, szóval egyik is, másik is lehetséges a lelki eljegyzésnek ebben az állapotában. Itt azonban a lehető legtöbbről lesz szó, arról tudniillik, ami minden egyebet magában foglal.” (Én 14,2. 259-260.o.)

Itt is három szakaszt különböztetünk meg: az első pillanatban a teljesség benyomása, a kettősség érzése és a felszabadulásra irányuló szorongó vágy, a Jegyes felszabadító szavai:

– 14-15. versszak: a teljesség benyomása

14. Szerelmesem, a hegység,
Völgyek magányos berkei,
Távol szigetvilágok,
A zúgva hömpölygő folyók,
A szerelmes szellők suttogása.

15. Az éj csendes nyugalma
Derengő virradat felé,
A hallgató zene,
A szózat magány,
Üdítő s szívünket lángragyújtó estebéd.

A két összetartozó versszak valamiképpen kifejezi azt a nagyságot és szépséget, amelyet az ember szeretett Krisztusával való első találkozásában kapott.

– 16-19. versszak: dualizmus és szorongó aggodalom

16. A rókákat fogjátok meg nekünk,
Minthogy virágzik már a szőlőnk.
A rózsákból eközben fenyőtobozt kötünk;
S a kis hegyen ne járjon senki akkor.

17. Megállj észak halálthozó szele!
 Jöjj déli szél, mely fölgyújtod szerelmünk!
 Fújj végig kertemen,
 Hadd szálljon szerte illata,
 S virágok közt eszik a kedvesem.

18. Ó nimfák, Judeának leányai!
 Míg a virágok s rózsatők között,
 Az ambra-illat árad,
 A külvárosban tartózkodjatok
 S ne illessétek küszöbünket.

19. Lelkem drágája, ó rejtsd el magad,
 S tekinteted vedd a hegyekre
 És róla mit se szólj,
 Hanem nézd annak társait,
 Ki távol szigetekre költözik.

Ebben a négy versszakban nagyon erősen kidomborodik a helyzet kettőssége: egyrészt igazi és mély találkozás, másrészt a még tökéletesen meg nem fegyelmezett érzékek zavarai.

– 20-21. versszak: felszabadulás

20. Ti könnyű szárnyú madarak,
 Oroszlánok, szökellő őzek, szarvasok,
 Ti hegy-völgy s hosszú partvidékek,
 Vizek, szellők, s tikkasztó nap heve
 S az éjszakák virrasztó rémei.

21. Lantok kedves szavára
 S szirének bűvös énekére kérlek,
 Szüntessétek haragtok
 S ne érintsétek a falat,
 Hogy nyugton alhassék arám.

A Jegyes közbelép hatékony szavával, derűt, erőt és harmóniát teremt.

Keresztes Szent János megmarad az emberi szeretet képénél. Így ez a szakasz megfelel az első együttlétnek. A szorongó aggodalom szakaszában a lélek minden rosszat a távollétnek tulajdonított.

Most viszont Krisztus jelen van, akkor miért szenved? Az emberi szerelemben a megvalósult együttlét után még összhangba kell hozni a két személy adottságait. Most tehát egy alkalmazkodási szakasz következik, ebben az esetben természetesen az ember részéről.

A *Kármelhegy útja* második és harmadik könyvében leírt kegyelmek közül sok, ehhez a misztikus szakaszhoz tartozik. Ugyanezt lehet mondani a szellem éjszakája végén jelentkező aggodalmakról.

Egészében azt mondhatjuk, hogy a lelki eljegyzés misztikus periódusát határozza meg a legkevésbé világosan: annak sajátos tulajdonságait, kapcsolatát az előző és az utána következő szakasszal. Leírása azonban érvényes marad minden rendszer számára.

5. Teljes egység

Eljutottunk egy bizonyos magaslatra, ahhoz a célhoz, amelyre Isten és szorongó aggodalmában az ember vágyódott.

„... A léleknek és Istennek ugyanis a lélek ezen működéseiben egyedül az a cél lebeg szemei előtt, hogy ezt az állapotot tökéletesen megvalósítsák. Éppen azért a lélek sohasem pihen mindaddig, amíg el nem éri, mert ebben az állapotban sokkal bővebben részesül és lesz telítve Istennel; sokkal biztosabb és maradandóbb békességet biztosít magának; és összehasonlíthatatlanul nagyobb békességet talál, mint a lelki eljegyzésben. Úgy érzi, hogy már Jegyesének karjaiban pihen, s hogy az szoros, szellemi ölelésben tartja őt. Mert ez csakugyan ölelés, és ezen ölelés folytán él a lélek isteni életet. Ebben a lélekben valósul meg az, amit Szent Pál mond, tudniillik, hogy „Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus.” „Élek én, de már nem én élek, hanem él bennem a Krisztus.” (Gal. 2,20). A lélek tehát itt kimondhatatlanul boldog és dicső életet él, olyant, amilyen Isten élete. Képzeljük csak el, ha ugyan tudjuk, hogy milyen lehet ez a gyönyörűség élet, amelyben a lélek éppúgy, mint maga Isten, nem képes érezni semmi kellemetlenséget. Ellenben annál inkább élvezi és érzi Isten boldogságát és dicsőségét az ő lelkének Istenhez hasonult lényegében...” (Én 22,6. 317.o.)

Ennek a versszaknak a bevezetésében, amellyel megkezdődik a teljes egység szakasza, a Szerző teológiai és misztikus szempontból kijavítja az előző versszakok lírai kifejezéseit. Eddig úgy tűnt, hogy a lélek keresi Krisztust, és hogy Krisztus rejtett és távoli volt. Holott pontosan az ellenkezője történik: a lélek rejtőzködött, Krisztus pedig kereste. Ezért alkalmazza a jó pásztor képét, aki keresi, megleli és vállal viszi az eltévedt bárányt, boldogan, hogy megtalálta.

„A Jegyes hön óhajtotta, hogy végre-valahára teljesen kiszabadíthassa és kimenthesse aráját az érzékiség és az ördög hatalmából, s midőn az végre, miként a jelen esetben, sikerült neki, mint a jó pásztor, nagy örömmel veszi vállaira soká keresett és végre megtalált, elveszett bárányát. (Lk. 15,5.) S miként az evangéliumi asszony, aki gyertyát gyújtott és fölforgatta egész házát, míg végre megtalálta elveszett drachmáját, s azután összehívta barátait és szomszédait, hogy megoszthassa velük örömét, mondván: „Örüljetek velem” stb. (Lk. 15,9), hasonlóképpen tesz a léleknek ez a szerető Pásztora és Jegyese. Igazán csodálatos dolog látni, hogy mekkora az öröme, mikor az ilyen lelket sikerült megnyernie, tökéletesítenie, vállaira vennie és sajátkezüleg behelyezni ebbe a forrón óhajtott frigybe és egyesülésbe. És nem csak magában örül, hanem megosztja örömét az angyalokkal és üdvözlőkkel, mondván, mint az Énekek-Énekében: „Menjetek és lássátok Sión leányai Salamon királyt a koronával, mellyel megkoronázta őt anyja eljegyzése napján és szívöröme napján”; (Én. Én. 3,11.) Ebben az idézetben a lelket nevezi koronájának, Arájának, és szíve örömének; karjaiba veszi azt és úgy megy vele, mint a Jegyes a menyegzői terméből.” (Én 21,1. 313.o.)

Másutt pedig ezt írja:

„... ha a lélek keresi Istent, Isten még sokkal inkább keresi őt.” (ÉSz 3,28.)

Az a tény, hogy Krisztust „Szeretett Jegyes”-nek (Amado) nevezi, azt jelzi, hogy költőien passzív szerepet tulajdonít neki. Az egység azonban nem lenne olyan érdekes, ha csak abban

állna, hogy az ember megtalálja szeretete tárgyát. Ebben az esetben az emberé lenne a fő szerep, és a maga korlátolt eszközeivel ő vinné előre a dolgokat.

A misztikus doktor kijavítja a lírai kifejezést, hogy teológiai kifejezést használjon: „Isten a fő szerető.”

„Ha tehát egy ember szeretete a másik iránt olyan erős volt, hogy össze tudta forrasztani a lelküket, hogyan fogja összeforrasztani a lelket isteni Jegyesével az a szeretet, amellyel a lélek Isten iránt viseltetik, különösen tekintve azt, hogy itt tulajdonképpen Isten a fő szerető, aki az Ó végtelen szeretetének mindenhatóságával hathatósabban és elemibb erővel nyeli el a lelket, mint ahogy elnyelné valami tűzár a levegőben szállongó egy csöppnyi reggeli ködöt.”
(*Én* 31,2. 372.o.)

Szintézisben az egység állapotát leíró tizennégy versszak tematikája a következő:

– 22. versszak: megvalósulás és összefoglalás

22. S belépett az ara

A kedves kertbe, mely után epedt,
És boldogan pihen meg,
Ott nyugtatván nyakát
Szerelmesének édes karjain.

Egyesülés Krisztussal, átalakulás Istenbe, erkölcsi érettség, pszichológiai egyensúly.

– 23. versszak: az egység beillesztése az üdvtörténetbe

23. Az almafának árnyán

Jegyezted el nekem magad,
Ott nyújtottam neked kezet
S ott gyógyítottalak meg,
Ahol anyádat a gyalázat érte.

– 24-25. versszak: erkölcsi erények, a szeretet érettsége, kisugárzás

24. Ágyunk virág borítja,

Oroszlánbarlangok veszik körül,
Bíborszín ékesíti,
Békéből van faragva,
S ezer pajzs van körötte színaranyból.

25. Lábadnak nyomdokán

Ifjú lányok futva járnak útjukat
A szikra érintésire,
A fűszeres bornak tüzeiben,
Amiktől égi balzsam áradoz.

– 26-27. versszak: kölcsönös, bensőséges, hatékony, teljes odaadás és kommúnió

26. A kedvesemből belső pincéjében

Ittam s midőn kiléptem onnan,
A messze terjedő mezőn

Már semmiről se tudtam,
S a nyáj, melyet követtem, elveszett.

27. A keblét ott nyújtotta nékem,
Édes tudásra ott tanított,
S én átadtam magam neki
Fönntartás nélkül, teljesen,
S arájául szint' ott ígérkezém el.

– 28-29. versszak: szeretet, az egyéni megvalósulás teljessége és az Egyháznak tett legnagyobb szolgálat

28. Lelkem s egész valóm
Szolgálatára szentelé magát.
A nyáját már nem őrzöm
S tisztem nincs semmi más,
Egyetlen dolgom: őt szeretni.

29. Ha hát többé a pázsiton, réten
A mai naptól fogva nem láttok s találtok,
Mondjátok: elveszett;
Mint hogy szerelmemben bolyongva
Elvesztettem magam, s ez lőn szerencsém.

– 30-31. versszak: a két fél együttműködése

30. Virágokból és zöld smaragdkövekből,
Miket friss hajnalon szedénk,
Fonjuk meg a füzéreket,
Melyek szerelmedtől kinyílnak,
S egy hajszálammal összefűzzük.

31. Egyetlen szál hajam,
Melyet nyakam körül lebegni láttál
S ott szemléltél a nyakamon,
Az ejtett foglyomul
És még meg is sebzett egyik szemem.

– 32-33. versszak: visszaemlékezés a bűn és az irgalom idejére

32. Mikor tekinteted rajtam pihent,
Szépsége bélyegét szemed rám nyoma,
S azért szerettél úgy meg engem
S azért is lett méltó szemem
Imádni azt, mit benned láthatott.

33. Ó csak ne vess meg!
Mert bárha feketének is találtál,
Most már bátran reám tekinthetsz,
Azóta, hogy szemed reám vetted;

Mert bájt s szépséget hoztál létre bennem.

– 34-35. versszak: visszatérés az Atya ölére, ahonnan kijött, örömteli és teljes magány a megszenvedett magány után

34. A kis fehér galamb
A gallyal a bárkába visszatért,
S a gerlice
Párját, melyért már úgy epedt,
A zöld partoknál megtalálta.
35. Magányban élt,
És a magányban rakta fészkrét;
És a magányban senki más
Őt nem vezérli, mint csupán a Kedves,
Akin szint' ott ütött a szeretet sebet.

Megdicsőülés *Én* 36-40.

36. Örüljünk, kedvesem,
S menjünk, hogy láthassuk szépségedet,
A hegyre és a dombra,
Hol tiszta víz fakad,
Menjünk csak a sűrűbe beljebb.
37. S legott a sziklán magasan
Fekvő barlangokhoz jutunk,
Melyek jól el vannak takarva,
S belépvén majd oda
Megízleljük a gránátalma mustját.
38. És ott föltárod majd előttem,
Mit lelkem úgy kívánt,
És meg fogod legottan adni,
Azt, ó életem,
Miben egy más napon már részesítél.
39. A szellő suttogását,
Az édes fülemilék dalát,
A berket ékességivel,
Derűs, szép éjszakán,
A lánggal, mely emészt, de nem fáj.
40. Nem nézte senki sem,
Aminadab se volt már látható,
A környezet pedig pihent.
A lovasság
Leszállt, hogy nézze a vizeknek árját.

Keresztes Szent János az utolsó öt versszakban a földön megvalósult és a mennyei dicsőséget mintegy elővételező egyesülés állapotáról ír.

Dicsőség ez; a Krisztus misztériumaiban való részesedés által. A lélek részesül az isteni életben, a Szentháromság szeretet-életében a Szentlélek által. Valóban dicsőség!

Kinek az éneke?

Ahogy lassan a magasabb szakaszokhoz érkezik, a kifejezés is egyre misztikusabb, egyre magasabbrendű, egyre távolibb lesz ... ki tudna ma ilyen dalt énekelni?

Említsünk meg néhány erőteljes kifejezést, legyen az misztikus vagy nem misztikus:

„A lélek egészsége Isten szeretete.” (Én 11,11. 241 .o.);

„Ahol nem tudják Istent, nem tudnak semmit.” (Én 26,13. 343.o.);

„... lelkenek és testemnek összes képességei, az emlékezet, az értelem, az akarat, a belső és külső érzékek, az érzéki és a szellemi résznek vágyai, valamennyi a szeretet hatása alatt működik és a szeretetben mozog.” (Én 28,8. 357.o.);

„Mi erre a szeretetre vagyunk teremtve” (Én 29,3. 359.o.);

„Mindennek végcélja a szeretet” (Én 38,5. 411 .o.).

Ha elvonatkoztatunk a képektől és a jelképes kifejezésektől, megmarad az evangélium és a keresztény élet lényege: a szeretet. Ez arra érvényes, aki misztikus kegyelmeket kap, aki tanulékony a Szentlélek iránt, és aki mindent odaad. Lisieux-i Teréznek valószínűleg nem volt része az itt bemutatott misztikus kegyelmekben, legalábbis nagyjából nem; és mégis *A szellemi páros énekben* találta meg élettapasztalatának legjobb kifejezését, különösen a 28. versszakban.

„Egyetlen dolgom őt szeretni

Meg kell itt jegyeznünk, hogy midőn a lélek erre a fokra jutott, a szellemi és az érzéki résznek minden működése, legyen az akár cselekvés, akár szenvedés és bármiképpen is történjék, mint mondtuk, a lélekben növeli az Isten iránt való szeretetet és a boldogságot. Sőt még maga az imádsága és Istennel való érintkezése is, amely annakelőtte mindenféle elmélkedésből és különböző áhítatgyakorlatokból állt, most már kizárólag a szeretet gyakorlatává lett. Úgyhogy a lélek, akár földi dolgokkal, akár pedig szellemiekkel legyen elfoglalva, mindig jogosan mondhatja, hogy egyetlen dolga Istent szeretni.” (Én 28,9. 357.o.)

XV. Megdicsőülés

Az előző fejezetben megrajzolt cél dinamikus és még szélesebb távlatokra nyitott. A szeretet gyakorlásáról van szó: ez pedig minél inkább növekszik, annál inkább nőni akar. Keresztes Szent János inkább az állandó folyamatra tekint, mintsem az „állapotra.”

A *szellemi páros éneket* a teljesség érzésével fejeztük be: csak a szeretet egyetlen gyakorlatom (*Én* 28.), csak a szeretetre vágyódom és a szentháromságos életre (*Én* 39.). Keresztes Szent János nem akar új, magasabb rendű állapotot megalkotni, mint ami a szeretetben való egyesülés, hanem egyszerűen meg akarja mutatni, hogy ebben az egyesülésben milyen új képességek és gazdagság rejlenek. A gyakorlással a szeretet mindig tökéletesebb lesz, minősége nemesedik és egyre jobban meggyökerezik a lélekben.

„... azokban a versekben is, amelyeket az előbbieken magyaráztunk meg, már a tökéletességnek a földi élet folyamán elérhető legmagasabb fokáról beszélt, tudniillik az Istenhez való hasonulásról: azért a jelen költemény, bár ugyanezt az állapotot tartja szem előtt, annak keretén belül egy még forróbb és még tökéletesebb szeretetről énekel. Ugyanaz az áthasonulási állapot a tárgya mindkettőnek, mert hiszen ezt az állapotot fölülmúlni lehetetlenség; mindamelllett idővel, a folytonos gyakorlat következtében a benne érvényesülő szeretet nagyon is tökéletesedhetik és erősödhetik. A dolog úgy van, mintha egy hasáb fát dobunk a tűzre; a tűz áthatja és izzóvá teszi, szóval egyesül vele; de azért ha a tüzet jobban felszítjuk és az hosszabb ideig hat, akkor a fahasáb is izzóbb lesz, jobban ég, olyannyira, hogy végül sziporkázni és lángolni fog.” (*ÉSz* Előszó 3. 432-433.o.)

Az isteni nagylelkűségnek és az emberi kapacitásnak ezek a magasságai nem kevésbé „gyakorlatiak” az olvasó számára, mint az előző szakaszok magyarázatai; sőt, a lelki magasságok itt mutatják meg igazi dimenziójukat és nagyságukat. Most már érthető, mit jelentenek ezek a szavak: szeretet, Szentháromság, Szentlélek, átalakulás, ember, stb.

1. Lángoló szavak
2. Élet a Szentháromságban
3. Az ember új képességei
4. Szeretethalál

* * *

1. Ó szeretetnek élő lángheve,
Mely oly gyöngéden ütsz sebet,
Hol lelkem legmélyebb központja van!
Minthogy kínzó voltod többé nem érzem,
Műved, ha úgy tetszik, fejezd be
S tépd szét az édes támadásnak függönyét.
2. Ó édes égetés!
Ó kedves, drága seb!
Ó nyájas kéz!
Gyöngéd megilletés,
Amelyben örök élet íze van,
S amely lerója minden tartozásom!
S ölvén, életté változtattad a halált.

3. Ó tűzlámpák világa,
Amelynek fénysugárban
Érzéki lényem mély barlangjai,
– Pedig vak volt az és sötét –
Csodás szépséggel hintenek
A kedvesükre fényt és egyben meleget.
4. Mily kedves és szelíd az,
Amint emlékeztetsz ölemben,
Hol titkon egymagad lakol,
S édes leheletedben,
Mely jóval és dicsőséggel teli,
Mi gyöngéden gyújtasz szerelmi lángra!

1. Lángoló szavak

A misztikus Szerző valamennyi nagy művében kifejezi elégedetlenségét a nyelv miatt, elismeri, hogy nem képes kifejezni Isten, ajándékai és az azok által átalakított ember nagyságát és szépségét. *Az élő szeretetlángban* ez az aggodalom állandóan visszatér.

Az Előszóban megmagyarázza, miért várankozott oly sokáig.

„Nehezen szántam rá magamat nemes asszonyom, hogy Méltóságod kérését teljesítsem és megírjam ennek a négy versszaknak magyarázatát. Ugyanis annyira belső és szellemi dolgokat tartalmaznak, hogy azoknak kifejezésére rendes körülmények között az emberi nyelv képtelen. A szellemiek ugyanis messze túlhaladják az érzékieket s ha csak az ember nem beszél a meghatottság ihletett nyelvén, igen nehéz a szellemnek lényegéről bármi keveset is mondani. Mivel pedig bennem kevés az ihlet, húztam-halasztottam a dolgot egészen mostanig, míg végre, úgy látszik, az Úr kissé megnyitotta értelmemet és adott hozzá egy kis meleget.” (ÉSz Előszó 1. 431.o.)

Szerinte azonban a leírás a viszonylagos ihlet ellenére is igen fakó:

„... ki akarom mondani azt, amit tudok, de hangsúlyozom, hogy bármennyit mondjak is, az még mindig sokkal kevesebb annál, ami abban a benső egyesülésben történik Isten és az emberi lélek között.” (ÉSz Előszó 1. 432.o.)

A nehézség forrása azonban nemcsak a Szerző illetéktelensége és a nyelv elégtelensége. Súlyosabb és veszedelmesebb okról van szó, nevezetesen az Istenbe vetett hit hiányáról. Az ember nem képes elhinni, hogy Ő a szegény kis földi emberben ilyen csodákat visz végbe. Keresztes Szent János már az Előszótól kezdve elismeri „hosszánemértését”, ugyanakkor keményen elutasítja azt a véleményt, hogy Isten ezt nem teheti vagy nem teszi meg.

„Mivel pedig a ritka és a mindennapi tapasztalat körén kívül eső dolgok, mint amilyeneket mi itt a léleknek erről az állapotáról mondunk, meglepők és hihetetlenek szoktak lenni, kétséget nem szenved, hogy lesznek egyesek, akiknek e téren sem elméleti, sem gyakorlati ismereteik nincsenek s éppen ezért hihetetlenül fogják rázni a fejüket, vagy legalábbis túlzást látnak benne, vagy pedig úgy gondolkodnak, hogy magában véve a dolog mégsem lesz egészen olyan fokú, holott tényleg az. Mindezeknek azonban én azt felelem, hogy a világosság Atyja, akinek karja nem rövidült meg, úgy tesz, mint a nap, bőségesen és

személyválogatás nélkül árasztja sugarait mindenkire, akinél csak befogadásra talál. Örömet mutatja meg magát nekik úton-útfélen s kétségtelen, hogy élvezetet talál az emberek fiaival való érintkezésben az egész földkerekségen. De mi is volna abban hihetetlen, hogyha egy lélek már megállta a próbát, átment és megtisztult a szenvedések, szorongatások és a különböző kísértések tüzén, ha mindenkor hűségesebben találtatott a szeretetben – mondom, mi volna hihetetlen abban, hogy az ilyen hű lelken már ez életben teljesebben az Isten Fiának Ígérete, mely szerint ha valaki szereti Őt, a Szentháromság isteni Személyei eljönnek hozzá és őbenne vesznek állandó lakást (Jn. 14,23.). Ez pedig oly módon történik, hogy istenileg megvilágosítják értelmét a Fiú bölcsességében, gyönyörködtetik akaratát a Szentlélekben, mialatt az Atya hatalmasan és erősen elmeríti őt édességének mérhetetlen mélységébe.” (ÉSz 1,15. 445.o.)

„... ne gondolják ám az ilyenek, hogy mások is csak úgy vannak, mint ők, s hogy nem képesek élvezni Istennek ezt a beszédét, amely a lelkünk mélyén hangzik... Mikor tehát a lélek annyira közel van Istenhez, hogy egészen a szeretet lángjává alakul, s ebben a lángban az Atya, Fiú és Szentlélek adják magukat öneki, vajon mi csodálkoznivaló van azon, ha azt mondjuk, hogy a Szentléleknek ebben a lángjában az örök boldogságból élvez valamelyest. Tökéletlenül természetesen, mert hiszen annak tökéletes élvezete nem fér össze e halandó élet állapotával. De mégis olyan fölséges ez az élvezet, amelyet a Szentlélek lobogása benne okoz, hogy megtudja belőle, hogy milyen az íze az örök életnek. Ezért nevezi a lélek ezt a lángot „élő” lángnak. Tehát nem azért, mintha folyton lobogna, hanem azért, mert élteti szellemileg Istenben, s érezteti vele Isten életét...” (ÉSz 1,6. 439.o.)

A leírások értékeket kínálnak és tanulságot szolgálnak minden „normális” lelki ember számára:

- tudás, csodálat és szeretet az isteni és emberi valóságok iránt; ezek a valóságok ugyanazok az egyszerű hívő és a misztikus számára: Isten Krisztus, lélek, kegyelem, dicsőség, stb...
- Isten nagylelkűsége is mindig ugyanaz mindazok számára, akik magukat alázatosan és teljes szívvel elkötelezik:

„Ha tehát a lélek oly módon mentesítette magát mindentől; ha elérte azt, hogy teljesen üres és nem birtokol semmit, ami, mint mondtuk, az egyedüli dolog, amit a lélek a maga részéről megtehet: akkor, ha így a lélek megtette a magáét, lehetetlenség, hogy Isten meg ne tegye azt, ami neki áll hatalmában, vagyis, hogy közli magát vele, legalábbis hallgatag, titkos csendben.” (ÉSz 3,46. 516.o.)

- a leírt magasságok nemcsak a szemlélődésre szolgálnak, hanem cselekvésre és mindenki hatékony elkötelezésére:

„Ó lelkek, amelyek ilyen fenséges nagy dolgokra vagytok teremtve és hivatva, mit csináltok?! Miért haboztok?! A ti terveitek és álmaitek hitványságok; a ti birtokotok nyomorúság. Ó mekkora szerencsétlenség, hogy lelketek szemei vaksággal vannak megverve! Milyen szomorú dolog az, hogy akkora fénnel szemben vakok vagytok, s oly hangos szózatokkal szemben süketek! Nem látjátok, hogy mialatt nagyság és dicsőség után törítetek magatokat, nyomorultakká, aljasokká és tudatlanokká lesztek és méltatlanokká ekkora kincsekre!” (Én 39,7. 418-419.o.)

Még ha a legmagasabbrendű dolgokról van is szó, a Szerző nem akarja ezeket kizárni egyetlen hívő horizontjáról sem, akik elkötelezték magukat a szeretet útján.

2. Élet a Szentháromságban

„... az átalakulás nem volna igazi és tökéletes, ha a lelket szembetűnő és világos módon nem tenné hasonlónvá a legszentebb Szentháromság minden egyes személyéhez.” (Én 39,3. 416.o.)

Miért kívánja ezt így meg az igazi és teljes átalakulás?

a) Először azért, mert Isten cselekvésének és az ember beirányultságának a teremtéstől kezdve egészen a megszentelődésig erősen szentháromságos jellege van. Ezt először a *Románokban* láttuk.

b) A szeretett Krisztussal való egyesülés tartalma és dinamikája a Szentháromság felé visz:

„... a lélek legfelségesebb és legtökéletesebb módon átalakul Isten iránti szeretetté. Teszi pedig ezt ezen ismeretek alapján, amennyiben újra hálát ad az Atyának és újra szereti Őt nagy élvezettel és gyönyörűséggel az Ő Fiáért, Jézus Krisztusért, egyesülve Jézus Krisztussal és Jézus Krisztussal együtt.” (Én 37,6. 406.o.)

Minél mélyebbre, illetve magasabbra ér valaki, lelki élete annál kifejezettebben szentháromságos lesz. Ez történik a lelki haladásban és ezt kell bemutatnia a leírásnak is. A *szellemi páros ének* és *Az élő szeretetláng* utolsó részei kifejezetten szentháromságos jellegűek.

Ugyanaz történik, mint kezdetben: az ember minél jobban megközelíti az előrerendelés, a teremtés, és a megszentelődés forrásait, annál kifejezettebb lesz az Atya, a Fiú és a Szentlélek élete és tevékenysége.

A lelki élet magasságaiban nem újdonság tehát a szentháromságos jelleg. Az történik csak, hogy az isteni Személyek „láthatóbbak” és aktívabbak lesznek, jóllehet már a kezdettől ők működtek. Az egész lelki élet nem más, mint Krisztus és a Lélek élete bennünk mint az Atya ajándéka. Csak most valósággá lesz az elmélet.

Isteni ajándékok

A legfőbb ajándék a Szentháromság személyei, akik a lélekbe költöznek és benne maradnak. Az együttlét életátömlesztéssé válik. Keresztes Szent János terminológiájában a „habitualis” egyesülés gyakran ad alkalmat az „aktuális” egyesülés kegyelmeire. A különleges kegyelmekről szólva állandóan vissza kell térnünk a misztikus doktor szavaihoz.

„Ki tudná azt megmondani, hogy mennyire megnagyítja Isten a lelket, ha egyszer elkezdí kedvét találni benne. Azt szóba foglalni nem lehet, sőt még elképzelni sem, mert végre is az Úristen ezt önmagához méltó módon teszi, ki akarván mutatni, hogy kicsoda Ő.” (Én 33,8. 386.o.)

A egyes ajándékok is a szeretet megtapasztalásának formái. A Szent ezt írja:

„... ha valaki szeret és jót tesz azzal, akit szeret, akkor jót tesz vele és szereti természetének és tulajdonságainak megfelelő módon; a te Jegyessed tehát szintén saját mivoltához illő módon osztja neked kegyelmeit. Mindenható lévén, jót tesz veled és szeret mindenhatólag; bölcs lévén, jót tesz veled és szeret végtelenül bölcsen; jó lévén, jóságosan szeret téged; szent lévén, érzed, hogy szentül szeret és osztja neked kegyelmeit; igazságos lévén, érzed hogy igazságosan szeret és részesít kegyelmeiben; mivel pedig irgalmas,

résztevő és kegyes, érzed irgalmát, részvétét és kegyességét; mivel erős, magasztos és gyöngéd, tapasztalod, hogy erősen, magasztosan és gyöngéden szeret téged; mivel tiszta és szűzies, érzed, hogy tisztán és szűziesen szeret; mivel igaz, érzed, hogy igazán szeret; mivel bőkezű, belátod, hogy bőkezűen árasztja rád szeretetét és kegyelmeit, minden érdek nélkül, pusztán azért, hogy veled jót tegyen; mivel pedig Ő a legmagasabbfokú alázatosság erénye, legnagyobb alázatossággal és megbecsüléssel szeret téged; egyenrangúnak tekint önmagával; e közlések útján megmutatja neked Önmagát; teszi ezt azzal az Ő kimondhatatlan kedvességgel arckifejezésével és ebben az egyesülésben mondja neked azokat a szavakat, amelyek oly ujjongást keltenek benned: én a tied vagyok, neked élek s örülök annak, hogy ilyen vagyok, amilyen vagyok, hogy a tiéd lehessen és neked adhassam magamat. Ki tudná azt kimondani, ó boldog lélek, hogy mit érzel ilyenkor, midőn látod, hogy Jegyessed ennyire szeret és ennyire becsül.” (ÉSz 3,6. 490-491.o.)

Az élő szeretetláng, jóllehet mértéktartóan ír különleges misztikus kegyelmekről, megemlíti néhányat.

Szívsebzés

„Megesik, hogy midőn a lélek Isten szeretetétől lángol, ... lát egy szeráfot, aki a szeretet tüztől fehéren izzó nyíllal vagy dárdával döfi át a lelket, amely már ég, mint az izzó parázs vagy lánggal lobog és hatalmasan megégeti. Ilyenkor e nyíl szúrására a lélekben a láng föllobog és olyan magasra tör, mint ahogy valami tüzes kemencében vagy kohóban, mikor a parazsat megkotorják vagy fölszítják, szintén föllobog a láng. Ilyenkor a tüzes dárda döfésére a lélek a sebet kimondhatatlan gyönyörűséggel élvezi. Egyrészt ugyanis édes elragadtatásba esik ama szeráf okozta hirtelen és heves buzdulat folytán, úgyhogy lángol és olvadozik a szeretettől, másrészt pedig úgy érzi azt a gyöngéd sebzést és a szeretet mérgét, amellyel az acél erősen be volt kenve, mint valami heves szúrást szellemének állagában, úgy, mintha lelkének szívét fúrná át.

A sebnak ezen a legbensőbb pontján, ott a szellem szívének közepén érzi a gyönyörűséget a legnagyobb fokban. Ki tudná ezt megfelelő szavakba önteni? Úgy érzi a lélek, mintha egy kicsike kis, de igen erős, égető mustármag volna ott, amely maga körül heves, eleven szerelmi gyulladást okoz. Ezt a gyulladást, amelyet annak az égető pontnak s az ott levő szerelmi méregnek állaga és ereje okoz, érzi, amint lassan széjjelárad a lélek összes szellemi és állagi ereiben, az ő tehetségének és erejének arányában, s ugyancsak érzi, amint erősödik és növekszik benne a hő. Ebben a hőben azután annyira megfinomul a szeretet, hogy úgy látszik, mintha egész tengerei volnának benne a szeretetnek, amelyek elérnek szeretetének legfelső és legalsó részeibe és mindent megtöltenek szeretettel. Úgy tűnik föl ilyenkor a lélek előtt, mintha az egész mindenség egy nagy óceánja volna a szeretetnek, amelyben ő el van merülve; nem látja ennek a szeretetnek sem határát, sem végét, ahol az megszűnnék; önmagában pedig, mint mondtuk, érzi a szeretetnek eleven központját.

Hogy ilyenkor mit élvez a lélek, azt nem lehet kimondani, annyi azonban bizonyos, hogy belátja, mily találóan hasonlítja az evangélium az Isten országát a mustármaghoz, amely a benne levő nagy meleg következtében magas fává növekszik (Mt. 13,31.). Mert hiszen a lélek azt látja, hogy végtelen szerelmi tűzvészé alakult át, s ez abból a szelleme szívében levő izzó pontból keletkezett.

Kevés lélek jut ilyen magasra. Egyesek azonban eljutottak idáig, különösen az olyanok, akiknek az volt a rendeltetésük, hogy erényük és szellemük fiaik révén elterjedjen, ...” (ÉSz 2,9-12. 467-468.o.)

Megárnyékozások

„... megárnyékozni annyit tesz, mint árnyékot vetni, ez utóbbi pedig azt jelenti, hogy: védelmezni, kedvezni, kegyelmeket adni. Mert hiszen valakinek árnyékába húzódik az ember akkor, ha az illető részéről kedvezésben és védelemben részesül. Innét van az, hogy azt a nagy kegyelmet, amelyben Isten a Boldogságos Szűz Máriát az Isten Fia foganásakor részesítette Gábrriel arkangyal, a Szentlélek megárnyékozásának nevezte: „A Szentlélek jön tereád és a Magasságbelinek hatalma megárnyékoz téged.” (Lk. 1,35.) ... minden a maga tulajdonságainak és természetének megfelelő árnyékkal bír és olyant vet. Ha a tárgy át nem látszó és sötét, akkor sötét árnyékot vet, ellenben, ha átlátszó és világos, akkor az árnyék is világos lesz. Így tehát a sötétségnek árnyéka sötétség lesz, az előbbinek megfelelő fokban; a fénynek árnyéka pedig fény lesz, ugyancsak az előbbinek arányában...

Istennek ezek az erényei és tulajdonságai ragyogó tűzlámpák, a lélek pedig, mint mondtuk, annyira a közelükben van, elmaradhatatlanul érintik őt árnyékaikkal. – Ezek szükségképpen szintén tüzesek és ragyogók, mint maguk a lámpák, amelyek vetik őket, következésképp ezek az árnyékok nem egyebek, mint fénysugarak. Eszerint az az árnyék, amelyet Isten szépségének lámpája vet a lélekre, szépség lesz, Isten szépsége, nagyságának és tulajdonságainak arányában; amit az erősségé vet rá, erősség lesz, Istenének arányában; Isten bölcsességének reá vetett árnyéka ugyancsak isteni bölcsesség lesz, Isten bölcsességének megfelelő fokban és így tovább az összes többi lámpáknál. Jobban mondva magának Istennek bölcsessége, szépsége és erőssége lesz, de árnyékában, mert azt itt e földön a lélek nem képes teljesen fölfogni.

... elképzelhetjük, hogy milyenek lehetnek azok a megárnyékozások, amelyekben a Szentlélek erényeinek és tulajdonságainak fenségét illetőleg részesíti ezt a lelket, amelyhez oly közel áll, hogy nemcsak árnyékával érinti, hanem árnyékban és fénysugarakban egyesülve van vele, úgyhogy az ezek mindegyikében érti és élvezi Istent, még pedig mindegyikben az Ő tulajdonságainak és méreteinek arányában! Érti ugyanis és élvezi a mindenhatóságot a mindenhatóság árnyékában; érti és élvezi az isteni bölcsességet az isteni bölcsesség árnyékában; érti és élvezi a végtelen jóságot, abban az árnyékban, amellyel őt a végtelen jóság veszi körül és így tovább. Végül pedig élvezi Isten dicsőségét a dicsőség árnyékában, amely fölvilágosítja őt Isten dicsőségének tulajdonságairól és nagyságáról és mindez azoknak a fényes tűzlámpáknak ragyogó, izzó árnyékaiban halad el előtte és összefolyik Isten egyedüli és egyszerű létének egyetlen lámpájává, amely mindezekben a különböző módokon világít a léleknek.” (ÉSz 3,12-15. 495-497.o.)

A teremtmények szemlélése Istenben

„... ez az emlékeztetés egy bizonyos mozdulat, amelyet az isteni Ige a lélek állagában végez, s amelyben akkora nagyság, uralom, dicsőség és édes bizalmasság érvényesül, hogy a lélek úgy érzi, mintha a világ összes virágai benne volnának, ott nyílnának és feslenének, hogy illatukat éreztessék vele; s mintha a világ összes országai és birodalmai és az egek minden erői és hatalmasságai megmozdultak volna. Sőt még ez sem elég: úgy érzi, mintha ezen felül az összes teremtmények és azoknak minden ereje, állaga, tökéletessége és szépsége ragyogna és tenné ugyanazt a mozdulatot; valamennyi ugyanazt és egyszerre. Mert, amint Szent János mondja, Őbenne minden élet (1,3-4.), és Szent Pál szerint, Őbenne él, van és mozog minden (Ap. csel, 17,28.). Innét van az, hogy midőn a lélekben megmozdul ez a hatalmas uralkodó, akinek, Izajás szerint, vállán van az Ő uralma (9,6.), vagyis a három rendszer: az égi, földi és földalatti, amelyeket Ő Szent Pál szavaival élve, erejének igéjével tart fenn (Zsid. 1,3), mondom, mikor Ő megmozdul, akkor úgy látszik, mintha valamennyi vele együtt mozdulna. Úgy van velük, mint a föld, amely mozogván, mozgatja az összes rajta

levő természeti dolgokat, mintha semmi súlyuk sem volna. Ez következik be akkor is, midőn megmozdul ez az uralkodó, aki udvarát maga viszi, nem pedig az udvar Őt ... valamennyien egyúttal feltárják lényük szépségét, erejüket, tökéletességeiket, kegyelmeiket, továbbá fennmaradásuknak és életüknek gyökerét. Mert ilyenkor a lélek belátja, hogy az égi és földi összes teremtmények életüket, erejüket és fennmaradásukat Őbenne bírják; világosan megérti azt, amit Ő mond a Példabeszédek könyvében e szavakkal: „Általam országolnak a királyok és végeznek igazat a törvényszerzők; általam uralkodnak a fejedelmek és tesznek igazságot a hatalmasok” (8,15-16).

S bár igaz, hogy a lélek ilyenkor felfogja azt, hogy ezek a dolgok mind, teremtmények lévén, különböznek Istentől és látja őket benne saját erejükkal, gyökerükkel és életképességükkel: annyira megérti, hogy Isten az Ő lényegében végtelen felsőbbiséggel magában foglalja mindezeknek a dolgoknak a tökéletességeit, hogy jobban megismeri őket Őbenne, mint önmagukban. Abban áll tehát ennek az emlékeztetésnek nagy boldogsága, hogy Isten által ismeri meg a teremtményeket, nem pedig a teremtményekből Istent, vagyis az okból az okozatokat és nem okozatokból az okot. Míg ugyanis az utóbbi következtető, az előbbi lényegi megismerés.

Csodálatos dolog, hogy bár Isten mozdulatlan, ilyen mozdulatot éreztet a lélekkel. Mert bár Ő valójában akkor sem mozdul, a léleknek tényleg, úgy látszik, mintha igazán mozdulna. Mivel ugyanis Isten fölserkenti és megmozgatja őt, hogy élvezze ezt a természetfeletti látványt és a lélek előtt olyan újdonság gyanánt tárul fel ezeknek az összes dolgoknak és teremtményeknek amaz isteni élete, léte és összhangja és azoknak mozgása Istenben: úgy látszik előtte, hogy maga Isten mozog, és hogy az ok fölveszi az általa létrehozott okozatnak a nevét ... a bölcsesség tevékenyebb tehát az összes dolgoknál. Itt tehát úgy kell a dolgot értenünk, hogy ez a mozdulat a lelket megmozgatja és a természetes látás álmából a természetfölötti látásra ébreszti. Ezért nevezi azt igen találóan emlékeztetésnek, illetve ébresztésnek.

Az Úristen természetesen mindig így van, amint a léleknek Őt ilyenkor van látni alkalma, vagyis folyton mozgat, kormányoz, éltet, erővel, kegyelemmel és ajándékokkal ruház föl minden teremtményt, hatalmilag, jellegileg és állagilag foglalva őket magában; a lélek pedig itt egy tekintettel látja azt, hogy mi Isten önmagában és mi az Ő teremtményeiben. ... a lélek állagilag benne lévén Istenben (mint minden teremtmény), Ő félrevon egynéhányat azok közül a függönyök és fátyolok közül, amelyek annak szemei előtt vannak, hogy lássa Őt úgy, amint van. Természetesen nem valamennyi függöny van elhúzva, de azért némi kevés, ha kissé homályosan is, látható abból a szépséges arculatból, amelyet, mint minden egyéb dolgot, hatalmával mozgat, s vele együtt látható az is, amit tesz, s úgy látszik, hogy Ő a teremtményekben, azok pedig Őbenne állandó mozgást végeznek. Ezért tűnik fel úgy a lélek előtt, hogy Ő mozgott és ébresztett, még pedig őt, tudniillik a lelket mozgatta meg és ébresztette fel...

... az is igaz, hogy mivel az emberre minden jó Istentől jön és az ember a maga erejéből semmi jót sem tud tenni: helyesen mondható, hogy a mi ébredésünk Isten ébredése és a mi fölkelésünk Isten fölkelése... Mivel tehát a lélek olyan álomba volt merülve, amelyikből magától sosem tudott volna fölébredni, s csakis Isten volt képes felnyitni szemét és felébreszteni őt, igen találóan nevezi ezt Isten ébredésének: „Ölemben ébredésed”. Ébressz föl bennünket és világosíts meg, Uram, hogy megismerjük és szeressük azokat a javakat, amelyeket mindig elénkbe tartasz, s megértsük, hogy megmozdultál s kegyelmeket osztasz nekünk s hogy megemlékeztél rólunk.

Teljesen kimondhatatlan az, hogy mit érez és mit ismer meg a lélek Isten fenségének erre az ébresztésére. Mivel ugyanis itt Istennek végtelen tökéletessége közli magát a lélekkel annak állagában, vagyis ölemben: amit itt mond, az végtelen erővel hangzik a lélekben, mint az isteni kiválóságok sokaságának, Isten ezernyi, soha meg nem számolható tökéletességeinek

hangja. A lélek pedig ott állván előtte, ezek által rettenetes szilárdsággal szerveződik meg, mint egy jól rendezett hadsereg és magára ölti az összes teremtmények kedvességét és szépségét.” (ÉSz 4,4-10. 544-548.o.)

A kommúnióknak és a megdicsőülésnek ehhez a fokához tartozik már az egyéb isteni ajándékok között a jövőre teljes dicsőség szemlélése Istenben. Olvassuk el *A szellemi páros ének* következő verssorához írt magyarázatát: „Amiben egy más napon már részesítél”.

„Az, amit a Jegyes a léleknek itt legottan meg fog adni, a lényegi örök dicsőség, amely abban nyilvánul, hogy meglátja Isten lényegét. ... lehetetlen eljutni Istennek tökéletes szeretetére, Isten tökéletes látása nélkül.

Hogy azonban megadjuk ennek a versszaknak a magyarázatát, lássuk már most, melyik az a „más nap”, amelyről itt szó van, s micsoda az, amiben őt Isten azon a „más napon” részesítette, s amit tőle az örök dicsőség tartamára kér.

Azon, a „más napon” érti a lélek Isten örökkévalóságát, s így nevezi, mert „más”, mint ez a múlandó nap. Ezen az örökkévalósági napon predestinálta Isten a lelket az örök dicsőségre, s meghatározta, hogy milyen fokú dicsőségben fogja őt részesíteni. Tette pedig ezt szabadon, öröktől fogva, mielőtt még megteremtette volna. És ez az örök dicsőség már oly módon tulajdona az ilyen léleknek, hogy semmiféle eset vagy körülmény, legyen az akár magas, akár alacsonyrendű, nem képes őt attól örökre megfosztani. Amire Isten őt öröktől fogva predestinálta, azt ő el fogja nyerni és örökre fogja bírni. Ez az, amit Isten azon a más napon adott neki, s amit ő most már nyíltan óhajt bírni a mennyországban.

... Mivel tehát ezt nem lehet néven nevezni, azért mondja a lélek egyszerűen csak úgy, hogy „azt”. Ez nem egyéb, mint Isten látása, de hogy mi az Isten látása a lélekre nézve, arra nincs szó, mint az hogy „az”...

... egyetlen egy szó sem fejezi ki pontosan azt a bizonyos „az”-t, amelyről a lélek itt beszél, vagyis azt a boldogságot, amelyet Isten öröktől fogva rendelt számára. A verset tehát úgy magyarázzuk meg: „Az, amit nekem adtál, ó Jegyesem, vagyis az a végtelen dicsőség, amelyet örökkévalóságod napján, midőn jónak láttad elhatározni megteremtésemet, számomra rendeltél, add meg nekem azt azonnal az én eljegyzésem, az én esküvőm alkalmával, az én szívem boldogsága napján, amidőn kiszabadítasz a test börtönéből, bevezetsz a Te menyegzői lakásod magas barlangjaiba és dicsőségesen magadhoz teszel hasonlóvá, úgyhogy együtt isszuk az édes gránátalmák mustját.”” (Én 38,5-9. 411-414.o.)

3. Az ember új képességei

Ha egyesek számára hihetetlennek tűnik az, amit a Szent Isten bőkezűségéről ír, méginkább irreálisnak és fantasztikusnak fog tűnni az, amelyet az átalakulásnak ezeken a szintjein élő ember tevékenységéről állít. A két szempont elválaszthatatlan egymástól: a Szentlélek működése a lélekben és a lélek működése a Szentlélekben.

„... ebben az állapotban a lélek ezeket a cselekményeket nem képes megtenni, hacsak a Szentlélek külön nem indítja őt ez irányban s ennek következtében összes cselekményei isteniek, mert Isten különös hatására történnek. Valahányszor fellobog tehát benne ez a láng; valahányszor erre az isteni édességű szeretetre gyullad, mindannyiszor úgy érzi, mintha az örök boldogságban részesülne, s ennek következtében az Istenben való és isteni cselekvés színvonalára emelkednék.” (ÉSz 1,4. 438.o.)

Keresztes Szent János minden leírásában két valóság kapcsolódik össze: az a lényeges antropológiai dimenzió, amelyet e szintek előtt soha nem lehet elérni, továbbá a Szentlélektől kapott készség, aki a teremtményi lényekben ezeket a rejtett képességeket aktualizálja.

Az élő szeretetláng antropológiai terminológiája legmélyebb szintekre utal: központ, mélység, állag, benső, véna...

– „A lélek központja Isten.”

„Ha tehát lénye egész tehetségének, működése egész erejének és teljes hajlamának megfelelő fokban érte el Őt, akkor eljutott Istenben levő utolsó és legmélyebb központjához. Ez akkor van meg, ha összes erejével érti, szereti és élvezi Istent...

... léleknek az a hajlandósága, ereje és képessége, amely őt Isten felé tudja vinni, nem más, mint a szeretet, mert hiszen a lélek a szeretet révén egyesül Istennel. Éppen azért, ahány fokkal nagyobb a szeretete, annyival mélyebben hatol Istenbe és annál jobban központosul vele. Ennek alapján azt is mondhatjuk, hogy ahány különböző fokú szeretet képzelhető a lélekben, annyi központja van neki Istenben; az egyik mélyebben fekvő, mint a másik, mert minél erősebb a szeretet, annál jobban egyesít. Így kell érteni azt, amit az Isten Fia mondott, tudniillik, hogy az Ő Atyja házában sok lakóhely van. (Jn. 14,2.)

A mondottak szerint tehát ahhoz, hogy a lélek benn legyen központjában, azaz Istenben, elégséges, hogy legyen benne egy foknyi szeretet, mert ez az egy fok is egyesíti őt vele a kegyelemben. Ha pedig két foknyi van benne, akkor egy központtal beljebb kerül és annyival bensőbbben egyesült, központosult Istennel. Ha a szeretet három foknyi, akkor a központosulás is három foknyi lesz. Ha pedig eléri a legfelső fokot, akkor Isten szeretete a lelket legbenső központjában fogja perzselni, vagyis át fogja alakítani és megvilágítja egész lényét, összes tehetségeit és erőit, annyira, amennyire az ezt a hatást befogadni képes és teszi ezt mindig fokozottabb mértékben addig, amíg a lélek végül egészen Istennek látszik.” (ÉSz 1,12-13. 442-443.o.)

– antropológiai kifejezéseinek legerőteljesebb példája, amikor a Szentlélekről beszél, aki „behatol a lélek mélye benső állagába” (ÉSz 3,68. 532.o.) A Szerző három tömör kifejezést alkalmaz, hogy érzékeltesse azokat a mélységeket, amelyek az isteni tevékenységnek és a megistenült ember életének színterét alkotják.

Keresztes Szent János az egyesülést jellemző isteni étellel együtt mindig magasztalja a léleknek azokat az új képességeit, amelyeket a Szentlélek önt belé. Minél erőteljesebb tehát a Szentlélek működése, annál nagyobbak lesznek a cselekvésben az ember képességei; az ember nagyobb képességei pedig még jobban nyilvánvalóvá teszik a Szentlélek működését:

„... ott majd Jegyese megmutatja neki, miként kell Őt szeretnie azzal a tökéletességgel, amelyre törekszik. Ugyanis Jegyese megajándékozta őt szeretetével s ezáltal tanítja meg arra, hogy úgy szeresse Őt, amint Ő szereti. Ott nem csak arra tanítja meg Isten a lelket, hogy szeresse tisztán, szabadon és érdek nélkül, úgy, amint Ő szeret bennünket, hanem, azáltal, hogy az Ő szeretetével változtatja át, arra képesíti, hogy ugyanoly erősen szeresse Őt, mint ahogy Ő szeret minket. Megadja neki saját szeretetének erejét, hogy azzal szeresse Őt. Úgy tesz vele, mintha csak kezébe adná az eszközt, mintha megmagyarázná neki, hogy miként kell azt használnia, s azután vele együtt végezné a munkát. Ezt jelenti az, hogy megmutatja neki, miképpen kell szeretni és megadja neki hozzá a képességet. Amíg ezt a lélek el nem éri, addig nem elégedett, sőt a másvilágon sem volna az, ha ... nem érezné, hogy annyira szereti Istent, amennyire az őt szereti.” (Én 38,4. 410-411 .o.)

„Ez a „szellő-suttogás” – mondja a lélek – egy bizonyos tehetség, amellyel odaát Isten őt a Szentlélek közlése révén fogja felruházni. Ez ugyanis suttogás módjára, az Ő isteni

ihletével magasztosan fölemeli a lelket s megtanítja és képessé teszi arra, hogy ő is Isten felé lehelje a szeretetnek ugyanazt a leheletét, amely az Atyából a Fiúba áramlik, s amely nem egyéb, mint maga a Szentlélek. Ez száll lehelés útján őbelé is az Atyában és a Fiúban, az említett áthasonulás alkalmával, hogy őt, tudniillik a lelket, Önmagával egyesítse.” (Én 39,3. 415-416.o.)

Kétségtelenül az intuitív megismerés és az affektív részesezés szintjén vagyunk, és ez lehetségessé tenne egy antropológiai és pszichológiai elemzést is: intuíció, a dolgok látása Istenben, közvetlen tapasztalat, connaturalitas a szeretet megismerésében. Hivatkozhatunk itt a 2KU 26: „a pusztaságok megértése” magyarázatára:

„Ezeket a magasztos, szeretettel teljes ismereteket csak olyan lélekben találjuk meg, amelyik elérte az Istennel való egyesülést, mert hiszen ezek maguk képezik ezt az egyesülést. Ezek ugyanis abban állnak, hogy a lélek bizonyos értelemben megérti az istenséget s úgy érzi Istent, mint aki ott van közvetlen mellette. Élvezi tehát Istent, ha nem is világosan és kézzelfoghatóan, mint az örök dicsőségben fogja tenni, de azért ez az érintés oly magasztos ismeretet közöl vele s oly élvezethez juttatja, hogy ez az érzélem egészen a lélek mélyéig hatol... Ezek az ismeretek ugyanis át vannak hatva az istenségtől s érzik rajtuk az isteni lényeg és az örök élet: ... egyetlenegy is annyira meggazdagítja a lelket, hogy nemcsak a tökéletlenségekből gyógyítja ki – olykor olyanokból is, amelyek ellen egy életen át hiába küzdött – hanem még meg is tölti erényekkel és isteni javakkal... Ezekhez a magasztos ismeretekhez a lélek nem juthat el a maga erejéből, ... a léleknek minden közreműködése nélkül, maga Isten oltja azokat belé. Sokszor megesik, hogy mikor az illető legkevésbé sem gondol ilyesmire s nem is jut eszébe ilyet kívánni: Isten egyszerre csak megadja neki ezt az érintést s ezzel bizonyos sajátságos módon önmagára – tudniillik Istenre – emlékezteti...”

Ezen kegyelmek ereje azonban nem mindig egyenlő, amennyiben néha nagyon gyöngék; de bármi gyöngék legyenek is, egyetlenegy ilyen isteni emlékeztetés és érintés többet ér a léleknek, mint számtalan más, a teremtményekre és Isten műveire vonatkozó ismeret és elmélkedés. Mivel pedig a lélek ezeket az ismereteket hirtelenében kapja és pedig anélkül, hogy a maga részéről közreműködnék, nem is tehet mást, minthogy velük szemben teljes alázatosságot és önmegtagadást tanúsít. Mert hiszen, hogy kívánja-e őket, vagy sem, az semmit sem számít: Isten meg fogja tenni, amit akar és pedig úgy és akkor, amint és amikor akarja.” (2KU 26,5-9. m.k. XXIV 260-262.o.)

Célunk szempontjából most elég az, hogy megértsük: nemcsak az isteni ajándékok növekszenek, hanem ezzel arányosan kibontakoznak az ember rejtett képességei és a kegyelem más hatásai is. A nagyobb fokú isteni működés hatására az emberi tevékenység is magasabb szintű és intenzívebb lesz.

4. Szeretethalál

A „szeretet halála” a misztika egyik tapasztalata vagy jelensége. Sok tanulmányt szenteltek már neki, bőséges az erre vonatkozó irodalom.

Keresztes Szent János mesteri tudással írt erről *Az élő szeretetlángban*, de főképp megélte azt lenyűgöző emberi és keresztény nagysággal.

Leírások

Íme a különféle könyvekben oly gyakran idézett leírás:

„... az ilyen fokon levő lelkek természetes halála, még ha külsőleg hasonlít is más emberek halálához, okát és módját tekintve egészen más. Mert míg a többiek betegségben, vagy végelgyengülésben hálnak meg – ezeknél, még ha betegen, vagy végső aggkorban múlnak is ki a világból, a lelket mindig a szeretetnek egy, az előbbieknél erősebb és fenségesebb fellángolása szakítja ki a testből. Ez tépi szét a függőnyt és ragadja el a drága ékszer gyanánt csillogó lelket. Éppen azért az ilyen lelkek halála mindig igen szép és édes; sokkal édesebb, mint amilyen volt számukra a lelki élet egész életük folyamán. A szeretetnek legfenségesebb buzdulataival és legédesebb érzelmeivel hálnak meg, úgy, mint a hatyú, amely legszebben akkor dalol, amikor haldoklik. Ezért mondta Dávid: „Drágalátos az Úr szemében az Ő szentjeinek halála.” (Zs. 115,15.) Egyrészt ugyanis itt egyszerre összegeződnek a léleknek összes kincsei s átmegy velük, hogy beletorkolhassa a tengerbe szeretetének folyamait, amelyek itt már olyan szélesek s úgy megáradtak, hogy maguk is tengereknek látszanak. Ebben a pillanatban ugyanis összejönnek a lelki kincsek a legelsőtől a legutolsóig, hogy elkísérjék az igazat, aki elindul, elmegy az ő országába, s Izajás szerint, a föld határaitól hallatszik dicsérete, az igaznak dicsőítése (24,16).” (ÉSz 1,30. 456-457.o.)

„Tépd szét ez édes támadásnak függőnyét”

„Már pedig ezt óhajtja a szerelmes lélek s nem tudja elviselni azt a gondolatot, hogy megvárják, míg élete természetes véget ér, vagy pedig egy bizonyos idő múlva vágják el annak fonálát. A szeretetnek ereje ugyanis, azután meg az az előkészültség, amelyet önmagában lát, azt a vágyat oltják szívébe és azt a kérést adják ajkára, hogy azonnal szakadjon el élete a szeretetnek valamelyik természetfölötti hatása vagy támadása következtében. Igen jól tudja itt ez a lélek, hogy Isten idő előtt szokta magához venni az olyan lelkeket, akiket nagyon szeret s hogy e szeretet által rövid idő alatt hozza létre bennük azt a tökéletességet, amelyet rendes lépésben haladva csak hosszú idő alatt tudtak volna elérni. Ez az, amit a bölcs is mond: „Istennek tetszvéen, kedvessé lett és a bűnösök közt élvén, elvitetett. Elragadtatott, hogy a gonoszság el ne változtassa értelmét, vagy hogy a tettetés meg ne csalja az ő lelkét. Rövid időn vége lévén, sok időt töltött be, mert kedves volt Istennek az ő lelke; azért sietett őt kivinni a gonoszság közül,” stb. (Bölcs. 4,10-14.) Így hangzanak a bölcs szavai, amelyekből kiviláglik, mennyire megfelelő módon használja a lélek azt a kifejezést, hogy: eltépni. Az idézetben ugyanis a Szentlélek elragadásról és sietésről beszél, ami szintén ellenkezik minden halogatással. Azzal, hogy Isten sietett, kifejezi, hogy az igaznak lelkében rövid idő alatt tette tökéletessé a szeretetet; s azzal, hogy elragadja, azt akarja értésünkre adni, hogy életének természetes határa előtt veszi őt magához. Éppen ezért igen nagyfontosságú dolog a lélekre nézve, hogy ennek az életnek folyamán gyakorolja magát a szeretet aktusaiban, s ilymódon rövid idő alatt érve el annak végét, ne késsék soká, hanem minél előbb megláthassa Istent.” (ÉSz 1,34. 459-460.o.)

Ezt a leírást ki lehet még egészíteni *A szellemi páros ének* 11,7-10. megfigyeléseivel:

„... ha a léleknek igazában csak valamelyes sejtelve volna is Isten fölségéről és szépségéről, nemcsak egy halált kívánna, mint itt, hogy örökké láthassa őt, hanem vígan szenvedne el ezernyi képzelhető legkegyetlenebb halált, csupán azért, hogy egy percig szemlélhesse. Ezen egyszeri látás után pedig megint ugyanannyit óhajtana elszenvedni, hogy ismét ugyanannyi időre élvezhesse. ... jegyezzük meg, hogy itt a lélek föltételelesen beszél. Azt ugyanis, hogy Jegyesének látása és szépsége legyen halála, csak arra az esetre kéri, ha nem láthatja meg Őt anélkül, hogy meghalna. Mert ha ez lehetséges volna, akkor nem kívánná, hogy ölje meg, mert a meghalni akarás természetes tökéletlenség. Tekintve azonban, hogy ez a múlandó emberi élet nem egyeztethető össze a másikkal, vagyis Istennek hervadhatatlan életével, azt mondja:

„Látásod s szépséged legyen halálom.”

Ezt a gondolatot fejezi ki Szent Pál a korintusiakhoz írt levelében, mondván: „Nem kívánunk levetköztetni, hanem felöltöztetni, hogy ami halandó, elnyelje az élettől.” (2. Kor. 5,4.) Amivel azt fejezi ki, hogy nem a testből való kivetkezés vágyainknak célja, hanem a dicsőség ruhájának felöltése. Mivel azonban, mint mondtuk, az apostol látja, hogy az ember nem élhet a testben és a dicsőségben egyszerre, azért írja a filippieknek, hogy kíván elválni és Krisztussal lenni (1,23.)...

... a kegyelem törvényének korában, midőn a test halála folytán a lélek megtalálhatja Istent, egészségesebb dolog azt kívánni, hogy az ember rövid ideig éljen és meghaljon, hogy láthassa Őt. De még ha mindez nem is volna így, ez a lélek annyira szereti Istent, hogy semmi körülmények között nem félné meghalni a látásától. Mert ha valakiben igazi szeretet ég, akkor bármi érje Kedvese részéről, legyen az akár kellemetlen dolog, akár kellemes, sőt akár büntetés is, tekintve, hogy az Ő akarata érvényesül benne, ugyanazon megadással fogadja és mindkét esetben örömét és boldogságát találja benne. Mert amint Szent János mondja: „A tökéletes szeretet kizár minden félelmet” (1. Jn 4,18.). De a szerető lélekre nézve a halál nem is lehet keserű, mert hiszen benne talaja meg a szeretet minden boldogságát és édességét. Nem lehet neki szomorú a halál gondolata, mert hiszen reá nézve örömmel jár. Nem lehet neki terhes és gyötrelmes, mert hiszen összes terheinek és gyötrelmeinek végét jelenti és kezdetét egész boldogságának. Éppen azért jóbarátjának és jegyesének tekinti azt és gondolatában örömét találja, mert hiszen az lesz az ő eljegyzése és lakodalma. Jobban óhajtja halálának napját és óráját, mint ahogy a föld királyai vágyódnak a királyságok és fejedelemségek után. Az ilyen halálról mondja ugyanis a bölcs: „Ó halál, jó a te ítéleted a szűkölködő embernek” (Sir. 41,3.). Ha tehát jó egy olyan embernek, aki hiányt szenved a földi dolgokban, habár nem ad neki semmit, sőt még azt is elveszi tőle, amije volt: mennyivel inkább lesz jó az ő ítélete az olyan léleknek, amely, mint ez, szeretetben szenved hiányt és több szeretet után sóhajtozik, mert hiszen nemcsak nem veszi el tőle, amije volt, hanem alkalmul szolgál neki arra, hogy elnyerje, ami után epedt, tudniillik szeretetének betetőzését és összes szükségleteinek kielégítését. Igaza van tehát a léleknek, midőn minden félelem nélkül mer így beszélni:

„Látásod s szépséged legyen halálom.”

Mert hiszen tudja, hogy amely pillanatban ez bekövetkeznék, ő odarepülne ahhoz a szépséghez: belemerülne abba a szépségbe; hozzáhasonulna ahhoz a szépséghez, s ő maga is szép volna, mint maga a szépség. Azért mondja Dávid, hogy: „Drágalátos az Úr színe előtt az Ő szentjeinek halála” (Zsolt. 115,15.). Ez nem volna igaz, ha nem volna részük az Ő saját nagyságában, mert Isten előtt nincs semmi más drágalátos, mint az, ami Ő maga. Ezért a lélek, amikor szeret, nem fél a haláltól, hanem ellenkezőleg, vágyódik utána...

... az Istent szerető lélek inkább éli a másvilág életet, mint ezt a földit, mert hiszen inkább él a lélek ott, ahol szeret, mint ahol él. Azért mondja: Látásod legyen halálom, stb.

„Gondold meg, hogy a szív sebére,
Melyet szerelmed ejtett, nincsen ír,
Csak kedves arcod s társaságod.”” (238-241.o)

A reális élet

Ez a misztikus jellegű leírás saját halálában is valósággá vált. Még azok szemében is, akik nem látják a misztikus kegyelmeket, Keresztes Szent János igazi szeretethalállal halt meg, emberfeletti szenvedések közepette hitelesítve mindazt, amit erről előzőleg megírt.

a) *Szeretet mindenki iránt*

Életének utolsó hat hónapja keményebb szenvedéseket hozott, mint a toledói börtön kilenc hónapja: félreállították, rendszeresen rágalmazták, egyesek ki akarták űzni a Rendből. Súlyos betegség gyötörte, közben eljutottak hozzá az ellene indított hadjárat hírei.

„Jézus legyen a lelkében.

Ami az én esetemet illeti leányom, amiatt ne búsuljon, mert az nekem semmi fájdalmat nem okoz. Inkább az esik nekem rosszul, hogy olyasvalakit okolnak miatta, aki abban egyáltalán nem hibás. Mert ezeket a dolgokat nem az emberek intézik, hanem az Úr Isten, aki tudja, mi válik javunkra és mindent aszerint intéz. Tehát ne is gondoljon mást, mint hogy Isten akarja így. Ahol pedig nincs szeretet, oda vessen szeretetet és szeretetet fog aratni. Ő Szent Felsége tartsa meg és növelje a szeretet tekintetében.

Madrid, 1591. július 6-án.

Keresztes János testvér” (21. levél III.k. 175.o.)

b) *Konkrét szeretet*

Betegsége miatt helyezték át Ubedába, itt töltötte életének utolsó két és fél hónapját. Az előljáró a legnagyobb tudatossággal gyötörte. Minden nap szemére vetett valamit, állandóan hajtogatta, hogy gondozása az anyagi tönk szélére sodorja a közösséget. Keresztes Szent János ebben a fájdalmas és szorult helyzetben ura maradt önmagának olyannyira, hogy testvéreit sírásra indította.

Halála előtt megtörténik a kiengesztelődés: Keresztes Szent János azt kéri az előljárótól, engedje meg, hogy a habitusban temessék el, ami nem az övé, hanem a kolostoré. És ebben a pillanatban megtörik az előljáró keménysége...

c) *Beszéljetelem a szeretetről...*

Néhány nappal halála előtt érdemeiről és a Reformért kiállt szenvedéseiről akartak neki beszélni.

– Ne beszéljetelem ezekről a dolgokról...

Amikor megkezdődött agóniája, szerzetes testvérei el akarták kezdeni a haldoklók imáját. Keresztes Szent János jelet adott:

– Hagyjátok...

És kifejezte kívánságát: – Olvassatok nekem az Énekek énekéből. Elolvastak néhány sort és ő hozzáfűzte:

– Milyen csodálatos gyöngyszemek!

Úgy halt meg, amint írt és amint élt. Életének középpontja és halálának okozója: a szeretet.

Az ateista és racionalista Baruzi, akit elragadott Keresztes Szent János alázatos, nemes, szerető magatartása, így magasztalja őt:

„Keresztes Szent János a keresztény lelkiség történetében szinte egyedülálló nagyságot ért el. Gondolatának és nyelvezetének józansága és hangsúlyai, az a hajlíthatatlan szigor, amellyel elutasít minden ámitást, olyan erkölcsi arcútról tanúskodnak, amelyről a szó legszorosabb értelmében azt kell mondanunk: páratlan.” (J. Baruzi, *Saint Jean de la Croix et le problème de l'expérience mystique*. Paris 1931, 218-219.o.)

* * *

Itt befejezzük ezt a kurzust, amely be akart vezetni Keresztes Szent János élményvilágába és tanításába. Reméljük, elértük a célt:

- tapasztalatának és tanításának belső ismerete
- képesség műveinek olvasására és tanulmányozására
- a további kutatás témáinak és eszközeinek ismerete.

Irodalom

Keresztes Szent János Művei I. II. Kiadja a Karmelita rendtartomány, Budapest, 1926.

Fordította Szeghy Ernő

Lobogó istenszeretet, azaz Keresztes Szent János kisebb művei, Keszthely, 1944. Fordította

Szeghy Ernő

P. Bruno a Jézus-Marie, *Keresztes Szent János életrajza*, Keszthely, 1936. Fordította Szeghy

Ernő

Stein, Edith, *A kereszt tudománya*, Szent István Társulat, Budapest, 1980. Fordította Széll

Margit

Puskely Mária, *Keresztes Szent János tanítása*, „Vigilia”, 1983. Január és Október, 1984.

Május